

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
HUNGAROLOJİ BİLİM DALI**

ORTA ÇAĞ'DA MACARLAR VE SEKELLER

Doktora Tezi

Ayşe ÖZ

Ankara, 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
HUNGAROLOJİ BİLİM DALI**

ORTA ÇAĞ'DA MACARLAR VE SEKELLER

Doktora Tezi

Ayşe ÖZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Erdal ÇOBAN

Ankara, 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
HUNGAROLOJİ BİLİM DALI**

ORTA ÇAĞ'DA MACARLAR VE SEKELLER

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Erdal ÇOBAN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Doç. Dr. Erdal ÇOBAN**
- 2- Prof. Dr. İlhami DURMUŞ**
- 3- Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN**
- 4- Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU**
- 5- Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ALTAYLI**

Tez Savunması Tarihi

15.12.2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Erdal ÇOBAN danışmanlığında hazırladığım “**Orta Çağ'da Macarlar ve Sekeller (Ankara 2021)**” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

28.12.2021

Ayşe ÖZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ	8
I. BÖLÜM.....	14
YURT TUTUŞ DÖNEMİNE KADAR MACAR TARİHİ.....	14
1. Ural Dönemi.....	17
I.1.1. Ural Birliğinin Anayurdu.....	18
I.2. Fin-Ugor Dönemi.....	22
I.2.1. Fin-Ugor Birliğinin Ana Yurdu.....	23
I.3. Ugor dönemi	24
I.4. Macar Ana Tarihinin Erken Dönem Yazılı Kaynaklarına Genel Bir Bakış.....	27
I.4.1. Arapça ve Farsça Kaynaklarda Macarlar.....	30
I.4.2. Yunanca Kaynaklarda Macarlar	341
I.4.3. Latince Kaynaklarda Macarlar.....	39
I.4.4. Macaristan'daki Latince Kaynaklar.....	43
I.4.5. Ermenice Kaynaklarda Macarlar	46
I.4.6. Slavca Kaynaklarda Macarlar	47
I.5. Macarların Ana Yurduna ve Göçlerine İlişkin Tezler.....	48
II. BÖLÜM.....	64
SEKELLERİN KÖKENİ MESELESİ	64
II. 1. Orta Çağ Yazılı Kaynaklarında Sekellerin Kökeni.....	65

II.2. Modern Tarih ve Dil Araştırmaları Iřıĝında Sekellerin Kökeni	91
III. BÖLÜM	128
ORTA ÇAĞ'DA TARİHİ MACARİSTAN'DA SOY DÜZENİNE GÖRE SEKEL YERLEŞİMİ	128
IV. BÖLÜM	146
16. YÜZYILIN ORTALARINA KADAR SEKELLERİN MACAR KRALLIĞINDAKİ ASKERİ DÜZENLERİ.....	146
V. BÖLÜM	156
16. YÜZYILIN ORTALARINA KADAR SEKELLERİN MACAR KRALLIĞINDAKİ ASKERİ HİZMETLERİ	156
VI. BÖLÜM.....	193
SEKELLERİN TOPLUMSAL SINIFLARI VE YASALARI.....	193
VII. BÖLÜM.....	201
SEKEL OYMA YAZISI.....	201
SONUÇ	207
KAYNAKÇA.....	211
ÖZET.....	223
ABSTRACT.....	225

ÖNSÖZ

Bir toplumun veya topluluğun tarihi bugüne yön veren en önemli unsurlardan biridir. Günümüzde halen varlığını sürdüren Sekellerin Orta Çağ geçmişine dair veriler sunmak, tarihlerini anlatmak bugününü anlamamıza ve bugünü hakkında yargıda bulunmamıza aracılık etmektedir. Sekeller geçmişte Macar toplumu içinde etnik, toplumsal, askerî, hukukî ve kültürel rolleri bakımından farklılık göstermiş, bu özellikleri nedeniyle Macar tarih ve dil bilimini fazlasıyla meşgul etmiştir. Macar araştırmacılar çoğunlukla bu olguları araştırmanın merkezine koyarak etnik kökenleri konusunda bir sonuca ulaşmaya çalışmıştır.

Çalışmamızın odak noktasını Sekellerin etnik kökeni etrafında ortaya konulan görüşler ve yine bu çerçevede toplumsal, askerî, hukukî ve kültürel özelliklerinin ortaya konulması oluşturmaktadır.

Gerek öğrencilik yıllarımda gerekse akademik hayata başladığım ilk günden bu yana alanla ilgili bilgi ve birikimlerini her daim benimle paylaşan, özellikle doktora çalışmama başladığım ilk günden itibaren akademik anlamda gelişmeme ve bu çalışmanın titizlikle yürütülmesine önemli katkı sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Erdal ÇOBAN'a; emekli olarak aramızdan erken ayrılrsa bile akademik anlamda üzerimde büyük emeği olan Prof. Dr. Naciye GÜNGÖRMÜŞ'e; tez izleme komitelerinde tezimin ilerlemesine ve gelişmesine katkı sağlayan Prof. Dr. İlhami DURMUŞ'a, Doç. Dr. İsmail DOĞAN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ALTAYLI'ya; doktora yeterlik sınavımda bulunarak değerli bilgilerini bizimle paylaşan ve aynı zamanda tez savunma jürimde de yer alan Prof. Dr. Konuralp Ercilasun'a; tez savunma jürimin bir diğer önemli ismi olan Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU'ya; tezim için

gerekli kaynakları temin etmek üzere Eötvös Loránd Üniversitesi'nde bulunduğum altı ay boyunca bana danışmanlık yapan Prof. Dr. Dezső Juhász'a; kendisiyle tezimin son aşamasında bir araya gelmiş olsak bile yardımlarını esirgemeyen ve önerileriyle bana yol gösteren Doç. Dr. Sevgi Can YAĞCI AKSEL'e; yoğun ve stresli geçen bu süreçte sabır ve anlayış göstererek yanımda olan sevgili eşim Murat ÖZ'e; ayrıca bu süreçte ve hayatımın her evresinde yanımda olan sevgili arkadaşım Hülya UYSAL'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayşe ÖZ

Ankara, 2021

GİRİŞ

Sekeller (Macarca *székelyek*) yüzyıllardır ağırlıklı olarak bugünkü Romanya'nın Transilvanya (tarihî Macaristan'da Erdel) bölgesinde, *Székelyföld* olarak adlandırılan Sekel topraklarında yaşayan etnik bir gruptur. Macarca konuşmalarına karşın kendilerine özgü adlandırmaları ve köken mitleri vardır. Kendilerini *magyar* (Macar) adından ziyade *székely* (Sekel) biçiminde adlandırmakta ve Macarlara kıyasla daha güçlü bir Hun kökeni bilinci bugün dahi Sekeller arasında varlığını sürdürmektedir. Sekeller Orta Çağ Macar kronikleri temelinde “Csaba'nın (oku: Çaba) kavmi” olduklarını ileri sürerek soylarını doğrudan Avrupa Hun Hükümdarı Attila'ya dayandırmaktadır. Hun kökeni bilincinin yanı sıra Sekeller Macar Krallığında ordunun ön safında savaşarak veya savaşlarda önden ilerleyerek eski bozkır geleneğini sürdürmüştür. Soya dayalı toplumsal yapıyı muhafaza etmeleri ve Göktürkçe ile benzerlik gösteren oyma yazı biçimindeki yazı sistemlerini uzun yüzyıllar kullanmaları ve muhafaza etmeleri de onları Macarlardan farklı kılan özellikler arasında yer almaktadır. Sekeller ve Macarlar arasındaki bu belirgin farklılıklar Macar bilim çevresini uzun yıllar meşgul etmiş ve bu hususta pek çok teori ortaya konulmuştur. Fakat bu mesele, Sekellerin erken dönemlerine ilişkin kayıtların olmaması sebebiyle henüz tam anlamıyla çözüme kavuşmamıştır.

Bu çalışmada daha çok Sekellerin Orta Çağ tarihleri, bilhassa kökeni meselesi üzerine yoğunlaşmış, bunun yanı sıra askerî, toplumsal ve hukukî durumlarına da dikkat çekilmiştir. Aynı şekilde Sekellere atfedilen oyma yazı hakkında da bilgiler sunulmuştur. Bu çalışmanın asıl amacı Sekellerin Türklükle olan bağlantısını gösteren olguları ortaya koymak ve köken meselesi etrafında ortaya konulan eski ve yeni tüm önemli görüşleri değerlendirmektir.

Bu bağlamda Macar kaynaklarında ortaya çıktıkları ilk dönemlerden itibaren 1562 yılına kadar Sekellerin Orta Çağ tarihine ilişkin mevcut bilgiler biraraya getirilerek bütüncül bir tablo sunulmaya çalışılmıştır. Sekeller için 1562 yılı bir bitiş noktasıdır, Sekellerin Orta Çağ'ı bu zaman son bulmuştur. 16. yüzyılın ikinci yarısında Sekellerin özgürlükleri ve ayrıcalıkları kısıtlanmış, Sekeller daha pek çok hak kaybına maruz bırakılmıştır. 1562 yılında toplanan mecliste ise Sekellerin miras hakkı gibi diğer tüm imtiyazları da yok sayılmış, Sekel halkının elinden silahının alınmasıyla Orta Çağ Sekellerinin pek çok şanlı savaşları da sona ermiştir.

Sekellerin Orta Çağ tarihi hakkında bilgi sunan bütün veriler orijinal kaynaklar temelinde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Sekeller hakkında orijinal kaynaklar kullanılarak bu denli ayrıntılı bir çalışma yapılmasının özellikle Türk literatürüne büyük oranda katkı sağlayacağı ve bu çalışmanın bundan sonra yapılacak olan çalışmalara kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

Sekeller hakkında, bilhassa kökenleri konusunda bilgi veren kaynakların başında Macar gestaları ve kronikleri gelmektedir. Macar gesta türü, daha ziyade saray rahibi olan din adamları tarafından romansı bir anlatı tarzında ve yer yer yazarın hayal gücüne dayandırılarak kaleme alınmıştır. Söz konusu eser türü bu açıdan bilimsel nitelikli tarihsel bir kaynak olarak görülmesi de dönemin düşünce yapısını yansıtan kaynaklar olması bakımından önem taşımaktadır.

Sekeller hakkında ilk olarak Orta Çağ Macar gesta türünün yazarı Anonymus bilgi vermektedir. Anonymus adıyla anılan yazar Kral III. Béla'nın (1172-1196) kâtibi olan Aquincum (Eski Buda) Başrahibi Üstad Péter'e işaret etmektedir. Anonymus, 1200'lü yıllarda kaleme aldığı *Gesta Hungarorum* adlı eserinde Macarların ve Sekellerin atalarının Hunlar olduğunu kaydederek Hunların, Macarların ve Sekellerin ortak kökenini vurgulamaktadır.

Diğer bir Macar gestası Kral IV. (Kuman) László'nun (1272-1290) saray rahibi olan Simon Kézai'ye aittir. Kézai 1283 civarında kaleme aldığı eserinde Macar tarihinin yanı sıra Anonymus'un eserinden farklı olarak Hun tarihini de detaylı bir şekilde işlemiştir. Hun tarihine yer verilen kısımda *Sekellerin Hunların kalıntısı* olduğu belirtilmiştir. Burada anlatılanlara göre Attila'nın ölümünün ardından Hunlar dağılmış ve Attila'nın oğulları arasından bir taraf seçmişlerdir. Hunlardan bazıları Csaba'nın, diğer kısım Hun birliği ise Aladár'ın yanında yer almıştır. O dönemde oğulları arasında Krimhild olarak anılan bir savaş patlak vermiş, bu savaştan kaçarak kurtulan üç bin Hun Csigla (oku: Çigla) Ovası'na çekilerek kendilerini Hun değil, Sekel (*székely*) olarak adlandırmıştır.

Sekeller ayrıca János Thuróczy gibi dönemin önemli Macar kronik yazarlarının ve Macar tarihini yazmakla görevlendirilen dönemin İtalyan tarih yazarlarının metinlerine de konu olmuştur. Bu yazarların kaleminde de Hun-Macar ve Hun-Sekel akrabalığı inancının hâkim olduğu görülmektedir.

Orta Çağ'da aktarılan bu düşünce karşısında zamanla farklı düşünceler geliştirilmiş ve Sekellerin kökeni meselesi bilimsel anlamda da incelenmeye başlanmıştır. Macar araştırmacılar bu meseleyi uzun yıllar, hatta yüzyıllar derinlemesine irdelemiş ve bu bağlamda pek çok teori ortaya koymuştur. Bu teorilerden bazıları Sekellerin Macarlara yurt tutuş öncesinde meydana gelen göçler esnasında veya tarihî olaylar sırasında katıldığı yönünde olup temelde Macarların yurt tutuş öncesindeki dönemini, başka bir ifadeyle Macarların Türk kavimleriyle tabilik veya komşuluk ilişkisi içinde olduğu dönemi işaret etmektedir.

Çalışmamızın *birinci bölümünde* özellikle bahsi geçen teorilerin daha iyi anlaşılması için Macarların erken dönemleri üzerinde durulmuştur. Bu noktada ilk olarak Macar dili tarihinin kaynaklarından biri olan “akraba diller”den faydalanarak Macarların dil akrabalarıyla yaşadığı en erken dönemlerinden itibaren anlatılmaya

başlanmıştır. Zira yazılı belgelerin olmadığı ve çok eskilere dayanan dönemler karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları esas alınarak belirlenmiştir. Buradan hareketle yurt tutuşa kadar olan süreç ana hatlarıyla aktarılmaya çalışılmıştır. Daha sonraki bölümlere temel oluşturacak bu bölümde özellikle Macarların çeşitli Türk topluluklarıyla olan ilişkileri, bu ilişkilerin niteliği, zamanı ve mekânı üzerinde durulmuştur. Türk-Macar ilişkileri veya bu ilişkilerin yaşandığı coğrafi yerler anlatılırken tarafsız olmaları açısından dönemin yabancı yazılı kaynaklarından da büyük ölçüde istifade edilmiştir. Türk kavimlerine yer vermek Sekellerin Türk kavmi olduğuna ilişkin hipotezlerin anlaşılması için de gereklidir. Macar ana tarihinin bilinmesi Türk okuyucu için de gerekli ve önemlidir. Bu sebeple tez konusunun “Orta Çağ’da Macarlar ve Sekeller” olarak belirlenmesine karar verilmiştir.

İkinci bölümde, çalışmamızın esas konusunu oluşturan Sekellerin kökeni meselesine ilişkin görüşler ayrıntılı olarak aktarılmış ve bu mesele etrafında ortaya konulan Macar araştırmalarının sonuçları Türk okuyucunun bilgisine sunulmuştur. Orta Çağ yazılı kaynaklarından, bunun içinde gestalar, kronikler ve hukuk metinlerinden başlayarak modern tarih ve dil araştırmalarında Sekellerin ve kökenleri meselesinin hangi yönüyle ele alındığı incelenmiş ve hâkim olan eğilimler belirlenmiştir. Erken dönem Macar araştırmalarının büyük bir kısmı din adamları tarafından kaleme alınmış ve Sekellerle ilgili çalışmalar ancak 19. yüzyıla gelindiğinde Macar Dilbilimci ve Etnograf Pál Hunfalvy’nin öncülüğünde bilimsel bir boyut kazanmıştır. Macar araştırmacılarının köken meselesine ilişkin ortaya koydukları bütün bu teorilerin oluşturulma aşamasında tarihsel olgular temel alınmış ve dilsel özellikler ön planda tutulmuştur; dili temel alan araştırmalar *székely* etnonimini çözümleyerek sonuca ulaşmıştır. Bu bölümde konu ile ilgili ortaya konulan tüm görüşler değerlendirilmiş ve bu görüşler doğrultusunda yeni bakış açıları kazandırılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Sekellerin, tarihî Macaristan topraklarında hangi bölgelerde yaşadıkları incelenmiştir. Sekellerin soy düzenini muhafaza ederek bu toprakları mesken tutması bu bölümün temel inceleme konusudur. Sekeller, Sekel yurduna 13. yüzyılda soy düzenine göre ortak mülkiyete dayalı olarak yerleşmiştir. Erdel'deki Sekeller genel olarak altı türden oluşmuş ve her tür dört kola ayrılmıştır. Sekeller bu bakımdan Oğuzlarla ilişkilendirilmiş, Oğuz boy düzeni de altı boydan ve her boy da dört soya ayrılarak meydana gelmiştir. Sekellerin soy düzenine göre bu topraklarda yer alması köken meselesinin aydınlatılmasına katkı sağlamakta ve geçmişine rehberlik etmektedir.

Dördüncü bölümde savaşçı kimlikleriyle bilinen ve bu anlamda Macaristan Krallığına sayısız hizmette bulunan Sekellerin askerî yükümlülüğü, savaş biçimi ve ordu yapısı ele alınmış, başka bir ifadeyle savaş anında veya ülkenin güvenliği söz konusu olduğunda örgütlenme biçimlerinin nasıl olacağı yazılı belgeler aracılığıyla ortaya konulmuştur. Bu bölümde, Sekellerin savaşta Macar ordusu içinde nasıl konumlandıklarının anlatılması kökenleri meselesine ışık tutması bakımından ayrıca önemlidir. Bu nedenle Sekellerin eski bozkır kavimlerine özgü olan gelenek uyarınca ordunun ön safını oluşturması kayıtlar aracılığıyla ortaya konulmuştur.

Beşinci bölümde Sekellerin 16. yüzyılın ortalarına kadar Macar Krallığına sunduğu askerî hizmetleri kronolojik olarak anlatılmıştır. Bu bağlamda yazılı kaynaklarda ortaya çıktıkları 1116 Olşava (Macarca Olsava) ve 1146 Leitha (Macarca Lajta) savaşlarından itibaren Sekellerin Orta Çağ'ın son bulduğu 1562 yılına kadar geçen sürede Macar ordusu içindeki askerî hizmetleri kronolojik sırayla aktarılmıştır. Bu kayıtlara göre Sekeller tarihî Macaristan topraklarına karşı yapılan saldırılarda ülkenin güvenliği ve bütünlüğü uğruna mücadele vermiş, aynı zamanda Macar krallarının Macaristan dışında verdikleri mücadelelerde de kralın yanında yer almıştır. Askerî hizmetlerine ilişkin kayıtlar aktarılırken Sekellerin savaşçı kimlikleri ve Macar

ordusu içindeki savaş yöntemleri, başka bir ifadeyle ön savunma rolleri ve hafif süvari olma özellikleri pekiştirilmiştir.

Altıncı bölümde ilk olarak Sekellerin toplum yapısı üzerinde durulmuş, özgür ve eşit sayılan Sekel toplumunda zamanla ekonomiye bağlı olarak ortaya çıkan sınıfsal farklılıklar anlatılmıştır. Burada dikkati çeken önemli husus soylar arasındaki bu belirgin toplumsal farklılıkların en küçük göçebe toplum yapısıyla özdeşlik göstermesidir. Sekellerin “askerî hazır bulunuşlukları” onların toplum içindeki yerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Toplumda ilk sınıfı en az üç ok toprağa sahip olan *soylular (primores)*, ikinci sınıfı savaşta at ile hizmet eden *soylu süvariler (primipili)*, toplumun en alt tabakasını ise sadece yaya olarak hizmet eden *piyadeler (pedites)* oluşturmuştur. Sekel toplumunda bir hiyerarşik bölünme olsa da bu durum feodal sınıflı bir toplum yapısının oluşmasına yol açmamıştır. Bu sınıflar askerî nitelikli ve ailelerin refah düzeyini ve sosyal faklılaşmasını göstermektedir. Sekel toplumunun yarattığı hukukî düzenlemeler, yasa ve yargı alanlarında kaydedilen gelişmeler de bu bölümümüzün konusunu oluşturmaktadır. Zaten Macar toplumu içinde hukukî anlamda ayrıcalıklı bir pozisyonda olan Sekeller meclis toplantıları düzenleyerek yetki alanını genişletmiş ve böylece hem sahip olduğu ayrıcalıkları koruma altına almış, hem de kendi iç meselelerinin çözümünde bizzat rol oynamıştır.

Çalışmamızın *yedinci ve son bölümünde* Sekellere atfedilen ve Sekeller tarafından günümüze kadar muhafaza edilen oyma yazının varlığına ilişkin bilgiler erken dönemlerden itibaren aktarılmıştır. Bu bölümde Sekel oyma yazısı hakkında bilgi sunan Orta Çağ Macar kronikleri, dil belgeleri ve konuyla ilgili ortaya konulan bilimsel araştırmaların sonuçları gösterilmiş ve bu sonuçlar değerlendirilmiştir.

Çalışmanın diğer kısımlarını *sonuç, kaynakça, özet ve İngilizce özet* oluşturmaktadır.

I. BÖLÜM

YURT TUTUŞ DÖNEMİNE KADAR MACAR TARİHİ

Bir ulusun geçmişi, bilhassa kökeni meselesi araştırılırken arkeoloji, antropoloji, nümizmatik, epigrafi gibi tarihin pek çok yardımcı bilim dalından faydalanmakla birlikte öncelikli olarak dil, yazılı kaynakların sessiz kaldığı dönemler için temel başvuru kaynağı olarak kullanılmıştır.

Dil, genel anlamıyla duygu ve düşüncelerin, bilgi ve birikimlerin belirli kurallar çerçevesinde aktarıldığı bir iletişim aracı veya iletişimi sağlayan bir dizgedir. Dil aynı zamanda toplumla sıkı bir ilişki içinde olması sebebiyle toplumun yapıtaşı olarak da değerlendirilebilir. Başka bir deyişle aynı dili konuşan toplulukların, aynı kültür ekseninde etrafında bir araya gelerek, ortak tarihî hadiselerle karşılaşması ve birikim kazanması sonucunda oluşan ve ulusu inşa eden birleştirici bir unsurdur. Dil bu bakımdan ulusların geçmişini gösteren ve geleceğine ışık tutan bir aynadır. Ünlü dilbilimci Wilhelm von Humboldt'un da dediği gibi, “ulusun dili ruhudur; ruhu da dili” (akt. Aksan, 1998: 65).

Dilin, toplumsal bir kurum olması, o dili kullanan toplumların tarihini ve kültürünü yansıtan bir ayna vazifesi görmesi ve aynı zamanda yaşayan bir varlık olması sebebiyle dil toplumların geçmişini hep canlı tutmuştur. Bu bağlamda toplum ve bilim dünyası bu yöndeki araştırmalara yönelmiş, hem etnik kökeni hem de dilin kökenini sorgulayarak kendi benlik ve kimlik arayışını sürdürmüştür. İnsanlık tarihinin yazı ile tanışmadığı, yazılı belgelerin sessiz kaldığı dönemlerde toplumsal bir varlık olan dil bu

nedenle bir kaynak vazifesini üstlenmiştir. Dil vasıtasıyla, bir toplum ve ona özgü kültür hakkında önemli veriler elde edeceğimizi şu ifadeler de açık bir şekilde izah etmektedir:

Bir ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, dünya görüşü, çeşitli nitelikleri ve hatta tarih boyunca bu toplumda meydana gelen çeşitli olaylar üzerinde hiçbir bilgimiz olmasa, yalnızca dilbilim incelemeleriyle, bir dilin söz varlığının, söz hazinesinin derinliğine inerek bütün bu konularda çok değerli ipuçları edinebiliriz (Aksan, 1998: 65).

Kaynaklardaki bulgulardan da görüldüğü üzere, dil toplumların geçmişinin aydınlatılmasında birinci derecede önemli bir rol oynamakta ve bu alandaki disiplinlerin başında yer almaktadır.

Binlerce yıl öncesinden kalma arkeolojik buluntuların çok eski tarihlere dayanan belirli bir kavim hakkında bilgi vermesinin mümkün olmadığı (Kristó, 2006: 29), bu noktada en kesin pusulanın dilsel olgular olduğu ve dilbilim temelinde Macarların ana tarihinin başlangıcı hakkında yorum yapılabileceği görüşü araştırmaların merkezinde yoğunluk kazanmaktadır (Eren, 2001: 76-86; Fodor, 1988: 62; Ligeti, 1943a: 41). Bu alanda dilbilimin kullandığı yöntemlerden hareketle Macar dilinin kökeni, bununla birlikte Macarların hangi coğrafyada, hangi topluluk içerisinde ve hangi dönemlerde yaşadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yüzyıllardan beri tartışılan Macar dilinin kökeni meselesi ancak yaklaşık iki yüz yıl önce bilimsel olarak kanıtlanmış¹, bu

¹ Macarlar yaklaşık bin yıl önce, 895-896'da Asya'dan Avrupa'ya olan göçlerinin son durağı olan Karpat Havzası'nı yurt tutmuşlar ve bu topraklarda kendilerine yeni ve kalıcı bir yurt edinmişlerdir. Bu topraklara yerleşmelerinin ardından Hristiyanlığı benimsemeleriyle birlikte eski yaşam biçimlerini terk ederek Avrupa medeniyetine entegre olmuşlardır. Ancak bu medeniyetle arasındaki farklılıkların bilincine varan Macarlar *biz kimiz, nereden geldik* sorularının gündeme gelmesiyle geçmişlerini aramak

doğrultuda Macar dilinin Fin-Ugor dil ailesine dâhil olduğu tezi kabul görmüştür. Bu tezin ardından Fin-Ugor dilinin Ural dil birliğinin bir kısmını oluşturduğu ve bu dil ailesinin Fin-Ugor dillerinin yanı sıra Samoyed dillerini de bünyesinde barındırdığı tespit edilmiştir (Kristó, 2006: 29). Macarların en erken dönemlerine ait bu bilgiler her ne kadar Macar müstakil tarihi çerçevesine dâhil olmasa da Macar tarihi açısından önemlidir. Zira bu gelişmeler, Macarların bağımsız tarihine ışık tutan verilerin tam olarak ortaya konulabilmesi açısından gereklidir. Bu dönemler aktarılmadan evvel bir husustan bahsetmek büyük önem taşıyacaktır. Macar kavminin tarihsel dönemleri ile üzere çeşitli dil ve tarih çalışmalarına başlamıştır. Macaristan'da 16. yüzyıldan itibaren yoğunlaşmaya başlayan dil ve tarih çalışmaları, Alman bilginlerin dil çalışmalarının öncülüğünde 18. yüzyıldan itibaren yeni bir boyut kazanmış ve Macarlar bu andan itibaren ana yurtlarını, kimliklerini ve dillerinin kökenini araştırmak üzere çeşitli araştırmalara başlamıştır. Bu bağlamda bilim dünyasının tanınan ve önemli isimlerinden olan Kőrösi Csoma Sándor İç Asya'da Macarların ana yurdunu araştırmak üzere yola çıkmış, ancak zorlu koşullar nedeniyle hedefine ulaşamamıştır. Yine de onun bu girişimi kendisinden sonra yapılacak dil çalışmalarına örnek teşkil etmiştir. Öte yandan Ármin Vambéry de (1832-1913) dil alanındaki çalışmalarına ağırlık vererek ana yurdu aramak üzere yola koyulmuş ve burada edindiği bilgiler neticesinde Türkçe ile Macarca arasındaki bağlara dikkat çekmiş, Macar dilinin kökenini ve Macar etnisitesinin Türk olduğunu savunduğu teziyle büyük tartışmalara neden olmuştur. Macaristan'da Türkoloji'nin kurulmasına ve gelişmesine hizmet eden Vambéry'nin iddiaları, Macar dilinin bir Fin-Ugor dili olduğu görüşünü benimseyen Budenz tarafından reddedilmiştir. Vambéry ile Budenz'in öncülüğünde başlayan bu tartışmalar Macar bilim çevresinde *Türk-Ugor Savaşı* adıyla anılmış ve bu dil savaşında Vambéry'nin görüşleri yenilgiye uğramıştır (Eren, 2001: 76-86; Güngörmüş, 1999: 123-139; Vásáry, 2017: 145).

Macar dili tarihinin dönemleri arasında farklılıklar olabileceği gibi bu iki dönem ana hatlarıyla birbiriyle paralellik de göstermektedir. Tezimizde Macar dili tarihinin dönemlerinden ziyade topluluğu etkileyen tarihsel gelişmeleri göz önünde bulundurarak Macarların geçmişine dair izler taşıyan Ural birliği dönemine ait veriler bu bölümde genel hatlarıyla aktarılacaktır.

1. Ural Dönemi

Macarcanın Ural dil ailesine mensup olduğunun ortaya çıkarılmasıyla Macarların müstakil tarihinden önceki erken dönemlerine de ışık tutulmuştur. Ancak Macarların atalarının Ural topluluğu içerisinde yaşadığı dönemle ilgili yazılı belgelerin olmaması nedeniyle döneme ait pek çok sorun tam olarak aydınlatılamamıştır.

Ural birliğinin ortaya çıkış zamanı ve dağılımı konusunda çeşitli araştırmaların yapıldığı ve bugüne değin süren bu meselede halen bir görüş birliğinin olmadığı, kesin bir tarih sunulmadığı da görülmektedir.

Macar dilbilimci ve aynı zamanda Doğu bilimci olan András Róna-Tas, Ural birliğinin MÖ 4000-3000 yılından daha eski bir tarihte dağılması için bir sebep bulunmadığını dile getirir (Róna-Tas, 1996: 245-246).

Macar tarihçi, arkeolog ve dilbilimci özellikleriyle bilinen Gábor Vékony, Ural döneminin ortaya çıkış zamanının halen tartışmalı olduğunu bildirmekle birlikte bu dönemin bugünkü Fin-Ugor ve Samoyed halklarının atalarının henüz ortak bir dil kullandıkları MÖ 6000 ve 5000 yılına yerleştirilebileceğini öne sürer (Vékony, 2002: 103).

Macar Tarihçi Gyula Kristó ise dilbilimin ulaştığı sonuçlara dayanarak Samoyedlerin atalarının en geç MÖ 4000'den önce Fin-Ugorlardan ayrılması ile Ural döneminin sona erdiğini öne sürmüştür (Kristó, 2006: 30).

Amerikalı Tarihçi ve Türkolog Péter B. Golden da bu birliğin MÖ 6000-4000 yıllarında Fin-Ugor ve Samoyed'e bölünerek dağıldığını bildirmiştir. Dolayısıyla bir anlamda bu birliğin nispeten daha erken bir dönemde, MÖ 6000'den önceki bir zamanda var olduğunu göstermiştir (Golden, 2014: 269).

I.1.1. Ural Birliğinin Anayurdu

Macarca *öshaza* (ana yurt)² ifadesi bilimsel çalışmalarda sıkça rastlanılan ve tartışılan meseleler arasında yer alır. Bu sözcüğün eskiden Almanca *Urheimat* (ana yurt/öz yurt) sözcüğünün karşılığı olduğu ifade edilmekle birlikte kavimlerin oluşumunun süreklilik göstermesi ve önemli olayların bu sürece etki etmesi göz önünde bulundurulduğunda bugün artık bu kavramın kavimlerin ortaya çıktığı ilk yer anlamında kullanılmadığı görülmektedir (Róna-Tas, 1996: 243). Bu düşünce dikkate alındığında bu konuda tek bir noktadan bahsedilemeyeceği, zihnimizde geniş bir coğrafi bölge canlandırılabilmesi ortadadır.

² Macarcada *ana yurt* anlamına gelen *öshaza* kavramı bugünkü verilere göre Macarların ilk olarak Ural birliği içinde yaşadıkları yeri ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak Macar literatüründe daha sonraki dönemler için de, yani Macarların daha sonraki yerleşim yerlerininin de bu ifadeyle zikredildiği görülmektedir. *Öshaza* kavramının daha iyi anlaşılması ve bu bağlamda literatürümüze kazandırılması açısından Ural ana yurdunun dışındaki diğer yerleşim alanlarını, Macarların atalarının yaşadıkları bölgeleri ifade etmesi bakımından *ata yurt* şeklinde anlamanın bu kavramı daha anlaşılır bir hale getireceği kanısındayız.

Ural birliğinin ana yurdunun neresi olduğu hususunda kesin bir bilgiye varılamamış, bugüne değin farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu sebeple bu bölümde Ural ana yurduyla ilintili görüşlerin bir kısmı genel hatlarıyla ele alınacaktır.

Ural-Altay dil birliği kuramının hâkim olduğu 19. yüzyılın ortalarına kadar Ural ana yurdunun İç Asya'da olduğunu ileri süren araştırmacılar bulunmaktadır. Macar kadim tarih araştırmalarıyla ilgilen Antal Bartha, Macar ana tarihini ve bu dönemin öncesini anlattığı *A magyar nép strtenete* (Macar Kavminin Ana Tarihi) adlı eserinde Ural anayurduyla ilintili en temel kuramlara yer vermiş ve Ural anayurdunun İç Asya'da olduğu görüşünün savunucularından bahsetmiştir. Bu teoriyi savunanlar arasında Matthias Alexander *Castrn*, Arne Michal Tallgren ve son olarak da Erik Molnr yer almıştır. A.M. Tallgren arkeolojik ve tarihsel yöntemlerle Ural-Altay akrabalığını desteklemeyi denemiş, Molnr ise İç Asya ana yurt teorisindeki tespitleri bir araya getirmiştir. Molnr, Mançu ve Tunguz karşılıkları bulunan eski Türkçe kökenli yaklaşık 20-25 sözcüğün Ural ana yurdunun belirlenmesine katkı sağlayacağını ortaya koymuştur. Ural ana diline girmiş Altay kelime hazinesinden hareketle Ural ve Altay ana yurtlarının birbirlerine yakın olabileceğini savunmuş ve Ural ana yurdunun Çin ve Moğolistan sınırında uzandığı görüşünü benimsemiştir (Bartha, 1988: 25).

Rna-Tas'a göre, Altay dilleri kuşkusuz çok erken dönemlerde diğer dillerle temasa geçmiş, ancak Ural ve Türk dilleri arasında erken döneme ait yoğun bir ilişki yaşanmamıştır. Ural dillerinin Türk dilleri ve Mançu-Tunguz dilleriyle arasında erken döneme ait çok az sayıda bir uyumun görüldüğünü, bu ilişkilerin yoğun olmadığını belirtmesine karşın dilsel verilere göre Ural ana yurdunun Türk, Mançu-Tunguz ve Hint-Avrupa dilleri arasında ya da en azından bu dillerle temasın mümkün olduğu coğrafyada olması gerektiğini ifade etmiştir (Rna-Tas, 1996: 88).

Rna-Tas, Ural ana yurduyla bağlantılı mevcut bilgilerden yola çıkarak Ural kavimlerinin ana yurdunun Ural Dağlarının orta ve güney kısmında, çoğunlukla Kama

ve onu besleyen kollarının üstünde, özellikle Ural Dağlarının her iki tarafına düşen çok geniş bir alanda ya da Ural'ın doğu tarafında Ob'un orta akışına, nehrin doğduğu yere kadar olduğunu öne sürmüştür (Róna-Tas, 1996: 245-246).

Macar tarihi açısından önemli ve tartışmalı bir konu olan Ural ana yurdunun yerinin tespiti için farklı metodların kullanıldığı ve bu metodlardan birinin dilbilimsel paleontoloji yöntemi olduğu görülmektedir. Bu yöntemle ana yurt meselesini aydınlatmaya çalışan ve bu meselede “Ural” terimi yerine “Fin-Ugor” ifadesini kullanan araştırmacılardan biri Macar Dilbilimci Péter Hajdú'dur. Hajdú, Ural-Fin-Ugor anayurdunun belirlenmesinde klasik dilbilimsel paleontoloji yönteminin başvurduğu ağaç ve hayvan isimlerinin analizinin aksine sadece ağaç isimlerini ele almış ve Ural dillerinde ortak olan ağaç isimlerini incelemiştir. Hajdú, ladin (*piceae*), Sibiryâ çamı (*pinus sibirica*), köknar (*abies*) gibi ağaç isimlerinden hareketle Ural halklarının eski yerleşim yerlerinin Sibiryâ'daki taygalık bölgede olabileceğine dikkat çekmiştir. Bununla birlikte polen analizine dayanarak *piceae*, *abies*, *pinus sibirica* ve kızılçam (*larix*) ağaçlarının orta holosen döneminin başında tayga kuşağının batı sınırını karakterize ettiğini, başka bir deyişle MÖ 6000 yılı civarında Ural Dağlarının batı kısmında, Peçora Nehri civarında batı taraftan yayılan karaağaç (ulmus) türünün en doğu uzantısıyla karşılaştıklarını da belirtmiştir. Hajdú bütün bu ağaç türlerinin analizinin ardından Ural birliğine dâhil olanların Batı Sibiryâ'da, Ob Nehri'nin aşağı mecrası ile Ural Dağları arasında olduğunu ileri sürmüştür (akt. Vékony, 2002: 103-104). Ancak Vékony ortaya konulan yeni araştırmalara dayanarak Hajdú tarafından analiz edilen Sibiryâ'daki iğne yapraklı orman ağaçlarının Avrupa'da da bulunabileceğini belirtmiş, bununla birlikte Ob Nehri'nin aşağı mecrası ve Ural Dağları arasına yerleştirilen Sibiryâ'daki ana yurt hakkında sadece MÖ 3000 yılı veya bu dönemin sonuyla ilintili bir bilgi sahibi olunabileceğine dikkat çekerek Hajdú'nun iddiasını çürütmüştür (Vékony, 2002: 105).

Vékony, Ural temel dilinden hareketle Ural topluluğunun anayurdunun tam olarak belirlenemeyeceğini, bölgenin tam tespiti için Fin-Ugor döneminin dil verilerine de ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle Fin-Ugor temel diline dâhil olan kızılçam (*larix*), karaağaç (*ulmus*), dişbudak (*fraxinus*), meşe (*quercus*) ağaç türü adlarını incelemiştir; Ural ve Fin-Ugor anayurdunun, bu ağaç türü adlarının işaret ettiği bir bölgede olabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca Fin-Ugor dilini konuşan kavmin Hint-Avrupa temel dilini konuşan toplulukla sıkı bir ilişki içerisinde olduğuna ve bu dil ilişkilerinin Doğu Avrupa'nın güney kısımlarında meydana geldiğine de dikkat çekmiştir. Vékony bütün bunların sonucunda Fin-Ugor anayurdunun Oka Nehri'nin orta mecrasında, Voronej'in üst tarafı ile Tsna Nehri bölgesinde; Ural anayurdunun da kısmen aynı bölgede veya iğne yapraklı ağaçlar nedeniyle bu bölgenin kuzeyinde, Volga'nın kuzey ve güney kısımlarında olması gerektiğini savunmuştur (Vékony, 2002: 106-114).

Ural ana yurdundan söz ederken Fin-Ugor ifadesini kullanan ve bu iki dönem arasında zaman açısından kesin bir ayırım olmadığı görüşünü benimseyen Kristó da, Ural, yani Fin-Ugor birliğinin yerleşim yerinin tespitinde dilsel verileri göz önüne almıştır. Bu bağlamda Ural ana yurdu sorununu incelerken dilbilimsel paleontoloji yöntemine dayanarak ortaya atılan ve geniş bir kitle tarafından kabul gören hipoteze yer vermiştir. Bu hipotez; Ural, ayrıca Fin-Ugor kökenli beş ağaç türünün (*ladin*, *Sibirya çamı*, *kök nar*, *kızılçam*, *karaağaç*) adını temel alarak Ural anayurdunu açıklamıştır. Bu ağaçlardan dördü taygaya (*ladin*, *Sibirya çamı*, *kök nar*, *kızılçam*), sonuncusu *karaağaç* ise Avrupa'ya ait geniş yapraklı ağaç türüne dâhildir. Buzul Çağı'nın sonlarına doğru sıcaklığın artmasıyla tayga ormanı bitki örtüsü doğudan batıya doğru genişlemiş, geniş yapraklı orman bitki örtüsü ise batıdan doğuya doğru ilerlemiştir. Kristó, bu hipotezden hareketle Ural ana yurdunun belirlenmesinde tayga ağaçlarının belirleyici olduğunu ve bunların batı yönünde yayılmaları sırasında karşı taraftan gelen geniş yapraklı orman

kuşağıyla karşılaştığını ifade etmiştir. Kristó, bütün bu tespitlerinin sonucunda Ural ana yurdunun (Ural temel dilini konuşanların ortak vatanının) Ural Dağları bölgesinde olduğunu ileri sürmüştür, Ural Dağlarının aşılabilir yükseltilere sahip olması nedeniyle Ural halklarının bir bölümünün rahatça Ural'ın batı tarafına geçip burada yaşamış olma ihtimalini de göz önünde bulundurmıştır. Kristó, Ural anayurdunun doğuda nereye kadar uzandığının tespiti konusunda kesin bir görüş ortaya koyamamıştır (Kristó, 2006: 29-31).

I.2. Fin-Ugor Dönemi

Fin-Ugor dönemi, Fin-Ugor ve Samoyed halklarının Ural birliğinden ayrılmasıyla başlamıştır. Róna-Tas'a göre, Ural birliğinden ayrılan Samoyed halkları Ural bölgesinden çıkarak koşulların son derece yavaş biçimde değiştiği Sibiry'a'daki ana yurtlarına yerleşmiş ve burada binlerce yıl bir arada yaşamıştır. Fin-Ugorlar ise MÖ 2000 yılında artık eskisine nazaran çok daha geniş alana yayılmış ve bunun neticesinde Fin-Ugorlar arasında ayrılmalar yaşanmıştır (Róna-Tas, 1996: 245).

Macar Doğu Bilimci Lajos Ligeti, Fin-Ugorlardan ilk olarak Ugor topluluğunun ayrıldığını belirterek dilbilimin ulaştığı sonuçlardan hareketle bu topluluğun dağılma zamanını MÖ 2000 yılı civarına yerleştirmiştir (Ligeti, 1943a: 40).

Macar Dilbilimci Miklós Zsírai bu ayrılmanın zamanı hususunda, ortak temel dile, daha sonra iki ayrı yolda ilerleyen kardeş grupların diline giren ödünç sözcüklerin ses tarihinin veri sunacağını bildirmektedir. Bu olayın, literatürde genel olarak MÖ 3000 yılının ortalarına yerleştirildiğini, ancak bu ayrılmanın bin yıl daha sonra, yani MÖ 2000 yılında ya da en fazla MÖ 2000 civarında meydana geldiğini ileri sürmüştür (Zsírai, 1943: 32).

I.2.1. Fin-Ugor Birliğinin Ana Yurdu

Fin-Ugor dili topluluğunun ana yurdunun yeri hakkında yapılan çalışmaların bir kısmı, Fin-Ugor ana yurdunun Kuzeydoğu Avrupa'da bir yerlerde olduğunu göstermektedir. Bu görüşü savunan araştırmacılar arasında yer alan Miklós Zsırai, Fin-Ugor birliğinin yaşadığı yeri Fin-Ugor söz varlığından hareketle tespit etmeye çalışmıştır. Bu söz varlığının tanıklığına göre Fin-Ugor halkı orman, su, nehir ve gl bakımından zengin bölgelerde yaşamış, avcılık ve balıkçılıkla geçimini sağlamıştır. Buna istinaden Fin-Ugor ana yurdunu Kuzey-Doğu Avrupa'ya yerleştirmiş, özellikle Volga dirseği ve Ural Dağı arasındaki bayırlı ve tepeli bölge üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bölgenin Votyakların ve güneydeki Zryenlerin yaşadığı yerde aranması gerektiğini savunmuştur (Zsırai, 1943: 25-26).

Rna-Tas da Zsırai'nin görüşüne kısmen benzer bir görüş sunmuş, Fin-Ugorların Ural birliğinin dağılmasının ardından batıya ve kuzeye doğru g ettiğini, özellikle Uralların batı tarafında büyük bir bölgede yaşadığını ne sürmüştür (Rna-Tas, 1996: 245).

Macar Siyasetçi Erik Molnár ise Fin-Ugor ana yurduyla ilintili farklı bir görüş ortaya atmıştır. Molnár, M 3. ve 2. yüzyıla ait Çin kaynaklarında geçen ve Çin sınırının kuzeybatısında yaşayan *Ting-Ling* ve *Baydi* topluluğunun Ural ana vataniyle ve kalıntılarıyla ilişkili olduğunu varsaymıştır. Erken dönem Fin-Ugorların bu "europid" ırk özelliği gösteren topluluğa dâhil olma olasılığı üzerinde durmuştur. Molnár'a göre, Fin-Ugorlar M 3000'den önce Samoyedleri geride bırakarak Altay ve Sayan arasında uzanan Minusinsky bölgesine, buradan M 2000 ilk çeyreği civarında Güney Sibirya bozkırından Batı Sibirya'ya ve doğu Ural bölgesine göç etmiştir (Akt. Bartha, 1988: 25-27).

I.3. Ugor dönemi

Fin-Ugor birliğinin dağılmasının ardından akraba boylardan ayrılan Ugorlar, başka bir deyişle “Macar, Vogul, Ostyak (...) kavimlerinin ataları epey uzun bir süre birlikte, ancak muhtemelen oldukça zayıf bağlarla bir arada yaşamıştır.” (Honti, 1997: 26). Vékony’a göre “zayıf bağlarla” bir arada yaşayan bu birlik, bu özelliği nedeniyle Ugor dönemi hakkında yeterli veriye ulaşmamıza engel olmaktadır. Vékony, “zayıf birlik” ifadesinin kendisinin de sağlam bir ifade olmadığını belirterek bugün var olan dilsel verilere dayanarak birliğin gerçekten de zayıf olup olmadığını ya da sonraki dilsel ilişkilerin eski sıkı birliği zayıflattığını söylemenin güç olduğunu bildirmektedir. Öte yandan Macar ve Ob-Ugor dilleri arasında oldukça sıkı bir ilişki olduğunun altını çizerek bu zayıf ilişkilerin Macarların en yakın iki akraba dilden uzaklaşmasıyla meydana geldiğini vurgulamaktadır (Vékony, 2002: 131).

Kristó da Ugor birliğinin farklı grupları arasında sıkı bir bölgesel ilişki olmadığı görüşünü benimsemiştir. Fin-Ugor birliğinde ayrılmaların yaşanması sonucunda meydana gelen Ugor birliği, MÖ 2500 civarında ortaya çıkmış ve MÖ 1000 yılının ilk yarısında (1000-500 arasında) Ob-Ugor ve Macar kollarına ayrılmıştır. Yaklaşık olarak 1500 yıl boyunca varlığını sürdüren Ugor birliğinin kuzey grubunu Ob-Ugorların ataları, güney kısmını ise Macarların ataları oluşturmuştur. Geniş bir alanda dağınık bir şekilde yaşayan Ugor birliği içindeki uzaklaşmalar MÖ 2000’in sonuna doğru veya MÖ 1000 yılının başında meydana gelen iklimsel değişiklikler daha da arttırmıştır. MÖ 1300 yılından sonra ısınma başlamış ve bunun neticesinde bozkır kuzeye kaymış, önceki bozkır kuşağı ise yarı çöle dönüşmüştür. Karma ekonomiyi devam ettirmek isteyen kavimler, alıştıkları iklim şartlarında yaşayabilmek için 200-300 kilometre kuzeye gitmek zorunda kalmıştır. İlk olarak Ob-Ugorlarının ataları yerinden hareket etmiştir. İklim şartlarının değişmesi ve buna bağlı diğer sebepler nedeniyle

birliğin bir bölümü göç etmek zorunda kalmış ve bu göç eden topluluk Ob-Ugorlarını meydana getirmiştir. Ata yurtlarını terk etmeyerek yerlerinde kalan topluluk ise yarı çöl nedeniyle yaşam biçimini değiştirmeye mecbur kalmış ve göçebe hayvan yetiştiriciliğini benimsemiştir. Bu nüfusun çoğunu bugünkü Macarların ataları oluşturmaktadır. MÖ 800-700 civarında, Demir Çağı'nın başlangıcında, meydana gelen yeni iklimsel değişiklikler Ugor topluluğunun iki grubu arasındaki uzaklaşmayı keskinleştirmiştir (Kristó, 2006: 34-35, 37).

Vékony, Ugor birliğinin dağılmasını iklimsel değişimlerden ziyade öncelikle ekonomik ve toplumsal ilişkilerle açıklamaktadır. Buna göre, Fin-Ugor birliğine dâhil olan Fin-Perm ve Ugorların ataları farklı yaşam koşulları içerisinde yaşamıştır. Fin-Perm topluluğu sığır ve domuz yetiştiriciliğinin hâkim olduğu alanlara, Ugorlar ise atın bulunduğu bölgelere yerleşmiştir. Vékony, Ugor söz varlığından hareketle bu topluluğun MÖ 3000 yılının sonundan itibaren atlı bir kavim olduğunu, Ob-Ugorların çok daha sonra doğuya ve kuzeye göçlerinin ardından hayvan yetiştiriciliğinden vazgeçtiğini ortaya koymuştur. MÖ 2000'de Volga dirseği ve Donets arasındaki bölgede evcilleştirilmiş at bulunduğuna ve Ugor topluluğunun yaşadığı bölgeyi yaklaşık olarak bu bölgeye yerleştirmemiz gerektiğine dikkat çekmiştir. Fin-Ugorların Oka-Volga bölgesindeki ana yurtlarını göz önünde bulundurduğunda Ugorların buradan güneye, güneydoğuya ve doğuya; Fin-Permlerin ise kuzeye, kuzeybatıya ve batıya yayıldığı sonucuna ulaşmıştır. Fin-Perm ve Ugor anayurdunu işaret ettiği bu bölgelerde MÖ 2000 yılında Faytanova ve Abaşevo adında iki önemli arkeolojik kültürel birliğin bulunduğunu da belirtmiş; Faytanova kültüründe domuz, koyun ve geyiğin ön planda olduğunu, Abaşevo kültüründe ise atın önemli bir yer tuttuğundan söz etmiştir. Bu bilgiler ışığında Faytanova kültürünün Fin-Perm topluluğuna, Abaşevo kültürünün ise MÖ 2000 yılında Ugor topluluğuna işaret ettiğini söylemektedir. Vékony'a göre Ugorların MÖ 2000 yılında Abaşevo kültürünün hâkim olduğu bölgede yaşadığını,

Ugorların Batı Hint Avrupa dilleriyle olan ilişkileri de doğrulamaktadır. Bu bilgiler ışığında Ugor dönemini MÖ 2000 yılına dayandırmakta ve bu coğrafyanın Doğu Avrupa'daki ormanlık kuşağının hâkim olduğu Donets ve Ural Dağları arasındaki bölgede bulunduğunu ileri sürmektedir (Vékony, 2002: 132-142).

Róna-Tas da Ugor ana yurdunun tespitinde gelişmiş atlı-avcı kültürün ve büyük yapraklı orman bölgesinin önemini vurgulamıştır. Nispeten kısa süren bu dönemde Ob-Ugor ve Macar dilini konuşan toplulukların oluşması sonucunda bu birliğin dağıldığını, bu dağılma sürecinin çok yavaş geliştiğini ve Ugor kavimlerinin uzunca bir süre birlikte yaşadıklarını belirtmiştir (Róna-Tas, 1996: 245-246).

Ligeti ise, Ob Ugorları ve Macarların atalarından oluşan Ugor birliğinin MÖ 2000 yılı civarında Fin-Ugorlardan ayrıldığını ve bu birliğin yaklaşık olarak bin yıl varlığını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Ona göre, bu birlik Çusova, Ufa ve Belaya'nın aşağı mecrasında kalan anayurdunu terk ederek iki kısma ayrılmıştır. Bir kısmı 10. ve 11. yüzyılda birbirlerinden ayrılan Vogulları ve Ostyakları bünyesinde barındırmış, diğer kısım ise Macarlardan oluşmuştur. Ligeti, Ugor birliğinin dağılma zamanı ile Macar dilinin ve Macar kavminin oluşumunun eş zamanlı olduğunu bildirmiştir (Ligeti, 1943a: 40).

Macar Etnolog Péter Veres, Batı Sibirya'nın güneyindeki koruluklu-bozkır kısmına yerleştirdiği Ugor dil birliğinin iklimsel ve ekolojik değişimlerin (Ugor ana yurdunun bataklıklaşması gibi), tarım yönteminin değişmesinin ve Ob Ugorların atalarının göç etmesi sonucunda MÖ 2000 ve 1000 yılı civarında dağıldığını aktarmıştır. Veres'e göre, Ugorların güney grubunu oluşturan Proto Macarlar bu etnik farklılaşma esnasında atlı göçebe yaşam biçimine geçmiş, bununla birlikte nihai olarak Ugor birliğinden ayrılmıştır. Bunun ardından yabancı kavimlerle yoğun ilişkilere girerek Bronz Çağı'nın sonunda, Demir Çağı'nın başlangıcında bağımsız bir şekilde gelişmeye, kendine özgü etnik görünüşünü oluşturmaya başlamıştır (Veres, 1990: 2).

I.4. Macar Ana Tarihinin Erken Dönem Yazılı Kaynaklarına Genel Bir Bakış

Macar ana tarihi (*Macarca magyar őstörténet*) genel anlamda Macarların dil akrabalarından ayrılarak tarih sahnesinde bağımsız bir şekilde yer almaya başladığı bir dönem olarak kabul edilir. Fakat bu dönemin başlangıcının kesin kabul edilen ortak bir tarihi bulunmamaktadır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda Macar ana tarihinin ya da Macarlığın başlangıç noktası konusunda birbirinden farklı yılları, hatta yüzyılları işaret eden görüşler mevcuttur.

Antal Bartha'ya göre Macar ana tarihi, yazılı kaynakların Macar kavminden bahsetmediği 870-880'li yıllardan önceki dönemlere işaret etmektedir. Kavimlerin ana tarihlerinin başlangıcında genellikle akraba dil birliklerinden uzaklaşmış, bağımsız dil kullanan eski bir kavim bulunmaktadır. Macarların akraba dil birliğinden ayrılması ise MÖ 1000 yılının ilk yarısında gerçekleşmiştir (Bartha, 1988: 7-8).

Macar Arkeolog István Fodor da Macarlığın oluşumunun, yazının olmadığı tarihî dönemlere dayandığını ileri sürer. Yazılı kaynakların yokluğunda da Macar ana tarihinin izinin sürülebileceğini, bu noktada toplum bilimin, dilbilimin, arkeolojinin, antropolojinin ve halk bilimin imkân sunacağını dile getirir (Fodor, 1988: 62).

Macar Doğubilimci Ligeti ise Macarlığın başlangıcı hususunda daha ileriki tarihleri işaret etmiş ve Macar ana tarihini 4. yüzyılın sonu ve 5. yüzyılın başlarıyla ilişkilendirmiştir. Bu çağı Macarlığın dil ve etnik bakımdan şekillendiği, daha sonra çeşitli Türk kavimleriyle birlikte göçlerine başladığı çağ olarak nitelendirmiştir (Ligeti 1991: 230).

Macar Türkolog Gyula Németh Macarlığın çekirdeğinin 600-700 civarında Kama ve Belaya bölgesinde meydana gelen yedi Macar boyunda aranması gerektiğini savunmuştur (Németh, 1991: 183).

Németh'in öğrencisi olan Türkolog Róna-Tas ise Németh'ten farklı olarak Macarlığın, başka bir deyişle *mança* ve *er* etnik grubunun Volga ve Ural arasında oluşması gerektiğini savunmuş ve Macarların bağımsız yaşamının ve eski Macar dilinin erken döneminin MÖ 8. ve 5. yüzyılda başladığını kabul etmiştir (Róna-Tas, 1996: 246).

Macar ana tarihinin başlangıç tarihi Macarların dil akrabalarıyla yaşadıkları erken döneme dayandırıldığı gibi bu dönem daha geç bir tarihle de ilişkilendirilmiştir. Macar ana tarihinin bitiş zamanının ise Macarlar açısından çağ ayıran bir dönemde, yani Macarlığın hayatını, medeniyetini değiştiren bir dönemde olması gerektiği savunulmaktadır. Ligeti'ye göre, çağ ayıran bu büyük duvar bugünkü yurdun işgali değil, şüphesiz Macarların Hristiyanlığı kabul etmesi ve Batı Hristiyan medeniyetine katılmasıdır. Zira Macarlar bugünkü topraklarına yerleşmeden önce de Levedia ve Etelköz'de yurt kurma amacıyla bulunmuştur. Bu nedenle bu hadise Macarların yaşayış tarzında ve medeniyetinde büyük değişimlere sebep olmamıştır (Ligeti, 1991: 217-218). Aynı şekilde Róna-Tas da bu dönemin, Macar devletinin kuruluşuna, başka bir deyişle Géza'nın oğlu Vajk'ın, vaftiz adıyla István'ın (997-1038) taçlandırılmasına kadar olan süreci kapsadığını kabul eder (Róna-Tas, 1996: 18).

Köklü bir tarihsel geçmişe sahip olan Macarların ana tarihini akraba diller, yabancı diller gibi pek çok kaynak aracılığıyla çözümlenmek mümkün olabilmekte, bu kaynaklar içerisinde yazılı kaynaklar önemli bir yer teşkil etmektedir. Son dönemde yapılan çalışmalar bu alana önemli katkılar sağlamakla birlikte erken dönem yazılı kaynaklar ve Orta Çağ Macar kronikleri bu çalışmalara temel oluşturması ve Macar ana tarihi meselesine ışık tutması bakımından büyük bir önem arz etmektedir.

Bu kaynaklarda Macarlar, Arap ve Fars kaynaklarında çoğunlukla kendi etnik isimleriyle adlandırılmakta, başta Yunan (Bizans) kaynağı olmak üzere çeşitli pek çok yazılı kaynakta *Türk* adıyla veya başka Türk kavimlerinin adlarıyla anılmaktadır. Bu

kaynakların önemli bir kısmı doğrudan Macarları tasvir eden somut veriler sunarken diğer kısmı ise çeşitli Türk kavimlerinden söz ederken dolaylı olarak Macarlara yer vererek Macarların ana tarihine ışık tutmaktadır.

Macarların *Türk* adıyla zikredilmesi hususunda araştırmacıların çoğunlukla aynı eksen etrafında farklı yorumlar sunduğu görülmektedir. Macar Türkolog Gyula Németh *Türk* adının Göktürk hâkimiyetinin ardından Hazarlara geçtiğini, Göktürk hâkimiyeti ve Hazarlarla olan ilişki neticesinde ise bu adın daha sonra Macarlar için kullanıldığını öne sürmüştür (Németh, 1930: 200). Macar Türkolog László Rásonyi de Macarların 6. yüzyıl ortalarında Batı Türk İmparatorluğu'nun egemenliği altına girdiğini, bu nedenle Bizans tarih yazarlarının onlardan *Türk* olarak bahsettiğini ileri sürmüştür (Rásonyi, 1984:15). Macar Tarihçi György Györffy ise Bizans yazarlarının *török népek* (Türk kavimleri) ifadesini bilmediğini ve onlar için *Türk* adının Hazar kağanının kavmini ifade ettiğini belirtmiştir. Györffy'e göre, *turkoi* adlandırması sadece politik yapıyla ilişkilidir (Akt. Kristó, 1980: 32-33). Konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşan Macar Dilbilimci Gábor Bálint'e göre İmparator Konstantin *Hunugur* veya *Hunugar* (*Hungar*) adını kullanmak yerine onları *Türk* şeklinde adlandırmayı tercih etmiştir. Bunun sebebi ise Konstantin'in tercümanlar aracılığıyla Hazar dilli olmayan müttefiklerin onları *Sabar-to-i-as fal* şeklinde adlandığını, ayrıca *Hun-ugur* adının Hazar dilindeki karşılığının “dumanlı, kara, kötü Hun”, *Hun-u-gar* adının ise “esir Hun, köle Hun” anlamlarına geldiğini öğrenmesidir (Bálint, 1901: 123-124). Macar Türkolog István Vásáry de diğer pek çok araştırmacı gibi Bizans ve “Müslüman kaynakları”nın Macarları *Türk* adıyla anmasını Macarların Hazar siyasî yörüngesinde yaşamalarıyla ilişkilendirmiştir (Vásáry, 2007:228-229).

Macar ana tarihi hakkında ilk detaylı bilgilendirmeyi Arap ve Fars kaynakları sunmakta, bu kaynaklarda Macarların 9. yüzyıl tarihi tasvir edilmektedir (Czeplédy, 1943a: 100; Engel, 2001: 13). 9. yüzyıldan önceki döneme ait Macarlarla ve Macar

adıyla ilişkilendirilen görüşler dilsel benzerliklere ve coğrafi yakınlığa dayandırılmaktadır (Kristó, 1980: 18). Macarlar 9. yüzyıl öncesindeki dönemlerde çeşitli Türk kavimlerinin tarihiyle iç içe bir hayat sürmüş, bu nedenle kaynaklarda ancak 9. yüzyılda Türk kavimlerinden ayrıştırılacak şekilde somut verilerle tasvir edilebilmiştir. Büyük ölçüde bu düşünceye katılmakla birlikte Macarların erken dönemde ilişkide oldukları çeşitli Türk kavimlerine ilişkin verilerin aktarılmasıyla da Macarların ana tarihleri hakkında fikir edinilebileceği göz ardı edilmemelidir. Bu bölümde yazılı kaynaklar kendi içerisinde sınıflandırılarak bu kaynaklar arasında Macarların ana tarihine ilişkin sadece doğrudan bilgi verenler değil, dolaylı veri sunan kaynaklar da incelenecek; bu çerçevede göz önüne alındığında 9. yüzyıldan önceki döneme ait kaynakların da aktarılmasına gayret edilecektir.

1.4.1. Arapça ve Farsça Kaynaklarda Macarlar

Macarların ana tarihine ilişkin en eski detaylı veriyi Buharalı bilim ve devlet insanı olan Ceyhânî (ö. 330/942) 10. yüzyılın başlarında kaleme aldığı coğrafya eserinde bir araya getirmiştir (MEH, 1986: 84). Ceyhânî'nin, yedi ciltten oluşan *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-memâlik* adlı kitabını ülkesine gelen yabancılardan derlediği bilgileri birleştirerek telif ettiği düşünülmektedir (Kurtuluş, 1993: 467). Macar ana tarihine ilişkin bilgileri ise 870 civarında Macarların yaşadığı toprakta bulunan Müslüman tacirlerin sunduğu tasvirler doğrultusunda oluşturmaktadır (Engel, 2001: 12). Ceyhânî'nin bu büyük ve geniş kapsamlı eserinin orijinal metninin günümüze ulaşmadığı, çeşitli nüshalar aracılığıyla bu verilere ulaşıldığı görülmektedir (MEH, 1986: 84).

Ceyhânî'nin aktarımlarına İbn Rüşd, Gerdîzî, Bekrî gibi Arap ve Fars yazarlarının eserlerinden ulaşabilmekteyiz. İbn Rüşd'den alıntılanan kısımda

Macarlardan “M.c.gh.r” (metin içinde Macarca sesletimi *M.dzs.gh.r* şeklindedir) şeklinde bahsedilmiş ve Macarların o dönemde yaşadığı coğrafyanın sınırları tasvir edilmiştir:

Macarların sınırları arasından ilki, Peçeneklerin ülkesi ve Bulgarların arasına dâhil olan ‘.s.k.l.’lerin [metin içinde Macarca sesletimi ‘.sz.k.l.] ülkesi arasındadır. Macar ise Türklerin bir cinsidir (...) Sınırlarından biri Rum Denizi’ne³ ulaşır, oraya iki nehir dökülür. Bunlar arasından biri Ceyhun’dan daha büyüktür. Yerleşim yerleri bu iki nehir arasındadır (...) (MEH, 1986: 86,88).⁴

Gerdîzî’ye göre, bu iki nehirden birine Atıl, diğerine Tuna derler. Macarlar nehrin (Tuna) kıyısındaiken w.n.n.d.r’leri⁵ görürler. Macarların sağında olan nehir ise önce Slavlara, daha sonra oradan Hazarların bölgesine doğru akar. Bu nehir, iki nehirden en büyüğüdür (MEH, 1986: 88).⁶

Macar ana tarihine ilişkin diğer bir önemli eser filozof, ahlâkçı, tabip ve coğrafyacı özellikleriyle bilinen Ebû Zeyd el-Belhî (ö. 322/934) tarafından kaleme alınmıştır. Belhî’nin eserinin de orijinali kaybolmuştur, eser 10. yüzyıl Arap coğrafyacılarından İstahrî ve İbn Havkal tarafından muhafaza edilerek günümüze ulaşmıştır. Kaybolan bu eser yaklaşık olarak yirmi haritaya bölünmüş bir dünya haritası olup *İslam Atlası* olarak adlandırılan bazı haritalara ilişitirilmiş açıklamalardan oluşmuştur (MEH, 1986: 95).

³ Bu ifade Bizans, başka bir deyişle Karadeniz anlamına gelmektedir (MEH, 1986: 87).

⁴ Bu konu hakkında Türkçeye çevrilen bir derleme kitap için bkz.: Yörükân, 2013: 176.

⁵ W.n.n.d.r., Tuna Bulgar adının Bulgarca bir varyantıdır (MEH, 1986: 280).

⁶ Gerdîzî’nin Macarlarla ilintili kısmına yer veren Türkçe bir kitap için bkz.: Şeşen, 2001: 85.

Belhî'nin, eserinin Macarlarla ilişkilendirilen kısmında “Bascırt” (metin içinde Macarca sesletimi *baszdzsirt*) adına yer verdiği görülmektedir. Belhî'ye göre,

[Başkırtların] iki cinsi bulunur. Bir cinsi Uzların uç bölgesinde, Bulgarların ardında yaşar. Sayılarının yaklaşık 2000 olduğunu söylerler. Ormanlarda yaşarlar, bu nedenle onlara saldırmak güçtür. Bulgarların metbû idiler. Diğer Bascırtlar (İbn Havkal'a göre Bascırtların en büyük kısmı) Peçeneklerle sınır komşusudur. Hem onlar hem de Peçenekler Türk'tür ve Bizans'la sınır komşusudur (MEH, 1986: 95).

İbn Fadlân, Abbasi Halifesi Muktedir-Billah tarafından 921-922 yıllarında, Volga ve Kama'nın birleştiği yerin güneyinde, bugünkü Başkırdistan'ın batısında bulunan Volga Bulgarlarına gönderilen heyette bulunmuştur (MEH, 1986: 96). Heyet esasen Volga Bulgar hükümdarı Almış Han'ın, halkına İslam'ı öğretecek din adamları istemesi üzerine görevlendirilmiştir (Aliev, 1999: 477). *İbn Fadlân* bu seyahat esnasında gördüklerini ve yaşadıklarını kaydetmiş, “Başgırt” başlığı altında Macarlara da gönderme yapmıştır (Şeşen, 1995: 46).

Bağdat doğumlu Arap Seyyah ve Bilim İnsanı *Mes'ûdî* (ö. 345/956), tarih ve coğrafya temalı geniş kapsamlı iki büyük eser yazmış, ancak bunların asılları günümüze ulaşmamıştır. *Mes'ûdî* ayrıca bu iki büyük eserden *Mürûcü'z-zehab* adıyla hacimli bir hülasa da hazırlamış, günümüze ulaşan bu hülasada Kafkas halklarından ve Hazarların komşuluğunda yaşayan birkaç Türk kavminden söz etmiştir. *Mes'ûdî*'nin bu kavimler arasında “bacghırd” ve “nuk.r.da” şeklinde iki isme yer verdiği görülmektedir. “Bacghırd” ve esas okunuşunun “unkariya” olduğu varsayılan “nuk.r.da” adı Macarlara işaret etmektedir. Macarlarla ilişkilendirilen kısım şu şekilde aktarılmıştır:

Hazarlar ve Alanlar, soyağaçları ortak ataya dayanan batıdan dört Türk kavmiyle sınır komşusudur. Kısmen göçebe, kısmen yerleşiktirler. Savunma güçleri yüksek ve pek savaşçıdırlar. Aralarından her birinin

(ayrı) kralı vardır ve bölgeleri günlerce sürecek mesafe genişliğindedir. Ülkeleri kısmen Meotis'e kadar uzanır. Akınları esnasında, oradaki kavimler üzerinde zafer elde ederek Bizans'a ve Endülüs civarına kadar ulaşırlar. Hazar kralıyla barış içinde yaşarlar ve aynı şekilde Alan hükümdarıyla da. Bölgeleri Hazar ülkesiyle sınır komşusudur. İlk boylarının adı b.c.n.j [metin içinde Macarca sesletimi b.dzs.n.j], bunlarla sınır olan diğerininki Bacghird [metin içinde Macarca sesletimi badzsg hird]. Sonuncusunun yanında bu kavimler arasında en savaşçı olan Becenek [bedzsenäk] adlı bir kavim yaşar. Son olarak adı nu.k.r.da olan dördüncü bir kavim onlarla sınır komşusudur. Kralları göçebe bir hayat sürerler (MEH, 1986: 101).

1150-1153 yılları arasında Volga Bulgarlarının yaşadığı topraklardan Rus topraklarına giden, daha sonra üç yıl Macaristan topraklarında bulunmuş olan Ebû Hâmid el-Gırnâtî de Macarları “Başgird”larla özdeşleştirmekte ve “Unkurriya” adlandırmasıyla Macaristan'a işaret etmektedir:

Daha sonra Başgird [metin içinde Macarca sesletimi basgird] adlı bir kavmin yaşadığı Unkuriyya'ya [Unkúriija] ulaştım. Onlar, Türklerin ülkesi tarafından gelerek Frank toprağını istila eden ilk kişilerdir. Cesur insanlardır, sayılamayacak kadar çok fazla kişilerdir. Unkuriyya olarak adlandırdıkları ülkeleri 78 şehirden oluşur (...) Burada binlerce Mağrib kökenli⁷ yaşar ve sayılamayacak kadar da pek çok Harezmi bulunur. Harezmi kökenliler krala hizmet ederler, kendilerini Hristiyanmış gibi gösterirler ve Müslüman olduklarını gizli tutarlar. Buna karşılık Mağrib

⁷ Bu ifadeyle Peçeneklere gönderme yapılmıştır, zira Peçenekler 12. yüzyılda Macaristan'da önemli bir rol oynamış, Macar krallarının ordularının önemli bir kısmında okçu olarak görev almıştır (Bolsakov, Mongajt, 1985: 163).

kökenliler sadece savaşta Hristiyanlara hizmet ederler ve açık bir şekilde İslam'ı kabul ederler (Bolsakov, Mongajt, 1985: 56).

Róna-Tas, 12. yüzyılda yaşayan birisinin Karpat Havzası Macarlarını Başkırt olarak adlandırmasının sebebini onların Başkırt olarak adlandırılan yerden gelmeleriyle açıklamıştır. Róna-Tas'a göre, Ebû Hâmid o coğrafyadan gelmiş ve onların Macarları adlandırış biçimini kullanmıştır (Róna-Tas, 1996: 226).

I.4.2. Yunanca Kaynaklarda Macarlar

Eski Bizans tarih yazarlarının büyük bir kısmı Macarların oluşumuna etnik, siyasî, kültürel ya da dilsel açıdan etki eden Türk kavimleri hakkında (Hunlar, Ogurlar, Onogurlar, Utigurlar, Kutrigurlar, Sabirler, Avarlar, Türkler, Bulgarlar, Hazarlar vb.) bilgi vermektedir (Gyóni, 1943: 243). Erken dönem Bizans yazarlarından biri Priskos Rhetor'dur. Priskos, 5. yüzyıldaki çalışmasında doğrudan Macarlara ilişkin veri sunmamış, daha ziyade Bizans'ı ve Hun Hükümdarı Attila'nın dönemini konu edinmiş; bunun bir kısmını Ogur halklarının 463 civarında meydana gelen göçleri oluşturmuştur (MEH, 1986: 53).

Ioannes Malalas'ın ve Theophanes Byzantios'un kroniğinde ise Kırım'daki Hunların ayaklanmasından söz edilmektedir (MEH, 1986: 55). Bu iki Bizanslı yazara göre, Hunların Bosporos⁸ yakınlarında yaşayan Gordas adlı hükümdarı Bizans'ta vaftiz olmuştur. İmparator onu vaftiz oğlu olarak kabul etmiş ve Gordas alışlagelen hediyeleri aldıktan sonra Bizans'ın çıkarlarını ve Bosporos'u savunmak üzere yurduna dönmüştür. Gordas yurda döndükten sonra Hunların taptığı gümüş ve altından yapılmış putları

⁸ Bosporos şehri ile bugünkü Kerç anlatılmaktadır (MEH, 1986: 274).

eriterek Hunların öfkesine neden olmuştur. Bunun üzerine Hunlar Gordas'ı öldürmüş ve kardeşi Muageris'i⁹ hükümdar yapmıştır (MEH, 1986: 55-56).

Macarlardan dolayı bahseden bir diğer çalışma ise Menandros'a aittir. Menandros'un eserinde 569 ve 576 yıllarında Türklere gönderilen iki Bizans elçisinin detaylı yol tasvirini görmekteyiz (MEH, 1986: 76).

Macarlar hakkında doğrudan bilgi veren Bizans yazarlarının başında Arethas gelir. Kaisareia Başpiskoposu Arethas, 902 yılında İmparator VI. Leon'a hitap ettiği konuşmasında Macarlardan "Türk" adıyla bahsetmiştir (ÁMTBF, 1988: 13; Róna-Tas, 1996: 56).

Bizans İmparatoru VI. Leon ya da Macarca ifade edilmiş biçimiyle Bölcs¹⁰ Leó (886-912), 904 yılından sonra yazdığı *Savaş Taktiği* adlı eserinde çeşitli kavimlerin ordu yapısından ve savaş biçiminden söz etmiştir. İmparator VI. Leon, 20 bölümden oluşan eserinde yabancı kavimlerin savaş yöntemine ayrıntılı bir biçimde yer vermiş; "Türk" adı altında Macarların da savaş usullerinden bahsetmiştir (ÁMTBF, 1988: 14, 16; Gyóni, 1943: 244). Bu kısımda çoğunlukla kuzey ve İskit kavimlerinde görülen Turan taktiğinin Macarlarda da uygulandığına dikkat çekmiş ve bu savaş taktiğinin

⁹ Yaygın görüşe göre, *Muageris* adıyla *magyar* etnonimi benzerlik göstermektedir (Halasi, 1943:77; Papp, 1932:122), ancak bu varsayım kanıtlanmaya muhtaçtır (MEH, 1986: 275). Bu benzerliğin hem dilbilimsel hem de tarihsel açıdan kesinlik taşımadığı, *magyar* etnoniminin ilk hecesinin (*magy-*) ve belki de ikinci hecesinin (*-ar*) Ugor dönemine ait olduğu (Kristó, 1980: 16); başka bir deyişle bu ismin temelinin Macar-Vogul-Ostyak dönemine dayandırılması gerektiği savunulmuştur (Németh, 1930: 167).

¹⁰ VI.Leon, yetiştiricisi olan Konstantinapolis patriği Photios tarafından erken yaşta bilime ve edebiyata karşı merak uyandırılmış ve bu alanlarda önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu nedenle *bilge* anlamına gelen *bölcs* sıfatını almıştır (ÁMTBF, 1988: 14; Moravcsik, 1934:133).

tasvirini yapmıştır. Bunun yanı sıra eserde Macarların karakteristik özelliklerine, yaşam biçimlerine, teşekküllerine ve Bulgar-Bizans savaşındaki rollerine dair bilgiler de mevcuttur (MEH, 1986: 108-114).

İmparator VI. Leon bu çalışmasını, eserinin giriş kısmında da belirttiği üzere savaş taktiğini ele alan eski eserler temelinde hazırlamıştır. Bu kaynaklar arasında *Ailianos*, *Arrianos* ve *Onasandros'un* adını vermiştir. Fakat *Mavrikios'un* 6. yüzyılın sonunda ya da 7. yüzyılın başında hazırladığı eserini aynen kopya etmesine rağmen eserinde bu kaynağın adını zikretmemiştir. Bunların yanı sıra bizzat kendisinin okuduğu eski İmparatorlara gönderilen raporlardan da istifade etmiş, İmparator I. Basileios'un anlatılarından da büyük ölçüde yararlanmıştır (ÁMTBF, 1988: 14).

İki kez (901-907 ve 912-925) Konstantinapolis patriği görevini üstlenen ve 10. yüzyılın ilk çeyreğinde Bizans siyasî hayatında önemli bir rol oynayan Nikolaos Mystikos, diplomatik görevi münasebetiyle yabancı hükümdarlarla mektuplaşmış, 923-924 yılları dolaylarında Bulgar Hanı Simeon'a yazdığı 23. mektubunda "Batı Türkleri" adıyla Macarlardan bahsetmiştir. Nikolaos Mystikos, mektubunda imparator sarayının görevlendirmesi üzerine aralarında Macarların da bulunduğu ordunun Bulgarlara karşı savaşa hazırlanacağını bildirerek Bulgar Hanı'nı tehdit etmiştir (Moravcsik, 1934: 140).

Bizans İmparatoru Konstantinos Porfirogennetos'un¹¹ (913-959) *De Administrando Imperio*¹² adlı eseri de yurt tutan Macarların ana tarihine ilişkin önemli

¹¹ Porfirogennetos, Macarca ifade edilmiş biçimine göre "bíborbanszületett" sıfatı "erguvan renkli odada dünyaya gelen" anlamını taşımaktadır. Hükümdar sarayının erguvan renkli odasında taht varisi olarak dünyaya geldiği için bu sıfatla anılmıştır (ÁMTBF, 1988, 30; Moravcsik, 1934: 143).

¹² Moravcsik'e göre, ilk yayımcısı Meursius (1579-1639) tarafından *De Administrando Imperio* adıyla yayımlanan eserin bu adlandırması içerikle uyumlu değildir. Eserin Yunanca elyazması başlığından İmparatorun, eseri o dönemde hükümdar olan oğlu II.

bilgiler muhafaza etmektedir. Başlangıçta birbirinden bağımsız kısımlardan oluşan bu eserin nihaî varyantı pek çok aşama kaydedildikten sonra 952 yılının ardından tamamlanabilmiştir (Moravcsik, 1934: 151-152). Konstantinos bu eserinde çeşitli kaynaklardan yararlanmış, Macarlarla ilgili kısımları bilhassa saraya gelen Macar hükümdarlarından ve Macarlara gönderilen elçilerden edinmiştir (MEH, 1986: 115); bunlar arasında Termecsü ile Bulcsú adlı iki Macar yer almıştır (Gyóni, 1943: 245; Róna-Tas, 1996: 57). Konstantinos, babası VI. Leon gibi eserinde “Türk” adı altında Macarlardan bahsetmiş, ayrıca ”savartü asfalü” biçimiyle de Macarlara gönderme yapmıştır. Eserin bilhassa 38. bölümünde Macarların ana tarihine ilişkin bilgilere geniş ölçüde yer verilmiştir. Burada yer alan bilgilere göre Macarlar eskiden Hazarlara yakın bir yerde, adını ilk voyvodaları Levedi’den alan Levedia’da yaşamıştır. O dönemde onlar “Türk” olarak değil, herhangi bir sebepten ötürü “savartü asfalü” şeklinde anılmışlardır. Macarlar yedi boydan oluşmuştur; ne kendi hükümdarları ne de yabancı hükümdarları vardı, sadece Levedi olarak adlandırılan voyvodaları bulunuyordu. Hazarlarla üç yıl birlikte yaşamış ve her savaşlarında Hazarlarla birlikte savaşmışlardır. Hazar hükümdarı olan kağan, yiğitlikleri ve ittifakları nedeniyle soylu Hazar kızını çocuk doğurması için, kahramanlığının büyük ünü ve soyunun ışığından dolayı Levedi olarak adlandırılan Macarların ilk voyvodasına eş olarak vermiştir. Daha evvel Kangar olarak adlandırılan Peçenekler Hazarlara karşı savaş başlatmış ve yenilgiye uğradıktan sonra kendi topraklarını terk ederek Macarların topraklarına yerleşmeye mecbur

Romanos (958-963) için yazdığı anlaşılır. Konstantinos, eserinin giriş kısmında oğluna öğütlerde bulunmuş ve hükümdarlık görevini layıkıyla yerine getirmesi için oğlunu öğrenmeye teşvik etmiştir. Konstantinos, hükümdarlık ülküsünü resmetmekten ziyade pratik bilgilerle oğlunu donatmak istemiştir (Moravcsik, 1934: 149). Ayrıca imparatorluğun durumunu ve komşu kavimlerin sürdürdükleri politikalar hakkında da oğlunu bilgilendirmek istemiştir (Kristó, 1980).

kalmıştır. Macarlar ve Peçenekler arasında savaş cereyan ettiğinde Macarların ordusu yenilgiye uğramış ve Macarlar iki kısma ayrılmıştır. Bir kısmı doğuya, Pers bölgesine yerleşmiş; onlar Macarların eski adıyla “savartü asfalü” olarak adlandırılmıştır. Diğer kısmı ise voyvodaları Levedi ile birlikte batıya, Etelköz denilen bölgede yaşamıştır (MEH, 1986: 118-119).

Macarlar “Türk” olarak adlandırmalarının yanı sıra çeşitli isimlerle de anılmışlardır. Georgios Monachos’un (Keşiş Georgios) kroniğinin devamı niteliğinde olan 10. yüzyıla ait eser bunun bir örneğini oluşturmaktadır. Bu eserde iki olayın anlatımı sırasında Macarlardan bahsedilmektedir. İlk olarak, Bulgar hükümdarı Krum’un Adrianopolis’i (Edirne) ele geçirmesinin ardından beraberinde götürdüğü Makedon esirlerinin yurtlarına dönüşleri hikâye edilmiş ve bu olayın anlatımı esnasında 836-838 yılları arasında Macarlar Aşağı Tuna bölgesinde “Ungr” adıyla zikredilmiştir. 894-896 yıllarında gerçekleşen Bulgar-Bizans savaşlarının ayrıntılı olarak anlatıldığı ikinci hadisede ise Macarlar “Türk” adıyla anılmıştır (MEH, 1986: 104-107). Söz konusu eserde bu olaylara ek olarak Macarların 934 ve 943 yılında Bizans İmparatorluğuna karşı giriştiği ganimet seferlerinden de bahsedilmiş, eserin daha sonraki baskılarında ise Hükümdar Simeon’un 927 yılındaki ölüm haberi üzerine Macarların da diğer kavimlerle birlikte Bulgarlara karşı saldırıya hazırlandığı anlatılmıştır (Moravcsik, 1934: 165).

Theophanes’in 813 yılına kadar olan dönemi kapsayan kroniği de daha sonraki dönemlerde devam ettirilmiştir (Róna-Tas, 1996: 58). *Theophanes continuatus* adıyla bilinen bu eser 813’ten 961’e kadar olan dönemi ihtiva edecek şekilde altı kitap halinde yayımlanmış olup Macar tarihiyle ilintili bilgilere altıncı kitapta yer verilmiştir. Bu kısımda 894-896 yılındaki Bulgar-Bizans savaşı ve Macarların 934 ve 943 yıllarındaki istilaları, aynı şekilde 959’da ve 961’de Bizans’a karşı başlatılan saldırılar da

anlatılmıştır. Bu dönemler aktarılırken Macarlar daima “Türk” adıyla anılmıştır (Moravcsik, 1934: 167-169).

Leon Diakonos büyük ölçüde kendi deneyimlerine dayanarak oluşturduğu eserini 992 civarında kaleme almış, eserde 959’dan 976’ya kadar olan dönemi incelemiştir. Diğer pek çok Bizans yazarından farklı olarak eserinde Macarlarla ilişkilendirilen kısımda İskit ve Hun kavramını eşanlamlı olarak kullanmış, bu şekilde Macarların eski adlarına gönderme yapmıştır (ÁMTBF, 1988: 71-72).

Macarların 10. yüzyıl tarihi hakkında Ioannes Skylitzes de önemli bilgiler kaydetmiştir. Skylitzes, 11. yüzyıldaki eserinin bir kısmını Theophanes’in altıncı kitabında yer verdiği bilgilere dayanarak oluşturmuş ve bu eserinde Theophanes’ten farklı olarak “Türk” etnonimine bir açıklama iliştiirerek “Ungr” adını da zikretmiştir (Moravcsik, 1934: 171).

1.4.3. Latince Kaynaklarda Macarlar

1.4.3.1. Batılı Latince Kaynaklar

Macarların ana tarihiyle ilişkilendirilen erken dönem yazılmış Latince kaynakların başında “tarihin babası” olarak nitelenen Herodot’un (yak. MÖ 484-425) ilk genel tarih çalışması yer alır. Herodot eserinde Yunan-Pers savaşlarını anlatırken Perslerle ilişkide bulunmuş bütün kavimlerden söz etmiştir. Burada İskitlerin doğu komşularından söz eden bilgilendirme Macar ana tarihi açısından önemlidir. Bu eserde doğrudan Macarlardan bahsedilmemekle birlikte Macarların akraba olduğu Fin-Ugor halklarına gönderme yapılmıştır. Eserde *Yürka* etnonimine yer verilmiş, bu etnonim varsayımsal olarak Ob Ugorların *Yugra* adıyla özdeşleştirilmiştir (MEH, 1986: 49, 273).

Bir diğerk Latince kaynak da Got kökenli Romalı yazar Jordanes'e aittir. Jordanes, 6. yüzyılda yazdığı *De origine actibusque Getarum (Getica)* adlı eserinde Gotların tarihini ele almıştır. Bu eser Hun ve Got münasebetini anlatması bakımından önem arz etmekte ve Macar kaynaklarında da sıkça kullanılmaktadır (Róna-Tas, 1996: 58).

VII. yüzyılda bilinmeyen bir yazar tarafından yazılan *Exordia Scythica* adlı eser de Anonymus tarafından kaleme alınan Orta Çağ Macar kroniğinin oluşumunda rol oynaması bakımından önemlidir (Róna-Tas, 1996: 58).

Bir Frank yıllığı olan *Annales Bertiniani* adlı eserde ise 862 yılında Macarlardan bahsedilmiş, Macarların Franklara saldırıları konu edinmiştir (Déer, 1943: 256; MHK, 1900: 288).

Bilinmeyen bir rahip tarafından 871'de yazılan *Conversio bagoariorum et carantanorum* adlı eser Salzburg Piskoposluğunun Aşağı Pannonia üzerinde olan haklarını tasdiklemek amacıyla kaleme alınmıştır. Salzburg Piskoposluğunun misyonerlik faaliyetlerini anlatan bu eser yurt tutuş öncesi Tuna Ötesi'nin, yani bir zamanki Pannonia'nın tarihi hakkında önemli veriler sunmuştur (MEH, 1986: 195; Róna-Tas, 1996: 59).

Eserin bir kısmında, 377 yılında Tuna'nın kuzeyine uzanan bozkırlarda yaşayan Hunların Tuna'yı geçerek Romalıları, Gotları ve Gepidleri kovduklarından, ancak Slavların bölgeye gelmesiyle birlikte Hunların bölgeden göç etmeye mecbur kaldıklarından bahsedilmiştir (MEH, 1986: 196). Buradaki Hun tasvirinden Avarları anlamamız gerektiği savunulmuştur (MEH, 1986: 296). Zira Batılı yazarlar Macarları çoğunlukla Avarlarla özdeşleştirmiş; Avarların Hunlardan türediğini, Hunların ise İskitlerden¹³ geldiğini ileri sürmüştür (Déer, 1943: 256).

¹³ Burada özellikle "İskit" tanımının Batılı kaynaklardaki yeri büyük önem taşımaktadır. Batılı yazarların büyük bir kısmı doğudan gelen tüm kavimlerin İskitya'dan çıktığı

Annales Iuvavienses Maximi adlı Salzburg kroniği, Macarların yurt tutuş öncesi ve sonrasındaki rollerinden söz eden en değerli batılı kaynaklardan biri olarak görülmektedir. Bu kronik Macarların Kabarlarla birlikte 881 yılında Viyana civarındaki mücadelelerini ve Macar hâkimiyetinin güçlenmesini simgeleyen 907 yılındaki çarpışmanın meydana geldiği yeri (Pozsony) anlatması bakımından büyük önem taşımaktadır (Déer, 1943: 256-257).

Pozsony'da Macarlara karşı başlatılan seferde hayatını kaybeden Salzburg Başpiskoposu Theotmar, Macar akıncı birlikleri İtalya seferinden çekildiğinde Papa IX. Ioannes'e bir mektup yazmıştır (MEH, 1986: 217). Bu mektup Moravyalıların 889 yılında Bavyera piskoposlarını suçlaması üzerine kaleme alınmıştır. İddialarına göre Bavyera piskoposları, İtalya'ya saldırımları için Paganlara para vermiştir (MHK, 1900: 293). Söz konusu mektupta yurt tutan Macarların Bavyeralılarla ve Moravyalılarla olan erken dönem ilişkilerine yer verilmiştir (Deér, 1943: 257).

892-899 yılları arasında Prüm manastırının başrahibi olan Regino, 908 yılında tamamladığı eserinde miladî yılın başlangıcından 906 yılına kadar süren olayları kronolojik olarak aktarmıştır. Macarlardan ilk olarak 889 yılında bahsetmiş ve burada yurt tutan Macarlar hakkında bildiklerini anlatmıştır (MEH, 1986: 204; Róna-Tas, 1996: 59). MS 2. yüzyılda yaşayan Romalı tarih yazarı Justinus'un İskitlerle ilintili sunduğu

görüşünü benimserler. Vásáry, Orta Çağ Hristiyan Avrupası'na ait bu görüşün Macarlara da sirayet ettiğini ve Macar saray kültürünün ve tarih yazımının İskit teorisini neredeyse tamamen özümlediğini ifade etmiştir. Vásáry'e göre, Orta Çağ Macar kronikleri Macarların ilk yurdunu bu sebeple İskitya olarak belirlemiş, benzer şekilde Herodot'un eseri sayesinde İskitya, İç Asya'nın mitolojik bir isimlendirmesi, doğulu barbar kavimlerin hareket noktası haline gelmiştir (Vásáry, 2007: 50-51).

bilgileri temel alarak Macarları karakteristik özellikleri, yaşam biçimleri ve eski tarihleri bakımından İskitlerle özdeşleştirmiştir (MEH, 1986: 204).

Annales Fuldenses adıyla bilinen Fulda kronikleri de Macar ana tarihi açısından önem taşıyan kaynaklar arasında yer almaktadır. 608-901 arasındaki olayları nakleden bu kronikte Macar tarihi açısından 881-897 yıllarına ait olayların anlatıldığı kısım önem taşımaktadır. Macarların akınlarından bahsedilen bu kısımda da Macar ve Avar özdeşliğine yer verilmektedir (MEH, 1986: 210-211).

Macarların akınlarına ilişkin yazılmış kaynaklar arasında Lombard'lı soylu bir aileden gelen ve Pavia'daki kraliyet sarayında yetişen Liutprand'ın *Antapodosis* adlı eseri de yer almaktadır. Liutprand, İtalya Kralı II. Berengar'ın (950-961) elçisi olarak 949 yılında Bizans'ta, İmparator Konstantinos Porfirogenetos'un sarayında bulunmuş, daha sonra ise krala ve kralın eşine öfkelenmesi üzerine Kral Otto'nun sarayına sığınmıştır. Burada kaleme aldığı eserini kraldan ve eşinden öç almak istediği için *Antapodosis*, yani *Geri Ödeme* şeklinde adlandırmıştır. Eserde, Kutsal Roma İmparatoru III. (Şişman) Charles'tan (881-888) itibaren Avrupa'daki hükümdarların eylemleri anlatılmış, özellikle Almanya'dan, Bizans'tan ve İtalya'dan bahsedildiği esnada Macarlara yer verilmiştir (MEH, 1986: 223).

Başrahip Widukind'in 973 yılının ardından kaleme aldığı *Rerum gestarum Saxonicarum libri tres* adlı eseri Saksonlara, özellikle Sakson Hanedanlığına ait veriler içermektedir. Bu eserin Macarlar açısından önemi Macarların Sakson bölgesine yaptıkları akınları konu edinmesidir (Deér, 1943: 258). Widukind, söz konusu eserini kendisinden önceki batılı kaynakları temel alarak oluşturmuş, bu nedenle diğer batılı yazarlar gibi doğudan gelen kavimleri, yani Macarları, Avarları, Hunları ve Gotları birbirleriyle özdeşleştirmiştir (MEH, 1986: 246).

Keşiş IV. Ekkehard tarafından 1040 yılında kaleme alınan *Casus Sancti Galli* adlı eser St. Gallen manastırının tarihini anlatmaktadır. Bu eser, Macarların 926

yılındaki St. Gallen’de yaptıkları yağmaları tasvir etmesi ve yurt tutan Macarların savaş hayatını doğrudan ve nispeten daha objektif anlatması bakımından önemli bir kaynak olarak görülmektedir (Deér, 1943: 258).

I.4.4. Macaristan’daki Latince Kaynaklar

Macarların kadim geçmişlerine, özellikle Hun kökenlerine ve göçlerine ilişkin geleneklere 11. ve 15. yüzyıla ait Latince yazılmış Macar kaynaklarda da rastlamaktayız. Bu kaynaklar arasında Orta Çağ Macar tarih yazıcılığının da başlangıç ürünlerinden olan gestalar ve kronikler yer almaktadır. Orta Çağ tarihinin bu iki türü tam olarak birbirinden ayırt edilememekte ve adları çoğunlukla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Diğer taraftan gestaları ve kronikleri birbirinden farklı kılan özellikler bulunmaktadır. Kronikler, halkların ya da ülkenin bütün geçmişini kronolojik sırayla anlatan tarihsel eser olarak görülürken gestalar (yapılan işler) ise çoğunlukla önemli bir olayı, bir dönemi ya da belirli bir hükümdarın dönemini konu edinmektedir. Fransız kökenli olan bu gesta türü Macaristan’da 11. yüzyılda yerleşmiş, kronik adlandırması ise ancak 14. yüzyılda yaygınlık kazanmıştır (Klaniczay, 1964: 55).

Orta Çağ’da yazılan en eski Macar gestası *Gesta Ungarorum* şeklinde anılmıştır. 11. yüzyıla tarihlenen bu eser kaybolmuş olsa da Anonymus, Simon Kézai gibi daha sonraki pek çok yazar eserden istifade edebilmiştir. Sözü edilen bu temel kaynakta Hun-Macar ortak kökenine dair bir tasvir sunulurken Macar geleneğindeki Hun kökeni bilinci yansıtılmış ve Macarların Pannonia’ya göçleri konu edinmiştir (MEH, 1986: 129-132).

Gesta Ungarorum adlı temel eserin ardından ortaya çıkan diğer bir gesta Anonymus biçiminde adlandırılan yazara aittir. Yazar, eserinde adını açıkça

söylememekte, bunun yerine “Üstad P.” diye anıldığını ve “Kral Béla’nın kâtibi” olduğunu dile getirmektedir. Anonymus adıyla anılan yazarın, uzun yıllar süren tartışmaların sonucunda Kral III. Béla’nın (1172-1196) kâtibi olduğu anlaşılmış, Üstad P. kısaltmasının ise Aquincum (Eski Buda) Başrahibi Üstad Péter’e işaret ettiği tespit edilmiştir. Anonymus, 1200’lü yıllarda yazıldığı düşünülen *Gesta Hungarorum* adlı eserinde Macarların yurt tutuşu ve kökeni hakkında bilgi vermesinin yanı sıra “Macaristan krallarının ve soylularının şeceresini” de anlatmıştır. Bu eser Macarların erken dönemleri hakkında tarihsel veri sunmasına karşın pragmatik tarih anlayışından uzak, romansı bir anlatı şeklinde ve yazarın hayal gücüne dayandırılarak kaleme alınmıştır. Bu nedenle eserin bilimsel açıdan güvenilir tarihsel bir kaynak olmadığı belirtilmiştir (MEH, 1986:133). Yine de eser o döneme ait düşünce yapısının anlaşılması bakımından önemlidir.

Diğer bir Macar gestası, Kral IV. (Kuman) László’nun (1272-1290) saray rahibi olan Simon Kézai’ye aittir. Kézai’nin 1283 dolaylarında kaleme aldığı *Gesta Hungarorum* adlı eseri Macar tarihinin yanı sıra Anonymus’un eserinden farklı olarak Hun tarihini de ihtiva etmektedir. Bu nedenle eser *Hun Kroniği* olarak da anılmaktadır (Györffy, 1990: 38). Kézai Hun tarihine yer verdiği kısımda Hun-Macar akrabalığını, başka bir ifadeyle Macar Hükümdarı Árpád’ın Attila’nın soyundan geldiği düşüncesini daha kapsamlı bir biçimde işlemiştir. Eserin oluşum aşamasında Anonymus’un yanı sıra Jordanes’in 6. yüzyıldaki tarihî eserini kaynak olarak kullanmış, buna rağmen eser büyük ölçüde hayal gücüne dayandırılarak oluşturulmuştur. Bu nedenle eserin tarihî değerinin az olduğu öne sürülmüştür (MEH, 1986: 182).

Orta Çağ Macar tarihini ayrıntılı bir şekilde inceleyen ve “kronik” türü olarak karşımıza çıkan ilk eser Macarca yaygın bilinen adıyla *Képes Krónika*, yani Resimli Kronik’tir. 1358-1360 civarında tamamlanan bu kronik Székesfehérvár’daki Boldogasszony Kilisesi’nin o dönemki muhafızı olan Márk Kálti tarafından kaleme

alınmış; *pictor*, yani *cimerarius* diye anılan Üstad Hertul ve oğlu Miklós, başka bir ifadeyle Medgyes’li Miklós tarafından hazırlanmıştır. Bu kaynak Hun tarihini, yurt tutuş dönemini, Macar boylarının seferlerini kapsayacak şekilde en eski dönemlerden başlayarak I. (Büyük) Lajos’un (1342-1382) taç giyme törenine kadar meydana gelen olayları anlatmış (Magyar Katolikus Lexikon, t.y.), bunun bir sonucu olarak Orta Çağ Macar kronik yazımının örnek korpusu olarak görülmüştür (Klaniczay, 1985: 14).

János Thuróczy Orta Çağ Macar tarihini öncekilerden farklı bir düşünce yapısıyla işlemiş, çünkü o diğerleri gibi din adamı kimliğiyle değil, kraliyet kançılığısındaki seküler bir görevli olarak eserini kaleme almıştır (Klaniczay, 1985: 14). Thuróczy’nin 1488’de yayımlanan *Chronica Hungarorum* adlı eseri 15. yüzyıl Macar tarihiyle ilgili üç farklı olayı ihtiva etmektedir. Kroniğin ilk kısmında II. Károly ya da Küçük Károly’un (1385-1386) tarihi anlatılmakta, ikinci kısımda Macarların İskitya anayurdu ve Kral Attila hakkında bilgi verilmekte, üçüncü bölümde ise II. Károly’un 1386 yılında gerçekleşen ölümü ve Kral Mátyás’ın 1458’deki tahta çıkışı arasındaki dönem, hatta Mátyás’ın hükümdarlığı da işlenmektedir (Akın, 1987: 667-668). Eserde, II. Károly’un ölümüne kadar uzanan kısım esas olarak daha önceki tarihî çalışmalar temelinde oluşturulmakta, diğer dönemler ise Thuróczy’nin kendi izini taşımaktadır; özellikle Sekelleri de içine alan Hun tarihinin anlatıldığı kısım yazarın kendi ürünüdür (Kordé, 2001:21).

Orta İtalya’da varlıklı bir ailede dünyaya gelen Antonio Bonfini’nin *Rerum Hungaricarum decades* adlı eseri bugün artık bir Macar kaynağı olarak benimsenmiştir. Mátyás’ın ölümüne kadar olan olayları ele alan eserin 38 bölümden oluşan ilk varyantı 1492 yılında hazırlanmıştır. Bonfini, Mátyás’ın davet etmesi üzerine Macaristan’a gelmiş ve Mátyás tarafından Thuróczy’nin yeni çıkan kroniğinden çok daha hacimli ve “dönemin seçkin çevresinin beğenisini tamamlayıcı tarzda, ayrıca Rönesans ruhuna ve

kral görüşüne de uygun bir biçimde” Macar tarihini yazmakla görevlendirilmiştir (Kordé, 2001: 23-24).

I.4.5. Ermenice Kaynaklarda Macarlar

Ermeni kaynakları eski literatüre sahip olması bakımından önemlidir, ancak yine de bu kaynaklar Macar ana tarihinden neredeyse hiç söz etmemektedir. Bunun başlıca sebepleri arasında, bu kaynakların büyük bir kısmının yayımlanmamış olması, ayrıca içerikleri hakkında genel hatlarıyla bir bilgiye sahip olmamız yer almaktadır. Yayımlanan kaynaklar ise çoğunlukla el yazmaları şeklinde, herhangi bir kritiğe tabi tutulmadan aktarılmıştır (Halasi Kun, 1943: 249).

5. yüzyıldan itibaren Yunan kültürünün büyük eserlerinin Ermeni diline çevrilmesiyle Ermeni literatürü oluşmaya başlamıştır (Róna-Tas, 1996: 74). Erken dönem Ermeni kaynaklarının büyük bir kısmında Hunlardan bahsedilmiş, Hunların tarihine ilişkin veriler aktarılmıştır (Halasi Kun, 1943: 250).

Macar ana tarihi açısından dolaylı olarak önem teşkil eden Ermeni kaynaklarının başında Movses Horenatsi'nin tarih ve coğrafyayı temel alan eserleri yer almaktadır. Movses Horenatsi'nin ilgili çalışmalarında Bulgar kavimlerinin dağılmasından ve 5. ve 8. yüzyıl arasında Kafkasya'nın kuzeyinde yaşayan kavimlerden bahseden kısım Macar ana tarihine ışık tutması bakımından değerlidir (Halasi Kun, 1943: 250).

Macarlar açısından önem arz eden diğer bir Ermeni yazarı *Sebeos* adıyla anılır. Sebeos, eserinde 6. ve 7. yüzyıl bozkır tarihine ilişkin önemli bilgiler muhafaza etmekte, bu eser ayrıca Hazar tarihinin önemli kaynaklarından biri olarak görülmektedir (Róna-Tas, 1996: 76). Söz konusu eserin özellikle Bizans İmparatoru Herakleios'un (610-641) Hazarlarla ilişkilerini içeren kısmı büyük önem taşımaktadır (Halasi Kun, 1943: 250).

10. yüzyılda yaşamış Movses Kagankatvatsi'nin Kafkasya'daki Albanlar hakkında yazdığı eseri de Hazarlar hakkında veri sunan Ermeni kaynakları arasında yer almaktadır (Halasi Kun, 1943: 250; Róna-Tas, 1996: 76).

I.4.6. Slavca Kaynaklarda Macarlar

Rus tarih literatürünün ilk önemli eseri *Pověsti vremennykh lět* adıyla bilinen ana kroniktir. Bu eserin yazarının kim olduğu bilinmemesine karşın araştırmalarda çoğunlukla 11. ve 12. yüzyıl dolaylarında yaşamış Keşiş Nestor'un olduğu yönünde görüş ortaya konulmuş, bundan dolayı eser *Nestor kroniği* adıyla da anılmıştır. Bu kronikte “Rus toprağı”nın 12. yüzyılın ilk yarısına kadar süren tarihi anlatılmıştır (Kossányi, 1943: 247-248). Bu kaynakta yurt tutan Macarlardan da bahsedilmiş, “fehér ugorok (Ak Ugorlar)” adıyla Slavların Tuna boyundaki toprağını miras edinen “Ak Macarlar”dan ve “fekete ugorok (Kara Ugorlar)” adıyla Kiev yakınlarına gelen “Kara Macarlar”dan söz edilmiştir (MEH, 1943: 125-126). Ayrıca Slav Keşiş Kiril ve Methodius'un bugüne değin bilinmeyen biyografilerine dayanarak Macarların “Slovenlerle” ve “Voloçlarla” savaşarak “Macar toprağı”nı ele geçirmesi hakkında da kısaca bilgi verilmiştir (Kossányi, 1943: 247).

Slav kaynakları arasında Kiril ve Methodius'un efsaneleri de bulunmaktadır. Bu iki efsane dine dayalı olmayıp biyografik özelliğe sahip tarihsel kaynak olarak görülmektedir (MEH, 1986: 127-128). Kiril efsanesinde, Konstantin veya keşiş adıyla Kiril'in 860 dolaylarında Hazarlardan yurda dönerken Kırım Yarımadası civarında Macarlarla karşılaşması anlatılmıştır (MEH, 1986: 127). Methodios efsanesinde ise Methodios'un Morovya'dan Bizans'a gittiği dönemde, 882'de bir Macar “kralıyla” karşılaşmasını anlatan bir epizottan bahsedilmiştir (MEH, 1986: 128).

I.5. Macarların Ana Yurduna ve Göçlerine İlişkin Tezler

Ugor birliğinin sona ermesiyle müstakil bir hayat sürmeye başlayan Macarların yeni yurdu konusunda çeşitli kuramlar ortaya konulmuştur. Genel hatlarıyla bu kuramlar, Macarların ana yurtlarının Urallar civarında olduğu noktasında birleşmekte, ancak araştırmacılar arasında bu bölgenin sınırları hususunda bir fikir birliği bulunmamaktadır.

Bizanslı Tarihçi Priskos'a göre, Avarlar Sabirleri kaçırmaya mecbur etmiş, Sabirler ise Saragur, Ogur ve Onogurların Batı Sibirya'daki topraklarını bırakarak başka bölgelere göç etmelerine neden olmuşlardır. Avarlar ise Okyanus¹⁴ kıyısında yaşayan kavimler ve Okyanus'un taşması sonucunda ortaya çıkan sis ve pek çok griffon¹⁵ kuşu nedeniyle kaçmak zorunda kalmışlardır (MEH, 1986: 53; Vásáry, 2007: 195). Büyük olasılıkla Macarlar da bu kavim hareketinin sonucunda Batı Sibirya'daki ana yurtlarını terk etmiş ve Onogurlarla birlikte Kafkasya bölgesine göç etmiştir (Halasi, 1943: 74).

¹⁴ Györffy'e göre, Priskos burada Kuzey Buz Denizi'ni kastetmiştir. Györffy, sözü edilen kavim hareketinin Sibirya'nın kuzey bölgesinden Karadeniz'e kadar yayılan alanda meydana geldiğini savunmuştur (MEH, 1986: 274).

¹⁵ Genellikle aslan vücutlu, kartal kanatlı ve kafalı mitolojik bir yaratıktır.

Çin kaynaklarında ise Avarların 460 yılında Tatar topraklarında ve Turfan'da hüküm süren Kral Gan-çeu'yu öldürdüğünden, bunun üzerine Kral Gan-çeu'nun kavimlerinin büyük bir kısmının, başka bir ifadeyle Sabirlerin İrtiş Nehri yakınına kaçtığından, buradan daha da batıya giderek Volga boyunca uzanan ovalara yerleştiğinden bahsedilmiştir (Németh, 1924: 177). İrtiş civarına yerleşen Sabirler, bu bölgeden Bulgarları ve Bulgar birliğinde yaşayan Macarları kovmuştur (Papp, 1932: 117).

Eski tarih araştırmalarında ortaya konulan bu göç hareketini şematik olarak sunduğumuzda bu olayda dört ana kavmin etken olduğunu görmekteyiz (Harmatta, 1992: 257):

Gyula Németh de *A honfoglaló magyarság kialakulása* (Yurt Tutan Macarlığın Oluşumu) (1930) adlı çalışmasında eski tarih konseptinin etkisinde kalarak Macar ana yurdunu tasvir etmiş, Macarların 460'lı yılların başında Onogur Bulgarlarla birlikte Batı Sibirya'daki ana yurtlarından Kafkasya bölgesine göç ettiğini ileri sürmüştür (Németh, 1930: 125-126).

Ancak daha sonra yapılan araştırmalarda ana tarihe ilişkin sunulan bu teorinin sağlam temele dayanmadığı ileri sürülmüş ve zayıf yönleri ortaya koyulmuştur. Ligeti'ye göre, Avarların Sabirleri o bölgeden kovmasının ardından Sabirlerin nereye gittiği konusunda Çin kaynakları tek bir söz söylememektedir. Bu nedenle Macarların Urallardaki anayurdundan göç etmelerine sebep olan kavmin Sabirler olduğunu iddia edemeyiz (Ligeti, 1943a: 66-67). Diğer taraftan Ligeti, Macarların anayurdunun

Uralların doğusunda olduğu konusunda erken tarih araştırmacılarıyla hemfikiridir. Ligeti'ye göre, Macarlar akrabalarıyla birlikte yaşadığı ormanlık bölgeyi miladî yıl dolaylarında terk etmiş ve daha sonra Ural'ın doğu tarafına, İşim ve Tobol Nehri civarına göç etmiştir. Koruluk bozkırın hâkim olduğu bölgelere yerleşerek herhangi bir komşu kavmin kesin bir etkisi olmadan tedricen bozkırın kendine özgü şartlarına uyum sağlamıştır. 5. yüzyılda doğu taraftan gelen Türklerin kavimler göçü hareketi o dönemde atlı-göçebe olan Macarların Batı Sibirya'daki, Tobol-İsim civarındaki yerleşim yerlerine ulaşmış ve Macarlar yeni yurt arayan Türk kavimlerine katılarak ilk durakları Kafkasya bölgesine göç etmiştir (Ligeti, 1943a: 66).

Ana tarih araştırmacılarının ortaya koyduğu teorilerin çoğunda Macarların Batı Sibirya'daki ana yurtlarından ilk durakları olan Kafkasya bölgesine göç ettiği görüşünün hâkim olduğu görülmekte, bu görüş de ana tarih araştırmalarındaki pek çok sorunsal teori arasında yer almaktadır. Károly Czeplédy'nin çalışmalarında ortaya koyduğu verilerle birlikte "Kafkasya ana yurduna olan inancın güvenilirliğinin ortadan kalktığı" öne sürülmektedir (akt. Kristó, 1980: 51).

Czeplédy *A magyarság dél-oroszországban* (Güney Rusya'daki Macarlar) (1943) adlı çalışmasında Ceyhânî'nin aktarımlarına yer veren Gerdîzî'nin, etnonim ve yer adlarını tarihî olgularla birlikte sunarak Gerdîzî'deki bilgilerin tamamlayıcılığını göstermektedir. Gerdîzî'ye göre, Macarların yerleşim bölgesi sınırlarından birini *Tuna*, diğeri *Atil*'dir; *Atil* ilk önce Slavların ülkesine, daha sonra oradan Hazarlara doğru akmaktadır. Czeplédy, Gerdîzî'nin bu ifadelerini Macarları *Atil* Nehri'nin Hazarlardan ayırdığı şeklinde yorumlamakta ve Macarları Hazarlardan ayıran o nehrin Don nehri olduğunu ileri sürmektedir (Czeplédy, 1943: 112). Ceyhânî'deki orijinal metin temelinde aktarılan bu veriler Macarların yerleşim bölgeleri arasında Kafkasya'nın olmadığını, bu sınırlardan birinin *Atil*, yani Don; diğerrinin *Tuna* olduğunu göstermektedir.

İleriki dönemlerde yapılan araştırmalarda da bu görüş dikkate alınarak kuramlar oluşturulmuştur. Bu ereve de oluşturulan kuramlarda Macarların anayurduna ilişkin Ural’ın batısını, Macar tarih yazıcılığını uzun yıllar meşgul eden Magna Hungaria’yı (Byk¹⁶ Macaristan) işaret eden görüşlerin de hâkim olduğu görülmektedir.

Nmeth, kitabının gözden geçirilmiş ikinci baskısında (1991) Macarların İrtiş ve Kafkasya civarındaki eski yurtlarına dair teorileri reddetmiştir. Macarların büyük bir kısmının Başkırdistan’dan 830-850 civarında hükümdarları Levedi ile birlikte Don Nehri’nin aşağı mecrasına çekildiklerini bildirmiştir. Nmeth ayrıca bu g hareketine neden olan faktörlere dair görüşlerini de dile getirmiş, bunlar arasında ekonomik ve politik faktörler olabileceği gibi bu g hareketinin hükümdarın kişisel isteği doğrultusunda da başlamış olabileceğini ifade etmiştir (Nmeth, 1991: 220-221).

Krist, Macarların anayurduna ilişkin Nmeth ile aynı fikri paylaşırken Macarların o bölgeyi terk ediş zamanı hususunda görüş ayrılığı yaşamıştır. Başkırdistan’daki Magna Hungaria olarak adlandırılan bölgede uzun süre yaşayan Macarların önemli bir kısmının 9. yüzyılın ilk onlu yıllarında, muhtemelen 830 öncesindeki yıllarda Volga’daki yurtlarını bırakarak Don bölgesine çekildiği kanaatindedir (Krist, 1980: 55).

Fodor, Macarların bağımsız kavim hayatının ilk döneminde Ural Dağlarının doğusunda bulunan Batı Sibirya’daki koruluk bozkır bölgesinde yaşadıklarını, miladı yılın ardındaki on yıllarda daha batıya çekilerek Ural ve Volga arasındaki bölgede kendilerine bir yurt edindiklerini bildirmiştir. Fodor’a göre Macarların büyük bir kısmı muhtemelen 700 yılı civarında Volga boyunca daha güneye çekilmiş, daha sonra nehri açarak batıya doğru yayılmıştır. Burada Volga-Don-Donets bölgesinde o dönem Doğu Avrupa’nın en gcl devletlerinden biri olan Hazar Kağanlığıyla sıkı bir ilişki içinde

¹⁶ Burada “büyük” sıfatıyla “eski/kadim” anlamına gönderme yapılmaktadır (Engel, 1990: 58).

bulunmuşlardır. Diğer kısım ise önceki yerleşim yerlerinde kalmış, Volga Nehri'nin sağ kıyısı yakınlarında 1236'da Keşiş Julianus onları bulmuş ve o bölgeyi Magna Hungaria, yani Büyük Macaristan olarak adlandırmıştır (Fodor, 1988: 65-66).

Engel'e göre, Macarlar Avrupa'da ilk olarak güney Ural Dağ silsilesi ile Volga arasına, yani bugünkü Başkırdistan civarına yerleşmiştir. Bu bölgenin kuzeyindeki komşu Perm dillerinin (Züryen ve Votyak) Macar diline etkisi bu durumla ilintilidir. Bir dönem bu dillerden Macarcaya diğer Ugor dillerinde olmayan bazı dilsel unsurlar (-nc ve -van/ven ile biten bazı sayı adları, -ni mastar eki ve *kenyér* (ekmek) sözcüğü gibi) girmiş ve Macarlar Ugorlardan ayrıldıktan sonra uzunca bir süre Perm kavimlerine komşu olarak yaşamıştır. Ayrıca bu bölgede yaşayan nüfusun Macarca konuştuğunu ve ortaya çıkarılan arkeolojik verilerin (belirli türden gümüş kefen) yurt tutuş dönemindeki Macar mezarlarında da bulunduğunu ileri sürerek Macarların ana yurtlarının bu bölgede olduğu savını güçlendirme yoluna gitmiştir (Engel, 1990: 58).

Róna-Tas, Batı Sibirya'daki Ogur-Türk dil etkileşimini kabul etmeyerek bir anlamda Macar ana yurdunun Batı Sibirya'da olduğu teorisini reddetmiştir. O dönemde tamamen Türkleşen bozkırda Fin-Ugor dillerini muhafaza edebilmiş olmaları gerekçesiyle Macarların Ogur gruplarına katılmalarının mümkün olmadığını ileri sürmüştür (Róna-Tas, 1996: 246, 248); bununla birlikte Volga-Kama bölgesinde şuan için Macar yer adlarının gösterilemediğini de belirtmiştir (Róna-Tas, 1996: 333).

Macar anayurdunun Batı Sibirya'da olduğu tezinin zayıf yönlerini ortaya koyan, başka bir ifadeyle Macarların anayurdunun Uralların batısında olduğu görüşünü benimseyen araştırmacılardan biri de István Vásáry'dir. Vásáry, Macarların Ugor birliğinin dağılmasının ardından Uralların Avrupa tarafında, yani Kama-Ural bölgesinde yaşamış olduğunu, 5. yüzyıldan sonraki bir dönemde Kama-Byelaya bölgesinden Volga ve Don arasına göç ettiğini ve burada Onogur-Bulgarlarla ve Alanlarla etkileşim içerisine girdiğini savunmaktadır (Vásáry, 2007: 221-223).

Macarların Kafkasya ana yurduna ilişkin diğerk bir karşıt g6r6ř de Harmatta János'un *A Volgától a Dunáig* (Volga'dan Tuna'ya kadar) (2001) adlı çalışmasında karşımıza çıkmaktadır. Harmatta'ya g6re, eski Macarların yerleşim yeri o d6nemde ne Kuban b6lgesinde ne de Karadeniz'in kuzey kıyısındadır. Macarlar *hetumoger* boy birliğinin oluşumunun ardından Volga'nın g6ney batısına çekilerek Kubrat Han'ın Onogur-Bulgar birliğinin kuzeyine doğru Doğu Avrupa bozkırının kuzey b6lgesini mesken tutmuş ve orada Onogurlarla ittifak ilişkisi oluşturarak yarı g6ebe yaşam biçimini s6rd6rm6řt6r (Harmatta, 2001: 6).

Macarların tarihte çeşitli T6rk kavimleriyle etkileşim içerisinde bulunduğu ř6phe g6t6rmez bir gerçektir. Bu kavimler arasında Macarlar 6zerinde b6y6k tesir yaratan topluluklardan biri olan Bulgarlar 6nemli bir yer tutmaktadır. Macarların anayurduna ilişkin en eski teori kapsamında, Macarların 460'lı yıllarda Onogurlarla temasta bulunduğu ve bu etkileşim sahasının Batı Sibiryaya olduğu kaydedilmiştir. Daha sonraki araştırmalarda Macar-Bulgar ilişkilerinin Kuban Nehri yakınlarında ve Volga civarında gerçekleştiği 6ne s6r6lerek başka etkileşim sahaları işaret edilmiştir.

Bu bağlamda Czegl6dy, Konstantinos'un eserini temel alarak Macarların 7. y6zyılda Hazarların batısında, Azak Denizi'nin doğu kıyısında ve Don'un aşağı mecrasında bulunan Onogur-Bulgar birliğine dâhil olduğuna dikkat çekmiştir. Onogur-Bulgar birliği Hazar saldırısı nedeniyle dağılmış ve Tuna Bulgarları batıya, Volga Bulgarları ve Başkırt Macarları ise beraber kuzeye g6 ederek ana birlikten ayrılmıştır (Czegl6dy, 1943a: 100-101).

Macar T6rkolog Tibor Halasi-Kun da Macarların erken d6nemine ışık tutan yabancı kaynaklar temelinde Macarların Onogur-Bulgar birliği içerisindeki yerini açıklamıştır. Bulgar H6k6mdarı Kubrat'ın 6l6m6n6n ardından 66nc6 oğlu Asparuh, Kuban Nehri civarındaki "B6y6k Bulgaristan"ı kavimiyle birlikte terk etmiş ve Tuna yakınında kendisine yeni bir yurt aramıştır. Eski toprakta kalan en b6y6k oğlu Bayan,

birliğin dağılmasının ardından Hazarlara karşı duramamış ve kısa bir süre sonra Hazarlara vergi yoluyla tabi olmuştur. Bulgarların diğer bir kısmı ise Hazar baskısı yüzünden kuzeye kaçmış ve Moğol İstilasına kadar devam eden ve bugünkü Kazan Tatar Hanlığının oluşumunda rol oynayan Volga Bulgar Devleti'ni kurmuştur. Hazarların önünden kuzeye kaçan Volga Bulgarları Başkırt adıyla anılan Macarların bir kısmını da beraberinde götürmüştür. Macarların çoğunluğunun ise Hazar saldırısının ardından Kafkasya'da kalarak Hazar hakimiyeti altında belirli bir süre yaşamıştır (Halasi-Kun, 1943: 84-86).

Rásonyi de Onogur-Bulgar-Macar ilişkisini yukarıdaki iki görüşle aynı çerçevede ortaya koymuştur. Onogur-Bulgar birliği, Kubrat'ın 642'deki ölümünün ardından, Hazarların hücumu neticesinde parçalanmış ve Kubrat'ın beş oğlu arasında bölünmüştür. Oğullarından biri olan Bayan, Hazarların egemenliğini tanıyarak Macarların atalarının da içinde bulunduğu bir kısım Onogurla birlikte Kafkasya bölgesinde kalmıştır. Kubrat'ın başka bir oğlu ise Onogurlarla ve Macarların diğer bir kısmıyla birlikte Ural Dağları'nın güneyine (*Magna Hungaria*) göç etmiştir (Rásonyi, 1984: 16-17).

Czeglédy, Halasi-Kun ve Rásonyi'nin benimsediği görüşlerde Macar-Bulgar ilişkisinin meydana geldiği sahalardan biri de Kafkasya civarındadır. Ancak daha güncel çalışmalarda Macarların Bulgarlarla etkileşim yerleri arasında Kafkasya ya da Kuban bölgesinin yer almadığı, başka bir ifadeyle Macarların yerleşim yerlerine ilişkin teoriler arasında bu bölgelerin kabul görmediği, bunun yerine daha ziyade Don bölgesinin işaret edildiği görülmektedir.

István Fodor, Macarların Onogur-Bulgar birliği ile sıkı bir ilişki içinde olduğu konusunda diğer araştırmacılarla paralel bir görüş ortaya koysa da bu ilişkinin niteliği ve başlama noktası konusunda eski araştırmacılardan farklı bir görüş benimsemiştir. Fodor'a göre, Macarlar Onogur-Bulgar birliğinin hâkimiyeti altında değil, onların

komşuluğunda ya da onlarla aynı siyasî çevrede yaşamıştır. Macarlar 8. yüzyılda Volga ve Ural arasında yaşadıkları bölgeden güney yöne ilerledikleri esnada Volga-Don-Donyets nehirleri yakınında ilk olarak kuzeye göç eden Volga Bulgarlarıyla temasta bulunmuş, hatta uzun bir süre birlikte yaşamıştır. Burada başlayan Macar-Bulgar ilişkileri daha sonra Don bölgesinde devam etmiştir (Fodor, 1986:3).

Vásáry de diğer pek çok araştırmacı gibi Macar anayurdunun Batı Sibiry'a olduğuna ve Macarların 460'lı yıllarda Onogurlarla birlikte göç ettiğine ilişkin tezi kabul etmemekte, Macar-Bulgar ilişkilerinin bundan daha geç bir tarihte Don bölgesinde başladığını savunmaktadır. Macarlar, 5. yüzyıldan sonraki bir tarihte Kama-Byelaya bölgesinden Volga ve Don arasına inmiş, burada Onogur-Bulgarlarla temasa geçerek dilsel açıdan önemli bir etkileşim meydana gelmiştir. 8. yüzyılın sonuna doğru Volga Bulgarlarının Orta Volga bölgesine ulaştığı ve Macarların ise 9. yüzyılın ilk yarısında artık Don bölgesinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda Volga Bulgarıyla ile Macarlar arasında ise kısa süreliğine bir etki yaşanmıştır (Vásáry, 2007: 223-224).

Kristó, Macarların Volga Nehri ve Ural Dağları arasındaki bölgede, yani Başkırdistan'da 700 yılının ardından Volga bölgesinde ortaya çıkan Volga Bulgarlarıyla bir kaynaşma sürecine girdiğini kabul etmekte, bu şekilde bir bakıma Kuban ana yurdunu ve o bölgede gerçekleşen Macar-Bulgar ilişkisini reddetmektedir. Bu ilişkinin varlığına kanıt olarak mezarlardaki motifleri ve Macarcada bulunan çok sayıda Bulgar-Türkçesi alıntı sözcüğü göstermektedir. Kristo'ya göre, askerî ya da sosyolojik bir olayın etki etmesi üzerine bir grup Macar 8. yüzyılın ikinci yarısında ya da 9. yüzyılın ilk çeyreğinde güney veya güneybatı yönde hareket ederek Başkırdistan'daki yerlerini terk etmiş, diğer kısım ise yerinde kalarak Volga Bulgarlarıyla, daha sonra Başkırtlarla ilişkilerini sürdürmüştür. Macarlar güneye göç ettiği esnada Volga Bulgar boylarından

biri olan ve Sekellerin ataları olarak görülen Eskill Bulgarlarını da beraberinde götürmüş olmalıdır (Kristó, 2006: 41-42).

Macarlar ile Volga Bulgarları arasındaki ilişkiyi Macar tarihinde rastlanan Volga Bulgar boy isimleri de güçlendirmektedir. Bu boy isimleri arasında *Bulgar* boy ismi dışında *Barsula*, *Suvar* ve *Eskel/Eskill* boyları da anılmaktadır. *Barsula* boy ismi Bercel şeklinde Karpat Havzası'nda muhafaza edilmekte, *Suvar* ismi Árpád Dönemi'nde soy ismi olarak Szovárd/Zovárd şekliyle kullanılmakta, *Eskel/Eskill* boy ismi ise tezimizin ana konularından birini oluşturan *székely* (Sekel) kavim ismiyle açıklanmaktadır (Kristó, 1980: 56; Vásáry, 2007: 204). Volga Bulgar boylarından biri olan *Barsula* ismi Kuzey Kafkasya sahasında 7. yüzyılda ortaya çıkan Bersil boyuyla ve *Suvar* adı ise Sabir etnonimiyle de ilişkilendirilmiş, bu şekilde Volga Bulgarlarının Kuzey Kafkasya civarından Volga'daki yurtlarına ulaştığı konusuna bir dayanak sunulmuştur. Öte yandan Eskill/Eskill boyunun göçüne ilişkin bilgi verilmemiştir (Vásáry, 2007: 204).

Macarların Bulgarlarla olan uzun ve yoğun tarihî ilişkilerini Macar dilinde bugün dahi yaşayan alıntı kelimeler de açık bir şekilde doğrulamaktadır. Bu kelimelerin önemli bir kısmı tarım ve hayvancılığa aittir. Tarım alanında kullanılan kelimeler arasında *tarló* (tarla), *árpa* (arpa), *búza* (buğday), *eke* (saban), *sarló* (orak), *borsó*, *dara* (darı), *gyümölcs* (meyve), *alma* (elma), *körte* (armut), *szőlő* (üzüm), *bor* (şarap), *kender* (ekmek), *komló* (şerbetçiotu) ve benzeri sözcükler bulunmaktadır. Hayvan cinslerine ve hayvansal ürünlere ilişkin sözcükler ise şu şekildedir: *bika* (boğa), *ökör* (öküz), *tinó* (buzağı), *borjú* (dana), *kos* (koç), *ürü* (iğdiş koç), *kecske* (keçi), *sajt* (peynir), *író* (kesilmiş/ekşi süt suyu), *túró* (çökelek), *gyapjú* (yün), *disznó* (domuz), *ártány* (iğdiş edilmiş domuz), *teve* (deve), *tyúk* (tavuk). Bunun dışında göçebe yaşam biçimiyle ilintili yerleşim yerine, toplumsal ve düşünsel hayata işaret eden önemli sözcükler de bulunmaktadır: *sátor* (çadır), *kút* (çeşme), *kapu* (kapı); *törvény* (yasa), *barom* (malvarlığı/servet), *kölcsön* (ödünç/borç); *egy/szent* (aziz), *táltos*, *bölcs* (büyücü),

boszorkány (büyücü, cadı), *báj* (büyü), *ige* (fiil), *ír* (yazmak), *betű* (harf), *szám* (sayı) (Bárczi, Benkő, Berrár, 1967: 281-282; Kristó, 2006: 44).

Macarlar için farklı dillerde kullanılan *Hungarian*, *Ungarish*, *Hongrois* şeklindeki adlandırmalar da Macarların Bulgarlarla olan ilişkisine gönderme yapmaktadır. Bütün bu adlandırmaların kökeni Onogur kavim ismine dayanmaktadır (Kristó, 2006: 44; Vásáry, 2007: 222).

Macarlar, Bulgarların ardından diğer bir önemli siyasî teşkilat olan Hazarlarla uzun ve sıkı bir ilişki içinde bulunmuş, hatta bu ilişki tabilik ilişkisi içinde devam etmiştir. Macarların bu dönemi hakkında özellikle Arapça, Farsça ve Yunanca yazılmış kaynaklar yol gösterici olmuştur. Macarların Hazarlarla olan ilişkisinin boyutunu anlatan en eski kaynaklardan biri Konstantinos'a (Porphyrogenetos) aittir. Konstantinos, *Türk* adıyla andığı Macar boy birliğinin Hazarlarla olan birlikteliğini şu cümlelerle açıklamıştır:

[Macarlar] Hazarlarla üç yıl birlikte yaşamış ve her savaşlarında Hazarlarla birlikte savaşmıştır. Hazar hükümdarı olan kağan, yiğitlikleri ve ittifakları nedeniyle soylu Hazar kızını çocuk doğurması için, kahramanlığının büyük ünü ve soyunun ışığından dolayı Levedi olarak adlandırılan Macarların ilk voyvodasına eş olarak vermiştir (...) (MEH, 1986: 118).

Bu kısımda aktarılan “üç yıl” ifadesi pek çok araştırmacı tarafından yeniden yorumlanmıştır. Kristó'ya göre, Macar-Hazar birlikteliğinin üç yıla sınırlandırılması birlikteliğin kısalığına gönderme yapılmasından kaynaklanmaktadır. Kristó, Macarların her savaşta Hazarlarla birlikte savaşması ve Levedi'nin Hazar birliğinde kahramanca savaştığı için Hazar kızını eş olarak alması gerçeklerinden yola çıkarak bu olayların üç yıl gibi kısa bir zamana sıkıştırılamayacağını ileri sürmüştür, bu nedenle bu ifade yerine birkaç on yıl ifadesinin kullanılmasını önermiştir (Kristó, 1980: 90). Gyula Németh ise

bu hatalı ifadenin Bizans sarayına giden Macarların beyanlarından kaynaklandığını ve Macar-Hazar birlikteliğinin elli yıl sürdüğünü bildirmiştir (Németh, 1991: 226). Vásáry de bu ifadenin yanlış bir yazım ya da maksatlı bir daraltma olduğunu bildirerek bu birlikteliğin iki veya üç yüzyıl gibi daha geniş bir zaman dilimini kapsadığı görüşündedir (Vásáry, 2007: 228). Macar Dilbilimci János Harmatta'ya göre *hetumoger* boy birliği 7. yüzyılın sonunda Aşağı Tuna'ya ve Karpatlara ulaşmış, Hazarlarla yakın bir temasta bulunmamıştır. 8. yüzyılda Hazar kağanlığının kritik bir döneme girdiği ve 9. yüzyılın ilk yarısında (810'lu yıllarda) Kabarların Macarlara dâhil olmasından sonra bir arada yaşamalarına çok az imkân bulunduğu dikkat çekerek böyle bir ilişkinin ancak birkaç yıllığına ve 885'ten sonra gerçekleştiğini savunmuştur (Harmatta, 2001: 9-10).

Konstantinos söz konusu kayıta aynı zamanda Macarların Hazarlarla olan ilişkisinin niteliğine de gönderme yapmakta ve Macarlarla Hazarlar arasında bir tabilik ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde Konstantin-Kiril efsanesinden edinilen veriler de Macarların Hazarlara tabi olduğunu, hatta Etelköz'deki yerleşim yerlerinde dahi Hazarların hâkimiyeti altında olduklarını göstermektedir. Buna göre Slav Keşiş Konstantin-Kiril, Yahudilerle ve Müslüman Sarasinlerle süren inanç tartışmaları nedeniyle Hazar kağanının Bizans İmparatorundan Hristiyan kilise öğretilerini savunacak eğitimli birini göndermesini istemesi üzerine Hazarlara gitmek için hareket etmiştir. Bu esnada Kiril, 861 dolaylarında Kırım Yarımadası'nda Hazarların askerî gücü olarak savaşan Macarlarla karşılaşmış ve Macarlar ona saldırmıştır (Kristó, 1980: 91-92). Bu ilişkinin niteliği konusunda araştırmacılar tabilik ve komşuluk olmak üzere iki kutup noktasında birleşmektedir.

Czeglédy, Macar-Hazar ilişkisini Şarkel Kalesi'ne gönderme yaparak açıklamıştır. Gyula Pauler'in ortaya koyduğu açıklamanın aksine Şarkel Kalesi'nin Macarlara karşı değil, 9. yüzyılın başında Güney Rusya'yı tehdit eden Normanlara karşı yaptırıldığını

ileri sürmüştür. Hazarlar 9. yüzyılın ilk yarısında hakimiyetlerini Kiev bölgesindeki Slavlara kadar genişleterek Macar topraklarını da hakimiyetleri altına almıştır (Czeplédy, 1943a: 104-105).

Németh'e göre Hazarlar komşuluğunda yaşayan yabancı kavimleri hâkimiyet altına almamış, sadece vergi ve askerî destek amacıyla onlara ihtiyaç duymuştur. Macarlar açısından da durum bundan ibaret olup Hazarlar, Macarların yardımıyla batıdaki ya da Slavlar üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmeye çalışmıştır (Németh, 1991: 225).

Fodor, Macarların muhtemelen 800 yılı civarında Hazarların kuzey veya kuzeydoğu komşuları olduğunu, 800'ü izleyen on yıllarda Macarların Hazarlarla olan ilişkisinin düşmanca sürdüğünü ifade etmekte ve bu düşüncesini Şarkel Kalesi'yle ilişkilendirmektedir. Fodor'a göre Macarlara karşı yaptırılan Şarkel Kalesi, Don Nehri yakınındaki kuzeye doğru giden yolu korumuş ve o dönemde Başkırđistan'dan güneye göç eden Macarlar onun yakınında yaşamıştır. Macarlar daha sonra bu bölgeden daha güneye ve batıya göç etmiş, bu andan itibaren Macar-Hazar arasındaki savaş yılları yerini artık barış dönemine bırakmıştır (Fodor, 1988: 83-84).

Vásáry ise Konstantinos'un kayıtlarında Macarların, Hazarların uyruğı olduğunun açıkça görüldüğünü iddia ederek bir bakıma bu konuda ortaya atılan tüm bu farklı düşüncelere noktayı koymuştur (Vásáry, 2007: 228).

Macarların Hazarlara bağılılığını gösteren kanıtlardan bir diğeri ise Hazarların ikili hükümdarlık sisteminin Macarlar tarafından benimsenmiş olmasıdır. Bu göçebe hükümdarlık düzeni Hazar örneğinin model alınması sonucunda Macarlara sirayet etmemiş, doğrudan Hazar etkisinin bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Bu sisteme göre boyların başında ruhanî bir güce sahip bulunan baş hükümdar “kende/kündü” ve bir de iktidarın gerçek hâkimi olan “gyula” bulunmaktadır. Buna karşın gerek Macar bilincinde gerekse bağımsız bir şekilde kaleme alınmış yabancı bazı kaynaklarda bu

göçebe yönetim biçimine karşı şüphe ile yaklaşıldığı da görülmektedir. Konstantinos, Macar boy birliğinin bu politik yapısından bahsetmemiş; Macarların Árpád'dan önce başka bir hükümdarlarının olmadığını kaydederek Árpád'ı ön plana çıkarmıştır. Diğer taraftan Macar geleneği Árpád Hanedanı'nın kökeni efsanesi olan Turul efsanesini (*turulmonda*) Álmos adıyla ilişkilendirmiştir (Kristó, 2006: 46).

Macarların Hazar egemenliği altında yaşadığı bu dönemde Macarlar önce “Levedia” olarak adlandırılan sahada yaşamış, daha sonra şiddetli Peçenek saldırısı neticesinde “Etelköz” adlı bölgeye yerleşmiştir. Konstantinos'un kaydına göre, Macarlar eskiden Hazarlara yakın bir yerde, ilk voyvodaları Levedi'nin adıyla anılan Levedia'da kendilerine bir yer edinmiştir. Sözü edilen Levedia'da Chingilus olarak da adlandırılan Chidmas Nehri akmaktadır. Daha evvel Kangar olarak adlandırılan Peçenekler Hazarlara karşı savaş başlatmış ve yenilgiye uğradıktan sonra kendi topraklarını terk ederek Macarların topraklarına yerleşmeye mecbur kalmıştır. Macarlar ve Peçenekler arasında yeniden savaş cereyan ettiğinde Macarların ordusu yenilgiye uğramış ve Macarlar iki kısma ayrılmıştır. Bir kısmı doğuya, Pers bölgesine yerleşmiş; onlar Macarların eski adıyla “güçlü Sabirler” olarak adlandırılmıştır. Diğer kısmı ise voyvodaları Levedi ile birlikte batıya, Etelköz denilen bölgede yaşamıştır (MEH, 1986: 118-119).

Konstantinos'un eserinde bahsettiği “Levedia” ve “Etelköz” adlı bölgelerin nerede olduğu, bu bölgelerin sınırlarının nereye kadar uzandığı Macar ana tarihinin en problemlili meseleleri arasında yer almaktadır. Konstantinos, eserinde Levedia ve Etelköz'ü tasvir etmesine karşın her iki bölgenin sınırları hakkında kesin bir veri sunmamaktadır. Bu bölgelerin sınırları çeşitli araştırmalarla tayin edilmeye çalışılmaktadır.

Czeplédy'e göre, Levedia'nın batı sınırı hakkındaki tek önemli veri Levedi'nin "gemi ile" kağana gitmesidir. O dönemde Levedi'nin gemi yolculuğu yapması gerekmektedir, zira Peçenekler Hazarlara giden o çorak topraklı yolu Macarlara kapamıştır. Gemi ile katedilen bu yol Karadeniz'de yapılmış olamaz, çünkü bir Arap kaynağına göre Normanlar hariç ne Hazarlar ne de Karadeniz civarındaki diğer kavimler denizde yolculuk yapmıştır. Levedi açısından tek olası yol, İbn Hurdâzbih'in Rus tacirlerin yolu olarak adlandırdığı o meşhur güzergahtır. Zira bu tacirler Don üzerinden Don ve Volga'nın birbirine yakınlaşan dirseğine kadar inmiş ve gemiyle Volga'ya, oradan da Hazar başkentine kadar ilerlemiştir. Czeplédy, Levedi'nin Etelköz'den gemi ile kağana gitmesinden hareketle Etelköz'ün doğu sınırının Don Nehri olduğunu, hatta bu bölgenin Don ve Donets ya da Don ve Azak arasını ifade ettiğini; Levedia'nın ise Don Nehri'nden doğuda bir yerlerde olması gerektiğini savunmuştur (Czeplédy, 1943a: 102).

Kristó, Levedi ve Etelköz arasındaki ilişki hususunda her iki coğrafî bölgenin aynı anda benzerlik ve farklılık gösterdiğini bildirmiştir. Etelköz'ü, Don ve Dinyester Nehirleri arasındaki bölgeye yerleştirilen Levedia'dan farklı kılmış, öte yandan Dinyeper ve Dinyester arasında bulunan her iki bölgenin birbiri ile iç içe geçtiğini bildirerek benzer yönlerinin de olduğunu ileri sürmüştür (Kristó, 1980: 117).

Fodor'a göre, Macarlar 800'lü yılların ilk yarısında Don Nehri'ne yakın bir yerlerde yaşamış ve Levedia olarak adlandırılan bu bölgeden Macar-Peçenek savaşının meydana gelmesinin ardından göç etmiştir. 860 yılının ardından Macar boylarının göç ettiği bu yeni saha Dinyester ve Prut civarındaki Etelköz olarak adlandırılan yerleşim yerini işaret etmektedir. Bu göç ile birlikte Macarların Hazar bağımlılığı ortadan kalkmış ve Macar boy birliği bağımsız olarak güç kazanmıştır (Fodor, 1988: 89-90).

Kristó nispeten daha güncel çalışmasında, Levedia'nın ve Eteköz'ün konumu hakkında arkeolojik buluntuların tanıklığına başvurmuştur. Arkeolojik veriler Levedia'nın, Ingul Nehri yakınında bulunan Ukrayna'daki Subbitici'de olduğunu (Kristó, 2006: 43); Eteköz'ün ise Doğu Karpatların doğusunda uzanan, Seret, Prut, Dinyester Nehri tarafından ayrılan geniş bir coğrafî bölgede bulunduğunu göstermektedir (Kristó, 2006: 45).

Osman Karatay ise *Eteköz: Ortanca Macar Yurdu Hakkında Yeni Bazı Tespitler* adlı makalesinde Eteköz'ü farklı bir bakış açısıyla ele almış, konu hakkında alışılmamış olandan farklı bir tespitte bulunmuştur. Konstantinos'un Macarların Eteköz'deki yerleşimini yanlış bir sıralamayla sunduğunu, başka bir ifadeyle bu yurdun ortanca değil, Macarların birinci yurdu olarak görülmesi gerektiğini savunmuştur. Karatay makalesinde Eteköz ifadesinin açıklamalarına da yer vererek bu ifadeyi Macarca "nehir arası" şeklinde açıklamanın engellerinin bulunduğuna dikkat çekmiştir. Zira Doğu Avrupa'da pek çok büyük nehrin bulunduğuna ve böyle bir coğrafyada "nehir arası" şeklinde bir açıklamanın mümkün olamayacağını bildirmiştir. Bu durumda bu ifadeyi Türkçe açıklamanın daha muhtemel sonuçlar ortaya koyacağını ileri sürmüştür. Türkçe açıklamaya göre Eteközü (*İdil gözü*) ifadesi İdil'in kaynağına gönderme yapmakta, Ak İdil'in (Belaya) çıktığı ülke ise İdil'in kaynağı olarak nitelenmektedir. Dolayısıyla Karatay, Eteköz adlı bölgenin İdil boylarında yer alarak Macarların birinci yurduna gönderme yaptığını ve Levedia olarak adlandırılan bölgenin ise Don boylarında yer alarak daha sonraki yerleşim yerlerini gösterdiğini ortaya koymuştur (Karatay, 2014: 41-91).

Macarlar bu bölgeleri de yine bir Peçenek saldırısı nedeniyle terk etmek zorunda kalmıştır. Tarih boyunca göçlerin etkisiyle sürekli yer değiştiren Macarlar aradığı kalıcı yurdu bugün de halen yaşadığı coğrafya olan Karpat Havzası'nda bulmuştur. Macarlar açısından bu coğrafya sadece yeni bir mekân değil, aynı zamanda yaşam biçimlerinde

de köklü bir değişimi ifade etmekteydi. 896 yılında meydana gelen bu önemli tarihsel gelişmeyle birlikte göçebe yaşam biçimlerinden sıyrılarak yerleşik düzene geçmiş ve o dönemde onlar için farklı bir kültür olan Avrupa kültürüne dâhil olmuş, Hristiyanlığı benimsemeleriyle birlikte ise Hristiyanlığın ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir.

II. BÖLÜM

SEKELLERİN KÖKENİ MESELESİ

Macar tarihinin ve etnolojisinin bugüne kadar çözümlenemeyen ve üzerinde henüz kesin bir uzlaşa sağlanamayan problemleri arasında Sekellerin etnik kökeni meselesi yer almaktadır. Sekeller, Macarca konuşmalarına ve uzunca bir dönem Macarlarla ortak coğrafî bölgede yaşamalarına karşın kendilerini *magyar* (Macar) adından ziyade *székely* (Sekel) biçiminde adlandırmakta ve pek çok bakımdan Macarlardan farklılık göstermektedirler. Sekeller arasında bugün dahi Hun kökeni bilinci Macarlara kıyasla daha güçlü bir şekilde varlığını sürdürmekte, hatta Sekellerin Orta Çağ Macar kronikleri temelinde “Csaba’nın (oku: Çaba) kavmi” olduklarını ileri sürerek soylarını doğrudan Avrupa Hun Hükümdarı Attila’ya dayandırmaları onları Macarlardan farklı kılan özelliklerin başında gelmektedir. Ayrıca Macar Krallığında ordunun ön safında savaşarak veya savaşlarda önden ilerleyerek eski bozkır geleneğini sürdürmeleri, soya dayalı toplumsal yapıyı muhafaza etmeleri, hukuk geleneklerine sahip olmaları ve Göktürkçe ile benzerlik gösteren runik biçimindeki yazı sistemlerini uzun yüzyıllar kullanmaları gibi belli başlı özellikleri de onları Macarlardan farklı kılmış ve bu belirgin özellikleri birçok araştırmacıyı harekete geçirmiştir. Köken meselesi araştırmacılar arasında uzun yıllar devam eden tartışmalara neden olmuştur. Sekeller Anonymus’tan itibaren Orta Çağ Macar kronik yazarlarının metinlerine konu olmuş, Orta Çağ’dan nakledilen bu bilgiler karşısında zamanla farklı düşünceler geliştirilmiş ve bu mesele bilimsel bir boyuta taşınmıştır. Orta Çağ Macar kroniklerinde muhafaza edilen kadim gelenek karşısında ortaya konulan bu çalışmalar erken bir dönemde başlamış olsa da özellikle 18. yüzyılda yaygınlık göstermiş ve 19. yüzyılda

Macar Dilbilimci ve Etnograf Pál Hunfalvy'nin öncülüğünde bilimsel anlamda incelenmiştir. Hunfalvy'den itibaren tam anlamıyla Macar literatüründe Hun probleminin söz edilmeye başlanmıştır. Sekellerin kökeni meselesi üzerine Orta Çağ'da başlayan bu ilginin bugün dahi devam ettiği ve sorunun halen bilimsel açıdan bir kesinlik kazanmadığı görülmektedir. Bu bilimsel tartışmaların karanlık noktalarının, sonuçsuz kalan, çözümlenemeyen kısımlarının nedeni hiç kuşkusuz Sekellerin erken dönemlerine ait kayıtların neredeyse yok denecek kadar az olmasıdır.

II. 1. Orta Çağ Yazılı Kaynaklarında Sekellerin Kökeni

Sekeller hakkında sahip olduğumuz verilerin büyük bir bölümü Macar kroniklerine dayanmaktadır. Bugünkü veriler doğrultusunda, Sekellerin adını zikreden ve kökeni hakkında görüş bildiren ilk Macar kronik yazarının Anonymus olduğunu söyleyebiliriz. Anonymus'a göre,

(...) İskitya'nın ilk kralı Yafes'in oğlu Magog'du [Me'cüc] ve o ulus Macar adını Kral Magog'dan [Me'cüc] almıştı. O kralın soyundan oldukça ünlü ve muazzam kudretli Kral Attila gelmiştir (...) Uzun bir zamanın ardından ise Kral Magog'un [Me'cüc] soyundan hükümdar Álmos'un babası Ügyek neşet etmiştir. Macaristan'ın kralları ve hükümdarları onun ahfadıdır (...) (MEH, 1986: 135-136).

Anonymus, eserinin ilerleyen bölümlerinde Sekellerin daha evvel Kral Attila'nın kavmi olduğunu ("Siculi qui primo erant populi atthyle regis")¹⁷ ve gönüllü olarak yurt tutan Macarlara katıldığını anlatır (MEH, 1986: 174). Anonymus bu şekilde Hunların,

¹⁷ Latince ifade için bkz. MHK, 1900:451.

Sekellerin ve Macarların ortak kökenini ve tarihini yaratmakta, çıkış yerlerini de İskitya'ya dayandırmaktadır.

Sekellerin kökeninden bahseden bir diğer Macar kroniği ise Simon Kézai'nin kaleminden (yak. 1283) çıkmıştır. Kézai, “Zaculi Hunorum sunt residui”¹⁸ ifadesini kullanarak *Sekellerin Hunların kalıntısı* olduğunu belirtmekte ve bu düşünce Sekellerin kökenine dair kroniklerin benimsediği ana çerçeveyi çizmektedir (MEH, 1986: 187). Nitekim bu kronikte de temel olarak *Hun, Macar (Hungarus)* kavminin ortak kökenden geldiği görüşü egemendir. Sözü edilen bu kronikte bunun en açık göstergelerinden biri Hunların, tarihî Macaristan topraklarında ortaya çıkışı Macarların “ilk yurt tutuşu” iken, Macarların 9. yüzyılda gerçekleştirdiği yurt tutuşu ise “ikinci yurt tutuş”tur. Hun tarihinin işlendiği kısımda ilk olarak Hunların kökeni ve Hun-Macar akrabalığı aşağıdaki şekilde tasvir edilmiştir:

(4) Tufan felaketi sonucunda Nuh [Noe] ve üç oğlu dışında bütün canlılar yok olduğundan sonuçta tufanın ardından Sam, Ham ve Yafes'ten yetmiş iki soy türemiştir: Sam'den yirmi iki, Ham'dan otuz üç, Yafes'ten on yedi (...) Tufanın ardından iki yüz birinci yılda Yafes'in kanından gelen Thana'nın¹⁹ oğlu dev Nemrut [Ménrót], geçmişteki tehlikeden ders çıkararak tufanın tekrarlanması durumunda kuleye kaçarak gazap verici hükümden kaçıp kurtulabilmek için akrabalarıyla birlikte bir kule inşa etmeye başlamıştı. Ancak insan zihninin karşı koyamayacağı ilahî gizli iradenin gerçekleşmesi dilini öyle bir değiştirdi ve karmakarışık yaptı ki akraba akrabayı anlamaya muktedir olmadığından sonunda da farklı bölgelere dağıldılar (...) Dev Nemrut, dillerin karışmaya başlamasının

¹⁸Latince ifade için bkz.: MHK, 1900: 483.

¹⁹ Justinus'un (MS. 2. yüzyılda) ve Isidorus Hispalensis'in (600 civarında) eserlerine göre Thanaus ya da Thanus İskitlerin ilk kralıydı (MEH, 1986: 292).

ardından o dönemde Pers olarak adlandırılan Havilah [Eviláth]²⁰ toprağına göç etmiştir. Orada karısı Eneth'ten²¹ iki oğlu, bilindiğı üzere Hunor ve Magyar doğmuştur. Hunlar ve Macarlar onlardan türemiştir. Ancak söylenildiğine göre, dev Nemrut'un Eneth'in yanı sıra başka bir eşi daha bulunmaktadır, bu eşten Hunor ve Magyar'ın dışında çok sayıda oğlu ve kızı doğmuştur. Bu oğulları ve onların halefleri Pers bölgesinde yaşarlar; vücut biçimleri ve renkleri Hunlara benzer, sadece konuşmaları biraz farklılık gösterir (...) Hunor ve Magyar Nemrut'un ilk oğulları olduğu için babalarından ayrılarak ayrı çadırlara taşınmışlardır.

(5) Bir gün ava çıktıklarında bozkırda karşılına aniden dişi bir geyik çıkmış ve onu kovalayınca geyik onların önünden Maeotis bataklıklarına²² kaçmıştır. Burada tamamen gözlerinin önünden kaybolduğı için onu uzun süre aramışlar, fakat geyiğin izine rastlayamamışlardır. Sözü edilen bataklığı bir baştan bir başa gezdikten sonra oranın hayvan yetiştirmek için uygun olduğunu fark etmişlerdir. Daha sonra babalarının yanına dönmüşler ve onun onayını alarak bütün hayvanlarıyla birlikte oraya yerleşmek için Maeotis bataklıklarına göç etmişlerdir. Maeotis bölgesi Pers topraklarıyla komşudur. Oldukça dar bir nehir geçidi hariç her tarafı denizlerle çevrilidir. Akarsuyu yoktur; ancak otu, ağacı, balığı, kanatlı hayvanları ve av hayvanları boldur. Oraya

²⁰ İncil'de, Cennet'in yanında uzanan ülkenin adıdır (MEH, 1986: 292).

²¹ Hunor ve Magyar kardeşlerin annelerinin ismi *Eneth* veya *Enech*'tir; Eneth/Enee, *ünō* sözcüğünün eski biçimi olup bu isim “dişi, dişi geyik” anlamlarına gelmekte; dişi geyik-ata ana efsanesinin hatırasını muhafaza etmektedir (Bartha, 1988: 68; Pál vd., 2001: 77)

²² Maeotis (Yunanca Maiotis) adlandırması literatürde açık bir şekilde Azak Denizi'ne karşılık gelmektedir. Oysaki İlk Çağ ve Orta Çağ kaynaklarında sıkça *palus*, yani bataklık sıfatıyla geçmektedir (Kovács, 2014: 7).

girmek ve oradan çıkmak zordur. Böylece Maeotis bataklıklarının içlerine yerleşerek beş yıl boyunca oradan hiç kımıldamamışlardır. Altıncı yılda sefere çıkmışlar, bozkırda yanlarında kocaları olmayan ve evde kalmış olan Belar'ın [Belár]²³ oğullarının karılarına ve çocuklarına rastlamışlardı. Onları da alarak malı mülküyle birlikte dörtnala Maeotis bataklıklarının içlerine alıp götürmüşlerdir. Çocuklar arasında tesadüfen Alan hükümdarı Dula'nın iki kızını da yakalamışlardır. Bunların biriyle Hunor, diğeriyle Magyar evlenmiştir. Hunların hepsi bu kadınlardan türer. Uzun bir süre Maeotis bataklıklarında yaşadıkdan sonra oldukça büyük bir soy haline gelmişlerdir. Öyle ki artık o topraklara ne sığabilmişler ne de o topraklar onları besleyebilmiştir (MEH, 1986:182-184).

Kézai'nin kroniğinde Hun-Macar akrabalığı tasvir edilmesinin yanı sıra Hunor ve Magyar'ın, yani Hunların ve Macarların Bulgarlarla ve Alanlarla olan ilişkilerine de gönderme yapıldığı görülmektedir. Macarların kökenine ve kadim ilişkilerine ışık tutan bu verinin ardından Hunların, başka bir ifadeyle Macarların İskitya (*Szcítia* veya *Szcítiaország*) toprağını ele geçişleri anlatılmış, bu toprakların detaylı bir tasviri sunulmuştur. Kroniğe göre, Hunlar 6. yüzyılda İskitya toprağında yaşamış ve daha sonra batı ülkelerini ele geçirmek amacıyla bu topraklardan hareket ederek Tisa Nehri'ne kadar ulaşmışlardır. Bu hadise kronikte Hunların “ilk yurt tutuşu” olarak aktarılmakta, diğeri bir ifadeyle Macarların en eski yurdu kaleme alınmaktadır:

²³ Kézai'nin zikrettiği *Belar* ismi *Bulgar* etnonimiyle benzerlik göstermekte, Hun-Macar köken efsanesinde zikredilen bu isim Bulgar-Macar ilişkilerinin bir hatırasını yansıtmaktadır. Şöyle ki efsanenin etnik art planı incelendiğinde Volga ve Azak Denizi boyunca yer alan bölgenin etnografik ilişkilerinin, gerçek tarihî unsurları yansıtan geleneksel hatıralarla örülü olduğu görülmektedir (A Pallas nagy lexikona, 1893: 23).

(6) Buradan İskitya'ya gözcüler göndermiş ve onlar İskitya ülkesini gözledikten sonra oraya yerleşmek için çocuklarıyla ve malı mülküyle o yurda göç etmişlerdir. O ülkeye ulaştıklarında şu an Prutenler olarak adlandırılan Alplozur²⁴ sakinlerini orada bulmuşlardır. Bunları yok etmişler, kovmuşlar ya da öldürmüşlerdi ve bildiğimiz gibi komşuları istememesine rağmen bugün dahi barış içinde o toprağın sahibidirler. İskitya bölgesi Avrupa'da uzanır ve doğuya doğru yayılır. Bir taraftan Kuzey Denizi, diğer taraftan Rifei²⁵ Dağları kapatır, tropikal kuşaktan uzaktır; doğu tarafından ise Asya'ya dâhildir. İki büyük nehir kaynağını buradan alır. Birinin adı Etül²⁶, diğerininki Togora'dır²⁷. Burada ortaya çıkan kavimler tembel bir hayat sürerler, kendilerini faydasız işlere verirler; edepsiz mizaçlı, zevkine düşkün, ganimeti arzulayan ve genellikle beyaz tenlilerden ziyade siyah tenlilerdir. İskitya bölgesi ise doğu tarafından Yoria'luların ülkesine²⁸ dâhildir, ardından Tarsia²⁹ gelir ve son olarak ise Avrupa'nın sona erdiği yer olan Moğolistan. Yaz güneşinin tarafında Korozminler halkı³⁰ bulunur, ayrıca Küçük

²⁴ *Alplozur* etnonimi, Maeotis bölgesinin Hun dönemindeki kavimleri arasında *Alpidzurları* zikreden Jordanes'in eserinden kalmadır (MEH, 1986: 292).

²⁵ Antik coğrafya literatüründe İskitya'daki efsanevî dağın adıdır (MEH, 1986: 292).

²⁶ *Etyl*, Volga'nın eski Macarca adıdır (MEH, 1986: 286).

²⁷ Ptolemaios ve Orisius, Orta Çağ literatüründe Togorre adıyla da anılan Avrupa ve Asya sınırındaki bir nehri *Ottorogorra* adıyla zikreder (MEH, 1986: 292).

²⁸ Gürcistan'ın Orta Çağ'daki adıdır; pek çok kişi bu isimde Yugria adını aramıştır (MEH, 1986: 293).

²⁹ Nasturi Türklerinin İç Asya'da, Talas civarındaki ülkesidir (MEH, 1986, 293).

³⁰ Aral gölü kıyısında, bugünkü Hiva bölgesinde yaşayan Harezmi sakinleridir (MEH, 1986, 293).

Hindistan³¹ olarak adlandırılan Etiyopya, bundan sonra ise güney ve Don Nehri arasında geçit vermeyen bir bozkır vardır. Don Nehri, İskitya'da doğar ve bunu Macarlar Etül olarak adlandırır. Ancak Rifei Dağlarını boydan boya geçer geçmez adı Don olur. Sonunda düzlüğe ulaşarak Alanların toprağına akar, daha sonra üç kola ayrılarak Kerek Denizi'ne³² dökülür. Togora Nehri ise İskitya'dan akıp gider ve sis nedeniyle güneşin hiç ışımadığı ıssız ormanlar, bataklıklar ve karlı dağlar arasında kendine yol bulur. Sonunda ise Hyrkania'ya³³ ulaştıktan sonra Kuzey Denizi'ne doğru devam eder. İskitya ülkesi uzunlamasına 360, enine ise 190 bölgeye yayılır. Tabiat tarafından güçlendirilmiş bir yayılışı vardır ve sadece oldukça küçük bir kısmına yaklaşmak mümkündür. Bu nedenle ne Roma imparatorları ne de Büyük İskender her ne kadar teşebbüs etse de içine nüfuz edebilmiştir. İskitya'nın toprağı verimli, korularla, ormanlarla ve otlarla bezelidir ve burada av hayvanlarının farklı türleri harikulade bollukta bulunur. Batı tarafından Peçenekler ve Ak Kumanlar³⁴ komşularıdır. Öte yandan onunla sınır olan Kuzey Denizi civarında³⁵ Suzdal ülkesine³⁶ kadar büyük bir alana yayılan ve insan türü için içinden

³¹ Moğol fatihleri oraya ulaşana değin, Orta Çağ yer tasvirinde Asya ve Afrika'nın Kızıl Deniz yanındaki kısmı bu şekilde ifade edilirdi (MEH, 1986:293).

³² Hazar Denizi'nin adıdır (MEH, 1986: 293).

³³ Antik coğrafyada Hazar Denizi'nin güneydoğusunda bulunan ülkenin adıdır; bu ülke Arap döneminde Yuryani adıyla geçer (MEH, 1986: 293).

³⁴ 1060 civarında Peçeneklerin ve daha sonra Uzların yaşadığı Güney Rusya'nın otlu bozkırına göç eden Ak Kumanlar, diğer dillerde "soluk, solgun" olarak adlandırılan Kumanların adıdır (MEH, 1986: 293).

³⁵ Bu ifadeden Kuzey Buz Denizi anlaşılmaktadır (MEH, 1986: 293).

³⁶ 12-13. yüzyılda Moskova bölgesindeki Rus prensliğidir (MEH, 1986: 287).

geçilmez bir orman bulunur, orada dokuz ay boyunca yoğun sis hâkimdir. Burada güneş ışık vermez, sadece Haziran'da Temmuz'da ve Ağustos'ta ve o zaman da sadece öğleden itibaren öğleden sonra dörde kadar uzun bir süre devam eder. Sözü edilen bozkırın dağlarında ise bir kristal bulunur, griffon yuva yapar ve Macarca akdoğan denilen avcı doğan kuşu kuluçkaya yatar.

İskitlerin ülkesi bir bölgeyi oluşturur, ancak üç eyalete ayrılır, şöyle ki Başkırdistan, Dentia ve Mogoria. Yüz sekiz soyun ardından yüz sekiz bölgesi bulunur. İskitya'yı işgal ettiklerinde Hunor ve Magyar o bölgelere dağılmıştır. Çünkü Macaristan'ın yüz sekiz saf boyu vardır, daha fazla değil. Hunor'dan ve Magyar'dan Maeotis bataklıklarında yeri yurdu belli olmayanların dışında yüz sekiz boy türediği için onlara katılan daha fazla kişi varsa da onlar yeni gelenlerden ya da esirlerden ileri gelmektedir.

(7) 6. yüzyılda ise Hunlar İskitya'da yaşarken kum gibi dağıldılar ve İsa'nın 700. yılında³⁷ bir araya gelerek birlikte, tek bir ruhla batı ülkelerini ele geçirmek için kendi aralarından komutanlar, başbuğlar, yani hükümdarlar seçmişlerdir. Bunlardan biri Szemény soyundan gelen Csele'nin oğlu Béla idi; kardeşleri Keve ve Kadosa'nın her ikisi de komutandır. Dördüncü hükümdarın adı Bendegúz'un oğlu Attila idi; kardeşleri Érd soyundan başbuğdur. Réva ve Buda da başbuğdur. Bütün orduyu yargılaması, düzeni bozanların davalarında hüküm vermesi, hırsızları ve kötülük yapanları cezalandırması için aralarından Tolda soyundan Kadar'ı³⁸ seçmişlerdir. Ancak şöyle ki yargıç orantısız bir

³⁷ Györffy, bunun yanlış bir tarih olduğunu ve Hunların 373'te Avrupa'ya girdiğini belirtir (MEH, 1986: 293).

³⁸ Hun hükümdarlarının seçimiyle ilgili Hun tasvirlerinin güvenilir veriler olmadığı, bu isimlerin çoğunlukla 13. yüzyıl Macar kişi adlarında rol oynadığı belirtilmekte; buna

hüküm verirse topluluk bunu geçersiz kılarak yürürlükten kaldırabilir, suçlu komutanı ve yargıcı ise istediği zaman alaşağı edebilir. Bu örfî hukuk Hunlar, başka bir deyişle Macarlar arasında Taksony'un oğlu hükümdar Géza dönemine kadar değişmeden geçerli olmuştu. Dolayısıyla Macarlar vaftiz edilmeden ve Hristiyan olmadan önce çığırkanlar ordugâhlarda şu sözlerle Macarları silah altına çağırmışlardır: "Tanrı ve Macar kavminin sözü, bunda, bugünde ve bu yerde herkesin silahlı olarak tam vaktinde hazır bulunması ve orada topluluğun öğüdünü ve emrini dinlemesidir." Her kim yeterli sebep olmadan emirleri yok saymışsa onu İskitya yasası uyarınca ya kılıçla ikiye bölmüşler ya da yasaya uymayan kişi olarak ilan etmişler ya da onu kamu hizmetine mecbur etmişlerdir. Macar ve Macar arasında sadece bu türden suçlular bölme duvarlar inşa etmiştir. Öte yandan ise bütün Macarlar tek bir babadan ve anneden türedikleri için, şayet bu türden suçlar yüzünden mahkûm edilerek köleliğe girmemişse, birine soylu diğerine soylu olmayan nasıl denir.

(8) O dönemde yüz sekiz boy içinden savaş için yaratılmış güçlü erkekleri, her bir soydan on bin silahlı adamı seçmişlerdi. Düşmanlardan ülkeyi korumaları için, diğerlerini İskitya'da bırakmışlardı. Açılan bayraklarla hareket ederek Peçeneklerin ve Ak Kumanların toprağından geçmişler, daha sonra Suzdallıların, Prutenlerin ve Ak Kumanların toprağına girmişlerdir. Son olarak ise sözü edilen kavimlere rağmen bir kayıp olmadan Tisa Nehri'ne kadar ulaşmışlardı. Bu bölgeyi inceledikten sonra burası bütün topluluğun öyle hoşuna gitti ki büyükbaş hayvanlarıyla ve aileleriyle birlikte daha da öteye gitmeyi

istinaden bu ismin, Árpád dönemindeki Macaristan'da kişi adları, yer adları ve *Kadarkaluz* soy adlarında görülen ve Hazar unvan adı olan *Kadir* isminden geldiği düşünülmektedir (MEH, 1986: 293).

istememişlerdir. Kısacası karılarıyla, çadırlarıyla ve yük arabalarıyla ülkelerinden göç etmişlerdi (MEH, 1986: 184-186).

Kroniğin devamında, Attila'nın ölümünün ardından Hunların parçalara ayrıldığı ve oğulları arasında meydana gelen Krimhild Savaşı'ndan kurtulan Hunların daha sonra kendilerini *székely* olarak adlandırarak tarih sahnesinde yer aldığı işlenmiştir:

(19) [Attila'nın] Ölüm haberi üzerine bütün dünya şaşkına dönmüştür. Düşmanları ağlasın mı, sevinsin mi bilememiş, çünkü oğullarının çok olmasından korkmuşlardır. Bir kavmi saymak gibi onları da saymak neredeyse hiç mümkün değildi. Nitekim onun ardından oğullarından birinin hükmedeceğini düşünmüşler, ancak Verona'lı Detre³⁹ ve Alman hükümdarların- ki Attila onların boynuna çökmüş ve üzerlerinde egemen

³⁹ Macar kroniklerinde “Verona'lı Detre” olarak geçen *Ditricus de Verona* Hunların, *tarihî* Pannonia bölgesinde yurt tuttıkları dönemde karşımıza çıkmaktadır. Romalıların kralı Detre, Pannonia'yı elde etmek için Attila ile mücadele etmiş, ancak bu mücadele Detre açısından mağlubiyetle sonuçlanmıştır. Bunun ardından Detre, Alman hükümdarıyla birlikte Hun hükümdarına boyun eğmiş, hükümdarın iç danışmanı olarak yer almıştır. Buna karşın Attila'ya karşı düşmanca duygular besleyerek hareket etmiştir. Detre, Attila'nın batılı kavimlere saldırmasında teşvik edici bir rol oynamış, ancak kendisi seferlere katılmamıştır. Attila'nın ölümünün ardından yeniden ortaya çıkmış, kurnaz ve hileye başvurarak Attila'nın oğulları arasında bir savaş çıkmasına ve bunun neticesinde Hun İmparatorluğunun dağılmasına neden olmuştur. Meydana gelen bu savaş *prelium Crimiheld* adıyla zikredilmektedir (Hóman, 2010: 100). Kézai'nin kroniğinde rol oynayan “Verona'lı Detre” şahsiyetinin tarihî açıdan muteber olmadığını, kronik yazarının Alman efsanelerinde bulunan “Bern'li Detre” karakterinden hareketle bu kişiyi resmettiği ileri sürülmektedir (Kordé, 2001: 32).

olmuştur- kurnazlıkları yüzünden Hun topluluğu farklı kısımlara ayrılmış, öyle ki bazıları Kral Attila'nın Yunan İmparatoru Honorius'un⁴⁰ kızıdan doğan oğlunu, diğerleri Alman Prensesi Krimhild'den⁴¹ olan oğlu Aladár'ı Attila'nın ardından kral seçmek istemiştir. Daha sağduyulu olan kesim Csaba'ya⁴², yabancı uyruklular ise Aladár'a katıldığı için, bu nedenle her ikisi de hüküm sürmeye başlamıştır. O dönemde Detre'nin hainliği yüzünden (Aladár'ı tutuyordu) ikisi arasında bir savaş patlak

⁴⁰Batı Roma İmparatoru Honorius'un (395-423), Attila'nın hâkimiyeti ele geçirmesinden çok uzun zaman önce öldüğü, bu nedenle Hun kralının kayınbabası olamayacağı öne sürülmüştür. Hatalı olarak zikredilen bu isim Batı Roma İmparatorlarından biri olan III. Valentinianus'un (425-455) ablası Honoria ile ilişkilendirilmiştir (Kordé, 2001: 33).

⁴¹Burgonya kralı Gunther'in ablası Krimhild veya Kriemhild, 13. yüzyılda ortaya çıkan Nibelungen destanında rol oynamaktadır. Siegfried'in dul eşidir, daha sonra Attila'nın eşi olmuştur. Krimhild'in en belirgin özelliklerinden biri de kocası Siegfried'in intikamını almasıdır (Eckhardt, 1940: 176-178; A Pallás nagy lexikona, 1895: 53).

⁴²Eckhardt, Kézai'nin iddiasına karşın Attila'nın "Csaba" isminde bir oğlunun olmadığını, Kézai'de karşımıza çıkan bu isimde "Irnik-Ernac"ı anlamamız gerektiğini ileri sürmektedir. Eckhardt'a göre, Csaba'nın doğuya göçü tarihî bir gelenek olarak görülmekte, zira Bulgar hükümdar listesinde Attila'nın oğlunun doğu hâkimiyetinin hatırası muhafaza edilmektedir. Bunu ayrıca Jordanes'in sunduğu veriler de desteklemektedir. Jordanes, Attila'nın oğullarının savaşını, ayrıca doğu Dacia'daki ve güney Balkan'daki göçünü konu edinmektedir. Attila'nın küçük oğlu Ernak'ın Dobruca bölgesine göç ettiğini, diğer iki kardeşi Emnetzur ve Ultzindur'un Dacia'ya ilerlediğini, pek çok Hun'un ise Yunanistan'a gittiğini kaydetmektedir (Eckhardt, 1940: 200).

vermiştir. İlk savaşta Aladár yenilmiş, ancak Sicambria'da⁴³ on beş gün süren ikinci savaşta Csaba'nın ordusu öylesine büyük bir yenilgiye uğradı ve dağıldı ki Attila'nın oğullarından ve Hunlardan çok az kişi hayatta kalmıştır. Bu, Hunların bugüne kadar Krimhild Savaşı adıyla zikrettiği savaştır. Bu çarpışmada o kadar Alman kanı aktı ki Almanlar utançtan inkâr etmez ve açık yüreklilikle kabul ederse Tuna'nın suyunu günlerce ne insan ne de hayvan içebilmiştir. Çünkü Sicambria'dan Potencia⁴⁴ şehrine kadar kan seline dönüşmüştür.

(20) Csaba on beş bin Hun ile birlikte Honorius'un yanına, Yunanistan'a kaçmış ve her ne kadar o [Honorius], ona kalması için ısrar etse de ve onu Yunanistan'a yerleştirmek istese de orada kalmamış, hısımlarının ve akrabalarının yanına İskitya'ya geri gitmiştir. Oraya döner dönmez, Almalardan intikam almak üzere hepsinin Pannonia'ya geri dönmesi için onları hemen şevke getirmeye başlamıştır.

(21) Hunlardan, Krimhild Savaşı'ndan kaçarak kurtulan üç bin kişi daha kalmıştır. Bunlar batılı kavimlerden korktukları için Árpád zamanına kadar Csigla [oku: Çigla] Ovası'nda⁴⁵ kalmış ve orada kendilerini Hun

⁴³ “Sicambria”nın uydurulmuş bir yer adı olduğu bildirilmekle birlikte bu yer adının Alman *Sicamber* boy adından türetildiği öne sürülmektedir (Kordé, 2001: 33).

⁴⁴ “Potencia” adının Pannonia'daki uydurma bir yer adı olduğu, bu ismin 403 yılında Batı Gotlarının Romalılar tarafından yenilgiye uğratıldığı kuzey İtalya'daki yer adı olan *Polentia* ile ilişkilendirilebileceği bildirilmekte; ayrıca Kézai'nin, Attila tarihinde yer alan İtalyanca *potencia* “hâkimiyet, hüküm sürme” ifadesini yanlışlıkla şehir adı olarak yorumladığı da düşünülmektedir (Kordé, 2001: 33).

⁴⁵ Rásonyi'ye göre, *Csigla mező* (Çigla Ovası) Türkçe bir sözcüktür, Çigla isminin son hecesindeki *-la* eki Türkçedeki *kış-la*, *yay-la*, *tuz-la* sözcüklerindeki gibi yer bildiren bir

değil Sekel olarak adlandırmıştır. Nitekim bu Sekeller Hunların kalıntısıdır, onlar Macarların ikinci kez Pannonia'ya döndükleri haberini aldıklarında Rusya sınırına onları karşılamaya gitmiş ve birlikte Pannonia'yı ele geçirdikten sonra ondan pay almıştır. Ancak Pannonia Ovası'nda değil, Ulahlarla [Eflaklarla] birlikte uç bölgelerin dağlarından pay almıştır. Bu nedenle söylenildiği üzere Ulahlarla karışarak onların harflerini de kullanırlar. Bu Sekeller Csaba'nın Yunanistan'da öldüğünü söylemiştir. Bu nedenle halk arasında bugüne kadar atasözü olarak şunu söylerler: “Csaba Yunanistan'dan döndüğü zaman geri gel.”

(22) O halde Csaba, Attila'nın Yunan İmparatoru Honorius'un kızından doğan meşru oğludur. Onun oğullarının adı Edemen ve Ed idi. Edemen ise Macarlar ikinci kez Pannonia'ya döndüğünde babasının ve annesinin büyük akrabalarıyla birlikte göç etmiştir. Annesi Korozmin kökenliydi. Ed ise İskitya'da babasının yanında kalmıştır. Aba soyu bu Csaba'dan gelir. Csaba İskitya'ya gittiğinde topluluk önünde annesinin soylu olmasıyla övünmüş, Hun soyluları onu kınamış ve onun İskitya'nın gerçek evladı olmadığını, kim olduğu belli olmayan bir yabancı olduğunu söylemişlerdir. Bu nedenle İskitya'dan değil, Korozmin kavminden bir kadınla evlenmiştir.

(23) Attila'nın oğullarının Krimhild Savaşı'nda neredeyse hepsinin ölmesinin ardından Pannonia on yıl kralsız kalmış, sadece Attila hayatta iken ona kamu hizmetiyle borçlu olan Slav, Yunan, Alman, Messianuslar ve Ulah göçmenler orada kalmıştır. Son olarak, Brakta'yı fethetmesinin ardından Bulgarlar ve Messianuslar üzerinde hâkimiyet kuran ve Hunların yok olmasının ardından benzer şekilde Pannonia'da da

ektir; çığ sözü ise “kar yığınını” ifade etmesinin yanı sıra “yüksek set, yüksek çit” anlamına da gelmektedir (Rásonyi, 1938: 110).

hâkimiyet kurmaya başlayan Marót'un oğlu hükümdar Svatopluk⁴⁶ Lehistan'da ortaya çıkmıştır. Macarlar Ung Nehri kıyısından ona çeşitli hediyeler göndermiş ve elçilerle etrafı gözledikten ve askerlerinin güçsüz olduğuna hüküm verdikten sonra aniden saldırmışlardır. Rákos Nehri yakınında kalıntıları bugün bile görülebilen Bánhida yakınındaki bir şehirde Svatopluk'u bütün ordusuyla birlikte yok etmişler ve böylece Pannonia'nın yukarıda sözü edilen kavimlerin üstünde hâkimiyet kurmaya başlamışlar. Bir bilgilendirmeye göre, Macarlar ikinci göçlerinde Svatopluk'u değil, burada hükümdar olarak Marót'u bulmuşlardır. Bu, Marót'un daha büyük bir üne sahip olmasından kaynaklanıyordu. Ancak kocamış bir ihtiyar gibi Veszprém Kalesi'nde dinleniyordu. Oğlunun başına gelen talihsizliği duyar duymaz acı içinde, hızlı bir ölümle yaşamına son vermiştir. Oğlu ise saltanatta yeni biriydi (MEH, 1986: 186-188).

Kronikte, “ilk yurt tutuş” hadisesinin ardından Hunların Macaristan topraklarına yeniden yerleşmeleri anlatılmış, bu olay ise “ikinci yurt tutuş” adıyla anılmıştır. İkinci yurt tutuş, bir anlamda Macarların 895-896 tarihinde gerçekleştirdikleri esas yurt tutuşlarının tasvir edilmiş biçimi olarak kabul edilir. Burada, Macarların karlı Rus dağlarını geçerek Pannonia'ya çekildikleri ve ilk olarak Fehérvár (Székesfehérvár) olarak adlandırılan bölgeye yerleştikleri, daha sonra ülkenin diğer bölgelerine yayıldıkları anlatılır:

(25) Almanya'da ve İtalya'da Şvab Otto, Fransa'da Kral Lothar'ın oğlu Lui [Macarca Lajos], Yunanistan'da ise Theodorus'un oğlu Antonius Durus hüküm sürerken İsa'nın doğumunun 872. yılında Hunlar, başka bir ifadeyle Macarlar, Peçeneklerin ve Ak Kumanların toprağından, Kiev

⁴⁶ Svatopluk, Moravya hükümdarıdır (MEH, 1986:294).

şehrinden geçerek yeniden Pannonia'ya göç etmişler; daha sonra bir kale inşa ettikleri Ung Nehri kıyısına yerleşmişlerdir. Batılı uluslar Macarları Hungarus olarak bu nehrin adıyla adlandırmıştır. Bunun dışında başka altı kaleyi daha kurduktan sonra bir süreliğine bu bölgede kalmışlardır.

(26) Sonunda Svatopluk'u öldürdükten sonra her ordunun yüzbaşı ve onbaşları dışında bir komutanı olsun diye yedi orduya ayrılmışlardır. O komutana bir başbuğ gibi canla başla çok çalışmaya ve itaat etmeye yükümlüdürler. Her bir ordu, onbaşları ve ileri gelenleri hesaba katmazsak 30 000 silahlı adamdan oluşmuştur. Açtıkları bayraklarla, karılarıyla, çocuklarıyla ve sığırlarıyla Peşte'de ve Szob Geçidi'nden Tuna'yı aştılar. Orada Tuna yakınında bir kale aldılar ve o kalede beyleri öldüğünde buraya kaçan Svatopluk'un askerleri toplanmıştır. Burada birçoklarının yanısıra Marót'un oldukça yaşlı bir ata oğlunu da öldürmüşler ve bugüne kadar onun bizzat Marót olduğu anlatılır.

(27) Bu komutanlar arasında en zengini ve en kudretlisi Turul soyundan gelen Ügyek'in oğlu Elöd'ün oğlu Álmos'un oğlu Árpád idi. Árpád ise boyuyla birlikte ilkin karlı Rus dağlarını geçmiştir. Çünkü onun soyu, saldırı sırasında ordunun önünde, geri çekilirken ise gerisinde yer almak gibi İskitya'nın diğer boyları üzerinde şerefli bir ünvanla donatılmıştır. Tuna'yı geçerek Pannonia'ya akın ettiklerinde ise Árpád şu an Fehérvár'ın olduğu yere çadırlarını kurmuştu. Bu yer hükümdar Árpád'ın ilk obası idi.

(28) İkinci komutanın adı Szabolcs idi. O, şimdi Csákvár'ın kalıntılarının uzandığı yerde çadırını kurmuştu. Csák soyu bu Szabolcs'tan türer.

(29) Ordunun üçüncü komutanı Gyula idi. O her ne kadar diğerleriyle birlikte Pannonia'ya akın etmişse de daha sonra Erdel'de yaşamıştır.

(30) Dördüncü komutanın adı Örs'tür. Söylenildiği gibi, o Sajó Nehri civarına çadırlarını kurmuştu.

- (31) Ordunun beşinci komutanı Künd idi. O, Nyír civarında yaşamıştır. Oğullarının adı Kusid ve Kupian'dır.
- (32) Ordunun altıncı başbuğu Lél idi. O ilk olarak Galgóc civarında yaşamış, oradan Messianusları ve Çekleri katlettikten sonra Nyitra bölgesine yerleşmiştir. Zovárd boyu ondan gelmektedir.
- (33) Ordunun yedinci başbuğunun adı Vérbulcsú'dur. büyük babasını Krimhild Savaşı'nda Almanlar öldürdüğü için ve o bundan kesin olarak emin olunca onlardan intikam almak istediği için ve birçok Alman'ı şişte kızarttığı için ona Vérbulcsú denmiştir. Onlara öylesine acımasızca davranmıştır ki bazılarının kanını şarap gibi içmiştir. Bu komutanlar söylendiği şekilde kendilerine yer ve oba seçmişler, diğer soylar da benzer şekilde kendilerinin hoşuna giden yeri seçmişlerdir (MEH, 1986: 188-189).

Sekeller hakkında sahip olduğumuz en eski veriler 1116 Olšava (Macarca Olsava) ve 1146 Leitha (Macarca Lajta)⁴⁷ yakınında gerçekleşen savaflara aittir. Sözü edilen bu iki tarihî olayla ilişkilendirilen verilere 14. yüzyıl Macar kroniği *Képes Krónika*'da rastlamaktayız. Olšava boyunca gerçekleşen savaşın aktarıldığı kısımda Peçeneklerle birlikte Sekellere şu ifadelerle yer verilmektedir: “Bisseni atque Syculi vilissimi (Peçenekler ve adi Sekeller)”; Leitha (1146) savaşının anlatıldığı kısımda da benzer tanımlamalarla Sekellere yer verildiği görülmektedir: “Bisseni ... pessimi et Syculi vilissimi (Kötü Peçenekler ve adi Sekeller)” (Kristó, 1996: 8; Szovák, 2004: 100, 108).

Sekellerin kökeni meselesi daha sonraki Macar kroniklerinde yer aldığı gibi yabancı kroniklerde de karşımıza çıkmaktadır. Bunun bir örneğini İtalyan kronikleri

⁴⁷ 1146 yılına ait savaşın Fischa Nehri yakınında meydana geldiğini bildiren kaynaklar da bulunmaktadır. Bkz.: Kordé, 1991:3; Sinkovics, 2001: 138.

oluşturmaktadır. Paulus Venetus ya da Paolino da Venezia (1275/1278?-1344) adlı Venedikli keşişin *Satirica ysroria* adlı kroniği insanlığın yaradılışından itibaren 14. yüzyılın ilk çeyreğine kadar dünya tarihini işlemekte ve Macar tarihinin olaylarına da yer vermektedir (Kordé, 2001: 20). Kezai Simon'un *Gesta Hungarorum* adlı çalışmasından alıntılanarak oluşturulan kısım şu şekilde aktarılmıştır:

Ayrıca on beş bin Hun İskitya'ya kaçmıştır. Savaştan kaçarak kurtulan diğerleri batılı kavimlerden korkarak tam olarak Árpád zamanına kadar Csigle Ovası'nda kalmış; onlar o vakit kendilerini Hun değil, Sekel olarak adlandırmıştır. Hunların Pannonia'ya geri döneceğini öğrendikten sonra Rutinya sınırına onları karşılamaya gitmiş ve Vlahların [Eflakların] uç bölgesinde dağlardan kendilerine pay almışlardır (Kordé, 2001: 20).

János Thuróczy de 15. yüzyılın ikinci yarısında kaleme aldığı *Chronica Hungarorum* adlı eserinde benzer bir biçimde Sekellerin kökenini tasvir etmektedir.

Csaba'ya eşlik eden o Hunların dışında, aynı ulustan üç bin kişinin daha sözü edilen çarpışmadan kaçarak Pannonia'da kaldığı ve ilk önce Csigla Ovası adlı bir ordugâhta kendilerine yönetim merkezi oluşturduğu söylenir. Attila'nın, hayattayken huzurlarını kaçırdığı batılı uluslardan korkmuşlar ve Erdel'e, yani Pannon yöresinin uç bölgesine ilerlemişlerdir. Hunların ya da Macarların kalıntıları olduğu öğrenilmesin diye kendilerini Hun veya Macar olarak değil, Siculus olarak, kendi ifadeleriyle székely olarak adlandırmışlardır. Bizim zamanımızda Sekellerin, Pannonia'ya ilk gelen Hunların kalıntıları olduğundan hiç kimse şüphe duymazdı, çünkü öyle görünüyor ki onların insanları yabancı bir kanla da karışmadı, ahlakları bakımından da daha katırdılar, toprakların paylaşımında da diğer Macarlardan farklılık gösterirler. Onlar halen İskit harflerini unutmadılar ve bunları mürekkeple kâğıda işlemez, oymak suretiyle maharetle ağaca kazırlar.

Onlar daha sonra azımsanmayacak bir nüfusa erişmişler ve Macarlar İskitya'dan tekrar Pannonia'ya geldiği zaman [Macarların] geri döndüğü haberi onlara ulaşır ulaşmaz büyük bir sevinçle Rutenia'ya onları karşılamaya gitmişlerdir. Macarlar Pannonia'yı yeniden mülkiyetlerine aldıklarında ülkenin paylaşımında bu Sekeller Macarların rızasıyla bundan önce de kendilerine yerleşim yeri olarak seçtikleri ülkenin bölgesinden pay almışlardır.

Bu Sekeller, Csaba'nın Yunanistan'da öldüğüne inanmışlardır. Bu nedenle bu halk bugün bile şaka mahiyetinde yola çıkan akrabalarına şunu söylerler: "Csaba Yunanistan'dan döndüğü zaman geri gel."

Csaba, söylediğimiz üzere Yunan İmparatoru Honorius'un kızından doğma Attila'nın meşru oğluydu. İskitya'ya dönünce ve halkın önünde soylu annesiyle övününce Hun soyluları onu aşağıladı ve küçümsediler; İskitya'nın gerçek evladı olmadığını, karışık bir kandan dünyaya geldiğini yüzüne vurdular. Csaba'nın başka bir ulustan birisiyle evlenmesi de İskitlerin yüzünün karası haline geldi.

Macarlar tekrar Pannonia topraklarına gelince Csaba'nın oğlu Ed, söylenildiği üzere İskitya'da kalmış, kardeşi Edömen ise yurdunun bütün nüfusuyla birlikte Pannonia'ya kadar Macarlara eşlik etmiş ve güya Aba soyu ondan gelmektedir.

Oysa Macarların, söylenildiği üzere, Attila'nın ölümünün ardından o kadar çok yıl sonra tekrar Pannonia'ya gelmesi ve Attila'nın torununun hiçbir şekilde o kadar yaşamış olması mümkün olmadığı için özellikle bu geleneğe inanmamamız gerekir. Öte yandan sevgili okuyucunun yargısına hiç kimse zincir vurmamak istemez, birisi bunun mümkün olduğuna inanıyorsa onun keyfine göre olsun (Thuróczy, 1918: 80-81).

Sekellerin kökenine dair sunulan bu tasvirde de ana düşünce bakımından diğer kroniklerdeki bilgiler tekrarlanmaktadır. Thuróczy de dönemin diğer Macar kronik yazarları gibi Sekellerin Pannonia'ya ilk gelen Hunların kalıntıları olduğunu iddia etmektedir. Bununla birlikte söz konusu kronikte diğer kroniklerde aktarılan düşünceden farklı olarak Sekellerin kendilerini Çigla Ovası'nda değil, Erdel'de *székely* olarak adlandırdığından söz edilmektedir. Ayrıca Thuróczy ilgili kısımda diğer kroniklerdeki verilerin bazı açılardan yanlış temellendirildiğine de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Macarların Attila'nın ölümünün ardından çok uzun yıllar sonra Pannonia'ya tekrar gelmesinin ve Macarların yurt tutuş döneminde Csaba'nın oğlu Edemen'in Pannonia'ya kadar Macarlara eşlik etmiş olmasının, başka bir ifadeyle Edemen'in o döneme kadar yaşamış olmasının mümkün olmadığını iddia etmektedir. Thuróczy, bu düşünceleriyle bir bakıma Macarların Hunlardan geldikleri inancına şüphe ile yaklaşmakta ve söz konusu bilgilerin güvenilir olmadığını ileri sürmektedir. Thuróczy'nin, "Sekellerin yabancı bir kanla karışmadığı" şeklindeki ifadesi de diğer kroniklerden farklılık göstermektedir. Ayrıca Sekellerin İskit harflerini muhafaza ettikleri yönündeki iddiası da o döneme göre yeni bir görüştür.

Sicilya doğumlu Lucera piskoposu Petrus Ransanus (Pietro Ransano) (1428-1492), Napoli kralı I.Ferdinand'ın (1458-1494) elçisi olarak 1488 yılında diplomatik bir görevle⁴⁸ Macaristan'a, Hunyadi Mátyás'ın (1443-1490) sarayına gelmiş ve Macar hükümdarı tarafından "dönemin tarzına ve eğitilmiş Avrupa toplumunun beklentilerine uygun bir biçimde" Macar tarihini yazması için görevlendirilmiştir (Kordé, 2001: 22;

⁴⁸ Ransanus'un iki amaç doğrultusunda Macaristan'da bulunduğu anlatılır. Amaçlarından biri, Janos Corvin (1473-1504) ve Bianca Sforza'nın (1472-1510) evliliği münasebetiyle Napoli kralının ailesinin selamlarını iletmek; diğer amacı ise Macar tahtı mücadelesinde iktidardaki Beatrix'in üstünlüğünü güvence altına almak için Mátyás'ı etkilemeye çalışmaktır (Petrovics, 93).

Petrovics, 93). Ransanus'un *Epithoma rerum Hungarorum* adlı eseri "Macar tarihinin hümanist anlayışla yazılan ilk girişimi"dir ve din etkisinden uzak bir anlayışla kaleme alınmıştır. Bu eser ayrıca, hükümdar Mátyás ve 15. yüzyıl Macaristan'ı hakkında "görsel bir tablo" sunarak soyut öğelerden ziyade somut ve gerçekçi bilgilerle donatılmıştır (Petrovics, 92-93). Eserde, Hun-Macar akrabalığı düşüncesine karşıt olarak Macarların İskit kökeniyle birlikte Sarmat kökenine de yer verilmiştir (Petrovics, 93). Sekellerin kökeniyle ilintili kısımda da İskit açıklamasının yanı sıra Sicilya kökenine ilişkin teoriden de söz edilmiş, fakat bu teorinin tesadüfi bir ad uyumundan meydana geldiği, hiçbir tarihsel temelini bulunmadığı öne sürülmüştür (Kordé, 2001: 22-23). Bu eser her ne kadar kısmen Thuróczy'nin eseri temel alınarak oluşturulmuş olsa da eserin bağımsız kısımlarının, Macar tarihini tarafsız bir biçimde ele alması ve eğitilmiş kişilerin kaleminden çıkması bakımından büyük önem taşıdığı söylenebilir. İlgili kısımlar eserde şu şekilde aktarılmıştır:

Erdel idarî bölgesinde Saksonların yedi şehri bulunmaktadır, bunlardan tanınmışları şunlardır: Szászváros, Szeben, Brassó, Beszterce ve Sarmat dilinde okul şehri anlamına gelen Kolozsvár, bu kitabımızı ithaf ettiğimiz yüce Mátyás burada dünyaya gelmişti, ayrıca tuz madenlerinin bulunduğu ve scythulusların (székelyek) yurdu olan Gyulafehérvár. Onları, birkaç kişinin iddia ettiği gibi, hatalı bir telaffuzla Siculuslar olarak adlandırıyorlar, nitekim İskitlerden geldikleri söylenir. Ayrıca eskilere gönderme yaparak Siculusları esasen Scythuluslar olarak adlandırmamak gerektiğini düşünenler de bulunmaktadır, zira onlara göre bu kavmin kökeni İtalya'nın en uç bölgesinde uzanan Sicilya adasını mesken tutan Siculuslarla ilişkilendirilebilir (...) Bilindiği üzere dünyanın başka bölgelerinden, Sicilya'dan da pek çok kişi onun yönetimi altında

hizmet etmek için nasıl Attila'nın ordusuna nasıl geldiyse o kavmin bir lejyonunun bir dönem Pannonia'yı hâkimiyeti altına alan Attila'nın emri altında savaştığı düşünülmektedir; o dönemde dünyada hiç kimse ondan [Attila'dan] daha ünlü değildi. Daha sonra onun ölümünün ve ordusunun büyük kısmının yok olmasının ardından, (...) her biri başka yere gitmiş, Siculusların lejyonu ise sözü edilen yere yerleşmiştir. Evlilikler yoluyla komşularla karışmış, ana dillerini değiştirerek diğerini edinmiş ve bugüne değin onu kullanmışlardır. İlkel bir kavimdir, yurtlarını değiştirerek ve diğer kavimlerin geleneklerini alarak bu şekilde Sicilya'dan gelenler yabanileşmiştir. Onlar krala vergi ödemezler, sadece zaman zaman ehlileştirilmiş bir öküz verirlerdi. Hiç kimse onlara emir vermez, ülkenin sıkışık durumu ya da yararı söz konusu olduğunda sadece kral onlardan ricada bulunurdu (akt. Kordé, 2001: 23).

İtalyan hümanist Antonio Bonfini ise diğer Macar kroniklerinin yer verdiği düşüncelerden farklı ve detaylı bir biçimde Attila'nın ölümünün ardından meydana gelen olayları tasvir etmektedir:

... Attila'nın ölümünden sonra anlaşmazlık patlak verince ilk olarak Ostrogotlar, Valamir ve Thiudimer ve Gepidlerin kralı Ardarik, Hun hâkimiyetinden kurtulur ve özgürlüklerini elde ederler. Attila'nın ardından oğulları Ernak'ın ve Durik'in esaretine tekrar girmek istemeyen Markomanlar, Herullar, Tüingler, Kvadlar da aynısını yapar, bu nedenle Hunların ileri gelenleri Ostrogotlara ve Gepidlere karşı silaha sarılır. Ernak otuz bin adamıyla Gepidlere saldırır, ilk çarpışmada Ardarik tarafından yenilgiye uğratılır ve ölür. Durik'i, Valamir ve Thiudimer yener ve onu Hunlarla birlikte İskitya'ya geri çekilmeye mecbur

birakacak şekilde kaçırlar. Bunun ardından Hunlar, Ostrogotlara silah doğrultmaya cesaret etmemiştir. Gepidler, Jordanis'in yazdığı gibi yaklaşık olarak otuz bin Hun'u katletmiştir. Kahramanca mücadele eden Attila'nın oğlu Ellak'ı da öldürmüşler, [Ellak'ın] diğer kardeşi ise Gotların ikamet ettiği Karadeniz kıyısına kaçmıştır. Bu savaş Roma eyaletlerine giren sayısız millete özgürlüğünü geri vermiş ve Marcianus en içten şekilde onları kabul etmiş, onlar ise kendilerine verilen yerleri işgal etmişlerdir. Gepidler, Hunların kovulmasının ardından adeta askerî bir hakla bütün Dacia'yı işgal etmiştir. Dostluk antlaşmasında Roma İmparatorluğundan dürüst insanlar gibi huzurdan ve düzenli yıllık gelirden başka bir şey istememişler ve imparator bunu memnuniyetle kabul etmiştir. Ostrogotlar, Roma İmparatorluğundan yurt istemiş ve Pannonia'yı elde etmiştir. Sarmatlar, Semanderler ve Hunlardan birkaç kişi Illyricum'un bir kısmında, deniz kıyısındaki bir şehrin yakınında yurt bulmuş; Pentapolis Hükümdarı Blivila, onun kardeşi Froila ve Patriç Bessa bu soydan gelmiştir. Scyrlar, Sadagariler ve diğer Alanlar küçük İskitya'yı ve Aşağı Mysia'yı almıştır. Ruglar ve diğer birkaç kavim yerleşim yeri olarak Bizie'yi ve Arcadiopolis'i istemiştir. Attila'nın küçük oğlu Ernak ailesiyle birlikte Küçük-İskitya'nın dış kısmını yönetim merkezi seçmiştir. Akrabaları Emnedzur ve Vultizintur ise kıyı boyundaki Dacia'yı elde etmiştir. Hunların bir kısmı Makedonya'ya ve Yunanistan'a gitmiştir; bunları Sacromantisiuslar ve Fossatisiuslar olarak adlandırılır. Hadsiz hesapsız büyüklükteki küçük Got kavmi papaz hükümdarları Vulfila ile Mysia'da, Haemus dağlarının eteklerindeki Nikapolis bölgesinde yaşamıştır. Dolayısıyla Pannonia'da oturan Gotlar, Valamir'in krallığı süresince üç kısma ayrılmış, üç kardeş tek iradeyle hüküm sürmüştür. Valamir, Leitha ve Raba Nehirleri arasında;

Thiudimer, Balaton Gölü boyunca; Vidimir ise bu ikisinin arasına yerleşmiştir.

Macar yıllıkları Attila'nın ölümünün ardından meydana gelen olayları başka türlü anlatır. Bunlar arasında egemenliği ele geçiren iki oğlu kalmıştır. Başlarında Verona'lı Detrik'in bulunduğu Cermenler ve Hunlar anlaşmazlığa düşmüşler ve farklı duygular onları ayırmıştır. Bazıları İmparator Honorius'un kızıdan doğan Csaba'yı, diğerleri soylu Cermen boylarından gelen Aladár'ı seçmiştir. Detrik birkaç Hunla beraber Aladár'ı desteklemiştir, çünkü o Cermen kanından doğmuştur ve Hunların iç çekişmesinin imparatorluklarını kısa zamanda yok edeceğini ve bundan ciddi bir anlaşmazlık çıkacağını düşünmüştür. Hunların bir kısmı Cermenlerle, diğer kısmı başka uluslarla bir olur. İki taraf çarpışır ve hem de öyle acımasız ve ateşli biçimde çarpışırlar ki iç savaş on beş gün geçtikten sonra bile neredeyse dinmez. Kavimlerin kanının Tuna'ya dere gibi döküldüğü söylenir. Çarpışmada sonuna kadar Csaba'nın tarafı daha güçlüydü, ancak sonunda Detrik hile ile direnişi kırmıştır. Bu savaştan kurtulan Csaba'nın altmış erkek kardeşi ve on beş bin Hunla Yunanistan'a kaçtığı, orada saygıyla karşılandığı ve on üç yıl süreyle ikamet ettiği anlatılır. Daha sonra yurdunu unutmadığı için bir yıl süren bir yolculukla İskitya içlerine geri dönmüş, söylenildiği gibi orada büyük babasını hayatta bulmuştu ki bu tamamen imkânsız görünmekteydi. Onun öğüdü üzerine İskitya ile komşu Harezmi ulusundan kız almış ve ondan oğulları Edemen ve Ed olmuştur. Yaşadığı sürece çocuklarını devamlı Pannonia'nın yeniden elde edilmesi için yüreklendirmiş ve son ana kadar Pannonia ve Sicambria'nın adını söyleyip durmuştur.

Bizim zamanımızda görüldüğü üzere, Hunlar tamamen Pannonialardan [böyle] kovulmamış; kıyımdan esir olarak kurtulabilenler, Cermenler düşmaları olduğu için onların yanında rahat bir şekilde yaşayamamıştır.

Bunun yerine Dacia'nın Erdel olarak adlandırdığımız daha uzaktaki bölümüne göç etmiş ve İskit adının bütün komşu kavimlerin kulağında çok nahoş bir biçimde işitildiğini bildikleri için *t* sesini *k* ile değiştirerek kendilerini Sekel olarak adlandırmışlardır. Bunlar kanları bozulmasın diye yabancılarla bugün dahi evlenmezler. Katı geleneklerini bugüne kadar muhafaza etmişlerdir ve diğer Macarlardan kesin biçimde ayrılırlar. Onların İskit harfleri vardır, onları kâğıda yazmazlar, kısa bir çubuğa kazırlar ve az işaretle pek çok şey ifade ederler. Sakallı bir şekilde gezerler, cengâverdirler, sığırları çoktur ve tarımla ve hayvan otlatmakla geçinirler. Köleliğe tahammül edemezler, hatta özgürlüğü öylesine severler ki vergi vermektense ölmeyi yeğlerler. Macaristan kralları için asla askerlik vazifesi yapmak istememişler ve hiçbir güç onları buna ikna edememiştir. Bizim zamanımızda da sadece rica üzerine ve krala karşı sevgiden yüce Mátyás'a zaman zaman hane başına bir öküz vermeye razıydılar. Daha sonra Macar olarak adlandırdığımız Hunların Pannonialara [böyle] geri geldiği işitildiğinde bir dönem Roxolanların yaşadığı ve şuan Roxia olarak adlandırılan Rutenia'ya bir heyetle karşılamaya gittikleri, ilerleyen kısımlarda genişçe bahsedeceğimiz üzere onlarla birleşerek Pannonia'ya geri döndükleri söylenir. Bunlar Csaba'nın Yunanistan'da öldüğüne inanmışlar, Macarların ağzında bugüne kadar dolaşan deyim buradan gelmiştir: Csaba Yunanistan'dan döndüğü zaman geri gel. Şu halde Csaba İskitya'ya geri gitmiş, ancak Yunan anneden doğduğu ve karısı yabancı olduğu için İskitler onu aşağılamaya başlamışlar, çünkü kanının bozulduğunu düşünmüşlerdir (Bonfini, 1995: 81-82).

Pécs, Eger ve daha sonra 1569'dan itibaren Estergom başpiskoposu olarak görev yapan Antun Vrančić ya da Antonio Veranzio (Macarca ifade ediliş biçimi Antal

Verancsics) (1504-1573) ise Bonfini'nin eserini devam ettirme girişiminde bulunmuş, ancak bu isteği gerçekleşmemiştir. Verancsics'in bitirilmemiş eser niteliğinde olan çalışması da Sekeller hakkında bilgi vermesi ve konuya ışık tutması bakımından önem taşımaktadır:

Sekellerin Hunlardan türemiş olduğundan hiç kimse kuşku duymaz. Kökenleri şu şekildedir: Macar kroniklerine göre, Kral Attila yüz yirmi beş yaşındayken altmıştan fazla çocuk, bunlar arasında soylu iki tanesini, bilindiği üzere Csaba'yı ve Aladár'ı geride bırakmıştır. Her ikisi olgunluk çağına ulaştığında ruhun temizliği ve çetinlik açısından atalarından farklı değillerdi. Diğerleri onları oldukça seçkin olarak değerlendirmiş ve iktidarda babalarının yolundan kimin gideceğine hakkaniyetle karar vermişlerdir. Aralarında şiddetli bir çekişme meydana gelmiştir, zira biri diğerine izin vermek istememiştir. Nitekim Csaba'nın hükümdarlığını Hunların büyük kısmıyla birlikte Yunanlıların imparatoru Honorius (onun kuzeni veya yiğeni⁴⁹ idi) desteklemişti. Hunların küçük kısmı ve Almanya'nın çok sayıda ileri geleni Alman anneden doğan Aladár'ın tarafında yer almıştı (...) Tam olarak bunların arasında Detrik adıyla bilinen, Verona'dan gelen bir asker bulunuyordu. O, Aladár'ın davasını üstlenmiş ve hâkimiyete ulaşması konusunda ona hizmet etmiş; kendisini ve diğer Almanları buna yükümlü kılmıştır. Her iki taraftan büyük bir ordu savaşa koyulmuş, çarpışmış ve muazzam bir kıyım olmuştur. Savaş on beş gün sürmüş ve her iki taraf olağanüstü büyük bir yenilgiye uğramış; birbirlerini karşılıklı olarak yok etmişler ve Hunların neredeyse

⁴⁹ Latince çeviriden aktarılan kısımda “unokaöccs (kuzen veya yiğen)” ifadesine yer verildiği, oysaki daha önceki kronikler temelinde Honorius, Csaba'nın büyük babası olarak anlatıldığından burada “torun” ifadesinin kullanılmasının daha doğru ve yerinde olacağı kanısındayız.

bütün askerî gücü yok olmuştur. Detrik'in kurnazlığı yüzünden yenilen Csaba, hayatta kalan oğullarıyla ve on beş bin adamıyla birlikte önce büyük babası Honorius'un yanına Yunanistan'a gitmiş, sonra buradan İskitya'ya kadim atası Bendeguz'un yanına dönmüştür. Bunların haricinde savaştan kaçarak kurtulan daha üç bin kişi Pannonia'da kalmış, ancak Kral Attila'nın bir zamanlar düşmanca davrandığı batılı halklardan korktukları için Csíkmező [Çik Ovası] olarak adlandırılan Erdel'in en uzağına düşen ve kuzeye doğru kıvrılan köşesine göç etmişlerdir. Onları Hunların kalıntıları olarak görmesinler diye kendilerini Sekel, Latince yazacak olursak Siculus olarak ifade edeceğimiz şekilde adlandırmışlardır. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra Hunlar İskitya'dan geri dönmüşlerdir. Csaba ile birlikte sağa sola dağılanlar sayı itibariyle çok artmış ve Sekel toprağında yaşayanlar da çok fazla çoğalarak ortak vatani tekrar elde etmek niyetiyle Rusya'ya onları karşılamaya gitmişlerdir. Sonunda o yeri tekrar elde ettikten sonra diğer İskitlerden başlangıçta sahip oldukları yönetim merkezlerini yerleşim yeri olarak istemişler ve üstün hizmetleri sayesinde kolayca onları elde etmişlerdir de (akt. Kordé, 2001: 27-28).

Sekeller kroniklerin yanı sıra pek çok resmî belgede de bağımsız bir etnonim olarak anılmakta ya da etnonim kökenli bir isme gönderme yapılmaktadır. 1213 yılında kaydedilen resmî belgeye göre⁵⁰ Erdel Piskoposu Vilmos, Alman şövalyelerinin yararına burada yaşayan halktan öşür vergisi toplamaktan vazgeçtiğinden bölgeye gelecek olan Macarlar ya da Sekeller ("Hungaros vel Siculos") piskoposa öşür ödemekle yükümlü olacaktır (SzO I, 1872: 3-4). Papa II. Honorius'un 1218 yılına ait

⁵⁰ Szabó'ya göre bu belge *székely* (*Siculus*) adının ortaya çıktığı en eski resmî belgedir (SzO I, 1872: 4).

hukuk metninde de Macarların ve Sekellerin öşür ödedikleri “decimis Vngarorum et Siculorum” ifadesiyle doğrulanmıştır (akt. Kordé, 1993: 135-136).

IV. Béla'nın (1235-1270) 23 Haziran 1250 tarihli hukuk metninde ise 1210 yılı civarında meydana gelen Bulgaristan seferi için II. András'ın; Saksonlardan, Eflaklardan, Sekellerden ve Peçeneklerden oluşan ordunun başına Szeben Kontu Iwachin'i gönderdiği anlatılır (“rex ipse comitem Iwachinum associatis sibi Saxobibus, Olacis, Siculis et Bissenis in subsidium illi transmisit”) (akt. Kordé, 1993: 135).

*Várad Regestrum*⁵¹ adlı kayıta 1213 ve 1220 yılında “...villa Scecul~Zekul” biçimiyle Bihar ve Tolna eyaletlerinde bulunan “Székely” yer adları hakkında bilgi verilmekte, aynı şekilde 1217 yılında da “Sceculzaz” biçimiyle Székelyszáz adı altında bölük oluşturan Bihar'daki Sekellerden bahsedilmektedir (akt. Kordé, 1993: 135).

Kral II. András (1205-1235) 1222 yılında Barcaság'taki Alman şövalyelerinin, Sekellerin ya da Eflakların toprağında (“terram Siculorum aut per terram Blacorum”) buldukları esnada gümrük vergisi ödemeyeceğine ilişkin bir imtiyazname yayımlamıştır (SzO I, 1872: 4-5).

Brassó ve Beszterce kontu olan Üstad Sekel András'ın (“Magister Andreas, Comes trium generum Siculorum, de Brassow, et de Bistricia”) 18 Kasım 1344

⁵¹Macaristan Krallığında 11. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar Avrupa'daki uygulamalara benzer bir şekilde davalar genellikle Tanrı'nın hükmü yardımıyla karara bağlanırdı. *Várad Kayıtları* olarak adlandırılan bu eser de Várad'daki katedrallerde gerçekleştirilen Tanrı'nın hükümlerinden ve papazlar önünde itiraf edilen hukukî meselelerden bahsetmektedir. 389 kayıttan oluşan bu belgede bulunan davalar *tüzesvas-próba* (kızgın demir girişimi) olarak adlandırılan Tanrı'nın hükmüne dayalı bir yargılama biçimiyle ya da nadiren yemine dayalı olarak sonuçlandırılırdı. Yemine dayalı davalar çoğunlukla katedrale gömülü olan Kral I. (Aziz) Laszló (1077-1095)'nin mezarında gerçekleştirilirdi (Solymosi).

tarihinde kaleme aldığı hukuk metninde Sekellerin kontluk görevine dikkat çekilerek aynı zamanda Brassó ve Beszterce'deki yerleşim yerlerine gönderme yapılmıştır (SzO I, 1872: 51).

Bu en eski kayıtlar aracılığıyla *székely* sözcüğünün bir etnonim adı olarak zikredildiği, bu anlamda anıldığı ve ister yer adı ister kişi adı olarak kullanılsın önüne geldiği sözcüğün etnik kökenine göndermede bulunduğu görülmektedir. En eski Macar kroniklerinden ve hukuk metinlerinden edinilen bilgiler doğrultusunda Macarların 12. yüzyıldan itibaren Sekelleri kendilerine özgü adlandırmalarıyla zikrederek onları kendilerinden farklı bir etnik unsur olarak gördükleri ya da farklılaştırmak istedikleri söylenebilir. Sekeller, farklı bir etnonimle anılmalarının yanı sıra askerî, idarî ve bölgesel açıdan da arkaik özellik göstererek Macarlarınkinden farklı yapıyla tarih sahnesinde yer almıştır. Bununla birlikte kroniklerde Sekelleri ve Macarları ortak bir kökene dayandırma çabasının da olduğu göz ardı edilmemelidir. Árpád'ın soyu gibi Sekellerin de Attila Hunlarının soyundan geldiği ve yurt tutan Macarların onları kadim topraklarda bulduğu ileri sürülmüştür. Bu verilere dayanarak Sekellerin ve Macarların büyük bir kavmin parçaları olduğu, yaşanan tarihî hadiseler neticesinde zamanla birbirlerinden farklılaştıkları düşünülebilir.

II.2. Modern Tarih ve Dil Araştırmaları Işığında Sekellerin Kökeni

Sekellerin kökenine ilişkin verilerin çok eskilere dayandığı, Anonymus'tan itibaren János Thuróczy'ye kadar, ayrıca Macar tarihini yazmakla görevlendirilen dönemin İtalyan tarih yazarlarının kaleminde de Hun-Macar ve Hun-Sekel akrabalığı inancının hâkim olduğu görülmektedir. İtalyan kronik yazarları Macar tarihine dair verileri sunarken kendilerinden önceki bu kronikleri temel almakta, ancak zaman zaman

bu kronikler, daha önce de değinildiği üzere, Macar kroniklerinden farklılık göstermektedirler.

Diğer tüm eserlere temel teşkil eden Orta Çağ Macar kronik yazarlarının düşüncesini kısaca özetlemek gerekirse, hükümdar Árpád doğrudan Attila'nın soyundan gelmiş, Attila'nın ölümünün ardından yurdunu kaybeden Hun kavmi, mirasını elde etmek üzere ikinci yurt tutuşu, yani Macar yurt tutuşunu gerçekleştirmiştir. Erdel'deki Sekeller ise büyük Hun İmparatorluğunun yıkılmasının ardından tarihî Macaristan bölgesinde kalan Hun kalıntılarından başka bir şey değildir. Onlar Macarların yurt tutuşunun ardından Attila'nın meşru mirasçısı olan Macar hükümdarına gönüllü olarak tabi olmuşlardır (Hóman, 2010: 7). Orta Çağ Macar kroniklerinde muhafaza edilen Hun-Sekel akrabalığı anlayışının yerini zaman içerisinde farklı görüşlerin aldığı ve bu kadim geleneğe şüphe ile yaklaşarak konuya tek bir noktadan değil, geniş bir yelpazeden bakılması gerektiğini öneren araştırmaların ortaya çıktığı görülmektedir.

16. ve 17. yüzyıllarda da Orta Çağ'daki bilgilerin miras olarak alındığına, genel olarak Hun kökeni görüşünün hâkim olduğuna ve İskit-Hun-Sekel nazariyesinin desteklendiğine tanık olmaktayız.⁵² Söz konusu dönemlerde büyük çoğunluk Hun kökenini savunmuş olsa da bazı yazarlar bu görüşün karşısında çeşitli iddialar ileri sürmüştür. Örneğin, 16. yüzyılın sonunda yaşamış Erdelli Macar tarih yazarı István Szamosközy buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Szamosközy, *székely* etnoniminin Latince *siculus* biçiminin *scythulus* isminden türediği görüşünü reddederek bir bakıma Sekellerin İskitlerle olan bağıni koparmaktadır. *Siculus* sözcüğünün aslında Macarca *székely* sözcüğünden meydana geldiğini, *székely* sözcüğünün ise *szék* (Latince: sedes,

⁵² Macar Tarihçi János Nagy *A székelyek scyth-hun eredetüségé és az ellenvélemanyek* (Sekellerin İskit-Hun Kökeni ve Karşıt Görüşler) adlı çalışmasında söz konusu dönemlere ait yazarlardan ve çalışmalarından detaylı bir şekilde söz etmiştir. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz.: Nagy, 1879: 14-17.

Türkçe: taht/payitaht) ve *hely* (Latince: locus, Türkçe: yer) sözcüklerinden türetilen bir isim olduğu kanaatindedir (akt. Szádeczky-Kardoss, 1927: 8).

18. yüzyıl Macar tarih yazarları da Sekellerin Hun kökeni geleneğini reddederek bu inancın büyük ölçüde sarsılmasına ve karşıt görüşlerin yaygınlık kazanmasına hizmet etmişlerdir. Bu andan itibaren Sekellerin kökeni Macar tarihinin en temel problemlerinden birini oluşturmuş ve bu mesele günümüze kadar devam eden bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Cizvit Ferenc Fasching 1725'te Kolozsvár'da yayımlanan çalışmasında “Romalıların da güçlkle ele geçirdiği Dacia'yı üç bin Hun'un ele geçirmiş olmasına inanmak güçtür. Uzun süre ellerinde tutmaya da muktedir değildirler.” sözleriyle Macar kroniklerinde yer alan efsanede anlatılanlara karşı bir tutum sergilemektedir. Fasching, eski yazarların “bu üç bin sayısını kimden edindiğini”, “Hunların adının Avrupa'da en tanınmış olduğu bir dönemde Hun-Sekellerin burada nasıl gizlenebildiğini” sorgulamaktadır (akt. Nagy, 1879: 19). Onun düşüncesine göre,

Eğer, söylenildiği gibi, galip olarak Dacia'ya yerleşmişlerse o zaman mağlup olanlardan korkmazlardı. Öte yandan eğer komşu kavimlerin onlara zarar verebileceğinden çekindilerse neden Gepidlerin arasına yerleştiler. Gepidler, Attila döneminde Dacia'da Hunların arasına karışarak yaşamış ve daha sonraki Gepid kralı Ardarik de daima Attila'nın konseyinde bulunmuştur, bu nedenle Hunlar, Gepidler tarafından kolayca tanınabilirlerdi. Bu gibi nedenlerden dolayı üç bin kişinin, ulus adının değiştirilmesiyle baki kalabilmiş olması muhtemel değildir. Çünkü Gotlar ve Gepidler Hunların hatırasını ve Hunları öyle kolay unutamazdı, yahut binlercesini kovan bu sonuncusu, bu üç bin kavim kalıntısını kovmaya muktedir olmuş olamaz mıydı?! Ancak farklı kavimlerden kaçtırlarsa orada nasıl gizlenmiş olabilirlerdi, nasıl düşmanın

ortasında 100 yıl süreyle, Hunların (Avarların) ikinci gelişine kadar saklanmış olabilirlerdi?! (akt. Nagy, 1879: 20).

Fasching, devamla şunları söylemektedir:

Sekellerin, Hunların ikinci kez kovulmasından sonra bugünkü Sekel toprağında tekrar kalmış olmaları da inanılır gibi değil. Fakat 13. yüzyılda Moğolların, Erdel'i yedi yıl süreyle, Macaristan'ı üç yıl süreyle yakıp yıkmalarının ardından IV. Béla tarafından [1235-1270] Alanlar ya da Philisteuslar arasından sınır savunması amacıyla (*ad custodiendos limites*) oraya yerleştirilmiş olmaları daha inandırıcı olabilir (akt. Nagy, 1879: 20).

Dolayısıyla Fasching, Sekellerin kral tarafından yerleştirilen sınır muhafızları olduğu savını ortaya koymuş; Moğol saldırısının ardından IV. Béla'nın, Sekelleri Erdel'in doğu sınırının savunması için yerleştirdiğini ileri sürmüştür.

Cizvit János Stilting de çalışmasında Sekellerin Hun kökenini tartışmış ve Peçenek kalıntısı olduğunu ileri sürmüştür (akt. Nagy, 1879: 21; akt. Szádeczky-Kardoss, 1927: 8).

Ferenc Fasching'in dönem arkadaşı ve aynı zamanda meslektaşı olan Sámuel Timon da 1754 yılında kalem aldığı çalışmasında Sekellerin Hun-İskit kökenine dair şüphelerini paylaşmıştır. Sámuel Timon'a göre,

Sekeller arkaik özellikleriyle ve özgürlükleriyle övünürler. Ayrıcalıklar elde ettiklerinden bu yana kendilerini daha iyi tanırlar. Güya Ataları, Attila'nın savaş arkadaşlarıydı; ancak bunu yeni yazarların hangi eski yazarlardan öğrendiğini bilmiyorum. Fakat eğer bu böyle olsaydı o zaman Macarların Hun kökenli olup olmadıkları meselesine daha fazla

yer verilmez miydi? Çünkü Sekeller Macarların en yakın akrabalarıdır
(akt. Nagy, 1879: 20-21).

Timon da Fasching gibi onların sınır savunması için yerleştirildiğini öne sürmüştü, ancak Sekellerin IV. Béla tarafından değil, daha önceki herhangi bir kral tarafından yerleştirilmiş sınır muhafızı olduğunu bildirmiştir (akt. Nagy, 1879: 21).

György Pray da Fasching, Timon ve Stilding'in izinden gitmiş, söz konusu bu üç tarihçinin her birinden belirli görüşler edinerek Sekellerin kökeni meselesinde bir fikir ortaya koymuştur. Sekellerin, Moğol İstilasası'nın ardından Maros ve Olt bölgesine yerleşen Peçenekler olduğunu ve bunların yeni bir saldırı karşısında Erdel'in doğu sınırına yerleştirildiğini ileri sürmüştür (akt. Nagy, 1879: 21-22).

Orta Çağ Macar kronikleri ve bu kroniklerde muhafaza edilen gelenekler Alman bilim dünyasında da sert bir dille eleştirilmiş ve Hun-Macar akrabalığı öğretisiyle birlikte kroniklerde muhafaza edilen gelenekler “bilgiçlik taslayan, uydurma, saçma” bir masal olarak nitelendirilmiştir (Hóman, 2010: 7).

Alman Tarihçi Schlözer, Timon tarafından ortaya atılan *székely* adının sınır muhafızı anlamına geldiği iddiasının doğruluğunu kabul etmiş, Sekellerin Kuman kökenli bir kavim olduğunu ve Macar Kralı I. (Aziz) Laszló'nun (1077-1095) Kumanlara⁵³ karşı 1089'da gerçekleştirdiği seferden sonra, hatta Saksonların gelmesinin

⁵³ Györffy'e göre Anonymus, yurt tutan Macarlara karşı Kiev komutanına yardıma gelen yedi Kuman komutanı hakkında *Cumani* adıyla bilgi vermektedir. Fakat Moğol İstilasası döneminde Macaristan'a göç eden Kıpçak-Kuman halkı Batı Asya'dan bugünkü Ukrayna bölgesine 1055'te gelmiştir. Dolayısıyla *Cumani* adlandırması Anonymus'un eserinin kaleme alındığı 1200'lü yıllara göre eski bir tabirdir. 11. yüzyılın sonunda yazılan *Gesta Ungarorum* ise Kumanlardan önce o topraklarda yaşamış Peçenekleri ve Uzları “Kuman (Cuni)” adıyla adlandırmaktadır. Dolayısıyla eski Macarcadaki Kuman

ardındaki dönemde yerleştirildiklerini, eski Kuman dilini ve geleneğini bırakarak Macarların geleneklerini benimsediklerini ileri sürer (akt. Nagy, 1879: 24).

Erdelli Sakson yazar Benigni, herhangi bir kritiğe yer vermeden Schlözer'in iddialarını kabul etmiş, Macar kroniklerinde muhafaza edilen Hun kökeni aleyhinde Sekellerin Kuman kökenli olduğunu ve 12. yüzyılda yerleştirildiklerini açıklamıştır (akt. Nagy, 1879: 24).

Yukarıda ortaya konulan görüşler incelendiğinde Sekellerin kökeni konusunda tam bir fikir birliğinin olmadığı, sıralanan görüşlerin birbirinden kısmen farklılık gösterdiği, bununla birlikte bütün bu hipotezlerin Sekellerin Macar yurt tutuşunun ardından Erdel'e yerleştirilmiş oldukları noktasında bir görüş birliği içinde oldukları görülmektedir. Ayrıca Sekellerin kökenine yönelik bu yüzyıllarda ortaya konulan çalışmalar değerlendirildiğinde bu çalışmaların tamamen tarafsız bir yaklaşımla kaleme alındığını söylemek güçtür. Bu çalışmaların büyük bir kısmının din adamları tarafından kaleme alındığı görülmekte, dolayısıyla çoğunlukla bilimsel ölçütlere dayalı bir anlayıştan ziyade belirli normlar çerçevesinde, belirli düşüncelerin hâkim olduğu bir ortamda yazılmış oldukları düşünülebilir. Buna karşın dönemin pek çok yazarının Sekellerin kökeni hakkında daha sonraki çalışmalara yön verecek önemli çalışmalar ortaya koydukları göz ardı edilmemelidir. 19. yüzyıla gelindiğinde artık bu alana dair çalışmalar daha bilimsel bir anlayışla kaleme alınmakta, eleştirel ve sorgulayıcı bir tutumla probleme yaklaşılmaktadır. Bu nedenle doğal olarak çalışmaların niteliğinde ve içeriğinde de önemli değişimler meydana gelmiş, tartışmalar çoğunlukla farklı bir yönde devam etmiştir.

adlandırmasının Hunlardan itibaren bütün göçebe Türk halklarının adı olduğunu düşünebiliriz. *Hun* ve *Kuman* etnoniminin aynı adın varyantları olması muhtemeldir (Györffy, 1990: 84).

Alman Şair Robert Roesler'in, Ulahların kökenini ve kadim tarihini açıkladığı *Romänische Studien* (1871) adlı eserinde Macar kroniklerine ve kronik geleneğine de yer verdiği, ona göre şoven olan ve eleştiriye yer vermeyen Macar kronik yazarlarına sert bir eleştiri yönelttiği bildirilmektedir (Hóman, 2010:9). Roesler şu sözleriyle kroniklerin eleştirel bir gözle incelenmesinin önemine vurgu yapmaktadır: “Ayrıca Macaristan topraklarında Schlözer gibi eleştirel bir beynin var olmasını isterdim. Böylece tarih biliminin yeni Heraklesi'nin Augias'ın ahırını⁵⁴ çok uzun süre aramasına gerek kalmazdı.” (Roesler, 1871: 184).

Macar Dilbilimci ve Etnograf Pál Hunfalvy de, Orta Çağ Macar kroniklerinde ileri sürülen Sekellerin Hun kökenini reddetmiş ve bu geleneğe sert bir eleştirel bakış açısıyla yaklaşmıştır.⁵⁵ Hunfalvy, Macar kroniklerinin ve bu kroniklerde muhafaza

⁵⁴ <https://web.itu.edu.tr/guzelah/nomem/all/tip10.html>

⁵⁵ Bálint Hóman *A székelyek eredete* (Sekellerin Kökeni) (1921) adlı çalışmasında Hunfalvy'nin Sekel meselesindeki tutumunun gerekçelerinden bahsetmiştir. Hóman'a göre, Hunfalvy'nin Sekel meselesindeki aşırı şüpheli ve eleştirel bakış açısının sebepleri arasında Alman tarih yazımının etkisi yer almaktadır. Macar tarihinin ilk yüzyıllarıyla ilgilenen, Macar tarihi ve tarih yazımı hakkında yüzeysel bilgiye sahip olan Alman bilginleri (Schlözer, Gustermann, Büdinger, Roesler, Kaindl) 9. ve 11. yüzyıl batılı kronik yazarlarının tek taraflı ve düşmanca tavrını destekleyerek Macar tarihine ve kaynaklarına karşı aşırı şüphe ve büyük bir antipatiyle düşüncelerini oluşturmuşlardır. Eleştirel bir bakış açısına sahip olmayanlardan ve şoven olanlardan hoşlanmayan Hunfalvy, Alman bilginlerin Macar kroniklerine karşı düşüncelerini esaslı bir eleştiri süzgecinden geçirmeden kabul etmiştir (Hóman, 1921). Bu şekilde Hunfalvy, Sekellerin kökeni meselesinde benimsediği eleştiri yöntemiyle ters düşmüş, taraflı bir tutum sergilemiştir.

edilen Hun geleneğinin tenkitle ele alınması gerektiğinin altını şu cümlelerle çizmektedir:

Geleneksel masallar örümcek ağı gibi sağlığa zarar veren kirli küflü havayı ve tozu severler. Temiz ve hoş havayı dileyen çalışkan ev hanımı ilk önce kapalı pencereyi açar ve her ne kadar bunların özünde gerçekten hayranlık duyulacak kumaşlar olsa da süpürgesiyle acımasızca örümcek ağını temizler. Ancak sanayi ipeğini onlardan hazırlayabileceğini düşünmez. Her ne kadar şair en güzel işlemleri onlardan örse de tarih biliminin de benzer bir acımasızlıkla geleneksel masala karşı davranması gerekmektedir. Çünkü şiir başka tarih başkadır (akt. Szabó, 1884:7).

Hunfalvy'nin *Magyarország etnográfija* (Macaristan'ın Etnografyası) (1876) adlı çalışmasında ileri sürdüğü düşünceye göre ise kroniklerde muhafaza edilen “Hun efsanesi genellikle yabancı kökenlidir ve yabancı topraklardan Macar kroniklerine girmiş, yani kabul ettiğimiz gibi tarihî temeli olmadan yaşamıştır; masaldan başka bir şey değildir. Bu nedenle kronik yazarlarının ondan türettiği şeyin sadece masal olduğu, Sekellerin Hun kökeninin de masaldan başka bir şey olmadığı açıktır.” (Hunfalvy, 1876: 299).

Hunfalvy bu iddiasıyla Macar kroniklerinde bulunan Hun tarihinin ve bunun bir kısmını oluşturan Csaba efsanesinin özgün bir gelenek olmadığını, bu bilgilerin yabancı kaynaklar temel alınarak oluşturulduğunu bildirmektedir. Hunfalvy, Macar kroniklerinde yer alan bu bilgilerin yabancı kökenli olduğunu belirterek batılı kaynaklara, başka bir deyişle Passau piskoposu Piligrim'in derlediği Nibelungen Destanı'na gönderme yapmaktadır (Kordé, 1991: 5; Szádeczky-Kardoss, 1927: 8). Hóman'a göre Hunfalvy, Hun geleneğinin doğudan getirilen bir gelenek olmadığını ileri sürmektedir, zira Fin-Ugor dil ailesine mensup (!) Hun ve Macar kavimleri birbirleriyle

doğrudan köken ilişkisinde ve aynı zamanda yakın bir akrabalık ilişkisi içinde hiç olmamıştır (Hóman, 2010: 9-10).

Hunfalvy, çalışmasının devamında yukarıdaki görüşlerini temellendirmiş ve ifadelerine kanıt olarak şu tarihî açıklamayı sunmuştur:

Tarih, Attila'nın oğullarına saldırının Gepidlerin kralı I. Ardarik olduğunu, Gepidlerin o dönemde *Gepidia* olarak adlandırılan Dacia'da, yani bugünkü Erdel'de kaldığını ve onların Hun-Sekelleri (!) fark etmemiş olduğunu açık bir şekilde anlatır. Oysa bunlar Hunlar gibi, yani tarımla uğraşmayan, sadece büyükbaş hayvan besleyen ve ganimetten geçimini sağlayan bir kavimdir; yerlerinde sakin sakin oturamazlar, varlıklarını hem Gepidler hem de Bizanslılar kesinlikle hissetmiş olurlardı. Sonra, Gepidler Longobardlarla ölüm yaşam savaşı verirken 548'de sıkışık vaziyette Maeotis'in kıyısında bulunan Kuturgurların yardımına başvururlar. Yanıbaşındaki komşularından ya da tam da aralarında yaşayan Hun-Sekellerden (!) yardım istemezler miydi? Sekellerin orada olmuş olması kabul edilemez, değil mi? Gepidlerin toprağını Avarlar işgal eder ve 250 yıl süreyle hüküm sürerler. Sekeller bu süreye kadar nerede gizlenmişler? Ne Avarlarla karışmışlar, ne de sahiden ayrı kaldıklarında herhangi bir şekilde Avarlara etki etmişlerdir. Bu durum ise tarihî tecrübelerle göre kesinlikle meydana gelmiş olmalıydı, çünkü Hunları ve Avarları bir nebze akrabalık ilişkisinde tasavvur etmek mümkündür. Avarların hâkimiyeti sona erince o dönemde Sekeller kendilerini nasıl gizlemişlerdi? (Hunfalvy, 1876: 299-300).

Hunfalvy Hun köken efsanesini “en kesin kanıt” olarak gördüğü Sekellerin diliyle çürütmektedir. Hunfalvy'e göre,

Sekellerin dili tamamen Macarlarınkiyle aynıdır; dolayısıyla Sekeller köken, Türk etkisi ve Slav etkisi dönemlerinden Macarlarla birlikte

geçmiştir. Bu nedenle Macarlardan farklı değildir. Sekellerin, Macar dilinin tam bir tarihsel gelişiminin ardından buradan, yani Macaristan'dan doğu sınıra yerleştirilmiş olmaları bunun en kesin kanıtıdır. Zaten Sekeller sahiden Hun olsaydı Hun ve Macar dilinin aslen aynılığını da varsaymak gerekirdi. Sekellerin dili buna rağmen [Macaristan'ın doğu sınırına gittikten sonra] Türkçenin ve daha sonra Slavcanın etkisiyle geçen ifadeler bakımından kesinlikle Macarcadan farklılık gösterir. Öte yandan Hunların ve Macarların dilinin benzerliğini düşünmek imkânsızdır. Olmuş olsa bile dil benzerliğini sadece toplumsal ve kültürel benzer bir seyir muhafaza edebilir, ancak Hun ve Macar toplumunun ve kültürünün eşit ilişkiler ve eşit şartlar arasındaki eşit seyrinin olduğunu kim söyleyebilir? Sadece dillerin tarihlerindeki belirsizlik Hunların ve Macarların dilinin benzer olabileceğini düşündürebilir. Dolayısıyla Sekel dilinin kendisi de Sekellerin Hun olamayacağını, diğerleri gibi Macar olduklarını çürütülemez bir biçimde kanıtlamaktadır, çünkü dilleri aynı toplumsal ve kültürel etki altında meydana gelmiştir (Hunfalvy, 1876: 300-301).

Hunfalvy ayrıca *székely* etnoniminin de Sekellerin Macar olduğuna dair bir kanıt sunduğunu bildirmektedir. *Székely* sözcüğünü *szék-elv* şeklinde ayırmakta ve *Erdély* (*Erdő-elv*) sözcüğünün *orman ötesi*, *orman arkası* anlamlarıyla analogi yaparak bu sözcüğün *payitaht ötesinde* veya *payitaht ardında* yaşayanlara işaret ettiğini savunmaktadır. Ayrıca *székely* ifadesinin esasen Macarca *bánság* (banlık, sınır bölgesi) olarak adlandırılan Almanca *mark* (*mark-graf*) anlamına denk geldiğini de dile getirmiştir. Hunfalvy' göre, *székely* farklı bir etnik köken anlamını değil, herhangi bir kökene sahip sınır muhafızı anlamını taşıyordu. Bu düşüncesiyle paralel olarak Sekellerin I. László döneminde ya da onun hemen ardından gelen kral tarafından

Macaristan'ın doğu sınırına, yani Erdel'e yerleştirilen sınır muhafızları olduğu tezini ileri sürmektedir (Hunfalvy, 1876: 301-303).

Hunfalvy, *A székely kérédshez* (Sekel Meselesine Dair) (1881) adlı çalışmasında ise *székely* adını farklı bir biçimde açıklamış, ancak anlamsal açıdan yine aynı sonuca ulaşmıştır. *Szék* sözcüğünün esas anlamının “iç, bir şeyin kalbi” olduğunu, *el* belirtecinin ise “dış, öte” anlamına geldiğini bildirerek *szék-el* sözcüğünde “için dışını” görmemiz gerektiğini ileri sürmüştür (Hunfalvy, 1881:105).

Macar Tarihçi Henrik Marczali *A székelyek eredetéröl* (Sekellerin Kökeni Hakkında) (1881) adlı çalışmasında, Hunfalvy'nin açıklamalarının ardından bilim insanlarının Hun kökeni meselesini daha fazla tartışmasının mümkün olamayacağını ve aynı şekilde Sekellerin Macar olduğunu reddedemeyeceğini ifade etmektedir. Marczali bu ifadeleriyle Sekel meselesinde açıkça Hunfalvy'nin görüşünün yanında yer alarak Sekellerin Hun kökenini reddetmektedir. Marczali'ye göre, Sekeller yurt tutuş öncesindeki dönemde Macarlardan farklı bir etnik grup değildir, çünkü Sekel ve bir Macar lehçesi arasında çok az bir farklılığın bulunmaktadır. Bunun en önemli dilsel kanıtı, Macarların göçlerin ardından edinmiş oldukları Slav unsurlarının Sekellerde de bulunmasıdır. Sekel ve Macar dili arasındaki farklılıkların çok az olması nedeniyle ayrılmanın çok daha sonraki bir dönemde olabileceğine dikkat çekmektedir. Büyük oranda Hunfalvy'nin görüşlerini benimseyen Marczali, bir hususta Hunfalvy ile görüş ayrılığı yaşamaktadır. Hunfalvy'nin *szék-elv* şeklindeki ayrımını kabul etmemekte, *székely* (*szék-ő*) sözcüğünün *Erdély*'den (*Erdő-elv*) farklı bir bileşimden meydana geldiğini ileri sürmektedir. Sekellerin yerleştikleri yerlerin *szék* olarak adlandırıldığını, ancak *székely* sözcüğünün *szék-elv* biçimi gibi onun ötesinde yaşayanları ifade etmediğini, Sekellerin Macarlardan uzakta yaşadığı için bu şekilde adlandırıldığını ileri sürmektedir. Marczali, çalışmasında yalnızca dilsel sebepler sunmamış, hipotezine tarihî olgularla da açıklama getirmiştir. Sekellerin Hun inancının gerçek bir halk efsanesi

olmadığı, kronik yazarlarının keşif bilgiçliğiyle bu efsaneleri kaleme aldığı savındadır. Marczali'ye göre, Sekellerden bahseden Macar kronikleri en erken 1150'de yazılmış, ne var ki o tarihten 700 yıl önce o coğrafyada yaşadığı düşünülen Sekeller hakkında bu kroniklerin dışında hiçbir kaynakta tek bir söz dahi edilmemiştir. Bu bağlamda Orta Çağ Macar kroniklerinin güvenilir hatıralar olmadığını, bu kroniklerinde yer verilen Hun tarihine ilişkin bilgilerin büyük bölümünün ise Latince kaynaklardan, özellikle Jordanes'ten alınarak yeniden biçimlendirildiğini ileri sürmektedir. Buna karşın Macar kroniklerinin, "Csaba efsanesi"ni Macarlara özgü kadim bir efsane olarak değerlendirdiğine dikkat çekmektedir. Marczali'ye göre, Macarların yurt tutuşunu anlatan bir halk efsanesi daha [*fehér ló monda* (Beyaz At Efsanesi)] bulunmaktadır. Macarların iki ayrı biçimde yurt tutuşunu anlatan Macarlara özgü halk efsanesinin olmasını Marczali doğru bulmamış, bunlardan biri olan "Csaba-monda (Csaba Efsanesi)"nin yabancı kökenli olduğunu iddia etmiştir (Marczali, 1881: 137-145).

Orta Çağ'dan aktarılan Hun kökeni düşüncesine karşıt çalışmaların 19. yüzyılda tam anlamıyla bilimsel bir boyut kazandığı ve Hunfalvy'nin ve onun izinden gidenlerin Macar literatüründe yeni ve farklı düşüncelerin ortaya konulmasına zemin hazırladığı görülmektedir.

Károly Szabó *Királyi telepítvényesek-e a székelyek?* (Sekeller Krallığının Yerleşimcileri midir?) (1884) adlı çalışmasında Hunfalvy'nin görüşünün karşısında yer almıştır. Szabó'ya göre, Sekeller kraliyet mülküne yerleştirilen sınır muhafızları değildir, zira bu duruma ilişkin tek bir veriden söz edilmemiş ve Sekellerin krallardan edinilen mülkiyet haklarına ve imtiyazlarına göndermede bulunulmamıştır (Szabó, 1884: 12). Ayrıca Sekellerin özgür ruhlu olduğuna ve bu haklarını bütün Macar toprağında sonuna kadar kullanabildiğine de dikkat çekmiştir. Macar yasalarının, Sekelleri soylu olarak tanıdığını ve Sekellerin, Macar kraliyet toprağında soyluluk haklarını hiçbir imtiyaz almadan kullanabildiğini belirtmiştir (Szabó, 1884: 18-19).

Sekellerin, topraklarında herhangi bir imtiyaz almadan yaşadığını; topraklarını miras (*haereditas*) yoluyla edindiğini şu cümlelerle ifade etmiştir: “Hiç kimseye Sekel hukuku verilemez, hiç kimse Sekel yapılamaz. Sekel toprağındaki bir mülk 1562 öncesinde hiç kimseye bahşedilemezdi. Çünkü Sekel hukuku Sekel kanından gelmekle oluşurdu ve Sekel toprağının mülkiyet hukuku kana dayalı düzen üzerine kurulmuştur.” (Szabó, 1884: 20).

Szabó Károly’un ardından ortaya çıkan çalışmaların kroniklerdeki bilgi çerçevesinde oluşturulduğuna, ancak gelenekçi yaklaşımdan beslenen bu çalışmalarda kroniklerden bütünüyle istifade edilmediğine tanık oluyoruz.

Macar Tarihçi Gyula Pauler’in *Néhány szó hadi viszonyainkról a XI.-XII. században* (11. ve 12. yüzyıldaki Askerî İlişkilerimiz Hakkında Birkaç Söz) (1888) adlı çalışmasının hareket noktası Anonymus ve Simon Kézai’de aktarılan veriler olmuştur. Pauler, kroniklerdeki verilerin Hazarlardan ayrılarak Macarlara katılan ve Macar ordusunun önünde ilerleyen Kabarları anımsattığını ileri sürmüştü, bu nedenle Sekellerin atalarını Macarlara katılan Kabarlar arasında aramamız gerektiğini savunmuştur. Ancak Pauler’e göre, Macarlara dâhil olma yeni yurttaki değil; Peçeneklerin toprağında, yani Konstantinos’un zamanında Peçeneklerin toprağı olan Levedia’da, Etelköz’de gerçekleşmiştir (Pauler, 1888: 510). Kabar ismine gelince bu isim bir ulus ismi değildir; *ayrılan, başkaldıran* anlamlarına gelmektedir. Konstantinos bu nedenle onları *bir yığın Kabar* olarak adlandırmaktadır. Yurt tutuş öncesinde Macarlara katılan Bulgarlar ve Hazarlar bu şekilde adlandırılmış; dolayısıyla Kabarlar, Hazarlardan ve Attila’nın kavmi olan Bulgarlardan oluşmuştur. Pauler, Bulgarların coğrafi dağılışıını göz önünde bulundurarak Konstantinos’un söz ettiği Kabalardan özellikle Bulgarların anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Söz konusu Bulgarların bir kısmı Tuna boyunda ilerlemiş, diğer kısmı ise kuzeye göç etmiştir. Meotis’in kuzey kıyısında kalanlar ise 9. yüzyılın başında Hazarların vergi yükümlüsü olmuştur (Pauler, 1888: 511-512). Pauler,

Sekellerin Macaristan'ın batı kısmından Erdel'e göç etmelerinin başlangıcını 11. yüzyılın ortasına, yani diğer Macarlarda da halen boy ve kol yapılarının olduğu döneme yerleştirmiştir. Szent László döneminde Sekellerin sınır muhafızı olarak ortaya çıktığı görüşünü ileri süren Hunfalvy ile yakın bir düşünce ortaya koymuş, ancak Sekellerin devlet tarafından ve örgütlenmiş yerleşimlerinden ziyade yavaş ve gönüllü, muhtemelen devlet tarafından da desteklenmiş olan bir iç göçün meydana geldiğini ileri sürmüştür (Pauler, 1888: 513).

Tarihçi ve politikacı özelliğiyle bilinen ve kendisi de bir Sekel olan Balázs Orbán da kroniklerdeki bilgiler doğrultusunda bir görüş ortaya koymaktadır. Orbán, Sekellerin herhangi bir “güruhtan” 11. yüzyılda ya da daha sonraki bir dönemde yerleştirilmiş sınır muhafızları olduğu yönündeki iddiaları kabul etmemektedir. Tarihe sıızan yanlış görüşlerin ancak belgeler ve tarihî veriler temelinde düzeltilmesinin mümkün olduğunu, başka bir deyişle bin yıllık görüşün ve kavmin kanına giren bilincin ancak önemli belgelerle çürütülebileceğini öne sürmektedir. Orbán'a göre, “kesinlikle yarım milyonluk, her halükarda yüz binden daha fazla sayıdaki halkın yerleştirilmesi ve göç ettirilmesi o dönemde de belgelere dayalı verilere sahip olmamız gereken bir olaydı.” (Orbán, 1888:4-5). Orbán Hun kökeni efsanesinin Sekellerin ortak inancına ulusal bir övünme sonucunda dönüşmediğini bildirerek de Hunfalvy'e itiraz etmektedir. İddiasına göre, Hun soyundan geliyor olmak Macar olmaktan daha büyük bir şeref değildir. Çünkü Hunlar bir müddet ortalığı kasıp kavurmuş ve daha sonra hiçbir iz bırakmadan yok olurlarken Macarlar devlet oluşturma yolunda Tanrı'nın inayetiyle kalıcı adımlar atmışlar, Kavimler Göçü kargaşasının içinden çıkarak dünyayı değiştiren büyük olayların kurucusu haline gelmişlerdir. Bu nedenle Macar olmanın, Hun kökenine yapılan bir göndermeden çok daha fazla ulusal övünmeyi tatmin edeceğini iddia etmektedir (Orbán, 1888: 7). Sekellerin Hun kökeni meselesinde yer isimlerinden hareketle elde edilen sonuçları önemli bulmakta ve Sekel toprağında adım başı ortaya

çıkan Hun hatıralarını muhafaza eden yer adlarının nesilden nesile, ağızdan ağıza yayılan gelenekler aracılığıyla Hun kalıntısı Sekellere geçtiğini ileri sürmektedir (Orbán, 1888: 11). Bu yer adları öylesine değerli ve kalıcı belgeler ki kanlı savaşlar, ülkenin yakıp yıkılması, bölgede yaşayan kavimlerin hâkimiyet altına alınması, hatta ortadan kaldırılması dahi onları yok edememiştir; çünkü onlar yüzyıllardan yüzyıllara, kavimden kavime, nesilden nesile geçmiş ve pek çok devlet hukuku kavramını ve vücut bulmuş gelenekleri ölümsüzleştirmiştir (Orbán, 1888: 12). Ayrıca bu çalışmasında Sekellerin toplum yapısının önemine de vurgu yapmakta ve bu yapının eski yer adlarından çok daha etkili bir tarihî veri olduğunu bildirmektedir.

Bunlar, kavimlerin geçmişinden ve yaşamından beslenen bin yıllık kurumlar ve hukukî ilişkilerdir. Sekellerde o kadar belirgin bir özgünlüğe ve seçkin bir karakteristik özelliğe sahipler ki ve Macar kurumlarından, Macarların hukukî ilişkilerinden ve geleneklerinden öylesine farklılık gösteriyorlar ki onları Hun gelenekleri ve kesin olarak Hun mirası olarak görmemiz gerekmektedir (Orbán, 1888: 13).

Macar halk bilimci ve nümismat olan László Réthy büyük ölçüde Károly Szabó'nun görüşünün yanında yer almış ve Sekellerin Macar kralları tarafından Erdel'in doğu sınırına yerleştirilmediğini, bu bölgede eski bir yerleşimci olarak yer aldığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte Macar dilli, ancak farklı tarihî kökene sahip ve bağımsız bir kavim olduğunu da belirtmiştir. Sekel meselesinin çözümü için ilk olarak Macar yurt tutuşunun aydınlatılması gerektiğini önermiştir. Kroniklerin Macar yurt tutuşunu yanlış bir şekilde ele aldığını, var olan durumdan daha önceki duruma gönderme yaptığını bildirmiştir. Réthy'e göre, toprağa bağlılık nedeniyle meydana gelen çoğalma ve akraba kavimlerin saldırıları neticesinde Macarlar *doğuya doğru yayılmaya* mecbur kalmıştır. Bu yayılma Hükümdar Géza döneminde (972-997) başlamış, I. (Aziz) István döneminde (1001-1038) ilerlemiştir. "Macar unsuru; soyu Hazar, dini Müslüman olan

Tisa Ötesi'ndeki Mén-Marót'la ancak o dönemde savaşmış olabilir.” Réthy bu düşüncesiyle, yurt tutan Macarların ilk olarak Karpat Havzası'nın batısına yerleştiğini, daha sonra Géza ve I. István döneminde Macarların doğuya ilerlediğini bildirmiştir (Réthy, 1890: 32). Doğuya ilerleyen Macarlar, “Saksonların yerleşim döneminde Karpatlardaki dağların vadilerinde, dilsel anlamda Macarların en yakın akrabası olan, orada eski bir yerleşimci olarak o topraklarda yaşayan ve Macaristan'da toplumsal boy düzeninin çoktan dağıldığı bir dönemde hala bu toplumsal yapıda yaşayan bir kavim türüne rastlamıştır.” (Réthy, 1890: 33). Réthy'e göre, bu kavim Sekellerdi ve gönüllü olarak bu yeni düzene uyum sağlamış; krallar, hizmetleri karşılığında eski geleneklerini ve haklarını sürdürmelerine izin vermiştir (Réthy, 1890: 33-34). Réthy Sekellerin ve Peçeneklerin birlikte anılmasına ve Sekel toprağında ve Erdel'in bazı bölgelerinde de pek çok *Bessenjö* yer adı bulunmasına dayanarak onları Peçeneklerle özdeşleştirmiştir.⁵⁶ “Sekeller Peçeneklerin bir dalından ya da Etelköz'de kalan Macar halk unsurundan başkası olamazdı. Macar Krallığı Erdel'deki yerleşimciler döneminde onlara rastlamadan ve onları hâkimiyet çevresine dâhil etmeden önce onlar Kuman istilası döneminde Peçeneklerle birlikte Ghimes, Ojtoz ve Tömös Geçitleri üzerinden

⁵⁶ Réthy, Sekellerin kökeni meselesinde genel hatlarıyla Szabó ile aynı görüşte olsa da Szabónun Peçenek karşıtı iddiası iki araştırmacı arasında görüş ayrılığına sebep olmuştur. Szabó'ya göre kronikler ve resmî kayıtlar Peçenek, Kuman, Sekel, Rus, İzmaelit gibi kavimleri açık bir şekilde birbirinden ayırmakta ve bu etnik unsurlar hiçbir suretle birbirlerinin yerine kullanılmamaktadır. Söz konusu bu kavimler kendi yasalarına ve geleneklerine göre yaşayarak birbirinden tamamen farklı bir biçimde oluşan toplulukları meydana getirmiş, kan yapısına dayalı hukuk sistemlerini ve sahip olduğu ayrıcalıkları başka bir kavimle paylaşmamıştır. Bundan dolayı Sekellerin ve Peçeneklerin kan bağının ve hukuk anlayışlarının birbirinden tamamen farklı bir şekilde gelişim gösterdiğini ileri sürmektedir (Szabó, 1880: 496).

Erdel'e çekilmiş ve orada dağların eteklerine çekilerek kendi hallerinde yaşamıştır.” (Réthy, 1890: 35-36).

Macar Tarihçi ve Arşivci Károly Tagányi de *A honfoglalás és Erdély* (Yurt Tutuş ve Erdel) (1890) adlı çalışmasında Sekel meselesini Macar yurt tutuşuyla ilişkilendirerek Réthy'nin izinden gitmiştir. Macar kroniklerinde yer alan bilgilerin aksine Macarların ilk olarak Tuna Ötesi bölgesini ele geçirdiklerini ve 955 yılında Augusburg'da meydana gelen yenilgi sonucunda Batı'daki akınlarına son vermek durumunda kalan Macarların, oradan Doğu'ya yönelerek tedricen diğer bölgelere yayıldıklarını açıklamıştır (Tagányi, 1890:213). Erdel'in kim tarafından ve ne zaman ele geçirildiğini toplumsal kurumları karşılaştırarak ortaya koymaya çalışmıştır. Macaristan'da o dönemlerde kral tarafından bahşedilen bir mülk söz konusu iken eski yerleşime sahip olan topraklarda mülkiyet hakkı bulunmamakta, mülk boya ait kabul edilmektedir (Tagányi, 1890:214-215,217). Tagányi, arkaik ve özgün özellikler gösteren toplumsal yapılarından hareketle Sekellerin Erdel'i yurt tutan tek topluluk olduğunu ileri sürmektedir (Tagányi, 1890: 218). Tagányi, iddialarını *székely* sözcüğünü açıklayarak güçlendirmiştir. Kanaatine göre, *székely* ismindeki *szék* sözcüğü en eski anlamı itibariyle "oturmak, durmak" anlamlarını karşılamakta, bu veri temelinde *székely* etnonimi ise "oturan, yerleşmiş" bir kavmi nitelemektir. *Székely* sözcüğündeki *elv* ekinin ise Sekellerin yakınında bulunan yerleri göstermek için kullanıldığını bir örnekle açıklamıştır. Buna göre, Szolnok-Doboka ilindeki *Szék* şehrinin yanbaşındaki komşularında daima Szekuláj adıyla anılan bir Romen köyü bulunmaktadır (Tagányi, 1890: 219). Tagányi, ortaya koyduğu tüm bu olguları değerlendirdiğinde Sekellerin Peçenek olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Peçeneklerle özdeşleştirdiği Sekellerin bu bölgeye Macaristan'dan değil, Basarabya ve Eflak'tan Olt boyunca ya da Erdel geçitleri vasıtasıyla ulaştığını ve dağlar arasında kendilerine bir yer edindiğini ileri sürmüştür. Sekeller bu sayede doğa tarafından onlara bahşedilen güçlü bir savunmaya sahip olmuş,

bu şekilde hem bağımsızlıklarını hem de pek çok geleneklerini muhafaza edebilmiştir (Tagányi, 1890: 221).

Arkeolog Géza Nagy, Sekel meselesinde Hunfalvy'nin izinden gitmiş ve Sekellerin konuştuğu dili bilimsel ayrıntılarıyla Macarlarla ilişkilendirmiştir. Nagy'a göre, Sekeller dilsel anlamda hiç kuşkusuz Macarlara dâhildirler. Bu durum onların ya ortak kökenden geldiğini ya da Sekellerin uzun bir süre boyunca Macar dilli boylar içerisinde yaşamış olmaları gerektiğini göstermektedir. Burada asıl soru, Sekellerin dillerinde onların nereden geldiğini, Macarların hangi dalına dâhil olduğunu ya da hangi etki altında Macarlaştıklarını çıkarabileceğimiz ayırt edici özelliklerin olup olmadığıdır. Ortak köken ya da Macarlaşmaları durumunda oluşan sıkı lehçe uyumu, Sekellerin belirli bir dönem dillerinin en yakın akrabası olan Macarların o koluyla aynı bölgede yaşaması ve birbirlerine uyguladıkları etkinin karşılıklı ve sürekli devinim içinde olması sonucunda meydana gelmiştir (Nagy, 1890: 168). Nagy, Sekellerin dilini Macaristan bölgesindeki lehçelerle karşılaştırmış ve ses bilgisel açıdan Sekellerin batı Macaristan (Tuna yakını, Tuna Ötesi ve Alföld) lehçesiyle uyumlu olduğunu, doğudaki (Tisa Ötesi, Erdel) Macarlardan farklı ses özellikleri gösterdiğini ortaya koymuştur. Nagy'a göre, bu dilsel olgular diğer bütün varsayımları yok saymakta ve “Batı Macarlarının ve Sekellerin dilinin bir dönem birlikte, aynı etki altında, aynı etnografik olguların birlikteliğiyle gelişmesi gerekmektedir. Pannonia'daki temel lehçe (Alföld'deki lehçeyi de ihtiva ederek) kendine özgü ses özellikleriyle meydana gelmiştir. Sekellerin yurdu Pannonia'daki Macarların bulunduğu muhitten başka bir yerde olamazdı.” (Nagy, 1890:176). Dolayısıyla bu noktada Réthy'den farklı düşünerek Sekellerin, Pannonia'daki Macarların bir dalı olduğunu yahut Pannonia'daki Macarlar arasında yaşayarak tamamen asimile olmuş farklı kökenli bir kavim olduğunu ileri sürmektedir (Nagy, 1890:178).

Macar Dilbilimci Gábor Szentkatolnai Bálint, Sekellerin kökeni meselesinde Orta Çağ yazılı kaynaklarından Konstantin'in, Ibn Rusteh'in, Nestor'un ve Anonymus'un eserlerini temel alarak bir çıkış yolu bulmaya çalışmaktadır. Balint'in *A honfoglalás revíziója vagyis a hun, székely, magyar, besenyő, kun kérdés tisztázása* (Yurt Tutuşun Revizyonu, Başka Bir Deyişle Hun, Sekel, Macar, Peçenek, Kuman Sorununun Aydınlatılması) (1901) adlı eserinde, söz konusu kaynaklarda yer alan bilgilerin birbirini tamamlayıcı ve destekleyici özellikleri dikkat çekmektedir. Bálint, bu meselenin Kabar ekseninde çözüme ulaştırılması gerektiğini savunmakta, başka bir ifadeyle Hazarların üç boyunun Kabar (*isyan eden*) sıfatından ziyade Kabar-Sakul ya da Kabar-Zakul adıyla zikredilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Szentkatolnai Bálint, 1901:119). Bálint'e göre, adı geçen Orta Çağ kaynaklarında yer alan bilgiler Hun kökenli Sekellerin, topraklarını "ilk yerleşim hakkıyla (*jure primae occupationis*)" elde ettikleri sonucunu güçlendirmektedir. Sekeller kral yerleşimcileri değil, ilk bağımsız yurt tutanlardır (Szentkatolnai Bálint, 1901: 120). Buna karşın pek çok Sekel soy ve yer adının Macaristan'ın pek çok yerinde ortaya çıktığı iddia edilir. Bunun sebebi Macar soylularının büyük bir kısmının da Sekeller gibi Hun-Hazar kökenli olmasıdır. Sekellerin Hun kökenli oldukları olgusunu ise Kafkasya'daki Hazarların da Attila Hunlarının doğu kolunu oluşturduğunu ileri sürerek açıklamaktadır (Bálint, 1901: 122). Dolayısıyla yurt tutanların baş unsurunu Hun-Kazarlar olarak görmektedir (Szentkatolnai Bálint, 1901: 123). *Székely* adının da Hazar boy adı olduğunu, bu ismin kökenini Türk-Tatar lehçelerinde değil, Hazarların doğrudan halefi olan Kabarların dilinde aramak gerekmektedir. Kabar dilinde *dza-ko*, *dze-ko* "savaşa giden, sefer"; *le*, *li* *ya da lle*, *lli* sözcüğü ise "vücut, topluluk" anlamlarına gelmektedir. Bu sözcüklerin birleşmesinden *székely* sözcüğüyle özdeşleştirilen *dzako'-li* ya da *dzak'oli* "savaşan, savaşçı, askerlik yapan topluluk" sözcüğü oluşmuştur. Bu sözcüğün karşıtı ise *zsellér* (oku: jelliir) (rençber) sözcüğüdür; *székely* ve *zsellér* adlandırmalarının hukukî zıtlığı

yurt tutuş döneminden kalmadır; bu ise onların Hun-Hazar kökenli olduğunu bir kez daha güçlendirmektedir (Szentkatolnai Bálint, 1901:127).

Macar Tarihçi János Karácsonyi de Sekellerin kökeni meselesinde Hunfalvy ile benzer düşüncelere sahip olan araştırmacılar arasında yer almakta, bu özelliğine ilişkin olarak "Hunfalvy'nin izinden giden son büyük kişi" olarak nitelenmektedir (Kordé, 1991: 35). Karácsonyi, *A székelyek eredete és Erdélybe való települése* (Sekellerin Kökeni ve Erdel'e Yerleşimi) (1905) adlı çalışmasında selefi Hunfalvy gibi güçlü bir kaynak kritiği yapılmadan Sekellerin kökeni meselesinde bir sonuca ulaşamayacağını ileri sürmüştür (Karácsonyi, 1905: 214). Sekellerin kökeni meselesine Macar kroniklerinin, Sekellere ilişkin resmî yazışmaların ve 14-15. yüzyıla ait resmî yazışmalarda bulunan Sekellerin hukuk kurumlarının birer kaynak niteliğinde olduğunu bildirmiş; bütün bu kaynakların sırasıyla tenkidini yapmıştır. Kaynaklar arasında yer verdiği *Hun Kroniği*'nin ne zaman ve kim tarafından kaleme alındığını, kronikte yapılan tasvirin gerçeği yansıtıp yansıtmadığını inceleyerek bu kaynağın dayanak noktası olamayacağını göstermiştir (Karácsonyi, 1905: 214-228). Aynı şekilde Sekellerle ilintili resmî yazışmalar arasında da pek çok yanlış bilgi bulunduğunu aktarmıştır (Karácsonyi, 1905: 228-230). Karácsonyi, pek çok araştırmacıdan farklı olarak Sekellerin kendilerine özgü ve arkaik bir toplumsal yapılarının bulunmadığına, Árpád dönemindeki "büyük Macaristan'da"da benzer toplumsal yapıların olduğuna dikkat çekerek kendince Sekellerin Macarlardan farklı bir kökene sahip olduğu yargısının eksik bir yanını daha göstermiştir (Karácsonyi, 1905: 231). Sekel toprağında kral hakimiyetinin olduğunu, Sekellere kral tarafından toprak bahşedildiğini iddia ederek yine Sekellerin ve Macarların ortak kökenine göndermede bulunmuştur. Karácsonyi'ye göre, Sekeller kral tarafından sadece toprak sahibi olmamış, aynı zamanda bazı ayrıcalıklar da elde etmişler; bu imtiyazlar sayesinde, topraklarının başkasına verilmesi durumunda söz sahibi olabilmişlerdir. Bu değerlendirmelerle Sekellerin ve Macarların ortak bir kökene

sahip olduğu sonucuna ulaşan Karácsonyi, şu soruyu gündeme getirerek meselenin karanlık kalan kısımlarını açıklamaya gayret etmiş ve bu şekilde ulaştığı sonucu güçlendirme yoluna gitmiştir: Sekeller ve Macarlar daha sonra neden ayrı toplumsal sınıflara dönüştüler? Onları neden Sekel-Macarlar ya da kısaca Sekeller olarak adlandırdılar? (Karácsonyi, 1905: 263). Karácsonyi'ye göre bu soruyu Sekellerin uğraşları açıklamaktadır. O dönemlerde Sekeller ormanlık bölgede yaşamış ve Árpád döneminde uygulanan vergi biçimine göre krala vergi vermiştir. Bu bilgiler ışığında Sekellerin sadece hayvan yetiştiricisi olmaları bakımından Macarlardan farklılık gösterdiğini iddia etmektedir (Karácsonyi, 1905: 271-272). Karácsonyi, *székely* sözcüğünü dilbilimsel açıdan inceleyerek de tüm bu değerlendirmelerini haklı çıkaracak sonuca ulaşmıştır. Fakat bu hususta Hunfalvy'in açıklamalarını hem dilbilimsel açıdan hem de coğrafî bakımdan doğru bulmadığı için reddetmiştir. Hunfalvy'nin çözümlesinin aksine *székely* sözcüğünü *szeköly*, *szekö* şeklinde ifade etmiştir. Bu sözcüğün Slovence *sjek* (kesme) sözcüğünden edinildiğini, alıntılanan bu sözcüğe Türkçe *-li* ekinin getirilmesi ile *szekli ember* (kesme işi ile uğraşan kişi), *szekli magyar* (kesme işi ile uğraşan Macar) örneklerinde görüldüğü gibi sözcükten sıfat yapıldığını bildirmiş; sözcüğün sonunda bulunan *li* ekinin ise zamanla *ly* biçimine dönüşerek bugünkü halini aldığını göstermiştir (Karácsonyi, 1905: 272-273).⁵⁷ Bu dilbilimsel açıklama Sekellerin, uğraşları gereği ormanı iyi bilmelerinden dolayı "yol gösteren, yol hazırlayan" özellikleri ile paralellik göstermektedir (Karácsonyi, 1905: 271, 273). Karácsonyi tüm bu incelemeleri ve değerlendirmeleriyle Sekellerin, başka bir kökene veya dile sahip bir

⁵⁷ Szádeczky-Kardoss ise tarihte hiçbir kavmin kendisini yabancı bir sözcükle adlandırmadığını ve Slavca bir sözcük olduğu ileri sürülen *székely* sözcüğünün Türkçe bir ekle kullanılmayacağını savunmaktadır (Szádeczky-Kardoss, 1927: 10-11).

ulus olmadığını, 11. yüzyılın sonuna doğru artık tamamen oluşmuş Hristiyan Macarların bir kolunu meydana getirdiğini iddia etmiştir (Karácsonyi, 1905: 237).

Sekellerin kökeni ile ilgili ortaya konulan çalışmaların büyük bir kısmında Hunfalvy'nin etkisi görülürken Macar Türkolog ve Dilbilimci József Thúry'nin ileri sürdüğü iddialarla birlikte araştırmanın yönü büyük ölçüde değişmiştir. Sekellerin kökeni meselesine pek çok çalışmada yer veren Thúry, *A székelyek eredete IV* (Sekellerin Kökeni IV) (1898) adlı çalışmada da Sekellerin Hun-Avar kökenli olduğuna kanıt sunmaya devam etmektedir. Sekellerin kökenini bu defa *székely* etnonimi üzerinden kanıtlama yoluna gitmekte, fakat Sekellerin kökeniyle ilgilenen pek çok araştırmacının aksine *székely* adının anlamını çözümleyerek bir kavmin kökeni hakkında veri sunmanın, yahut tarihî bir adı pek çok kısımlara ayırarak sonuca ulaşmaya çalışmanın doğru bir yöntem olmadığını savunmaktadır. Thúry'e göre, tek bir sözcüğün çözümünden herhangi bir kavmin bütün tarihini ortaya koymak doğru değildir. Yüzyıllar boyunca tarihte rol oynayan bir adı ancak kendi tarihi açıklayabilir, başka bir deyişle tarihî bir adı tarih ile açıklamak gerek, isimden tarih çıkarılmamalıdır (Thúry, 1898b: 241). Bu bağlamda Hun, başka bir deyişle "Ugur" kavminden ayrılarak Macar yurt tutuşuna kadar Tuna-Tisa yakınlarında bulunan Avar ve Slav nüfusunun 250 yıl boyunca devam eden karşılıklı ilişkisi temelinde *székely* adını açıklamaktadır. Thúry'e göre; Ugur kökenli, yani Türk uyruklu Hun-Avarlar Slavları yabancı kökenli bir sözcükle değil, kendi dillerindeki bir isimle adlandırmışlardır. Türk kökenli kavimler başından itibaren Slavlar için "çiftçi, köylü, en alt tabaka, metbû" anlamlarına gelen *tat* ya da *tót* adlandırmasını kullanmıştır (Thúry, 1898b: 242-244). Thúry, bu tarihî bilgiye paralel bir şekilde *székely* adını da Ugurların dilinin aydınlatacağını iddia etmiştir. Buna göre, *székely* veya *sziköl/székel* adı Türklerde, özellikle Orta Asya'da bulunmakta, ancak bu ad ayrı bir etnonim olarak değil, belirli bir kavim içinde yaşayan toplumsal bir sınıf adlandırması olarak geçmektedir. Bu bağlamda "en güvenilir kaynak olan" Buhara

kökenli Şeyh Süleyman'ın sözlüğüne gönderme yapmıştır. Şeyh Süleyman'ın sözlüğüne göre, Orta Asya'daki Türk dilinde *sikil* ya da *sekil* sözcüğü “soylu kişi, doğuştan soylu, asil bir aileye mensup; bey kökenli, asil, bey, yüksek rütbeli” anlamlarına gelir. Thúry, bu sözcük hakkında şunları kaydeder: ”İşte [bakın] burada, rekonstrüksiyonu yapılmadan bile gerçekten var olan Eski Türkçe bir sözcük bulunuyor ve bu sözcük *székely* adının en eski *sziköl* ya da *székel* şeklinin birebir aynısıdır ve bu sözcükle, öyle sanıyorum ki, *székely* adını önce parçalara ayırıp ve tarihsel bilgiye rağmen Sekellerin iskan ettirilmiş sınır muhafızları olduğu şeklindeki tamamen keyfî suçlamayı bırakırsak daha öteye gidebiliriz.” (Thúry, 1898b: 245). Thúry bu incelemeler temelinde, Erdel bölgesindeki Sekelleri yabancı ulusların Avar, daha ziyade Hun olarak adlandırdığı kavmin kalıntıları olarak görmektedir. Erdel bölgesindeki Sekeller Macarların yurt tutuşunu gören Avar kavminin bir kalıntısıdır, başka bir deyişle Macaristan bölgesinden yurt tutuşun ardından muhtemelen 10. yüzyılda, belki de daha sonraki bir dönemde Erdel'in doğu kısmına göç eden Avar kavminin bir parçasıdır (Thúry, 1898b: 246).

Macar Halk Bilimci ve Edebiyat Tarihçisi Gyula Sebestyén *Avarok-e a mai székelyek?* (Bugünkü Sekeller Avar mıdır?) (1898) adlı çalışmasında Thúry'nin teorisinin yanlış temeller üzerine inşa edildiğini ortaya koymuştur. Sebestyén'e göre, Thúry yazılı kaynaklardan edindiği bilgileri ayrı bir kritiğe ihtiyaç duymadan kullanmakta, bu şekilde bir sonuca ulaşmaya çalışmaktadır (Sebestyén, 1898: 410). Bu bağlamda Sebestyén, elde edilen verilerin eskisinden daha fazla irdelenmesi ve sağlam bir kritik yöntemiyle incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak kanaatine göre Thúry, Géza Nagy'ın izinden ilerleyerek Sekel toprağında benzer şekilde bulunan Macaristan bölgesindeki yer adlarını derlemiş, oluşturduğu bu derlemeye dayanarak Macaristan'daki söz konusu yer adlarının Erdel'deki Sekellerin bir dönemki yerleşimine işaret ettiğini ortaya koymuştur (Sebestyén, 1898:412). Sebestyén, Thúry'nin *székely* sözcüğüne dair ortaya koyduğu etimolojik açıklamanın da doğru olmadığını iddia

etmiştir. *Székely* sözcüğünün bilinen en eski biçiminin *sziköl* (*scicul*) ve bu sözcüğün kökünün ise *szék* (*sınır, bölge*) olduğunu bildirmekte, bu verilerle Ural-Altay dillerinde bulunan biçimlerin anlamsal ve biçimsel açıdan örtüştüğünü; *székely* sözcüğünün “sınır, sınır muhafızı” anlamlarının ise bu şekilde meydana geldiğini ileri sürmüştür (Sebestyén, 1898: 419-420).

Macar Yazar Benedek Jancsó *A székelyek* (1921) adlı çalışmasında Sekellerin kökeni hakkında kroniklerde muhafaza edilen bilgileri destekleyerek Sekellerin kendilerini Hun kökenli olarak gördüğünü ifade etmektedir. Csigla Ovası’na çekilen bu Hun kalıntılarının kadim toprakta Macar yurt tutuşuna kadar kendisini komşu kavimlerden ve düşmanlardan nasıl koruduğunu efsane ve destanları temel alarak açıklamaktadır. Efsaneye göre, Csigla Ovası’ndaki Hunlar tehlike ile karşılaşmadan evvel Csaba’nın doğuda bir yerlerde bulunan kahramanları tehlikeyi hissetmiş, ölümcül uykularından uyanarak yeniden atlarına binmiş ve gökyüzünün parlak yıldızlı ovalarından geçerek Csigla Ovası’nda yaşayan akrabalarını kurtarmışlardır. Csaba’nın askerlerinin ayak izleri milyonlarca yıldızdan oluşan Samanyolu’nda görülmekte, Sekellerin bu önemli olayının hatırasını Macarlar “Orduların Yolu” olarak muhafaza etmektedir (Jancsó, 1921: 7).

Macar Tarihçi ve Siyasetçi Bálint Hóman *A székelyek eredete* (Sekellerin Kökeni) (1921) adlı çalışmasında Sekellerin kökeni gibi tarihsel bir meselenin dilbilimsel yöntemlerle ele alınmasını eleştirerek Sekel meselesinde yeni bir dönemin başlamasına öncülük etmiştir. Hóman’a göre, “tarih ve dilbilim eşit düzeye sahip bilimlerdir, ancak birbirlerini yardımcı bilim dalı olarak da kullanabilmektedir. Başarılı bir iş birliğinin en önemli şartı ise tarihsel meselelerde dilbilimin, dilsel konularda tarih biliminin yardımcı bilim dalı rolünü üstlenmesidir.” Nitekim Hóman, Sekel meselesini tarih biliminin sorunu görür ve meseleyi bu bilim dalının yardımıyla çözmek gerektiğini savunur. Hóman Sekel meselesinin aydınlatılmasında şu üç sorunun önemli rol

oynadığını bildirir: “Sekeller eski bir yerleşimci mi, yoksa kral yerleşimcileri mi? Macar mı yoksa yabancı kökenli bir kavim mi? Erdel’e veya Macaristan bölgesine ne zaman yerleşmişlerdir?” Bu soruların irdelenmesi neticesinde elde edilen verilere göre, “Sekellerde esas itibariyle Avar İmparatorluğuna dâhil olan ve bu imparatorluğun dağılmasının ardından 9. yüzyılda Erdel’e göç eden kavim kalıntılarını görmemiz gerekmektedir.” (Hóman, 1921/2003).

Hóman bu çalışmasında ileri sürdüğü düşünce ve yöntemle kendisinden sonra gelen araştırmalara yön vermiş, Hóman’dan sonraki yıllarda ortaya çıkan araştırmaların büyük bir kısmı Sekellerin atalarını Doğu kökenli kavimler arasında aramıştır. Bilim insanlarını böylesi bir eğilime sevk eden etkenler arasında tarihsel olayların rol oynadığı düşünülebilir. Zira o dönemde meydana gelen I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve akabinde imzalanan Trianon Antlaşması (1920) Macarların düşünce yapılarını büyük ölçüde etkilemiştir. Macarlar söz konusu bu ağır hadiselerin ardından gelenekçi ve milliyetçi bir tavır içinde bulunmuş, kroniklerine ve kroniklerde muhafaza edilen geleneklerine ortaya koydukları çalışmalarla sahip çıkmışlardır. Bu durumun izlerine Benedikt rahibi ve aynı zamanda kültür tarihçisi olan Laszló Erdélyi’nin *A székeleyek eredete* (Sekellerin Kökeni) (1918) adlı çalışmasında rastlamaktayız. Erdélyi’nin bu çalışmasıyla Sekellerin Doğu ile bağına güçlendirici bir sonuç ortaya koyduğu görülmektedir. Erdélyi, Sekellerin kökeni meselesine çözüm bulmak için Sekellerin askerî rollerine, yerleşim yerlerine ve hukukî konumlarına göndermede bulunan en eski tarihsel verilerden faydalanmıştır. Sekellerin sınır muhafızı rollerine ve askerî yöntemlerine sıkça değinen bu kaynaklar vasıtasıyla onların Doğu kökenli bir kavim olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Sekellerin, savaş yöntemleri bakımından Doğu kökenli kavimler arasında en fazla Peçeneklerle özdeşleştirilebileceğini bildirmekle birlikte İsmailîlerin (İzmaelitler), Peçeneklerin ve Kumanların kendilerine özgü adlandırmalara sahip olması nedeniyle bu tarz olasılıkları yok saymıştır (Erdélyi, 1918: 12-13).

Sekelleri daha ziyade Bulgar kökenli savaş esiri olarak görmüştür. İddiasına göre, Sekeller yurt tutuş öncesinde meydana gelen Macar-Bulgar savaşı esnasında esir düşen Eski Bulgarlardır; başlangıçta Tuna Ötesi'nde Macarlarla birlikte yaşamıştır. Zira dilleri, dinleri, lehçeleri ve yer adları buna kanıt sunmaktadır (Erdélyi, 1918: 13-14, 23).

Karácsonyi'nin yirmi yıl sonra kalem aldığı *A székelyek ősei és a székely magyarok* (Sekellerin Ataları ve Sekel Macarlar) (1924) adlı diğer çalışmasında Sekellerin kökeni meselesine farklı bir bakış açısıyla yaklaştığını görmekteyiz. Karácsonyi, kendisinin de ifade ettiği gibi „yirmi yıl önce Hunfalvy'nin iddialarını körü körüne takip ederek Sekellerin Macarcadan farklı bir dil konuştuğunu” reddetmiştir (Karácsonyi,1924: 4). Bu çalışmasında ise Sekellerin Macar kökenli olduğu konusunda şüphe duyduğu görülmektedir. Karácsonyi'ye göre, Sekeller bir dönem Macarlardan farklı bir dil konuşmuş ve 896 yılında gerçekleşen Macarların yurt tutuş döneminde o topraklarda bulunmuştur (Karácsonyi,1924:18). Karácsonyi tarihin tanıklığına başvurarak Macarlar yurt tuttuklarında o topraklarda Slavların ve Avarların dışında Gepidlerin de bulunduğunu bildirmiş; Sekel kişi ve yer adlarını inceleyerek bu isimlerin hangi kavim kalıntısına dahil olduğunu tespit etmiştir (Karácsonyi, 1924: 12, 14-18). Bunun sonucunda ise bu isimlerin büyük bir çoğunluğunun Alman kökenli olduğu yargısına ulaşmış, dolayısıyla Sekellerin atalarının Gepidler olduğunu, 10-12. yüzyıllar arasında halen Gepidlerin dilini konuştuğunu savunmuştur (Karácsonyi,1924:18). Karácsonyi bu iddiasıyla, kroniklerde tasvir edilen Sekellerin Hun kökeni iddiasını bazı açılardan onaylamaktadır. Zira Gepidler Attila'nın metbû ve müttefiki idi, ancak bu durum onların köken ve dil bakımından Hun olduklarını göstermemektedir (Karácsonyi, 1924:19, 22). Dolayısıyla ”kadim Sekellerin ataları Attila'nın kavmi Gepidlerdi, ancak bugünkü Sekeller, Sekel imtiyazlarıyla yaşayan Macarlardır.” (Karácsonyi, 1924: 28).

Araştırmaları Erdel tarihi alanında yoğunluk kazanan Macar Tarihçi Lajos Szádeczky-Kardoss *A székely nemzet története és alkotmánya* (Sekel Ulusunun Tarihi

ve Oluşumu) (1927) adlı çalışmasında Sekelleri Hun, Bulgar, Kabar ve Çerkez karışımından türeterek komplike bir soy ağacı ortaya koymuştur. İddiasına göre, Sekeller İmparator Konstantinos tarafından zikredilen Kabarlardan başkası değildir, fakat kendilerini muhtemelen yaşadıkları yer adı *Zichia*'dan hareketle *szikeli* (oku: sikeli) olarak ya da Fars kaynaklarına göre Bulgar, yani Hun kökenli *eszegel* (Eskil) adıyla adlandırmaktadır. Dolayısıyla *székely* etnoniminin Meotis bölgesinden getirilen kadim bir etnonim olduğunu ve bu ismin kökünde Gürcülerin Çerkezleri bugün de zikrettikleri *zich* sözcüğünün bulunduğunu savunmaktadır. Bu verilere göre, Hun kökenli ve Kabarlara akraba olan Sikeli, yani eskil Bulgarıyla özdeşleştirilen Sekel halkı komşuluklarında yaşayan Macarlara Karadeniz'in doğu kıyısında katılmış, Etelköz'e birlikte göç etmiş ve yeni yurtlarını ele geçirmişlerdir (Szádeczky-Kardoss, 1927: 10-11).

Hóman'ın görüşlerini büyük ölçüde benimseyen araştırmacılar arasında Macar Tarihçi Miklós Asztalos da yer alır. Asztalos *A székelyek őstörténete letelepülésükig* (Yerleşimlerine Kadar Sekellerin Eski Tarihi) (1932) adlı çalışmasında *székely* adının Macarlardan farklı bir ulus ya da toplumsal sınıf adına işaret ettiğini ve Hóman'ın da iddia ettiği gibi Sekel kavminin Avarlarla sürüklenen Onogur kalıntıları olduğunu ileri sürmektedir (Asztalos, 1932: 127.) Asztalos'a göre, Sekel halkı Avar hâkimiyetinin zayıflamasının ardından Erdel'e, Küküllö kıyısına çekilmiştir (Asztalos, 1932: 128). Yurt tutan Macarlar, Erdel'in güneydoğu geçitleri vasıtasıyla yeni yurtlarına girmiş ve Küküllö boyundaki Sekellerin bir kısmını beraberinde batıya götürmüştür (Asztalos, 1932: 130). Söz konusu bu Sekeller savaşlarda rol almış ve sınırların savunması ile görevlendirilmiştir (Asztalos, 1932: 131). Küküllö boyunda kalan Sekeller ise yurt tutuş döneminde ve daha sonrasında Erdel'in doğu sınırında yaşamıştır (Asztalos, 1932: 132). Asztalos'a göre, Erdel'de yaşayan Sekeller o toprakların kadim halkıdır ve bu halk en geç 12. yüzyılda Macar dilini edinmiş, bununla birlikte aynı zamanda Macar

kültürünün ve Macarların kaderinin de bir parçası haline gelmiştir (Asztalos, 1932: 141).

Macar Türkolog Gyula Németh *A székelyek eredetének kérdése* (Sekellerin Kökeni Meselesi) adlı çalışmasında kendisinin de ifade ettiği gibi Sekellerin kökeni meselesinde yeni bir teori ortaya koymamakta (Németh, 1990a: 125); o ana kadar ileri sürülmüş olanları inceleyerek bunlar arasında ihtimal vermediği görüşleri göstermekte, kesinlik taşıdığını düşündüklerini ise güçlendirmektedir. Németh'in makalesinde Thúry'nin *sikil* teorisi kesin bir nitelik taşımaktadır. Sözcüğün anlamını şu şekilde açıklamaktadır: “soylu, saf/âri ırktan ve kökenli, soylu kökenli, prensesin oğlu, hükümdarın oğlu, soylu bir adamın oğlu, prens”. Bu anlamlar temelinde *székely* sözcüğünün “prens” anlamına geldiğini, sözcüğün etnonim biçiminin ise “prens boy birliği, prensin kavmi” anlamlarına karşılık olarak kullanıldığını öne sürmektedir (Németh, 1990a: 103). Öte yandan Németh'e göre, Sekellerin Avar kökenli olduğunu iddia eden Thúry'nin tespitlerinin dayanak noktaları güçlü değildir. Örneğin, Sekel yer adlarına rastlanılan yerlerde Avarların yaşadığını kanıtlamak mümkün değildir; zira yurt tutuş döneminde Tuna Ötesi'nde az sayıda Avar bulunmaktaydı, muhtemelen büyük bir kısmı Slavların içinde erimiştir (Németh, 1990a: 108-109). Németh Sekellerin soy yapılarını da inceleyerek Sekellerin eski etnik bağlarını göstermeye çalışmıştır. Sekel boy düzeninde altı türün ve her türde dört kolun olduğunu bildirmiştir. Bu boy düzenini Oğuzların boy yapısıyla ilişkilendirmiş, Oğuz boy düzeninde de Sekellerde olduğu gibi altı boy birliğinin, her boy birliğinde ise dört soyun olduğuna dikkat çekmiştir (Németh, 1990a:115). Sekellerin soy yapıları ile Türklerinki arasında benzerlik olduğunu belirtmesine karşın Sekellerin soy yapıları içerisinde Türk kökenli bir isme rastlanılmadığını da vurgulamaktadır. Németh bu iddiasını ise Sekellerin yurt tutuş döneminde Macarlara katılması ile soy adlarının ortaya çıkışı arasında geçen altıyüz yıllık zaman içinde tamamen Macar dilinin ve kültürünün etkisi altına girmesi ile

açıklamaktadır (Németh, 1990a:124). Sekellerin toplum yapısı, yazı biçimi, savaş yöntemi gibi Türklük karakteri taşıyan özelliklerini ortaya koyarak “Sekellerin Türk kökenli” olduğunu; Macarların da Sekellerin de hükümdarı Attila, kavmi Hun olan o büyük Türk topluluğundan geldiğini ileri sürmektedir (Németh, 1990a: 105).

Macar Türkolog László Rásonyi, Erdel bölgesindeki yer adlarını etimolojik açıdan inceleyerek bu yer isimlerinin Türklükle bağlantısını ortaya koymaktadır. Rásonyi’ye göre, Türk halkları Erdel bölgesinde Macarlardan daha eski zamanlarda bulunmuştur. Macarlar Karpat Havzası’nı yurt tutmadan evvel bu bölgede Hunlar, Avarlar, Bulgar Türkleri gibi çeşitli Türk toplulukları hâkimiyet kurmuştur. Macar kroniklerinde Sekellerin “Csigla” adlı yerde yaşaması da Türk kökenlerine göndermede bulunan bir delildir. “Csigla” ismi Türkçe kökenli olup ismin sonundaki *-la* eki Türkçede mekân ismi oluşturmada sıkça kullanılmaktadır. *Çiğ* sözü ise “kar yığını” anlamıyla birlikte “yüksek set, yüksek çit” anlamlarına da gelmektedir (Rásonyi, 1938: 108-110).

Bálint Hóman’a göre *székely* sözcüğü Türkçe bir kelime olup “hükümdar oğlu kavmi” anlamına gelmektedir. Gerek Sekellere atfedilen bu ad gerekse onların kabile teşkilatı, yaşayış biçimi, hafif süvari olarak savaşması, vergilerini öküzle ödemesi Türk kültürüne sahip bir kavim olduğunu göstermektedir. Sekellerin Hun soyuna ve Macarların yurt işgalinden önce o topraklarda bulunduğuna ilişkin efsaneye istinaden onların ya Avarlarla sürüklenerek gelen Bulgar, Onogur veya Attila’nın Hun devletine tabi olan Bulgar ya da Macarlarla karışmış bir Avar topluluğu olabileceğini öne sürmektedir (Hóman ,1941: 601).

Hüseyin Namık Orkun da Sekelleri Türk topluluklarıyla ilişkilendirmektedir. Orkun’a göre, Sekeller Avar Türklerinin bakiyesidir. Avarlar, Göktürklerin saldırısına uğradıktan sonra onların hâkimiyeti altında yaşamış ve VI. yüzyılda Batı Göktürklerden ayrılarak Avrupa’ya hareket etmiştir. Avarlar, yani Sekeller Avrupa’ya geldikten sonra

Transilvanya'ya çekilmiş ve burada kendilerinden sonra gelen Macarlarla sıkı temasa geçmiş ve yavaş yavaş Macarlaşmışlardır (Orkun, 1941: 249, 318).

Macar Tarihçi Elemér Mályusz *A székelység eredetéről* (Sekellerin Kökeni Hakkında) (1942) adlı çalışmasında büyük ölçüde Németh'in düşüncelerini desteklemiştir. Üstelik “o derece ki Németh'in açıklamalarının hatalı olduğu tespit edilirse” onun bu açıklamaları da “kendiliğinden güncelliğini yitirecektir.” Mályusz sadece bir noktada Németh ile görüş ayrılığı yaşamıştır. Sekellerin Kabarlara ait bir boy olduğu varsayımını kabul etmemekte, başka bir ifadeyle Sekellerin Peçenek ya da Kuman gibi eski yapıyı muhafaza ederek Macarlara sonradan katılmış akraba bir kavim olduğu varsayımını doğru bulmamaktadır. Çünkü Sekel boyu yurt tutan Macarlarla aynı unsurlardan oluşan farklı kavimlerden meydana gelmiştir (Mályusz, 1942: 254, 256). *Székely* adının etnonim değil, bir boy adı olduğunu ve bu boy birliğinin Fin-Ugor ve Türk unsurlarını bünyesinde barındıran ve Fin-Ugor dilini konuşan Macarların arasında meydana geldiğini savunmuştur. Sekellerin dil, etnik ve kültürel açıdan Macarlardan farklılık göstermeme nedeninin ancak bu şekilde anlaşılabilirliğini ifade etmiştir (Mályusz, 1942: 256, 258). Mályusz'a göre, Sekeller eğer tamamen Türk kökenli ve dilli olsaydı kesinlikle yerleşim yerlerindeki pek çok nehri ve yeri Türkçe isimlerle adlandırırlardı; oysa Sekel toprağındaki yer adları Macarcadır (Mályusz, 1942: 259). Mályusz, *székely* adının etimolojik açıklaması ile Anonymus'un eserindeki bazı bilgilendirmelerin bu boy birliğinin oluşumuna ışık tuttuğunu bildirmektedir. Thúry tarafından ortaya atılan ve Németh tarafından pekiştirilen etimolojik açıklamaya göre, bu boy birliği “prense” ya da “hükümdarın oğluna aittir”. Bu iddia Anonymus'un eserinde sunulan verilerle tamamlayıcı bir hal almaktadır. Mályusz bu bağlamda Sekellerin oluşumunun Árpád döneminde gerçekleştiğini ve Sekellerin ilk olarak Árpád'ın oğlu Zoltán'ın yönetimi altına girdiklerini iddia etmektedir (Mályusz, 1942: 256-257).

Macar Tarihçi György Györffy de *A székelyek eredete és településük története* (Sekellerin Kökeni ve Yerleşimlerinin Tarihi) (1941) adlı çalışmasında Mályusz'un iddiasını benimsemiştir. Mályusz gibi Sekel boy yapısının Başbuğlar Dönemi'nde, 10. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığını kabul etmiştir. Bu boy birliğinin Augsburg yenilgisinden (955) sonraki bir dönemde, başka bir deyişle Macarların Doğu kökenli unsurlarının ciddi bir biçimde zayıflamaya ve merkezi hâkimiyetin güçlenmeye başladığı bir dönemde ortaya çıkması gerektiğini savunmuştur. O dönem aynı zamanda saldırının yerini savunmaya bıraktığı bir dönemdir, bu nedenle sınır savunmasında yer alacak halkların teşkilatlanmasına ihtiyaç duyulmuştur (Györffy, 1990: 24-25). Györffy, çalışmasında büyük ölçüde Sekellerin Macarlardan farklı, Doğu kökenli bir kavim olduğunu ve damarlarında Doğu Avrupa'ya çekilen Hunların ve Avarların kanı olduğunu savunsa da onların çok uzun bir zaman önce Macarlarla karıştığını ve dillerini ana dilleri gibi benimseyene kadar Macarlarla birlikte yaşadığını öne sürmüştür (Györffy, 1990: 14, 17, 25).

Thúry'nin *székely* etnonimine ilişkin ortaya koyduğu etimolojik açıklamalar uzunca bir süre önemini ve güncelliğini korumuş, pek çok teorinin dayanak noktası haline gelmiştir. Bu teori Türkolog Hasan Eren tarafından da gündeme getirilmiştir. Eren, *A székely név magyarázatához* (Sekel Adının İzahı Üzerine) (1943) adlı makalesinde teoriye tenkitle yaklaşmış; Çağatayca *sikil* sözcüğünden türediği iddia edilen bu sözcüğün basit bir kalem hatası sonucunda *silik* sözcüğünden meydana geldiğini bildirmiştir (Eren, 1943: 216). *Silik* sözcüğünün ilk olarak Orhun Yazıtları'nda ortaya çıktığını ve Orhun Yazıtları'nda aktarılan iki cümlede de bu sözcüğün “temiz” anlamında kullanıldığını ifade etmiş; ancak burada beden temizliğinden söz edilmediğini, tıpkı Çağatayca *sikil* sözcüğünün anlamında olduğu gibi saf/arı bir kökenden söz edildiğini öne sürmüştür. Bu iki sözcüğün biçimsel açıdan da benzer olduğu kanaatindedir. *Silik* ve *sikil* arasındaki ilişkiyi anlamak için *sikil*

durumunda, son sesteki *-k*'nin çizgisinin özensiz bir el yazısı neticesinde beşinci harfe değil, üçüncü harfe (*-l-*) konulduğunu, bunun sonucu olarak buradan *< (-k-)* sesinin meydana geldiğini iddia etmektedir (Eren, 1943: 217). Dolayısıyla Eren bu çalışmasıyla, bu sözcüğün başka Türk kaynağında da var olduğunu ve Thúry'nin düşüncesinin aksine bu sözcüğün rekonstrüksiyonun yapıldığını göstermiştir.

Macar Tarihçi Jenő Szűcs *A középkori Magyarország népei* (Orta Çağ Macaristanı'nın Halkları) (1982) adlı makalesinde Sekellerin aslen Macarların en erken dönemine ait “azınlıklarından” biri olabileceğini bildirmiş, bu bağlamda Sekellerin atalarının 860 civarında Hazar Kağanlığına karşı ayaklanarak yedi Macar boy birliğine katılan Kabarlar arasında aranabileceğini iddia etmiştir. Aynı zamanda Sekellerin Volga yakınındaki *eszkil* (*eszekel*) adlı Bulgar-Türk gruplarının kalıntıları olduğu varsayımını da güçlü bulmaktadır. Szűcs' göre, Sekeller oldukça erken bir dönemde Macarlaşmalarına karşın çoğunlukla kendilerine özgü toplumsal yapıları, gelenek ve görenekleri gibi çeşitli nitelikleri nedeniyle bağımsız bir halk olarak görülmüştür. Ancak ortaya atılan tüm güçlü olasılıklara karşın Sekellerin kökeni meselesinin tarihin asla çözemeyeceği esrarengiz sırlarından biri olduğunu da kabul etmiştir (Szűcs, 1982: 3-4).

Macar Dilbilimci ve Kültür Tarihçisi Elemér Moór ise *A honfoglaló magyarság megtelepülése és a székelyek eredete* (Yurt Tutan Macarların Yerleşimi ve Sekellerin Kökeni) (1944) adlı çalışmasında pek çok Macar araştırmacının aksine Sekellerin yurt tutuştan sonra Macar kavim grubu olarak Erdel dağlarının arasına yerleşmediğini ve hükümdar ailesiyle doğrudan bir ilişki içinde olmadığını ortaya koymaktadır (Moór, 1944: 44). Moór'a göre Sekeller krallığın ilk yüzyılında kralın oğlunun kavmi gibi ayrıcalıklı bir duruma sahip olsaydı Macar ordusunda Peçeneklerle ya da sonradan dâhil olan kavimlerle aynı rolü üstlenmez veya hiçbir suretle kronik yazarları onları bu rollerinden dolayı *vilissimi* gibi olumsuz ifadelerle nitelemezdi (Moór, 1944: 41). Moór

bu iddialarıyla Sekellerin etnik kökenini Macarların dışında aramak gerektiğini savunmaktadır (Moór, 1944: 46). Bununla birlikte Sekellerin Hunlarla olan akrabalığını da kabul etmemektedir. Kanaatine göre Hun etnonimi o dönemde Avrupa’da “atlı göçebe” anlamında cins isim olarak kullanıldığı için bu iddianın hiçbir tarihsel temeli bulunmamaktadır. Hun geleneğini doğru bulmasa da kroniklerde muhafaza edilen *Chigla Ovası*’na ilişkin bilgilendirmeyi onaylamaktadır. Bu yer isminin “felaketle sonuçlanan savaşın” hatırasını muhafaza ettiğini bildirmektedir (Moór, 1944: 48). Moór’un nihai kanaatine göre Sekeller Türk kökenlidir, büyük bir olasılıkla Türk dilli olan Kabarların arasına dâhildir; bu nedenle *székely* etnonimini Türkçe açıklamak gerekmektedir (Moór, 1944: 52, 74). Bu bağlamda *székely* etnoniminin kökenini Macarcadaki *s* sesine karşılık gelen Eski Türkçedeki *j*, *d’*, *t’*, ayrıca *dz* ve *t’s* sesleriyle başlayan Türkçe adlar arasında aramak gerektiğini savunmuştur. Bu varsayımını Kaşgarî’nin 11. yüzyılda *dzikii-dzekil-cigil* biçiminde geçen etnonimiyle desteklemektedir (Moór, 1944: 75). Moór’a göre, Orta Asya’daki *dzikil* halkı muhtemelen Türklerle birlikte Avrupa’ya sürüklenmiş bir kavim kalıntısıdır. Bu kavim kalıntısı daha sonra Hazar Kağanlığına dâhil diğer iki boy ile birlikte Macarlara katılan Kabarlardır, üç Kabar boyu arasından ikisinin adı Tárkány ve Varsány idi (Moór,1944: 76). Bu iki Kabar alt boyu batıda gerçekleştirilen Seferler Dönemi’nde, özellikle Augusburg Savaşı’nda bağımsız birlik olma özelliğini yitirerek Sekeller arasında erimiştir (Moór,1944: 77). Sekeller ise Macar kralları tarafından 13. yüzyılın ilk yarısında doğudaki geçitlerin savunulması için Erdel’e yerleştirilmiştir (Moór,1944: 79). Sekeller yaşam biçimlerini, başka bir ifadeyle hayvan yetiştiriciliğini sınır savunma hizmetlerinin bir sonucu olarak sürdürebilmiştir. Zira savunmanın temel ilkesi, sınırların önündeki bölgenin az nüfuslu ve işlenmemiş toprak olmasıydı, böylece sınır bölgeleri hayvan yetiştiriciliği için uygun ortamı sunabilmekteydi. Sekellerin aynı şekilde

“özgürlüğünü” de uzun süre sürdürebilmesinin yaşam biçimleriyle ilişkili olduğunu savunmaktadır (Moór,1944: 79-80).

Bahaeddin Ögel de Sekellerin köklerini tarihte adı geçen Türk kabileleri arasında aramakta ve bunu tarih, coğrafya ve analogi yöntemine başvurarak metodlu bir biçimde yapmaktadır. Ögel, Kadırgan’dan Güney Rusya’ya kadar yayılmış ve pek çok kabileden oluşmuş etnik bir grup olan Töles boylarından biri ile Sekeller arasındaki etnik bağı ortaya koymuştur. Töleslerden Nu-shih-piler (*Asgil*), Batı Göktürk Devleti’ne bağlıydı ve 8. yüzyılın yarısından itibaren Avrupa’ya göç etmişti. Ögel bu boyun bir süre Bulgarların metbûu olarak yaşadığını ve bu birlik içinde *Esgil* olarak anıldığını belirtmiştir. Ayrıca bu boy üzerinde Bulgar tesiri kadar Macar tesirinin de olduğuna dikkat çekmiştir. Ögel’e göre, Sekeller esasen Batı Göktürk Devleti’ne bağlı boy iken batıya göç etmiş, Göktürk Devleti’nden edindiği yazı sistemini Erdel’deki topraklarında yaşatmıştır (Ögel, 1945: 479-481, 483).

Kristó, *A székelyek eredetéről* (Sekellerin Kökeni Hakkında) (1996) adlı çalışmasında Sekellerin 9. yüzyılın ilk yarısında Macarlara katılan aslen Türk dilli bir kavim olduğunu ortaya koymuştur (Kristó,1996: 58, 136, 156). Etimolojik açıdan *székely* adını Volga Bulgar boylarından biri olan *’sk.l* veya *’s.k.l* sözcüğüyle ilişkilendirmiş ve bu iki sözcük arasındaki dilbilimsel bağlantıyı Macar dili tarihinin yardımıyla açıklamıştır. *Eskel~eskil* biçimlerinden ses değişmesi (*metatez*) sonucunda Macarcada *szekel~szekil* biçimi meydana gelmiştir. Analogi yöntemine başvurarak Macar Etimoloji Sözlüğü’ne göre Slavca *iskra* ya da *skra* biçimlerinden Macarcaya giren *szikra* sözcüğünden bahsetmiştir. Sözcük başındaki ünlü ve ünsüz değişimine *Oroklyán>Rokolyán* örneğini de vermiştir. Kristó bu ses olaylarının yanı sıra sözcük başındaki sesin düşmesi (*aferez*) sonucunda da *székely* sözcüğünün meydana gelmiş olabileceğini belirtmektedir (Kristó,1996: 13-15). Kristó’ya göre, bu boy birliğinin

küçük bir kısmı⁵⁸ Macarların arasına dâhil olmuş, diğer kalan büyük kısım ise Volga Bulgar birliğinde kalmıştır. Bu küçük topluluk, Hazarlardan ayrılan unsurların Macarlara katılmasının ardından Macarca *székelyek* (Sekeller) biçiminde adlandırılmış ve onlarla birlikte Macar “göçebe devleti”nin askerî yardımcı birliğini oluşturmuştur. Göçebe devletler, yeni katılan veya hâkimiyeti altına giren kavimlerin etnik birliğini bozmadığı için Sekeller ve diğer Kabar topluluğu 10.yüzyıl boyunca etnik özelliklerini ve bağımsızlıklarını koruyabilmiştir (Kristó, 1996: 136). Sekeller, pek çok kuşak boyunca Macarlardan farklılıklarını muhafaza etmiş olmalarına rağmen 14. yüzyılda dilsel ve etnik açıdan tamamen Macarlaşmıştır. “Dolayısıyla bugünkü Sekeller ne sadece Türk ne de sadece Macar kökenlidir (...) Bu iki köken birlikte Sekelleri meydana getirmektedir. Türk kökeni olmadan kesinlikle Sekeller olamazdı, Macar kökeni olmadan ise hiçbir suretle bugünkü Sekeller olmazdı.” (Kristó,1996: 156-157).

Sekellerin Volga Bulgar kökenli olduğuna dair teorileri, kayıtları inceleyen Balázs Sinkovics, bu teoriyi savunanların kanıtlarını (*askāl* ve *székely* etnoniminin özdeşliği, Ceyhanî geleneğinde tasvir edilen komşuluk, at vergisi, oyma yazının kullanımı ve Hun kökeni bilinci) değerlendirerek Sekellerin kökeniyle ilgili bir çıkarımda bulunmuştur. Sinkovics, Macar dilinde ses değişimi olgusunun varlığını kabul etse de *askāl* ile *székely* etnonimini özdeşleştiren Kristó’nun *székely* sözcüğünün etimolojisine ilişkin verdiği analogi örneklerinin duruma uygun olmadığını göstermiştir.

⁵⁸ Kristó, Sekellerin az sayıda Macarlara katılmalarını iki duruma göndermede bulunarak açıklamıştır. Kanaatine göre, Sekeller büyük sayıya sahip bir topluluk olsalardı yeni katıldıkları kavime topluluk adını onlar vermiş olurlardı. Bir diğer durum ise Ceyhanî geleneğinden ve Ibn Fadlan’dan edinilen bilgiler doğrultusunda Volga Bulgarlarının *’sk.l* boyunun tamamının değil, sadece küçük bir kısmının Macarlara katılmış olması, büyük çoğunluğun Volga Bulgarları arasında kalmış olmasıdır (Kristó,1996: 56-57).

Macarca *szikra* (oku: sikra) sözcüğünün Slavca *iskra* biçiminden ses değişimi yoluyla ya da *skra* biçiminden ünsüz yığılmasıyla meydana geldiğini, *iskra* (oku: iskra) sözcüğünün ise ünsüz yığılmasına uğradığını belirtmesine karşın *äskäl* sözcüğündeki –*sk-* ses ilişkisinin bir yığılmadan meydana gelmediğini, iki ünsüzün iki ayrı hecede bulunduğunu (*äs-käl*) savunmuştur. Eskiden beri Macar dilbilimcilerinin, sözcük başındaki *s, sz, z* + kapalı ünlü (*p,t,k*) buluşmasında ortaya çıkan ünsüz yığılmasına Macar dilinin protetik telaffuzunu kolaylaştırıcı bir ünlü getirerek çözüm bulunduğunu, bu nedenle *äskäl* biçimi durumunda ses değişiminin olmadığını, sözcük başındaki *ä* sesinin söz konusu duruma uygun bir şekilde meydana geldiğini ileri sürmüştür (Sinkovics, 2001: 139-140). Etnonim başındaki ünlü düşmesinin Macarcada bir örneği olmadığı için *székely* ve *äskäl* etnoniminin ünlü düşmesine uğrayarak meydana geldiğini ortaya koyan varsayımı reddetmiştir (Sinkovics, 2001: 140-141). Sinkovics, bu iki etnonimin özdeş olamayacağını gösterdikten sonra Macarların ve *äskäl*'lerin yerleşimi ve komşuluğuna ilişkin Ceyhanî geleneğinde yapılan tasvirin de güçlü bir dayanak olmadığını göstermiş, Sekellerin at vergisi verdiklerini doğrulayacak yeterli belgenin olmaması nedeniyle bu kanıtı da yok saymıştır. Sekeller at vergisinden ziyade kralın taç gitme, evlilik ve ilk çocuğunun doğması merasiminde gönüllü olarak krala öküz hediye etmekle yükümlüdür (Sinkovics, 2001: 142-143). Sekellere atfedilen oyma yazının ve Hun geleneğinin, hatta Orta Çağ'daki Sekeller hakkında bildiğimiz her şeyin Sekellerin bozkır kökeni ile ilişkili olduğunu, ancak bunu somut bir kavimle ilişkilendirmenin mümkün olmadığını iddia etmektedir (Sinkovics, 2001: 145).

Saadettin Gömeç *Türk Tarihinde Sek El~Çik~Çigil Meselesi* (2011) adlı makalesinde Sekellerin atalarını Türk boyları arasından aramıştır. Sekelleri Orhun Yazıtları'nda ve Uygur dönemi olaylarında görülen *Çik İl (Sek El)* adlı boy ile özdeşleştirmiş; Çik İllileri ise Çince belgelerde “Sse-ki” şeklinde geçen Dokuz Oğuz boylarından biri olarak görmüştür. Gömeç'e göre, Sayan-Hakas coğrafyasında yaşayan

Çık İlliler Hun birliğinin dağılma sürecinde bölünmüşler ve bir kısım Çık İl İrtiş Nehri'ni geçerek MS 2. yüzyıl civarında İdil-Ural sahasına yerleşmiş ve burada yeni bir siyasî teşkilat oluşturan Hun birliğine dâhil olmuştur. Avrupa Hun Devleti'nin çökmesinin ardından Avarlar ve Bulgarlarla işbirliği yapmış, daha sonra Orta Avrupa'yı yurt tutan Macarları kendilerine yakın görerek onlarla birlikte yaşamaya başlamıştır (Gömeç, 2011: 52-56).

Sonuç itibariyle, Sekeller ve kökenleri Macar kronik yazarı Anonymus'un 1200'lü yıllarda kaleme aldığı *Gesta Hungarorum* adlı eserinden itibaren Orta Çağ Macar kronik yazarları tarafından ele alınmış, bu kroniklerde Sekellerin "Kral Attila'nın kavmi" veya "Hun kalıntısı" olduğu bildirilmiştir. Kroniklerde ileri sürülen bu inanç zamanla yerini farklı düşüncelere bırakmış, başlangıçta uzun bir süre Macarları ve eski Türk halklarını birbirinden ayırmanın güç olması sebebiyle Sekellerin Türk ya da Macar oldukları konusunda kesin bir ayırım yapılamamıştır. Ancak Sekellerin kökeni meselesi üzerine açıklama getirmeye çalışan araştırmalarda zamanla iki bilimsel eğilim belirleyici olmuştur. Birincisi, Sekellerin aslen Macar olduğu yönündedir. İkincisi ise Sekellerin Macarlara sonradan katılan aslen Türk kökenli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bizzat Sekeller tarafından kaleme alınmış eserlerde ortaya konulan teorilerin önemi nispeten büyüktür. Bu eserler milli duygularla kaleme alınmış, bir anlamda Sekellerin hislerine tercüman olmuştur. Ancak eserlerin yazıldığı veya yayımlandığı dönemin siyasî durumu da büyük önem arz etmektedir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun hüküm sürdüğü dönemde yayımlanan çalışmalarda Habsburg Hanedanı'nın etkisini görebiliriz. Başka bir ifadeyle Macarlar Habsburg Hanedanı'nın hakimiyeti altına iken siyasî bir baskı neticesinde de Türk karşıtı eserler ortaya konulmuş olabilir. Bu ve bunun gibi durumların varlığı bizi Sekel meselesinde kesin bir hüküm ortaya koymaktan alıkoyan etkenler arasında yer almaktadır.

III. BÖLÜM

ORTA ÇAĞ'DA TARİHÎ MACARİSTAN'DA SOY DÜZENİNE GÖRE SEKEL YERLEŞİMİ

Sekellerin, tarihî Macaristan topraklarında hangi bölgelerde yaşadığı bu halkın geçmişine rehberlik edecek önemli bir inceleme alanıdır. Yerleşim yerlerinin incelenmesi ve Sekellerin özellikle Erdel'e asıl soy yapısını muhafaza ederek yerleşmesi hem Sekellerin kökeni meselesinin çözümüne hem de Sekellerin bugününü anlamamıza bir oranda katkı sağlayacaktır.

Sekellerin yerleşim yerlerine ait veriler ilk olarak kroniklerde zikredilmiştir. Kézai ve onun izinden giden diğer kronik yazarları Sekellerin Árpád zamanına kadar *Csiglamezö* (Çigla) bildirmektedir. Fakat bu yerin nerede uzandığı ve bu ismin kökeninin tam olarak ne olduğu Sekellerin kökeni meselesi kadar araştırmacıları meşgul etmiş, bu mesele üzerinde de çeşitli varsayımlar ortaya konulmuştur.

János Nagy sorunlu *Csiglamezö* adında *Csikszék* adını görmemiz gerektiğini öne sürmektedir. Bu iddiasını ise Sekelleri Erdel'in en uç köşesine yerleştiren Veranciscs'e göndermede bulunarak desteklemektedir (Nagy, 1879: 11-12).

Sekelleri Avarlarla özdeşleştiren Thúry ise Kézai'nin tasvirinde yer alan *Csigla* ifadesini Avarların kaleleriyle, başka bir ifadeyle Macarca *gyepű* olarak adlandırılan sınır savunma organizasyonu ile ilişkilendirmektedir. Thúry, Avarların batılı kavimlere karşı, bilhassa Franklar karşısında bu teçhizatları koruyucu bir kalkan olarak kullandığını bildirmekte ve Kézai'nin ifadeleri ile 796 yılında meydana gelen olay arasında bir bağ kurmaktadır. Buna göre o dönemde bir Frank ordusuyla Tuna'nın kuzey kıyısını istila eden Pipin, önünden kaçan Avarları Tisa Nehri'nin ötesine

püskürtmüştür. Tisa Ötesi'nde yaşamaya başlayan Avar-Sekellerin bir kısmı Erdel'e göç ederken diğer kısmı bu bölgede kalmaya devam etmiştir. Thúry, bu tarihî olguları temel alarak Csigla Ovası'nın Tisa Ötesi'nde olduğunu iddia etmekte, bu iddiasını ise 11. yüzyıla ait resmî kayıtlarla ve *Székely* adlı yer adlarıyla güçlendirmektedir (Thúry, 1898a: 208-209). Soy Bilimci Imre Sándor Csíkszentmihályi, Thúry'nin söz konusu açıklamalarına istinaden Csigla Ovası'nın ülkeyi çevreleyen sınır savunma bölgelerinin bir kısmına işaret ettiğini dile getirmekte; bu yer adını doğu sınır hatlarının orta kısmına, başka bir ifadeyle bu yer adını Feketekörös ve Maros Nehirleri tarafından sınırlanan kısma yerleştirmektedir (Csíkszentmihályi, 1930: 11).

Gyula Sebestyén de *Csigla* sözcüğünü Thúry gibi Avarlarla ilişkilendirmektedir. *A magyar honfoglalás mondai I* (Macarların Yurt Tutuş Efsaneleri I) adlı çalışmasında bu ismin Tuna Ötesi'ndeki Avar kalıntılarının hatırasını muhafaza ettiğini, Csigla Ovası'nı ise Tuna Ötesi'nin batı uç kısımlarında aramamız gerektiğini savunmaktadır. Bu iddiasını iki temele dayandırarak açıklamaktadır. Buna göre, sınır savunma bölgelerinde yaşayan Avarlar geleneğe göre Pannonia'da, başka bir deyişle Tuna Ötesi bölgesinde yaşamış ve Avar Devleti'nin yıkılmasının ardından Tuna Ötesi'nde Szava ve Drava, Drava ve Raba, Raba'dan Tuna'ya uzanan üç sınır savunma bölgesi kalmıştır (Sebestyén I, 1904: 479, 481).

Karácsonyi ise eski Marosszék'in batı kısmında Bánd, Ménes ve Bazéd sınırlarında kuzeyden güneye uzanan tepenin Csigla, tepenin eteğine gelen kısmın ise Csigla Ovası olarak adlandırıldığını ileri sürmektedir (Karácsonyi, 1905: 73).

Csíkszentmihályi, Anonymus ve Kézai'deki tasviri temel alarak Csigla Ovası'nın nerede olduğunu tespit etmeye çalışmaktadır. Hun-Sekellerin Sicambria yakınında, başka bir ifadeyle Aquincum (Eski Buda) civarında gerçekleşen savaşın ardından batılı kavimlerden korktukları için *Csiglamezö* olarak adlandırılan yere kaçtığını, bu nedenle sadece doğuya doğru bir ilerlemenin meydana gelmiş olabileceğini

ileri sürmektedir. Fakat Sekellerin Macar yurt tutuşundan sonra Erdel'e göç ettiği kronikler vasıtasıyla bilindiğinden bu bölgenin Erdel'i işaret etmediğini bildirmektedir. Bu nedenle Csigla Ovası'nın Sicambria ve Erdel arasında bir yerlerde aranması gerektiğini savunmakta ve bu varsayımını Anonymus'un tasvirinin güçlendirdiğini belirtmektedir. Anonymus ise Sekellerin Macarlara Kórógy Nehri civarında katıldığından söz etmektedir. Bu nehir Szentes bölgesinde bulunur ve Tisa'nın bir kolunu oluşturmaktadır (Csikszentmihályi Sándor, 1930: 10).

Sekel kökenli bir hukuk tarihçisi ve yazar olan Gábor Balás ise Csigla Ovası'nın Erdel'de olduğunu ve bu yerin Mezőség olarak adlandırılan plato ile özdeşleştirilebileceğini ileri sürmektedir. Bu yer adını *csigla* sözcüğüyle oluşturulan yer adlarıyla değil, ovalık bir alana göndermede bulunan yer adlarıyla açıklamaktadır. Buna örnek olarak ise Mezőség'de bulunan Mezösólymos, Mezöszombattelke, Mezöör, Mezóbánd gibi köy adlarını göstermektedir (Balás, 1984: 43, 45).

Csiglamezö şeklinde dile getirilen bu adlandırma ortaya konulan çalışmalarda yer adını işaret etmesine karşın bu coğrafî adlandırmanın tam olarak hangi yeri ya da bölgeyi gösterdiğini şu an için kesin bir şekilde ifade etmek güçtür. Bunun yanı sıra *Csigla* sözcüğünün kökenine ilişkin açıklamalar da kesin bir zemine oturtulamamıştır. Yine de bu hususta sözcüğün Türk kökenini savunan, bu yer adını Türkçe ile açıklayan önemli sayıda araştırmannın olduğunu söyleyebiliriz.

Söz konusu bu araştırmacıardan biri de József Thúry'dir. Thúry'nin konuya ilişkin yaptığı açıklamaya göre, “*Csigla* adlandırması ister özel isim ister cins isim olsun bu adlandırma her hâlükârda bir yer ve bölge anlamına gelmektedir. Bu sözcük şüphe götürmez bir şekilde saf bir Türkçe sözcüktür ve Batı Türk dillerindeki gibi Orta Asya dillerinde de *csigla* olarak adlandırılmaktadır. Kökü dar ya da ince bir ses olan *csig* sözcüğüdür, bu sözcük en iyi iki Türkçe sözcük olan Şeyh Süleyman'ın Çağatayca ve Ahmed Vefik'in Osmanlıca-Türkçe sözlüğüne göre, ‘yüksek çit, çit, engel, set, tabya’,

ayrıca ‘sazdan, sorkundan, dallardan, çalıdan örülmüş yüksek çit’ anlamındadır. Bu sözcüğe daha sonra *-la* yer adı ekinin getirilmesiyle *csig-la* meydana gelmiştir. *Csigla*, *csig*lerin olduğu ve *csig* ile çevrilmiş bir yer ya da bölge anlamına gelmektedir.” Thúry, *csigla* sözcüğüne Türkçe *yay-la*, *kış-la*, *tuz-la* sözcüklerinin analojisini sunmaktadır (Thúry, 1898a: 207).

Sebestyén, Thúry’nin Sekellerin kökeni meselesinde farklı zamanlarda ortaya koyduğu iddiaların doğru bir yönetime başvurularak oluşturulmadığını savunmasına karşın *csigla* sözcüğünün açıklamasına ilişkin olarak Thúry’e hak vermektedir. Thúry’nin, Avarlardan söz eden tarihsel kayıtlar temelinde bu sözcüğü doğru bir şekilde ele aldığını bildirmektedir. Sebestyén, *Csiglamezö* adlandırması altında Avarların Cermen komşularının ve *metbû*larının büyük çit halkasına karşılık olarak kullandığı *Hag*, *Hecke* (*Haga Heccaque*), *Ring* sözcüğünü, başka bir ifadeyle çit ile çevrilmiş geniş bir yeri anlamamız gerektiğini savunmaktadır (Sebestyén, 1898: 420-421). Bu ismin etrafı çit ile çevrilmiş yer anlamına gelen saf bir Türkçe sözcük olduğunu, bu sözcüğün *çig-* sözcük kökü ile yer bildiren *-la* ekinin birleşmesi sonucunda oluştuğunu ileri sürmektedir (Sebestyén I, 1904: 479).

Németh’e göre, orijinal *csigla* sözcüğü Osmanlıca ve Çağtayıca bilinen Türkçe *çiy* sözcüğünden türemiş olup bu sözcük “yüksek set, kamaştan ve hasırdan örülmüş yüksek çit, çadırın girişinin önüne serilmiş hasır; büyük kar, çığ” anlamlarına gelmektedir. Türkçede isim soylu bir ek olan *la* ekiyle birlikte *çıyla* sözcüğünü meydana getirerek “engel yerini” bildirmektedir (Németh, 1990a: 104).

Györffy bu sözcüğün eski bir cins ismi muhafaza ettiğini ve bu ismin Macaristan’da pek çok yerde ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Örneğin, Veszprém ilindeki Csöglye yer adı 1340 yılında Chigla (*Csigla*) biçiminde görünmektedir. Köyün civarında bulunan Peçenek yer adları ise bu ismin Peçenek kökenine de göndermede bulunur. Györffy’e göre, Sekellerle ve Peçeneklerle ilişkili olarak ortaya çıkan bu ismin

Macarların doğu unsurlarının dilinde bulunan bir cins isim olduğu açıktır. Sınır savunma görevini üstlenen Sekeller ve Peçenekler sınır savunma bölgelerini kendi dillerinde *csigla* olarak adlandırmış ve *csigla* yakınında yaşamıştır. Ancak *Hun Tarihi* olarak bilinen eserin ortaya çıktığı 13. yüzyılda bu cins isim muğlaklaşmış ve Sekellerin *csigla* yakınında yaşadıklarına ilişkin gelenek Sekeller *Csigla* adlı bir yerin yakınında yaşamışlardır şeklinde Hun tarihinde yer almıştır (Györffy, 1990: 24).

Macar Dilbilimci Dezső Pais *Csiglamezö* sözcüğünü en detaylı inceleyen araştırmacılar arasında yer almaktadır. Bütünüyle bu konuya yer verdiği makalesinde *csiga*, *csigolya* ve *Csiglamezö* sözcüklerinin anlamsal, biçimsel ve sessel açıdan benzer olduğunu göstermektedir. Bu sözcüklerde Macarca *csig-* yansıma sözcüğünden türeyen bir fiilimsiyi görmemiz gerektiğini savunmaktadır. *Csiga* sözcüğünün “sarmak, çevirmek, döndürmek” anlamına gelen *csig-* fiiline *-a* fiilimsi ekinin getirilmesiyle türetildiğini; *csigola* biçiminin ise aynı temel sözcüğe sıklık bildiren *-l* eki ile *-a* fiilimsi ekinin getirilmesiyle oluşturulduğunu ileri sürmektedir. Pais, *-a* bitimli fiilimsilerin pek çok durumda *-ó* sıfat fiil ekiyle değiştiğine dikkat çekmektedir. *Csigál>csigal* sözcüğünden *csigol* biçimi bu şekilde meydana gelmiş, *csigola>csigolya* oluşumu ise *l>ly* ses değişimi sonucunda oluşmuştur. Macar sesbilgisi tarihinde 13. ve 14. yüzyılda üç heceli sözcüklerde açık ilk heceden sonra gelen açık ikinci hecenin ünlü düşmesine uğradığını bildirerek *csigola* ve *csigoló* sözcüklerinden *csigla* ve *csigló* biçimlerinin meydana geldiğine de göstermektedir. Pais, bu çözümlemelere dayanarak *Csigla* sözcüğünü Türkçe açıklamaktan ziyade bizzat Macarcadan açıklamanın daha doğru olduğunu iddia etmektedir (Pais, 1915: 312-315).

Pais, Hasan Eren’in 1943 yılında *A székely név magyarazatához* (Székely [Sekel] Adının İzahı Üzerine) adıyla yayımladığı makalesinde editör notlandırması şeklinde karşımıza çıkan *Csigla* sözcüğünün Türkçe açıklamasına yer vererek önceki çalışmasında ileri sürdüğü iddianın karşısında yer almaktadır. Buradaki açıklamalarına

göre, 800 civarında Büyük Şarl'ın Frankları Tuna civarındaki Avar devletini yıktıklarında Avarların Khun: Hun unsurlarının bir bölümü Csigla Ovası'na çekilmiştir. Macarca *Csiglamező* sözcüğünün adındaki ilk hece Türkçe *čyglā* (*cygla*) 'parmaklık, çit' sözcüğü esasen Maros-Aranyos-Kis ve Nagy-Szamos Sajó'nun çevrelediği bölgede, başka bir deyişle Mezőség'teki Avar çember savunma sistemidir (Eren, 1943: 208).

Lajos Kiss'in coğrafi adların etimolojisine yer verdiği sözlüğünde ise Csigla_Csigle ile Csögle etimolojik açıdan benzerlik içindedir. Csögle, Veszprém eyaletinde bulunan bir yerleşim yeridir. Csigla_Csigle yer adında büyük bir olasılıkla "örülmüş parmaklıkların olduğu yüksek engel, sınır savunma hattı" olarak bilinen Eski Türkçe *cīyla* sözcüğü gizlidir (Kiss, 1978: 168).

Sekeller sadece kronikler tarafından gösterilen yerleşim yerinde yaşamamış, tarihî Macaristan'ın çeşitli yerlerinde de bulunmuştur. Sekellerin yerleşim meselesine ışık tutacak tarihsel kayıtlardan biri de *Váradı Regestrum*'da muhafaza edilmektedir. Bu belgenin 1217 yılına ait kaydında Bihar'daki Sekellerden bahsedilmektedir. Burada kayıtlı veriye göre, Bihar'daki kale muhafızları arasında "Székelyszáz" adı altında bölük oluşturan Sekeller bulunmaktadır. Bu bölüğe, kendisini özgür olarak niteleyen Dós'ü kale muhafızı olarak yerleştirmişlerdir. Kralın emri üzerine Bihar'daki kont bu davayı inceledikten sonra Dós'ü kale muhafızı olarak kabul eden Bihar'daki kale muhafızlarından Teğmen Lukács'ı ve arkadaşlarını sorguya çekmiştir. Fakat bunlar yemin etmeye cüret etmediklerinden kont, Dós'ü kralın silahlı muhafızı ve tanıklık eden kale muhafızlarının önünde özgür olarak beyan etmiştir (akt. Szabó, 1880: 491).

Székelyszáz adlı bölüğün yanı sıra *Székelyhid* şehri de 13. yüzyılda Bihar eyaletinde yaşayan Sekellere dair kanıt sunmaktadır. Bu yerleşim yerinin bilinen ilk nüfusunu Sekellerin oluşturduğu ileri sürülmektedir (Csánki, 1890: 599). Ayrıca Várad'ın güneyinde bulunan *Székelytelek* de Sekellerin yaşadığı yerin hatırasını muhafaza etmektedir (Györffy, 1990: 15, 18).

Kral II. András'ın (1205-1235) Erdel'e yerleşen Saksonlar adına 1224 yılında yayımladığı *Andreanum*'da⁵⁹ Sakson toprağının sınırlarının tasvir edildiği esnada Sekellerden de bahsedilmektedir. Bu bölge, Város'tan Barót'a kadar uzanmakta, Sebes yurdunda yaşayan Sekellerin toprağını ve Daróc yurdunu içine almaktadır (Asztalos, 1932: 134; Györffy, 1990: 18). Burada Sebes yurdu olarak tanımlanan yer Sebes Nehri ve Szászsebes civarıyla ilişkilendirilmekte (Györffy, 1990: 18), Daróc yurduyla ise Kóhalom yönetim merkezinin Udvarhelyszék'e doğru yer alan en uç köyü anlatılmaktadır (SzO I, 1872: 5).

18 Eylül 1289 tarihinde yazılan hukuk metninde ise Aranyos yakınında yaşayan Sekellerden bahsedilmiştir. IV. (Kuman) László (1272-1290); babası V. István ve bizzat kendi döneminde yaptıkları sadık hizmetlerinden ötürü, özellikle Hód yakınına toplanarak ayaklanan Kumanlar karşısında kahramanca savaştıkları, ayrıca ülkeden ganimetlerle çekilen Moğollara Toróczkó Kalesi altında kahramanca saldırarak binden fazla esiri kurtardıkları için ve son olarak ise ihtiyaçları nedeniyle Moğollardan aldıkları seksen at karşılığında, Aranyos ve Maros Nehri yakınında bulunan Torda'daki kraliyet kalesinin Aranyos adlı toprağını Sekellere ebedî mülk olarak bahşetmiştir (SzO I, 1872: 21). IV. László tarafından 1289 yılında kaydedilen bu belgenin 1291 yılında III. András (1290-1301), 1313 yılında I. Károly (1308-1342), 1394 yılında ise Sigismund (1387-1437) tarafından onaylanması söz konusu belgedeki kayıtlı verilerin güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır (SzO I, 1872: 26, 35, 85).

Vág bölgesinde ortaya çıkan Sekel yerleşim yerinin hatırası ise 1235-1270 yılları arasında yazılan bir hukuk metninde muhafaza edilmiştir. Bu belgeye göre Kral IV.

⁵⁹ Bu imtiyaznamenin Saksonları, komşuluğunda bulunan Peçeneklerden, Romenlerden ve Sekellerden korumak adına yayımlandığı görülmektedir. Kralın Saksonların tarafında yer almasının nedeni ise Saksonların o dönemde Alman şövalyelerinin yenilgiye uğratılmasında krala yardım etmesidir (Csikszentmihályi, 1930: 24).

Béla (1235-1270), o ana değin ülkenin bütün seferlerinde yüz silahlıyla krala hizmet etmekle yükümlü olan Vág bölgesindeki Sekellerin (*Siculi de Vagh*) savaş zamanında belirlenen sayıda değil, soylular gibi hepsinin kralla birlikte ordugah kurmakla yükümlü olduğunu kaydetmiştir (SzO I, 1872: 14-15).

Vág bölgesinin yeri hakkında kesin bir noktadan bahsedilememekte, bu hususta Pozsony, Sopron ve Baranya eyaletlerine dikkat çekilmektedir. Hunfalvy'e göre, Sekeller özellikle Sopron'da bulunan Vág köyünde, Peçeneklerin yaşadığı Árpás yakınında ortaya çıkmıştır (Hunfalvy, 1876: 301). Szabó, yüz kişiden oluşan süvari sınıfının ordugahta tutulmasının 13. yüzyıl gibi bir dönemde büyük bir yükümlülük olduğunu bildirerek bu yükümlülüğü büyük bir toprağa ve nüfusa sahip olmayan Sopron eyaletindeki Vág köyünün yerine getirmesinin mümkün olamayacağını ileri sürmüş ve Sekellerin yerleşim yerini Pozsony eyaletindeki Vág yakınına yerleştirmiştir (Szabó, 1880: 498). Györffy ise IV. László dönemindeki iki resmî belgenin Váty okçularından (*sagittarii de Vagh*) bahsetmesi üzerine eskiden *Vágy*, *Vagy* köyü olarak adlandırılan Baranya eyaletindeki Nagyváty'e göndermede bulunmuştur (Györffy, 1990: 15).

Macaristan batı sınırının başka noktalarında da Sekelleri görmekteyiz. 22 Temmuz 1314 tarihinde yazılan hukuk metnine göre Sekeller bir zamanlar Macaristan ve Avusturya sınırında uzanan Parendorf'ta (bugünkü Parndorf) yaşamıştır (SzO III, 1890: 7). 1324 yılında Latince *Parasztzekul*, 1329 yılında Latince *Louazscekul*, 1361 yılında ise Latince *Pyspokzekel* biçimiyle geçen *Nagy-* ve *Kis-Székely* adlı köyler de Sekellerin bir zamanki yerleşim yerlerine işaret etmektedir. Bu köylerde eski *Paraszt-* ve *Püspök-Székely*'i anlamamız gerektiği savunulmuş, *Kis-Székely*'in eski *Püspök Székely*'e karşılık geldiği ileri sürülmüştür (Csánki, 1897: 450). Ayrıca bu köylerden ve birbirlerinden bir saatlik uzaklıkta bulunan Tolna eyaletindeki *Szokoly* köyü ve *Odorján* mezrası da Sekel kökenli nüfusu göstermektedir (Szabó, 1880: 499). 1380 yılında Latince *Zekul* biçimiyle karşımıza çıkan Fejér eyaletindeki *Székely* adlı yerleşim yeri de

Sekellerin hatırasına göndermede bulunmaktadır (Györffy, 1990: 40; Csánki, 1890: 34).

Szabolcs eyaletindeki Sekel yerleşimi hakkında da yine resmî belgeler aracılığıyla bilgi edinilmektedir. Kral I. Károly (1310-1342) döneminde Szabolcs eyaletinde “gerçek Sekel kanından türeyen Sekel yerleşim yerinin” varlığını kanıtlayan belgelerden biri 25 Nisan 1326 tarihinde Visegrad’da yazılmıştır. Bu belgeye göre, Kral Károly bütün mülk sahibi soylulara, özellikle Nagy-Semyén’li⁶⁰ Mihály’in oğulları Laszló’ya ve Mihály’e (Kállayların atalarına) kendilerinde ya da köylerinde bulunan bütün mülklerini Kraliyet Haznedarı János’u öldüren *Péter Székely*’e (Latince *Petri Siculi*) vermelerini söylemiştir (Szabó, 1880: 493). 1346 yılına ait hukuk metninde Kral I. Lajos’un (1342-1382), Sényő’lü⁶¹ Pál’ı ve babası Domokos’u Estergom ve Eger Ruhanî Önderler Meclisi tarafından yapılan soruşturmanın ardından gerçek bir Sekel olarak tanıdığı, böylece Pál’ın ve Domokos’un kral imtiyaznamesini hiçbir yerde göstermekle yükümlü tutulmadığı ve istedikleri yerde özgürce yaşayabildiği kaydedilmiştir (SzO I, 1872: 52). Domokos’un Sásvár’daki⁶² Sekellerin soyuna dâhil olması ve Estergom ve Eger rahiplerinin araştırmaları neticesinde Szabolcs eyaletindeki Nagylövő’de, Temesi-Székely’de ve Sényő’de atalarından kalma mülkünün bulunması da Sekellerin Szabolcs’taki yerleşimini tasdiklemektedir (Jakubovich, 1931: 206).

⁶⁰ Szabolcs eyaletine dâhildir.

⁶¹Sényő, Szabolcs’ta bulunan bir köydür; *Székely* adlı köyden bir mil uzaklıkta bulunur (SzO I, 1872: 52).

⁶² Kaynaklarda Sasvár, Sásvár ya da Sasvar biçimleriyle karşımıza çıkan bu veri pek çok kaynakta Ugocsa’ya yerleştirilmiş (Csánki, 1897: 435; Jakubovich, 1931: 205-206), ayrıca Nyitra’da bulunan Sasvár şehriyle (Karácsonyi 1905: 46), Borsod’daki Vasvár adlı kalabalık bozkırla (Marjalaki Kiss, 47: 1925), Heves eyaletindeki Paradsasvár köyüyle (Kiss, 1978: 500) ve Pozsony eyaletiyle ilişkilendirilmiştir (Györffy, 1990: 39).

Szabolcs-Szatmár eyaletindeki Sekellerin hatırasını Nyíregyháza'nın kuzeydoğusunda bulunan *Székely* köyü de muhafaza etmektedir (Kiss, 1978: 601).

1391'de Latince *Borzekeli* biçimiyle geçen yerleşim yeri de Sekellerin bir zamanlar yaşadığı yeri göstermektedir. Macarca ifadeyle *Bor-Székely*, Temesvár'ın kuzey batısında bulunmaktadır (Csánki, 1894: 30). Arad eyaletinde de *Porszékely* adıyla hatalı bir şekilde zikredilen bir yer adının olduğu ileri sürülmektedir (Csánki, 1894: 30; Karácsonyi, 1905: 57).

Sekeller 1494 ve 1497 yılında Latince *Zekeltheleke* adlı mezrada da yaşamıştır. Macarca *Székelytel(e)ke*, Temes ya da Torontál eyaletinde bulunmakta ve Csákova'nın batı ve güneybatı yönüne doğru uzanmaktaydı (Csánki, 1894: 63).

1404'te Latince *Zekell*, *Zekwl* ve *Zekel* biçimleriyle, 1430'da *Zekwl* ve 1498'de ise *Zekely* biçimleriyle karşımıza çıkan Macarca *Székely* köyü Szerém (Sirem) eyaletinin orta bölgelerinde, özellikle güney batı yönünde bulunmaktadır. Ayrıca aynı eyalette 1320 yılında Latince *Zekultheluk* adıyla geçen Macarca *Székelytelek* adlı bir yerin de izine rastlanılmaktadır. Ancak bu sonuncu yer adıyla *Székely* köyünün aynı yer olduğu artık bilinmektedir (Csánki, 1894: 253).

Sekeller, 1445 yılında Latince *Sekelfalwa* olarak geçen ve Veróce eyaletinde bulunan Macarca *Székelyfalva* adlı yerde de yaşamıştır (Csanki , 1894: 350).

Kolozs eyaletinde bulunan *Székelyó* (Latince *Zekelo*) adlı yerden de bahsedilmiştir. Bu yer Bánffy-Hunyad'ın güney batısında bulunmaktadır (Csanki, 1913: 405). 1461

Keve ya da Krassó eyaletinde de *Székely* (Latince *Zekel*) adlı bir yerleşim yeri bulunmaktadır (Csánki, 1894: 107, 120).

Hunyad eyaletinde bulunan Bencenc'te⁶³ de Sekellerin yaşadığı ortaya konulmuştur. 1291 yılına ait kayıta geçen "Benchench de genere Siculorum" ifadesiyle Sekellerin yaşadığı yer anlatılmaktadır (Csanki, 1913: 75). Bencenc adlı bu yerden ayrıca 1501'de *Székelysüly* adlı derenin geçtiği de bildirilmektedir (Csikszenmihályi, 1930: 25). Hunyad eyaletinde 1501 yılında "fluvios Olahsyl et Zekelsyl" ifadeleriyle *Székelyszil* adlı yerin varlığına da dikkat çekilmektedir (Csanki, 1913: 110).

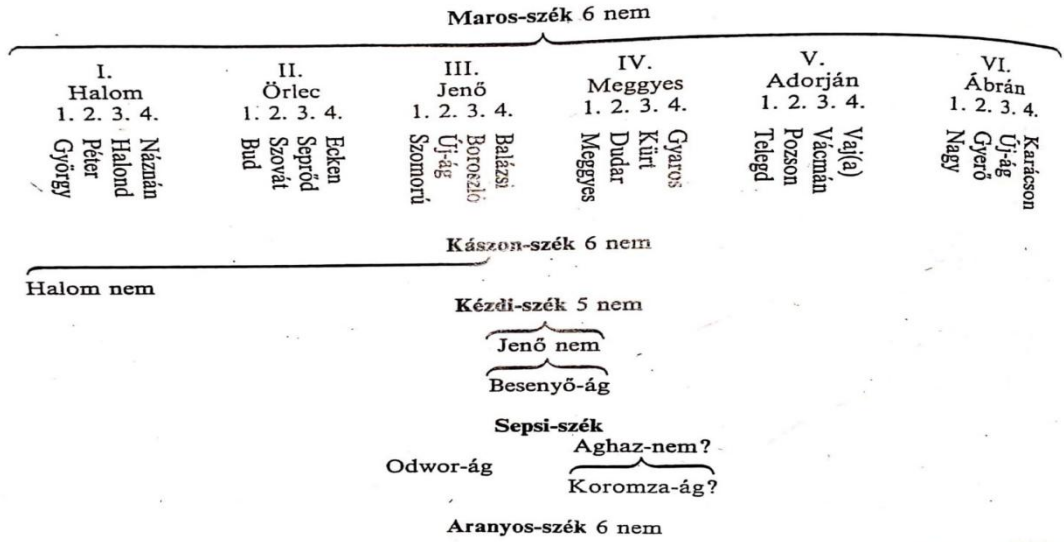
13. ve 16. yüzyıl belgelerinden edinilen bilgiler aracılığıyla Sekellerin tarihî Macaristan'ın doğu, batı, kuzey, güney pek çok noktasında yer aldığını; bazen ülke sınırında bazen iç kısımlarda yaşamış olduğunu görmekteyiz. Bu gerçeklerden yola çıkarsak onların ülkede sadece "sınır muhafızı" rollerinin olduğunu iddia edemeyiz. Zira Bihar, Szabolcs, Tolna gibi ülkenin orta kısımlarındaki eyaletlerde yaşayan Sekellerin buralarda sınır muhafızı görevini yerine getirmek amacıyla bulunduğunu söylemek güçtür.

Bugünü de göz önünde bulundurduğumuzda sadece ülkenin doğu kısmında, Erdel'de yaşayan Sekeller aslını koruyabilmiş ve Erdel dışında kalan nüfus Macarların içinde erimiştir (Györffy, 1990: 16). Bu nedenle sadece Erdel'deki Sekelleri inceleyerek yerleşim tarihi üzerine daha detaylı bir tablo ortaya koyabiliriz.

Sekeller, Erdel'in doğu kısmına soy/tür ve dal adlarına göre yerleşmiş ve yerleştikleri toprağı soya dayalı ortak mülk olarak edinmiştir. Erdel'deki Sekeller genel

⁶³ Sebes toprağında yaşayan Sekel Vincze, Macarca ifade ediliş biçimiyle Bencenc'nin adıyla anılan bu bölge resmi kayıtlarda ilk önce Bottelek adıyla anılmış, daha sonraları bugüne değin Bencenc adıyla kaynaklarda yer almıştır. Bu yer adı Bencenc'in ölümünün ardından oğulları István, Domonkos ve Mikó'nun, Szék toprağı olarak adlandırılan bölgeyi yeniden elde edebilmek adına Kelnek'li Csel'in oğulları Dániel ve Salamon'a yirmi mark ince gümüş karşılığında verdiği eski topraklarını simgelemektedir (Csikszenmihályi, 1930: 27-28; SzO I, 1872: 24).

olarak altı türden (genus) oluşmuş ve her tür dört kola ayrılmıştır. Sekellerin boy yapısı bu bakımdan Oğuzların boy yapısıyla ilişkilendirilmiş, Oğuz boy düzeni de altı boydan ve dört soydan meydana gelmiştir (Györffy,1990: 23; Németh, 1990a: 115). Macarlar arasında Aziz István döneminde soy ve boy yapısı son bulurken Sekeller bu yapıyı muhafaza edebilmiştir. Pek çok araştırmacı uzun yıllar varlığını sürdüren bu yapıyı inceleyerek Sekellerin kökeni, oluşumu ve etnik ilişkileri hakkında bir sonuca ulaşmaya çalışmıştır. Zira bu tür ve dal adları Németh'in de belirttiği gibi birinci derece öneme sahip tarihsel kayıtlardır (Németh, 1990a: 122). Sekellerin bilinen tür ve dal adları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır (Györffy, 1990: 18):

Sekellerin soy yapılarının hatıraları 15. ve 16. yüzyıla ait resmî kayıtlarda muhafaza edilmektedir. Bununla ilintili ilk belge 1427 yılına aittir (Németh, 1990a: 113; Szadeczky, 1927: 15). 9 Mayıs 1427 yılında kaydedilen belgeye göre Kral Zsigmond, Kézd yönetim merkezine dâhil olan Sekellerin kendi imtiyazlarından yararlanarak Torjavására'nın (Kézdivásárhely) sakinlerini parayla veya başka bir şantajla rahatsız etmemesini; Sekel kontlarının ve kont yardımcılarının ise Torjavására'da yaşayan

yurttaşları her türlü haksızlık karşısında savunmasını emretmiştir (SzO I, 1872: 122). Başka bir deyişle Sekellerin Kézd yönetim merkezinde bulunan Torjavására şehrini belli başlı hizmetler münasebetiyle beş soyu arasında paylaşırabileceğinden söz edilmektedir (Németh 1990a: 113). Zira o dönemde söz konusu bölge Sekel yurdunun dışında, Fehér idari bölgesinin yargısı altında yer almış, burası ancak zamanla Kézd yönetim merkezinin merkezi haline gelmiştir (Csíkszentmihályi Sándor, 1930: 33-34).

1 Mart 1548 tarihli belgede ise Kézd yönetim merkezinde bulunan Jenő (*Jenew*) türünden söz edilmekte; 21 Haziran 1548 tarihli belgede bu türün altında Besenyő adlı bir kol adı geçmektedir: *ad Ramum Bessenijew ag* (SzO III, 1890: 289, 294).

Kral Zsigmond'un 1427 yılından kalma hukuk metninde Kézd yönetim merkezinde Sekellerin beş türü (*genealogias seu generaciones*) olduğundan söz edilmiş, burada da tıpkı Aranyos yönetim merkezinde olduğu gibi esas itibariyle altı türün olması gerektiği ileri sürülmüştür (Szadeczky, 1927: 15). Györffy, aynı yapıdan türeyen her iki yönetim merkezinin gelişim aşamalarını açıklayarak bu farklılığın nedenleri üzerinde durmuştur. Györffy'e göre, Kézd'de ve Aranyos'ta yaşayan Sekeller Szászkézd bölgesindeki altı türün dağılması sonucunda meydana gelmiş; bir kısım doğuya yerleşerek eski toprağı olan Kézd'in adını muhafaza etmiş, diğer kısım ise kuzeye, Aranyos yakınına yerleşerek yeni bir isim almıştır. Kézd'den doğuya yerleşerek Kézd yönetim merkezini oluşturan Sekellerin sadece beş türünün olması eksik kalan türün nüfusunun yeterli olmaması, hatta kendi bölgesini dahi nüfuslandırılamayacak kadar az sayıya sahip olmasından ileri gelmiştir. Kézd'de kalarak altı türden oluşan ana yapı ise tam bir sayıyla kuzeybatıya yerleşmiş ve bu altı türü 15. yüzyılın sonunda bile muhafaza edebilmiştir (Györffy, 1990: 19).

Sekellerin boy düzenine ilişkin diğer bir bilgilendirme 13 Ağustos 1497 tarihli kayıta muhafaza edilmiştir. Söz konusu belgede Maros yönetim merkezi ve bu yönetim merkezinde bulunan Halom türü ve Péter dalı (*in genero halom in linea pether*)

zikredilmektedir (SzO III, 1890: 129). 1498 yılında aynı yönetim merkezinde Meggyes türünün ve Kürt dalının (*in genere Medgyes, in linea Kywrth*) olduğu da bildirilmektedir (SzO I, 1872: 288). 24 Ekim 1499 tarihli belgede Maros yönetim merkezine dâhil olan Örlec türünden ve Szovát dalından (*de genere Ewrlevcz et linea Zouath*) bahsedilmektedir (SzO I, 1872: 291). 1538’de ise Meggyes türünün Dudar dalından (*in genere Meggijes, in linea dwdor*) ve Halom türünün Náznán dalından (*in genere Halom, in linea Naznan*) bahsedilmektedir (SzO II, 1876: 48). Maros yönetim merkezinde ayrıca “Új-ág” adıyla anılan iki dalın da olduğu görülmektedir. Tür ve dallarda meydana gelen eksiklikler yeni dallar oluşturularak giderilmekte, bu şekilde bir adlandırma ise böylesi bir tamamlama yönteminin ve yeni oluşumun hatırasını muhafaza etmektedir (Györffy, 1990: 19,21).

Sepsi yönetim merkezine ilişkin 1427, 1508, 1509 yıllarına ait belgelerde Agház/Aghaz türünden ve bu türün Koronicza/Koroniza dalından bahsedilmiştir (SzO III, 1890: 44, 170, 173).

16. yüzyılın ortasında kaydedilen bir belgede ise Kászón yönetim merkezinin Csík yönetim merkezinden nasıl ayrıldığına ilişkin bir bilgilendirme bulunmaktadır. Ayrıca bu belgede Kászón yönetim merkezinde altı soyun bulunduğu, bu soylardan birinin Maros yönetim merkezinde de bulunan Halom türü olduğu görülmektedir (SzO I, 1872: 297-298). Csík yönetim merkezinin tür ve dal adlarına ilişkin herhangi bir veriye sahip olunmasa da buradan ayrılan Kászón yönetim merkezinin altı türden oluşması sebebiyle Csík’te de altı türün olması gerektiği ileri sürülmüştür (Györffy, 1990: 19).

Resmî kayıtlarda geçen Sekellerin tür ve dal adları birbirinden uzakta bulunan yönetim merkezlerinde de benzer isimlerle anılmaktadır. Söz konusu benzerlikler araştırmacılar arasında farklı yorumlanmaktadır. Varsayımlardan birine göre bu benzerlikler Sekellerin Sekel toprağına ve bütün yönetim merkezlerine tek seferde

yerleşmediğini göstermektedir. Sekeller tek seferde Sekel toprağına yerleşmiş olsaydı muhtemelen soylara göre bütün bölgeyi paylaşmış olurlardı ve Maros, Kászón ve Kézd yönetim merkezlerinde birbirinden böylesine uzak yerlerde aynı soy adlarına rastlanmazdı (Szadeczky, 1927: 27). Diğer bir varsayıma göre ise böylesi bir benzerlik ortak oluşumdan meydana gelen ayrılmalarla ilişkilendirilebilir. Sekellerin en eski oluşumunun ise Bihar'daki Telegd civarındaki Sekel boyu olduğu öne sürülmektedir (Györffy, 1990: 19).

Soy yapılarında ayrıca tür adlarından bazılarının, dört dal adından birinin adını alarak meydana geldiği de görülmektedir. Halom türünün dal adlarından birinin adının Halond (Halom'un küçültülmüş biçimi), Meggyes türünün bir dal adının ise Meggyes olması bu duruma sunulacak örneklerdendir. Göçebe boy yapılarında da bu duruma sıkça rastlanılmakta ve Türk adı da bu şekilde meydana gelmektedir. Türk adı esas itibariyle bir kabile birliğini yöneten boyun adıyla daha sonra bütün boy birliği ve son olarak bütün Türkler bu şekilde adlandırılmıştır (Györffy, 1990: 19-21).

Erdel'deki Sekeller önce asıl soy yapısında bütün Sekelleri tür ve dal adlarına ayırarak ortaya çıkmış, daha sonra ise bölgesel yapının meydana gelmesiyle Sekel yurdu Macarca *szék* olarak adlandırılan yönetim merkezlerine ayrılmıştır. Böylece iki farklı yapı birbiriyle kesişmiştir (Györffy, 1990: 16). Bu bölgesel yapılar başlangıçta toprak (*terra*), bölge (*districtus*) ya da diyakoz (*dioecesis*) adıyla ortaya çıkmış, bu adlandırma daha sonra Macarca *szék* olarak anılmıştır; nispeten daha yeni olan bu yapı 14. yüzyılın sonlarına doğru yaygınlık göstermeye başlamıştır (Szadeczky, 1927: 17). O dönemlerde Sekellerin Telegd, başka bir deyişle Udvarhely, Maros, Csík, Sepsi, Kézd, Orbó ve Aranyos adlı yedi yönetim merkezi varlığını sürdürmüştür (Györffy, 1990: 30).

Sekellerin bu yeni düzeninin oluşmasında Macaristan'daki idarî bölge (Macarca *vármegye*) yapısının önemli bir etkisinin olduğu, hatta yönetim merkezlerinin bu örnek temelinde meydana geldiği ileri sürülmektedir. Buna karşın bu iki yapı arasında

farklılıkların da olduğu belirtilmektedir. Macarlar idarî bölge düzenlerine tedricen ve nihaî olarak 13. yüzyıl boyunca uyum sağlamaya çalışarak eski boy yapılarından vazgeçerken Sekeller yönetim merkezi düzeninde de eski boy yapısını sürdürmüştür (Szádeczky, 1927: 17).

Sekellerin Orta Çağ'daki yönetim ve mülk yapılarına gönderme yapan veriler de yine Orta Çağ'a ait resmî kayıtlarda karşımıza çıkmaktadır. Sekeller 1279 yılında kaydedilen bir hukuk metninde *Siculorum de Telegd (Telegd Sekelleri)* şeklinde zikredilmektedir (SzO III, 1890: 2-3). Telegdli Sekeller daha sonra Udvarhely'e göç ederek orada bölgesel bir yapı meydana getirmiştir. *Udvarhelyszék* biçimi kayıtlarda 1448 yılında ortaya çıkmıştır (SzO I, 1872: 159). Telegd adı Adorján türünün bir kolu olarak karşımıza çıkmakta ve her iki isim de Bihar'da bulunmaktadır. Udvarhely yönetim merkezinde Telegd adlı bir yerin bulunmaması da bu yerin Bihar'da olduğunu güçlendirmektedir (Csíkszentmihály Sándor, 1930: 40-41). Bihar'daki Sekeller altı türe ve yirmi dört kola ayrılan boy yapısı halinde yaşamış ve bu eski boy yapısında zamanla ayrılmalar meydana gelmiştir (Györffy, 1990: 26).

Telegd Sekelleri Udvarhely üzerinden Teleg başdiyakozluğuna bağlı olan Csík Havzası'na taşınmıştır. Csikten hareket ederek daha sonra 13. yüzyılın sonu ya da 1300 civarında Csík diyakozluğunun idaresi altında olan Gyergyó ve Kászón'a yerleşmişlerdir. Kászón'da altı türün görülmesi Csíklilerin bu topraklara altı tür ve yirmi dört dala ayrılarak yerleştiğini göstermektedir (Györffy, 1990: 29).

Maros Sekelleri de muhtemelen Telegd Sekelleriyle yakın zamanlarda Telegd'deki ana yapıdan ayrılmıştır (Györffy, 1990: 29). Daha sonraları Maros'ta bölgesel bir yapı meydana getirmişler ve bu yapı ilk olarak 9 Nisan 1408 yılında kayda geçirilen resmî bir belgede (*in terra Siculorum in sede Maros*) geçmiştir (SzO III, 1890: 23-24). 15. yüzyıl öncesine dayanan kayıtlar da Sekel nüfusunun daha önceleri o bölgede olduğunu göstermektedir. 1264 yılına ait hukuk metninde Kral IV. István'ın

(1163-1165), Meggyes ve Fiók'un yandaşlarına hizmetlerinden ötürü Nyárádtó'deki Teremi toprağını bahşettiği kaydedilmiştir (SzO IV, 1895:1). Aynı şekilde Kral IV. László da Meggyes'in oğulları Péter ve Miklós'un ricası üzerine atası V. István'ın (1270-1272) Teremi toprağından bahseden belgeyi 1285 yılında yeniden kaleme almış ve özellikle Moğollar karşısında verilen mücadelede gösterdikleri sadık hizmetlerinin karşılığında elde ettikleri o mülkü tasdiklemiştir (SzO IV, 1895:2).

Kézd, Orbó ve Sepsi Sekelleri ise 13. yüzyılın ilk yarısında bugünkü Háromszék bölgesine yerleşmiştir. 1224 yılına ait hukuk metninde Sebes (Szászsebes) toprağında yaşayan Sekellerden bahsedilmektedir (Györffy, 1990: 29). 1252 yılında ise IV. Béla'nın, Sepsi Sekeli (*Siculus de Sebus*) Akadás'ın oğlu Vincze'ye⁶⁴ Kerç'teki Eflakların, Brassó'daki Saksonların ve Sepsi Sekellerinin toprağı arasındaki Szék toprađını⁶⁵ bahşettiğinden söz edilmektedir (SzO I, 1872: 9). Dolayısıyla Sepsi Sekelleri 1224 ve 1252 yılları arasında bugünkü yerlerine yerleşmişlerdir (Györffy, 1990: 29).

Orbó Sekelleri ise bugünkü yurtlarına eski yurtlarının bulunduğu Orbó ve Sebes civarındaki yerlerinden büyük ihtimalle Sebeslilerden daha geç bir dönemde göç etmişlerdir (Györffy, 1990: 29).

⁶⁴ Vincze veya Macarca ifade ediliş biçimiyle Bencenc çocuk yaştan itibaren krala hizmet etmiş, hizmetlerine mükâfat olarak Kral IV. Béla tarafından Szék toprağı olarak adlandırılan bölgeyi elde etmiştir (Csíkszentmihályi, 1930: 27).

⁶⁵ Szék toprağı II. Andras'ın 1224 yılında Sekellerin toprağı olarak (*terra Siculorum*) adlandırdığı bölgeyi işaret etmekte, başka bir ifadeyle Szeben kontluğunun hâkimiyeti altına dâhil ettiği Sepsi yönetim merkezinin (*terre Sebus*) bir kısmını ifade etmektedir (SzO I, 1872; 5). Bu bölgede Hidvég, Erösd, Árapatak, Nyárospatak ve Liget adında beş köy bulunmaktadır (Csíkszentmihályi, 1930: 27; SzO I, 1872; 5).

Kézd Sekelleri ve Aranyos Sekelleri daha önce de belirtildiği üzere Szászkézd bölgesinden gelmiştir. Kézd yönetim merkezini oluşturan Sekellerin beş türü 13. yüzyılın ilk yarısında bu bölgeden ayrılırken Kézd'deki altı türden oluşan ana yapısı ise yüzyılın ikinci yarısında kuzeye, Aranyos yakınına yerleşmiş ve orada daha sonra Aranyos yönetim merkezini meydana getirmiştir (Györffy, 1990: 29). 1307 yılında kaydedilen bir hukuk metninde de Sekellerin bugünkü Háromszék bölgesindeki varlığına gönderme yapılmaktadır. Bu belgeye göre Udvar'ın oğlu olan Kézd Sekeli András ve onun oğulları Fulkun ve István, Torján ve Rekettyásvölgye'de olan mülklerini Apor'un oğulları János ve Sándor'a, ayrıca akrabaları olan István'ın oğlu Egyed'e yüz yirmi Mark karşılığında vermiştir (SzO, 1890: 6).

İncelenen belgeler ışığında Sekellerin Sekel yurdunu nihaî olarak 13. yüzyılda soy ve dal yapısına göre ortak mülkiyete dayalı olarak mesken tuttıkları görülmektedir. Orta Çağ'daki Sekellerin bu bilinçle toprak mesken tutmaları köken meselelerinin aydınlatılmasında son derece önem taşıyan bir husustur. Zira başta Oğuzlar olmak üzere çeşitli Türk boylarının da benzer bir usulle toprağı mülk edindikleri bilinmektedir. Sekel yurdunda Sekellerin dışında Macarlar, Saksonlar ve Eflaklar da yaşamıştır. Fakat Sekeller yabancı unsurlarla karışmadan kendi öz kimliklerini korumayı başarabilmiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde ise güçlü bir kimlik bilincine sahip olmaları etkilidir.

IV. BÖLÜM

16. YÜZYILIN ORTALARINA KADAR SEKELLERİN MACAR KRALLIĞINDAKİ ASKERİ DÜZENLERİ

Sekellerin Orta Çağ tarihi onların savaşçı kimliklerine, Macar ordusuna veya Macar Krallığına sundukları askerî hizmetlerine gönderme yapan pek çok tarihî olgu ile doludur. Macar kaynaklarında ortaya çıktıkları ilk andan itibaren askerî nitelikleri ile zikredilmişler ve tarihî Macaristan'ın gerek iç gerekse dış tehditlere karşı savunulmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu nedendir ki modern Macar tarihçileri tarafından “bütün Sekellerin gençliğinden yaşlılığına kadar asker olarak doğduğu” (Jancsó, 1921: 11), “Sekel *ulusunu* savaşın yarattığı, yaşattığı ve yüksek tarihsel seviyeye ulaştırdığı” gibi ifadelerle nitelendirilmişlerdir (Szádeczky Kardoss, 1927: 32).

Sekellerin askerî yükümlülüğünün ve savaş biçiminin 15. yüzyıla kadar, başka bir deyişle Kral Sigismund'un (1387-1437) yurt savunmasına ilişkin 1429 yılında yaptığı genel düzenlemeye kadar örfî kurallara dayalı olduğunu ve bunun detaylı olmadığını; bu kapsamda sadece mülk sahibi Sekellerin at üzerinde, yoksul halkın ise piyade olarak askerî hizmetlerini yerine getirdiğini bilmekteyiz (Szadecky Kardoss, 1927: 32). 1429 yılına ait söz konusu düzenlemeden ise Sekel kontunun iki askerî birlikle hareket ettiği, Sekellerin potansiyelleri doğrultusunda (*cum potencia*) savaşta yer aldığı, Saksonların ve Sekellerin dört bin kişiden oluştuğu anlaşılmaktadır (SzO I, 1872:126). Kral II. András'ın (1205-1235) 1224 yılında yayımlanan *Andreanum* isimli imtiyaznamesinde Saksonların beş yüz kişiden oluştuğu göz önüne alındığında Sekeller

üç bin beş yüz kişinin katılımıyla savunma savaşlarında yer alarak büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (Szadecky Kardoss, 1927: 32).

Sigismund 1435 yılında Sekellerin savaş yapısına ilişkin tekrar bir düzenlemeye gitmiş, Kral Mátyás döneminde (1458-1490) ise bu düzenleme tasdik edilerek Sekellerin askerî sorumlulukları güncellenerek tamamlanmıştır (Szadecky Kardoss, 1927: 32). Kral Mátyás'ın 26 Nisan 1463 tarihli hukuk metninde Erdel'in üç halkının seferberlik durumunda nasıl hareket edeceğine ilişkin askerî kurallar tanımlanmakta (SzO I, 1872: 196), Sekellere ilişkin kısım ise şöyle açıklanmaktadır:

X. Sekeller, eski geleneklerine uygun bir biçimde askerî güçlerinin üçte ikisini ayaklanma durumunda göndermek, üçüncü [geri kalan] kısmını ise her ihtimale karşı yurt içinde hazır bulundurmak zorundadır. Savaşa çağırılmaları ya kana bulanmış kılıçla ya Sekel kontlarının ya da-eğer şahsı aynı zamanda Sekel kontu ise- voyvoda beyin mektubuyla olacaktır. Öte yandan umulmadık bir ayaklanma durumunda ihtiyaç olursa bütün yönetim merkezlerinin komutanları davulla veya semantronla⁶⁶ ve Tüzhalom⁶⁷ olarak adlandırılan belirli yerlerde odun istiflerinin yakılması aracılığıyla çağırılacak, buna gelmeyen kişi ise kellesini kaybedecektir.

⁶⁶Söz konusu hukuk metninin orijinal Latince biçiminde “Zaldobonibus” şeklinde geçmekte; Macar literatüründe ise “száldob, tóka” terimleriyle karşılanmaktadır. Bu alet Erdel'deki Eflaklar tarafından kiliselerde çanın olmadığı durumlarda kullanılmıştır. Çan yerini tutan bu çalgı, asma tahta levha şeklindedir (Szádeczky Kardoss, 1927: 35; Kordé, 2001: 65).

⁶⁷ Kézdivásárhely yakınındaki bu tepe bir gelenekle ilişkilendirilmiştir. Bu geleneğe göre oradan geçen her Sekel istirahat eder. Bu geleneğin eski Pagan dönemi ibadet yerlerinin hatırasını muhafaza ettiği varsayılır (Révai nagy lexikona, 1995: 567).

XI. Bununla birlikte savaşa çağırma esnasında ya da savaş durumunda eksik olmasın diye bazı yöntem merkezlerinin komutanları barış döneminde-üstelik çok nadir değil- silahların ve diğer teçhizatların kontrolünü yapmak zorundadır. Eğer ihmal ederlerse ya da [...] emre itaat etmezlerse, her biri cezasını çekecektir [...] (akt. Kordé, 2001: 52-53).

Kral Mátyás, ülkenin menfaati doğrultusunda daima Sekellerin askerî gücünü muhafaza etmek için uğraşmış, bu nedenle atlı ve piyade Sekellerin yanında yer almıştır. Hatta öyle ki Sekel soyluları karşısında sözü edilen askerî sınıfın “müttefiki” haline gelmiştir (Egyed, 1975: 296). Kralın bu tutumu 9 Aralık 1473 tarihli hukuk metninde de doğrulanmaktadır. Bu belgeye göre Kral Mátyás, Zemplén ilindeki Modra kalesini kuşattığı sırada ordugâhında bulunan Udvarhelyszék ve Marosszék’teki soylu Sekel süvarilerinin ve piyadelerin şikâyeti üzerine Erdel Voyvodası ve Sekel Kontu Balázs Magyar’a bütün Sekeller adına yayımlanmış bir imtiyaznamenin ilan edilmesini emretmiş ve Sekel soylularının Sekellerden zorla para toplamasını yasaklamıştır. Aynı zamanda genel bir denetim yaptırarak kadim özgürlüklerine rağmen soylu Sekel süvarilerinin ve piyadelerinin listesinin ayrı ayrı düzenlenmesini emretmiş, bu şekilde soyluların keyfe göre hareket etmelerinin önüne geçmek istemiştir (SzO I, 1872: 219-220). Söz konusu hukuk metninde ayrıntılar şu şekilde sunulmuştur:

Udvarhely ve Marosszék’ten gelen ve şu anki ordugâhımızda olan sadık Sekel atlılarımız ve piyadelerimiz, kendi soylarının soylu süvarileri arasından pek çok kişinin onları kendilerinden para tahsil etmekle yükümlü tuttuklarını, bunun dışında onların üç soyunun⁶⁸ düzeninin

⁶⁸ “Sekellerin üç soyu (*trium generum Siculi*)” ifadesi Orta Çağ resmî yazışmalarında 1339 yılından itibaren karşımıza çıkmaktadır (Csíkszentmihályi, 1930: 43; Györffy,

bozulduğunu şikâyet mahiyetinde bize bildirmiştir. Zira krallık ihtimamımızın temel dayanağı, krallık itibarımıza yardımcı olan yandaşlarımızın hepsinin veya bazılarının hak ettiği ödülü alması olmalıdır. Bu nedenle enine boyuna mütalaa ederek yandaşlarımızın ve bütün Sekellerin sadakatini ve daima cesurca savaşa hazır olmalarını şu anki hukuk metni aracılığıyla en kesin biçimde sadakatinize sunuyoruz ki bu mektubun okunmasının ardından gecikmeksizin iyileştirme yapılsın. Böylece ilk olarak aynı sadık Sekellerimiz ezelden beri hiçbir isim altında ne bize ne de bizim adamlarımıza para ödemeye mecburdur; sadece onlar için çıkartılan ayrıcalık mektubumuzdan ayrıntılı bir şekilde öğreneceğiniz üzere biz ve Macaristan'ın yüce krallarının evlilikleri ve vaftizleri vesilesiyle yapılan eğlenceler için gönüllü ve istekli bağışlara, ayrıca gelirlerine göre onlara veya onlar tarafından gönderilen elçilere atlı bir birlik vermeye mecburdur. Bu nedenle en ağır cezayı bildirerek her türlü tahsilatı açık bir biçimde yasaklayınız, eğer buna rağmen başka türlü davranan birileri olursa onları bu sebepten dolayı Sekellerin geleneklerine göre bütün mülkünden mahrum etmek gerekir. İkinci olarak ise sadık Sekellerimizin çevresinde gecikmesizin genel bir gözlem yaparak sürekli olarak ayırım yapılması için soylu süvari denen ve soyluların kökünden gelen atlıları kendi durumlarına göre ayrı kayıtlara, piyadeleri ise soylulardan hiç kimsenin kendi hükmüne göre değiştiremeyeceği, aksi takdirde ebedî aşağılanmaya maruz kalacağı bir diğer kayıta yazınız. Her

1990: 70; Kordé, 2001: 65). Bu ifadeyi araştırmacıların bir kısmı Sekellerin üç boyuyla ya da soyuyla ilişkilendirmektedir (Csíkszentmihályi, 1930: 42-43; Szádeczky, 1927: 52-53; Balás, 1984: 76). Diğer taraftan bu adlandırmanın Sekel toplumunun üç tabakasına, başka bir ifadeyle Sekellerin soylu, soylu süvari ve sıradan halkına göndermede bulunduğunu iddia eden görüşler de bulunmaktadır (Györffy, 1990: 71).

dönemki Erdel voyvodamızın ve Sekel kontumuzun bilgisi olmadıkça ne bunlar arasından ne de kura usulü⁶⁹ üç toprağa ve servete sahip olmadıkça, aynı şekilde sözü edilen voyvodamızın bilgisi olmadıkça onlar arasından hiç kimse üst dereceye yükselebilir. Bu konuda başka türlü davranmayınız, hazırlanan kayıtları ise bize gönderiniz (akt. Kordé, 2001: 53-54).

Kral Mátyás tarafından 1481 yılında Erdel voyvodası ve Sekel kontu olarak atanan Báthory István, özgürlükleri uğruna ölüm kalım savaşı veren Sekellere karşı Kral II. Ulászló'nun hükümdarlığı sırasında (1490-1516) “despotça” davranışlar sergilemiştir. Sekel soylularını ölüm, işkence, sürgün, tehdit ve yağmalama gibi pek çok eziyete maruz bırakmış; kendisini krala şikâyet etmeye cüret eden kişinin başının vurulacağını söyleyerek Sekellere gözdağı vermiştir (Balás, 1984: 127). Baskıya ve zulme daha fazla dayanamayan Sekeller ise 1492 yılında özgürlüklerini savunmak adına mücadeleye girmiştir. 2 Aralık 1492 tarihinde Udvarhelyszék'teki Nagysólymos'ta toplanılan mecliste bir araya gelerek kralın kendilerine eski özgür haklarını vermesi için Erdel soylularından ve Saksonlardan yardım talep etmişlerdir (Balás, 1984: 126-127; Szádeczky Kardoss, 1927: 44). Sekellerin krala hitap ettiği belgede voyvodanın

⁶⁹Sekeller Sekel yurduna ilk önce soy veya dalın mülküne göre ortak bir şekilde sahip olmuşlardır. 13. yüzyıldaki nihaî yerleşimlerinin ardından tarımın gelişmesiyle yerleşim yerlerinin etrafındaki ekilecek toprakların ve ormanların büyük kısmını köyler kendi aralarında bölüşmüşler ve böylece dal usulüne dayalı toprak birliği yerine köylere göre paylaşılan topraklar meydana gelmiştir. Bütün köyün ortak mülkü olan bu toprakların sürülmeye elverişli kısımları ise bir ya da daha çok yıl süreyle aralarında paylaşılmıştır. Paylaşma kura yoluyla, üstelik ok çekme usulüne göre meydana gelmiş, bu nedenle paylaşılan toprak ok toprağı (*nyilföld*) olarak adlandırılmıştı (Györffy, 1990: 32).

Sekellere karşı yaptığı haksızlık ve zulüm anlatılmış, bunun yanı sıra Sekellerin “sekizde birlik kısmının” kral ordusuna gönderilmek istendiği, bu ordunun hazırlığı ve ordugâh için herkesin adam başı birer forint ödediği, bunun toplamda yaklaşık olarak yüz bin forinte tekabül ettiği de bildirilmiştir. Ayrıca alınan bu parayla ücretli askerlerini düzene koydukları ve paranın büyük bir kısmını hazırlıklar için harcadıkları; voyvodanın, Sekel soylularını teker teker yanına çağırarak onlardan ulufe için para aldığı da şikâyetler arasındadır (Szádeczky Kardoss, 1927: 33).

Sekellerin savaş hazırlıklarının masrafları için yurttan kalanlardan da para talep edildiği yukarıdaki bilgilendirmeden açıkça görülmektedir (Szádeczky Kardoss, 1927: 33). Ayrıca Sekel askerî gücünün ihtiyaç doğrultusunda savaşa dâhil edildiği Kral II. Ulászló'nun 8 Eylül 1494 tarihli hukuk metninde de anlatılmaktadır. II. Ulászló 1494 yılında mevcut ihtiyaca ve hazineye binaen Sekel ordusunun sadece on altıda birlik kısmının savaşa gitmesi konusunda Kézdiszék Sekelleriyle mutabakata varmıştır (SzO I, 1872: 281).

Kral II. Ulászló 13 Temmuz 1499 tarihinde Sekellerin talebi doğrultusunda Sekel geleneğini ve özgürlüğünü tasdikleyen bir belge yayımlamıştır (SzO III, 1890: 138). Bu imtiyaz belgesinde detaylı bir şekilde Sekellerin savaş yükümlülüğü ve savaş biçimi anlatılmış, bu bağlamda savaşta Macar ordusunun ön saffını oluşturdukları, geri çekilme sırasında ise arka savunmayı yerine getirmekle yükümlü oldukları belirtilmiş, ayrıca Sekellerin savaşa katılım ve asker çıkarma oranlarının coğrafi konum ve kralın ya da vekilinin katılımı doğrultusunda değişiklik gösterdiği de kaydedilmiştir. Söz konusu belgedeki detaylar şu şekildedir:

(...) İlk olarak, Majesteleri kral şahsen doğuya doğru, başka bir ifadeyle Boğdan'a karşı savaş başlattığında bütün Sekeller teker teker, yani süvariler ve piyadeler Majesteleri kralın ordusunun önünde gitmeye, Majestelerinin ülkesinin sınırı dışında on beş gün kendi masraflarını

üstlenerek çatışmayı beklemeye ve daha sonra geri dönüş zamanında kralın ordusunu takip etmeye mecburdurlar.

Ayrıca Majesteleri aynı şekilde doğu kısımlara doğru savaşmaya vekilini gönderdiğinde o zaman Sekellerin tam olarak yarısı yukarıdaki şekilde yola koyulmaya mecburdur.

Ayrıca Majesteleri güneye doğru, başka bir deyişle Eflak'a karşı şahsen sefere gittiğinde o vakit Sekel halkının, yani süvarilerin ve piyadelerin tam olarak yarısı benzer şekilde on beş gün Majestelerinin ülkesinin sınırı dışında çatışmayı beklemek zorundadır, giderken Majestelerinin ordusunun önünde ilerleyerek ve dönüşte ise takip ederek. Öte yandan Eflak'a doğru Majesteleri kralın vekili savaşa gittiğinde Sekellerin tam olarak beşte biri hizmet etmekle ve savaşmakla yükümlüdür.

Ayrıca, Majesteleri kral şahsen batıya doğru savaşa gittiğinde toprak sahibi her on Sekelden biri Majesteleri kralın hizmetine paralı asker çıkarmakla yükümlüdür. Öte yandan eğer Majesteleri vekili aynı yerlere savaşa giderse ya da Majesteleri kuzey kısımlara bizzat savaşa giderse o vakit Sekeller, yirmide birlik kısımdan birer ücretli asker çıkarmakla ve ordunun bu şekilde oluşturulması sırasında her yönetim merkezinden soylular arasından bir komutan vermekle yükümlüdürler.

Öte yandan yukarıda anlatıldığı biçimde sefere çıkmak sadece acil ihtiyaç olarak veya ülkeyi ve Erdel'in kısımlarını tehdit eden tehlikelere karşı koymak gerektiği şeklinde yorumlanamaz; sözü edilen bu Sekeller, ülkenin durumunun yatıştırılmasına ve sakinleştirilmesine, ayrıca düşmanın kovulmasıyla ülkenin durumu barışa ve huzura erişinceye kadar mevcut duruma ve işlerin ihtiyacına göre savaşmak ve asker çıkarmak zorundadır, zira görüldüğü üzere günde pek çok tehlike meydana gelmektedir. Oysa bundan sonra ortaya çıkacak tehlikeler yüzünden yeni plana ve nasihate ihtiyaç vardır, bu nedenle şu anki

onayımızın mevcut ihtiyaçla bir şekilde zıt düşmesini istemiyoruz. Bunların dışında Sekellerin yukarıda sözü edilen halkının hepsi Erdel yurdunu herhangi bir taraftan tehdit eden savaşta Majesteleri kralın, voyvoda ya da mevcut kontun isteği ve emri üzerine bu zamana kadar yaptıkları gibi muktedir oldukları şekilde uygun savaş silahlarıyla savaşmaya, hatta yurdun savunması için sürekli nöbet tutmaya mecburdurlar. Bundan dolayı bu Sekeller Macaristan'ın şanlı kralları tarafından soyluluk imtiyazı tanınmış gerçek bir soylu olarak bütün vergiden ve her tür hizmetten muaftır (...) (akt. Kordé, 2001: 57-58).

Kral János Szapolyai (1526-1541) 1536 yılında Marosvásárhely'de meclisi toplamış, bu mecliste Sekeller arasından ileri gelenlerin ve görevlilerin iyi birer atla, zırhla, miğferle, mızrakla, kalkanla, kılıçla; soylu süvarilerin ise atla, miğferle, mızrakla, kalkanla, kılıçla, topuzla veya külünkle ya da okla kuşanmaları gerektiği bildirilmiştir. İki hektar toprağa sahip olan sıradan Sekellerin de aynı şekilde kuşanmasına; iki hektar toprağı olmayan, ancak altı öküze sahip olanların zırhla, mızrakla, miğferle, külünkle ya da okla; yoksulların miğferle, hançerle ya da tırpanla; düven süren kişilerin ise balta ya da mızrak ve kalkanla savaşa hazır bulunmasına karar verilmiştir (Szádeczky Kardoss, 1927: 33).⁷⁰

Sekellerin savaş biçimlerine ilişkin hükümler 1 Kasım 1545 tarihinde Marosvásárhely'de yapılan mecliste de karara bağlanmıştır. Burada alınan kararlar arasında elli forint değerinde servete sahip olan soylu Sekel süvarilerinin at, miğfer, zırh ve mızrak; on iki forint değerinde mülkü olanların at, kalkan ve mızrak; daha azına sahip olanların ya da hiçbir mülkü olmayanların ise at bulundurmaları gerektiği yer

⁷⁰ Sekellerin savaş teçhizatları hakkında bilgi veren diğer bir kaynak için bkz.: Balás, 1984: 137.

almaktadır. Ayrıca herkesin bu askerî teçhizatları Húshagyókedd⁷¹ gününe kadar hazır bulundurması da zorunludur (SzO V, 1896: 58).

Kral I. Ferdinand (1526-1564) Erdel'in hâkimiyetini ele geçirdiğinde bölgenin durumu hakkında, özellikle Sekellerin sahip olduğu ayrıcalıklara, vergi ve savaş yapısına ilişkin bilgi edinmek için 1552 yılında bölgeye yetkilileri göndermiştir. Yetkililer, Erdel'in durumu hakkında ayrıntılı bir rapor hazırlamış ve bu raporda Sekellerin hukukî, askerî durumu hakkında bilgi vermiştir (Szádeczky Kardoss, 1927: 53-54). Sekellerin askerî durumlarına ilişkin her Sekel erkeğinin krala eşlik etmeye ve bir ay ücretsiz askerlik yapmaya mecbur olduğu yazılmaktadır. Sekeller, bir ay sonra düşmanla çarpışmamış olsa bile kral onları orduda tutmak isterse onlara para vermektedir. Sekellerin ayrıca kraliyet muhafızı oldukları da bilinmektedir, çünkü kaynaklarda yüz atlıyı sürekli olarak kral sarayında bulundurmaya ve onları her yıl üç defa değiştirmeye mecbur oldukları anlatılmaktadır (Szádeczky Kardoss, 1927: 34).

Sekellerin savaş yükümlülüğüne ilişkin gelenekleri Erdel'in üç halkının 10 Haziran 1554 tarihinde Medgyes'te topladığı mecliste detaylı bir şekilde anlatılmaktadır (Kordé, 2001: 61). Buradaki kayıtlı bilgilere göre Sekel beyleri, asiller, soylu süvariler ve özgür Sekeller tıpkı soylu beyleri gibi ihtiyaç duyulduğunda ve her biri teker teker sefere çıkmaya mecbur kaldığında o vakit Sekel asillerinden herhangi biri konumunu, ailesini ve yurdunu korumak için iki ya da üç Sekel'i geride bırakabilir. Aynı şekilde Sekel köyleri de köylerinin ve onların her teçhizatının ve hasılatının muhafazası için köylerin büyüklüğüne göre daha büyük köyler üç ya da dört, daha küçükleri ise komutanlarının bilgisi ve onayıyla iki Sekel'i geride bırakabilir. Ayrıca Sekellerin bulunduğu topraktaki kalelerin korunması ve muhafazası için durumun gerektirdiği

⁷¹ Katolik inancına özgü dini bir bayramdır. Karnavalın son günü olup etin artık tüketilmediği ve oruç tutulmaya başlandığı kül çarşambasından bir gün öncesine, yani salı gününe denk gelmektedir (A magyar nyelv értelmező szótára, t.y.).

şekilde on altı ya da yirmi kişiyi bırakabilirler. Diğerleri ise hepsi birden veya teker teker asiller, soylu süvariler ve özgür Sekel halkıyla birlikte burada ülkenin eski yasası ve geleneklerine, söz konusu duruma uygun bir şekilde iyi ve uygun bir atla, hatta atlı savaş aletlerinin hepsiyle; diğerleri ise piyadeleriyle öylesine iyi kuşanmış olsunlar ki sefere çıkmak gerektiğinde kellesini kaybetme yükümlülüğü altında herhangi bir hata bulmak mümkün olmasın. Ayrıca Sekel komutanları, voyvoda beylerinin hukuk metninde onlar için belirlenen zamanda ve onlar için ayrılmış garnizonlara her fırsatta gitmeye ve bir araya gelmeye, komutanlığa bağlı olan Sekelleri sefere çıkmaya teşvik etmeye, emir geldiğinde ise hızlı bir şekilde gitmeye mecburdur. O durumda eğer Sekeller arasından birisi sefere çıkmak istemezse hemen önceki voyvodaya bildirilsin, voyvodalar ise böylelerini layık olduğu şekilde cezalandırsın. Fakat komutanlar böyle durumda hiç zaman kaybetmesin. Aynı komutanlar ya da onlar arasından birisi sefere çıkmayı istemez ya da onlar için belirlenen zamanda garnizonda veya sefere çıkanların önünde yer almayı istemezse ve bunu voyvodalara hemen bildirmezse o zaman bu komutan diğer isyancıların layık olduğu aynı cezayı kendisine vermekle yükümlüdür (akt. Kordé, 2001:62-63).

V. BÖLÜM

16. YÜZYILIN ORTALARINA KADAR SEKELLERİN MACAR

KRALLIĞINDAKİ ASKERÎ HİZMETLERİ

Sekellere ve onların Macar ordusu içindeki askerî kimliklerine ilişkin en eski tarihsel veriler önceki bölümde de değinildiği üzere 14. yüzyıl Macar kroniği *Képes Krónika*'da muhafaza edilmiştir. Sekellerin üstlendiği bu görev ilk olarak 1116 Olšava (Macarca Olsava) ve 1146 Leitha (Macarca Lajta) Savaşı'nın anlatıldığı kısımda belirtilmiştir. Bu en eski iki tarihsel veri çağdaş kayıtlar olduğu, başka bir deyişle olaylara canlı tanıklık ettiği, üstelik yabancı kaynaklardaki verilerle de doğrulanabildiği için (Györffy, 1990: 13) bunları “güvenilir kaynak” olarak değerlendirmek mümkündür (Györffy, 1990: 13; Németh, 1990a: 100). Sekellere ilişkin kaynak oluşturan bu kayıtların önemi Sekellerin askerî rollerine göndermede bulunması ve savaş yöntemleri hakkında bilgi sunmasıdır. Ayrıca bu kayıtlara dayanarak Sekellerin söz konusu dönemlerde veya bu dönemlerden daha erken bir zamanda Macar Krallığına, dolayısıyla Macar ordusuna dâhil oldukları da ifade edilebilir.

Macar kroniğinde tasvir edilen Sekellerin ilk savaşı 1116 yılında, Macar Kralı II. István'ın (1116-1131) hükümdarlığı döneminde cereyan etmiştir. Bu olayın tarihsel arka planında II. István'ın, Macaristan'ın dış politikadaki durumunu iyileştirme çabası içinde olması yer almaktadır. II. István, hakimiyeti ele aldığı Macaristan dış politikada yalnızdı ve kral, Macarları bu yalnızlıktan kurtarmak adına ilk önce Çeklerle uzlaşmayı denemiştir. Bu nedenle 1116 yılının mayıs ayında Olšava Nehri yakınına, başka bir ifadeyle Macar-Çek sınırına Çek Prensi Vladislav ile görüşmeye gitmiştir (Kristó, 1986:

73). Ancak Macar kroniğine göre, kötü niyetli Solt'un⁷² entrikası neticesinde aralarında bir görüşme gerçekleşmemiş, olaylar tam tersi yönde şekillenmiş ve taraflar çatışmaya girmiştir. II. István, Solt'un yönlendirmesi üzerine Çek prensinin ordugâhının yakınına okçularını göndermiş, "Çekler okçuların geldiklerini görünce duyduklarının doğru olduğuna inanmışlar ve okçulara saldırmışlardır. Alçak Peçenekler ve Sekeller tek bir yara almadan [Macar] kralının ordugâhına kadar kaçmışlardır. Kral bunu duymuş ve çok az adamıyla birlikte Macaristan'a dörtlüğe gitmiştir (...) Çekler daha sonra kral ordugâhını tamamen yok etmişlerdir. Urosa'nın oğlu Naip János, kraldan uzakta konuşlanmıştır. Bu olayı duyar duymaz sessizce ve ihtiyatla adamlarını silahlandırmış ve ordugâhı bozguna uğratan Çeklere saldırmıştır. Macarlar Tanrının yardımıyla kılıçla düşmanlarını yenmiş ve onları acımasız bir ölümle yok etmiştir." (Tarján, 1993: 53).

Bu savaş, Çek kronik yazarı Cosmas Pragensis'in (1045-1125) eserinde de anlatılmıştır. Çek kaynağına göre, Macarlar daha başından barış yapmak istememiş, savaşmak istemiş; bu nedenle Vladislav, II. István ile planlanan görüşmeye gitmemiştir. Olšava Nehri'nin öteki kıyısında saldırı emri verildiğinde Çekler sınırı oluşturan nehirden karşıya geçmiş ve orada hemen savaş meydana gelmiştir. Macar ordusunun ön safını oluşturan Sekeller ve Peçenekler takdire şayan bir şekilde savaşmış, zira bunlar saldırganları ve Çek hükümdarını kaçırtmışlardır. Diğer taraftan Çeklerin diğer birlikleri de savaş meydanına gelmiş ve kralın ordugâhına arkadan saldırmışlardır. Çekler, kralın ordugâhını bozguna uğrattırken Macarlar ise aklını kaybetmiş gibi ülkenin iç kısımlarına kaçmışlardır. Bu esnada kralın ordugâhına geri dönen yabancı kökenli savaşçılar, Sekeller ve Peçenekler savaşın gidişatını tersine çevirememiş ve hızlıca oradan kaçmışlardır. Macar kraliyet ordusunun askerleri onların yakınlaştığını görünce onları

⁷² Kronikteki bilgilendirmeye göre bir zamanlar, sürekli kötülük yapan Solt adında birisi varmış ve bu kişi yaptığı kötülüklerden dolayı Macaristan'dan sürülmüş. O vakit Çeklerle bir olmuştur (Tarján, 1993: 53).

Çek sanmış ve korkudan kaçmışlardır. Pek çok kişi Vág Nehri'nde hayatını kaybetmiştir (Kristó, 1986: 74).

Kaynaklar arasında savaşın aşamalarına, diğer bir ifadeyle başlangıcına ve sonucuna ilişkin farklılıklar görülmektedir. Bunun yanı sıra her iki kaynakta Macar ordusunun önemli bir bölümünü oluşturan Sekel ve Peçenek gibi askerî birlikler de farklı sıfatlarla nitelendirilmektedir. Söz konusu kayıtlarda görülen bu düşünce ayrılıklarının ise eserlerin farklı zamanlarda kaleme alınmasından ve bilgilerin çarpıtılmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Kordé, 1991b: 20). Bununla birlikte her iki kaynakta da Sekellerin ve Peçeneklerin birlikte anıldığı, bu iki ayrı etnik gruba özel atıflar yapıldığı ve bu kaynakların onların Macar ordusu içindeki rolleri konusunda hemfikir oldukları açıkça görülmektedir. Ayrıca Sekellerin ayrı bir yapı olarak zikredilmesi, Macarlardan ayrı olarak kendi etnik adlarıyla anılması da bu benzerlikler içinde yer almaktadır.

Sekellerin askerî faaliyetlerine ilişkin diğer önemli veri ise 1146 yılında Macarlarla Avusturyalılar arasındaki savaş münasebetiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu savaş Macar Kralı II. Géza (1141–1162) ve Avusturya Markisi (aynı zamanda Bavyera Prensi) II. Henrik (1141-1177) arasında Leitha Nehri yakınında meydana gelmiştir. Bu olaya ilişkin bilgilendirmeler yine söz konusu Macar kroniğinde muhafaza edilmiş olmakla birlikte aynı olay hakkında Alman kaynağı da bilgi vermiştir (Kristó, 1986: 78-79). Macar kroniğine göre gelişmeler şu şekilde olmuştur:

Hain komutan Julianus'un sadakatsizliği yüzünden Alman Asker *Ratbold*, Macarlara ciddi kayıplar yaşatan Pozsony Kalesi'ne girmiş, genç [Macar] kralı ise buna tahammül edememiştir. Ordusunu, Macar sınır kalelerini yakıp yıkan Almanların öfkesine karşı harekete geçirmiştir. İmparator her ne kadar şahsen kralın karşısına gelmese de neredeyse bütün [askerî] gücünü Macaristan'ın yok edilmesi için harekete geçirmiştir (...) Sayısız çokluktaki [askerî] gücünden emin bir şekilde

Almanlar toplanmış ve devler gibi Macarlara karşı gelmiştir. Kral ise bütün ordusuyla Tanrı'dan umut beklemiş, ordusunu tanzim etmiş ve düşmana karşı harekete geçmiştir (...) Kralı kılıçla kuşandırmışlar, Tanrı'nın yüceliği kralın üzerinde belirilmiş, ilahî yardımdan kalbi güçlenmiş ve şahsı daha gürbüz bir hal almıştır; önceden olduğu gibi yüzü gülmüş ve kral neşeli bir telaşla savaşa gitmiştir. O zaman her iki dili de çok iyi bilen Göncöl adlı haberci yaklaşmış ve Alman ordusunun geleceğini krala haber vermiştir. Az sayıda olmaları ve yardıma çağırıldıkları kişilerin hepsinin henüz gelmemesi sebebiyle en iyi yolun, kralın şu an onlara saldırması olduğunu söylemiştir. Bu noktada kral onlara karşı harekete geçmiş ve aceleyle Macar sınırından karşıya geçmiştir. Almanlar devler gibi çok büyük atlar üzerinde şaşkıncu bir biçimde önlerine dikilmiştir. Kibirli bir tavırla ve aşağılayıcı sözler sarf ederek Macarlara saldırmış, bu şekilde onları dehşete düşürmek istemişlerdir. Macarlar da onlara karşı savaşa girişmiş; borazanlarını üflemiş, fanfarlarını öttürmüş ve gökyüzüne naralar atarak savaşı başlatmıştır. Kötü Peçenekler ve alçak Sekellerin hepsi koyunların kurtların önünden kaçtığı gibi kaçmış, zira onlar âdet olduğu üzere ordunun ön saflarında savaşmıştır. O sırada birkaç Macar birliği de Macarlar henüz savaşmadan evvel öfkeli Almalardan dehşete kapılmıştır. Savaşın başında Almanlar Macarları yenmişti, zira onlar sapkın gibiydi. Başlangıçta hep hiddetliydi, ancak nihayetinde zayıf düşmüşlerdi (Tarján, 1993: 57).

Bu savaşın tasvirine ilişkin Macar kroniğinde yer alan bazı anlatımlar Alman kaynağı tarafından da doğrulanmaktadır. Örneğin Macar kroniğinde, Pozsony Kalesi'nin Almanlar tarafından ele geçirilmesine sebep olan "haince" davranışı Alman kaynağındaki şu veriler de güçlendirmektedir: "II. Géza kalede yaşayanlara, krala [II.

Géza] karşı hangi sebeple böyle ağır bir haksızlık yaptıklarını komutanlar vasıtasıyla sorduğunda onlar bunu ... beyleri Boris için yaptıklarını söylemişlerdir.” (Kristó, 1986: 78). Macar kroniğindeki verilerle çoğunlukla benzerlik gösteren diğer detaylar ise Alman kaynağında şu şekilde tasvir edilmiştir:

II. Géza yetmiş bin ya da daha fazla savaşıyla Moson Kapısı'nda harekete geçmiş ve ordugâhını bu kapı ve Leitha arasındaki düzlüğe kurmuştur. Henrik ise bu nehrin diğer kıyısında ordugâh kurmuştur. Alman tarafında yer alan casuslar düşmanın stratejilerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. II. Géza, çocuk yaşta olması sebebiyle o zamana kadar hiç şövalye kıyafeti giymemiş, bu nedenle piskoposlar tarafından silahla kuşandırılmıştır. II. Géza, düşmanın saldırısını geri püskürtmesi için okçulardan oluşan iki kanadı öne yerleştirmiş ve kendi taburundaki on iki binden fazla süvariye yerinde bırakırken başında amcası Béla'nın bulunduğu büyük bir savaş hattını düz bir çizgide tutmuştur. Macar kralı Leitha Nehri'nden güçlkle karşıya geçerek saldırıyı başlatmıştır (Kristó, 1986: 79).

Savaşın ilerleyişi hakkında Alman kaynağının yer verdiği bilgilere göre, Almanların düşman stratejilerini ortaya çıkarma gayreti II. Géza'nın ordularının Leitha Nehri'nden karşıya geçmesine yol açmıştır. Prens Henrik'in maiyetinde düşmana karşı ne zaman hücumla geçecekleri konusunda bir kararsızlık hâkimdir. Bunun yanı sıra Henrik'in adamları Macarların Leitha ötesindeki bozgununa ilişkin yanan ateşi yanlış yorumlamış; kaçan Macar ordusunun, ordugâhlarını ateşe kurban ettiğini düşünmüştür. Durumun yanlış yorumlanması neticesinde Henrik hızlıca silahına sarılmış ve tozu dumana katarak düşmana hücum etmiştir. Bu durum askerî düzenin bozulmasına ve dağınık biçimde hareket etmelerine yol açmıştır. Nihayetinde bu hummalı koşuşturmanın ardından Alman askerleri öndeki iki birlikte bulunan okçularla karşı

karşıya gelmiş ve onları iki kontlarıyla beraber neredeyse tamamen yok etmiştir. Prens Henrik okçular karşısında zafer elde ettiğinde krala ve amcası Prens Béla'nın savaş hattına da saldırmış, ancak kralın taburundan hiç kimse yerini terk etmemiş, hareketsiz bir biçimde tıpkı ormandaki ağaçlar gibi dikilip kalmışlardır. Macarlar tam kaçmayı düşündükleri ve arkalarını dönmek istedikleri esnada Henrik'in arkasından ilerleyen Alman birlikleri, prens ne olduğunu anlamadan kaçmıştır. O vakit Macarlar güçlerini toplamış ve prensin etrafına akın etmiştir. Prens Henrik kaçarak ve komşu Viyana şehrine yerleşerek bu felaketten kurtulmuştur. Macarlar ise Fischa Nehri'ne kadar düşmanı kovalamış ve sonra yurtlarına dönmüştür (Kristó, 1986: 79-80).

1116 ve 1146 yıllarında meydana gelen savaşların tasvirinde Sekellerin ön savunma rolleri göze çarpmakta, her iki tasvire göre Sekeller Peçeneklerle birlikte ileri safları oluşturmaktadır. Bununla birlikte çarpıcı bir şekilde Macar kroniğinin kaleminde Sekeller ve Peçenekler “alçak, kötü” gibi olumsuz, küçük düşürücü ifadelerle nitelendirilmektedirler. Buna sebep olan etkenin ne olduğu konusunda araştırmacılar görüş ayrılığı içindedir. Örneğin Györffy'e göre, Macar kroniğinin Sekelleri ve Peçenekleri bu şekilde tasvir etmesi, göçebe savaş yönteminin, başka bir deyişle Turan taktiğinin, yani sahte kaçış pratiğinin yanlış bilinmesinden kaynaklanmaktadır. Sekeller ve Peçenekler göçebe savaş yöntemine uygun olarak düşmana saldırdıktan sonra kaçmış, arkada kalan Macar ordusu ise bu savaş yöntemini bilmediğinden yahut alışkın olmadığından Sekellerin ve Peçeneklerin düşmandan korktukları için kaçtıklarını düşünmüştür (Györffy, 1990: 14). Buna karşılık Kordé, bu ihtimali çok güçlü bulmamaktadır. Kanaatine göre, kralın çevresinde ve Macar ordusunda ön savunmayı oluşturan Sekellerin ve Peçeneklerin bu tarz geleneklerinin bilinmemesi veya şaşkınlık yaratması mümkün değildir. Kordé, Sekellerin askerî yardımcı kuvvet olmaları nedeniyle bu tarz sıfatlarla zikredildiklerini bildirmektedir. Kroniklerin, yenilgi durumunda günah keçisi olarak Sekelleri ve Peçenekleri göstererek Macar ordusunun

saygınlığını kurtarmaya çalıştığını da iddia etmektedir (Kordé, 1991b: 22-23). Kristó'ya göre ise Sekeller, yeni katılan kavimlerin kendilerine özgü askerî bir kimliğe, kendi harp sanatlarına uygun silah donanımlarına sahip olmaları, yani hafif süvari olmaları nedeniyle bu nitelemeyi almışlardır (Kristó, 1996: 50). Paleograf ve dil tarihçisi olan Emil Jakobovich de söz konusu duruma ilişkin açıklamalarını Kristó ile aynı temele dayandırmaktadır. Sekel ve Peçenek gibi iki üstün savaşçı kavmin böylesi nitelendirmelerle anılmasını o dönemde zırh, miğfer ve ağır teçhizatla donatılmış kral tugaylarının karşısında Sekellerin ve Peçeneklerin silah teçhizatlarının düşük seviyede kalması ile açıklamaktadır (Jakubovich, 1921: 120). Németh ise onların bu küçük düşürücü ifadelerle zikredilmelerini farklı bir biçimde ele almaktadır. Németh, bu kavimlerin hor görüldüğü için savaşta önden gönderildiğini iddia etmiş, bu iddiasını tarihsel olgularla desteklemiştir. Avar hükümdarı Bayan, yok olmaları üzüntü yaratmayacağı için Avarlara sonradan katılan Kuturgurları Dalmaçya'ya göndermiştir. Aynı şekilde Moğollar da Kumanları zorla savaşa göndermiştir. Németh, Sekellerin yabancı kökenli bir kavim olmasından dolayı savaşta önden gönderildiğini, sınır savunması rolüyle görevlendirildiğini, yine bu sebepten dolayı küçük düşürücü ifadelerle zikredildiğini ileri sürmektedir (Németh, 1990a: 100-101).

Sekellerin savaş yöntemleri hakkında fikir edinmemizi sağlayan bu veriler aynı zamanda Sekellerin etnik kimliklerine dair yol gösterici bir işaret anlamına da gelebilir. Çünkü Sekeller sonradan dâhil olan kavimler gibi eski bozkır geleneğine göre ordunun ön safında yer almış ve önden ilerlemiş (Györffy,1990: 14; Kristó, 1996: 49), ayrıca hafif süvari olarak, başka bir deyişle savaşta ok ve yay kullanarak eski savaş yöntemlerini uygulamıştır (Egyed, 1976: 294; Kristó, 1996: 50). Bu tarihsel verilerin başka kaynaklarla desteklenmesi Sekellerin kökeni meselesinde daha güçlü bir tablo ortaya koymamıza olanak sağlayacaktır. Sekellerin Macar ordusu içindeki askerî rollerini Anonymus'un kroniğindeki şu veriler de güçlendirmektedir:

Hükümdar Árpád ve soyluları ortak bir kararla Bihar Hükümdarı Mén-Marót'a karşı bir ordu göndermiştir. Bu ordunun komutanları ve yöneticileri Ösbő ve Velek idi. Bunlar adadan hareket ederek (...) Kórógy Nehri kıyısında bir ordugâh kurmuştur. Daha önceleri Kral Atilla'nın halkı olan Sekeller orada Ösbő'nün namını duyduktan sonra barış amacıyla huzuruna gelmiş ve gönüllü olarak oğullarını çeşitli hediyelerle ona rehin vermiştir. Hatta Ösbő'nün ordusunun önünde ilk safta Mén-Marót'a karşı savaşmışlardır. Sekeller oğullarını hemen Hükümdar Árpád'a göndermiş ve onlar önde giden Sekellerle Mén-Marót'a karşı at sürmüştür (Anonymus, 26).

Sekeller kroniklerde bahsedildiği gibi sadece Macaristan sınırında savaşmamış, ülke sınırları dışında meydana gelen savaşlarda da rol almışlardır. II. Géza'nın (1141-1162) hükümdarlığının son yıllarında kardeşlerinden István hâkimiyeti ele geçirmek için başarısız bir girişimde bulunmuş, bunun ardından Géza önce Alman-Roma İmparatoru Friedrich Barbarossa'ya (1155-1190) ve daha sonra Bizans İmparatoru Manuel'e (1143-1180) sığınmıştır. O dönemde Géza, bu iç siyasî durumun yanı sıra Alman-Roma İmparatorluğunun Macaristan karşısındaki savaş tehdidiyle de mücadele etmiştir. Géza, imparatorluğun Macaristan'a karşı düşmanca tutumunu engelleyebilmek adına siyaseten Alman-Roma imparatoruyla yakınlaşmış ve 1158 yılında yaklaşık beş yüz kişilik Müslüman dinine mensup İsmailîlerden (İzmaelitler) oluşan Macar yardımcı birliğini Avusturya Prensi II. Henrik'in (1141-1177) ordusuna katılmak üzere göndermiştir (Kristó, 1986: 87). Bu askerî birlikte yer alan "okçu Sekeller", Lombardia'nın başkenti olan Milano'nun kuşatılmasında imparator ordusuna destek vermiştir (Bánlaky, 2001).

Sekellerin Macar ordusu içindeki askerî görevlerini pek çok resmî belge de doğrulamaktadır. IV. Béla'nın (1235-1270) 23 Haziran 1250 tarihli hukuk metninde

Sekellerin de katıldığı Bulgaristan seferi hakkında tarihî öneme sahip bilgiler verilmektedir. Bu kaynak Erdel'deki Sekellere ilişkin doğrudan veri sunan ilk kaynak olması nedeniyle de kayda değerdir (Kordé, 2001: 44). Söz konusu belgede gelişmeler şöyle anlatılmaktadır:

Bulgarların bir dönemki çarı Boril Asen (1207-1218) Vidin'de meydana gelen iç ayaklanmaya karşı sağlam dostluklarından ötürü Macar Kralı II. András'tan (1205-1235) askerî yardım istemiş; Macar kralı bu yardıma karşılık olarak Saksonlardan, Eflaklardan, Sekellerden ve Peçeneklerden oluşan orduyu Türje soyundan gelen Szeben Kontu Joachim'in (Ivachin) komutasında Bulgarlara göndermiştir. Kont, Ogosta Nehri'ne ulaştığında üç düşman Kuman komutanıyla savaşmış⁷³; onlar arasından ikisini o çatışmada öldürmüş, Karas adlı üçüncüsünü ise bağlayarak krala göndermiştir. Joachim'in askerleri, Aşağı Tuna'nın sağ tarafında bulunan Ogosta Nehri'ne ulaşabilmek için Szeben'den (bugünkü Sibiu) hareket ederek Olt Nehri boyunca güneye doğru ilerlemiş, Niğbolu'dan Tuna'ya geçmiş, ardından da Tuna'nın sağ kıyısından Vidin'e doğru giden güzergâhı kullanmıştır. Bu şekilde Vidin Kalesi'ne ulaşan Joachim'in askerleri orada da mertçe mücadele etmiş ve buyruğu altında olan orduyu, şehrin iki kapısını ateşle yakacak kadar takdire şayan bir biçimde güçlendirmiştir. Çetin bir mücadelenin ardından bindiği atı kesmelerine, kendisi ise ölümcül darbelere maruz kalmasına rağmen güçlükle hayatta kalmış ve Tanrı ordusunu kurtarmıştır. Bulgarların dört akrabasını ve diğer kahramanlarını aynı yerde kılıçtan geçirmelerine karşın Vidin

⁷³Vásáry, Joachim'in askerlerine saldıran Kumanların Bulgaristan'a yerleşik Kuman birliklerinden olmadığına, bunların Vidin'deki ayaklananlar tarafından Boril'e ve Macarlara karşı yardıma çağırılmış olabileceğine, ayrıca söz konusu Kumanların yağma için Bulgaristan'a gelmiş ve orada Macarlarla karşılaşmış olabileceğine de dikkat çekmektedir (Vásáry, 2008: 70, 72).

Kalesi'ni tam bir hâkimiyetle Boril Asen'e teslim etmişlerdir (KHO,1992: 48-49, 284; Kristó, 1986: 102; Vásáry, 2008: 69-71).

Yukarıda anlatılan olayın kronolojisi hakkında araştırmacılar kesin bir tarih sunamamaktadır. Kristó, bu olayın 1210 yılı ile ilişkilendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Kristó, 1986: 101-102). Karácsonyi de aynı yıla dikkat çekmekte; Kral IV. Béla'nın, Vidin seferinin hemen ardından 1211 yılında Kont Joachim'ın Rus Komutan Roman Igorevich ile giriştiği mücadeleden bahsetmesinden hareketle söz konusu gelişmenin 1210 yılında gerçekleştiğini belirtmektedir (Karácsonyi, 1912: 292-293). Yakın bir zaman önce bu sorunla meşgul olan István Vásáry ise hukuk metninde anlatılan olayın 1208 ile 1213 arasında meydana geldiğini, 1213 yılının sonlarına doğru ve 1214'ün başında Vidin ayaklanmasının daha erken bir tarihte olduğunu kanıtlayan başka bir olay cereyan ettiğinden daha ziyade 1210 ve 1211 yılını daha gerçekçi bulduğunu ileri sürmektedir (Vásáry, 2008: 71-72). Bu soruna yer veren en yeni çalışmalardan biri de Macar Tarihçi Attila Bárány tarafından kaleme alınmıştır. Bárány da *II. András balkáni külpolitikája* (II. András'ın Balkanlardaki Dış Politikası) adlı makalesinde söz konusu gelişmenin 1211 yılı öncesinde, bu hususta daha kesin bir tarih sunarak 1210 yılında gerçekleştiğini savunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak Bulgar Çarı Boril'in, ayaklanmalara karşı dini öne sürerek 1211 yılının şubat ayında ruhanî meclisi topladığını, bu nedenle ayaklanmanın söz konusu dönemden önce yaşanmış olabileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca Bulgar çarının 1211 yılında Trakya'da Latinlere karşı savaşması ve aynı yıl ekim ayında Selanik'e saldırması gibi nedenleri temel alarak bu olayın 1210 yılında gerçekleşmiş olabileceğine de dikkat çekmektedir (Bárány, 2012: 137-138).

Sekeller, bu olaydan birkaç yıl sonra Macar Kralı II. András'ın 1217 yılındaki Haçlı Seferi'nde de yer almıştır. Kral András'ın bu seferi gerçekleştirmesindeki asıl amaç güçlü bir müttefik düzene ihtiyaç duymasıdır; kral bu nedenle 1210'lu ve 1220'li

yıllarda Balkanlarda aktif rol almıştır (Bárány, 2012: 144-145). András'ın ve Sekellerin 1217 yılında gerçekleşen savaştaki rolü Kézai'de şu sözlerle anlatılmıştır:

Bundan sonra kudretli ve şanlı Kral András hüküm sürmüştür. Bütün Hristiyan hükümdarların komutanı olarak seçildiği kutsal toprağı ziyaret etmiştir. Kral, Macarlarla ve Sekellerle Babilon sultanının ordusunu kaçırmaya zorlamıştır. Asurlular ve diğer uluslar tarafından kavmiyle birlikte büyük bir saygıyla kabul edilmiş, oradan oldukça büyük bir onurla Macaristan'a dönmüştür (Kézai, 23).

Macarların askerî faaliyetleri 1220'li yılların sonlarında ise Macaristan'ın güney bölgelerinde yoğunlaşmış, Prens Béla hâkimiyet alanını genişletmek amacıyla 1228 yılında Bulgaristan'a bir sefer düzenlemiştir (Kristó, 1986: 106-107). Bu savaşta Sekel birliklerini Szoboszló'nun oğlu olan Sekel Kontu Bogomér yönetmiş (Egyed, 2015:19; Kordé, 2005: 721), buna ilişkin kayıt Kral IV. Béla'nın 1235 yılına ait hukuk metninde muhafaza edilmiştir (SzO I, 1872: 7). Tomaj soyundan gelen Dénes adına düzenlenen bu belge Sekel kontluğu görevinden ilk defa söz eden "güvenilir" belge olması bakımından da önem taşımaktadır (Kordé, 1993: 138; Kordé, 2001: 45). Söz konusu belgede gelişmeler şu şekilde nakledilmiştir:

Çocukluğumuzdan bu yana bize çok sadık olan (...) kralın emir eri Dénes (...) ülke içinde ve ülke dışında daima bizi izlemiştir (...) Bulgaristan'ı yenmek için savaştığımızda ve Vidin Kalesi'ni kuşattığımızda karşıda askerler kaleden çıkmıştır. Bahsi geçen Dénes aralarından ilk olarak onlarla mücadeleye başlamış, onları kaleye geri çekilmeye zorlamıştır, üstelik bizden hiç kimse tek bir yara almadan. Hatta henüz aynı sefer esnasında birkaç baronumuz ile birlikte onu Bulgar imparatorunun⁷⁴ kardeşi Alexander'ın askerî gücüne karşı göndermeye karar vermiştik.

⁷⁴ Burada Bulgar Çarı II. Ivan Asen'den bahsedilmektedir (Kordé, 2013: 67).

Alexander'ın ordusu bölgenin tahribi ve yağması için gönderilen adamlarımıza gizli yapılan baskınlar ve gizlenmiş entrikalar esnasında sıkça saldırmış, hatta Szoboszló'nun oğlu olan Kont Bogomér'i, Sekellerin komutanını da ele geçirmiştir. O [Dénes], cesaretini giderek daha fazla ortaya koyarken ihtiyatlı gayretiyle düşmanı bulmuş ve yenmiştir. Aralarından pek çoğunu ele geçirmiş, diğerlerini çatışma esnasında olay yerinde öldürmüş, daha sonra refikleriyle birlikte şanlı bir zaferle yanımıza dönmüştür (KHO, 1992: 37-38).

Sekeller Avusturya topraklarından pay almak amacıyla Bohemya ve Macaristan arasında başlayan mücadelede de yer almıştır. 1250 yılında Avusturya Arşidükü Hermann'ın ölmesi nedeniyle Avusturya bir süre hükümdarsız kalmış, boş kalan hâkimiyeti ise Bohemya kralının oğlu olan Moravya Markisi Przemysl Otakar ele geçirmiştir. Bu durum karşısında IV. Béla Macar ordusunu harekete geçirerek Avusturya topraklarına girmiş, ancak Otakar bu savaşta Macarlarla mücadele etmekten kaçınmıştır. Kısa bir süre sonra ise Steiermark'ın bir kısmını ele geçirmeye yeltenmiş, bu şekilde IV. Béla'nın yeniden saldırıya geçmesi için zemin hazırlamıştır. Macar kralı 1253 yılında bu defa Moravya'ya akın etmiş ve orada büyük bir yıkım meydana getirmiştir. 1254 yılında her iki taraf Avusturya ve Steiermark'ın paylaşımı hususunda anlaşmaya varmıştır. Avusturya ve Steiermark'ta bulunan Semmering Geçidi'nin güneyine düşen kısım Otakar'ın, Semmering Geçidi'nin güneyindeki bölgeler ise Béla'nın olmuştur. IV. Béla'nın söz konusu bölgedeki egemenliğini tanımayan, başka bir ifadeyle bölgelerinde yabancı hâkimiyete yer vermek istemeyen bazı Avusturyalı soylular tarafından 1258 yılının başında bir ayaklanma başlatılmış ve isyanı dizginlemek için hareket eden Macarlar mağlup edilmiştir. Kral, ayaklanmayı bastırmak üzere bizzat hareket etmiş; yanına oğlu István'ı da almıştır. István, 1259 yılının başında Karintiya'ya saldırmış ve ordusu bölgenin büyük bir bölümünü kırıp geçirmiştir.

Steiermark'taki soyluların memnuniyetsizliği üzerine harekete geçen Otakar, 1259 yılının sonunda István'ın ordusunu Steiermark bölgesinin büyük kısmından uzaklaştırmış, sadece Pettau (bugünkü Ptuj) civarı Macar hâkimiyetinde kalmıştır. O aylarda Lehistan'a uğrayan Moğol saldırısı Macaristan'ı da tehdit etmesine rağmen Macarlar Babenberg mirası için Otakar ile mücadele etmekten vazgeçmemiştir. 1260 yılının ortasında, haziran ayında IV. Béla oğluyla beraber Otakar'a karşı yeni bir mücadele başlatmış, bu mücadelede Prens István'ın tarafında Kumanlar, Galiyalı Ruslar, Leh hükümdarları, Eflaklar, Müslüman *İsmaililer*, Sırlar, Bosnalılar, Yunanlar ve en önemlisi Sekellerden oluşan on bin kişilik bir ordu yer almıştır. István on bin kişilik ordusuyla Morava Nehri'ni geçtikten sonra nehrin öteki kıyısında az sayıdaki Avusturyalı süvariyle karşılaşmıştır. István'ın ordusu bozkıra özgü Turan taktiği yöntemine başvurarak Avusturyalı askerleri hile ile aldatmış, daha sonra Sekel, Eflak ve Kuman askerleri düşmanı çevrelemiş ve katletmiştir. Temmuz ayında ise Otakar'ın ordusunun iki orduyu birbirinden ayıran Morava Nehri'ne çekilmesiyle Macarca Morvamez olarak adlandırılan bugünkü Marchegg'de savaş meydana gelmiştir. Çoğunlukla Kumandanlardan oluşan ordunun nehri geçmesiyle başlayan savaşta Macar okları Otakar'ın ağır zırhlı askerlerine karşı koyamamış; çođu Macar askeri savaş yerinde, bir kısım ise kaçarken Morava Nehri'nde can vermiştir. Bu şekilde bir seyir gösteren savaş Bohemya kralının zaferiyle son bulmuş, Babenberg mirasına Otakar sahip olmuştur (oban, 2014: 82-85; Krist, 1986: 134-136).

Kral V. István'ın hükümdarlığı döneminde, 1270-1272 yılları arasında da Macarların eklerle mücadelesinin devam ettiğini görmekteyiz. 1271 yılında II. Otakar Macar topraklarını ele geçirmek amacıyla bir sefer düzenlemiş ve başlangıçta önemli başarılar elde etmiştir. Ancak savaşın seyrini mızraklarla ve oklarla donatılmış Sekel, Kuman, Bulgar, Rus, Eflak ve Yunan gibi Macar ordusu içinde yer alan çeşitli toplulukların savaşları Macarların lehine değişirmiştir (Krist, 1986: 139-140).

Kral IV. László, diğ er adıyla Kun (Kuman) László'nun (1272–1290) 18 Eylül 1289 tarihli hukuk metninde Aranyos civarında yaşayan Sekellerin “sadık” hizmetleri, bilhassa Hód Gölü'nde ayaklanan Kumanlar karşısında “kahramanca” savaştıkları anlatılmaktadır (SzO I, 1872: 21).⁷⁵

⁷⁵ Bu hadisenin gerçekleştiği tarih konusunda iki varsayım bulunmaktadır. Varsayımlardan biri 1280 yılına (KHO, 1992: 295; Kristó, 1986: 147), diğ eri ise 1282 yılına işaret etmektedir (Çoban, 2014: 124; Karácsonyi, 1901: 632, 636; Tarján, 1993: 62; Kordé, 2001: 64; Szádeczky-Kardoss, 1927: 85; Zsoldos, 1997: 96). Söz konusu tarihsel olayla ilgili olarak Kristó, 1280 yılı sonbaharını işaret etmekte ve tarihsel gelişmeler ışığında bunun daha güçlü bir varsayım olduğunu iddia etmektedir. Şöyle ki, 1279 yılının başında Macaristan'a papalık elçisi olarak Piskopos Philip gelmiş ve 1279 yılının yaz aylarında IV. Laszló'dan Kuman yasasını uygulamaya koymasını talep etmiştir. Bu yasa, 1223 yılında meydana gelen Kalka Nehri'ndeki çarpışmanın ve Kıpçak bozkırını ele geçirmek amacıyla 1237 yılında başlatılan Moğol saldırısının etkisiyle Macaristan'a göç etmek durumunda kalan bir kısım Kuman boy birliğinin (Berta, 1998:136) Hristiyanlaşmasına, daha doğrusu Katolikleşmesine, yaşadıkları topraklarda geleneksel yaşam biçimlerini değiştirerek yerleşik hayata geçmesine ve Kumanların Macaristan dışındaki seferler sırasında aldığı Hristiyan esirlerin serbest bırakılmasına ilişkin çeşitli maddelerden oluşmuştur. Buna karşın Kral Laszló, Kumanların haklarını kısıtlayan bu yasanın uygulanması talebini yerine getirmemiş, üstelik Elçi Philip'i tutuklatmış ve Kumanlara teslim etmiştir. Bunun üzerine Kral Laszló, Aba soyundan gelen Erdel Voyvodası Finta tarafından esir alınmıştır. Kısa bir süre içinde elçi ve kral bu zorunlu esartten kurtulmuş; Kral Laszló, Kuman Yasası'nı uygulayacağına dair yemin etmesi şartıyla serbest bırakılmıştır. Bu gelişmeyle birlikte beklediklerini bulamayan Kumanlar Tuna'nın, özellikle Tisa'nın doğusuna düşen yerleri kırıp geçirmiştir. Kral, bu yağmalamanın yaşandığı 1280 yılının ekim ayı ortasında

Macar Tarihçi Attila Zsoldos *Téténytől a Hód-tóig* adlı makalesinde söz konusu çatışmanın 17 Eylül ve 21 Ekim 1282 arasında meydana geldiğini kanıtlamıştır (Zsoldos, 1997: 96). Bu yeni görüşe göre 1282 yılında meydana gelen Macar-Kuman çarpışması ve Sekellerin çarpışma içindeki rolü Kral László'nun Aranyos'taki Sekellere ithafen yazdığı 1289 tarihli hukuk metnine şu şekilde yansımıştır:

Aranyos toprağında yaşayan veya ikamet eden Sekellerimizin, önceden değerli atamız Kral István'a, daha sonra bize gayretli bir sadakatle ve takdire şayan bir biçimde nasıl özverili oldularsa aynı şekilde alçakgönüllülükle yaptıkları sadık ve erdemli hizmetlerini mütalaa ettik. Bunları teker teker burada sıralamak çok uzun ve sıkıcı olur. Bununla birlikte Sekellerin sadık ve erdemli hizmetleri arasından sadece birkaçını bu resmî yazışmaya kaydettirdik. Zira hainliğe teşebbüs eden Kumanlar pervasız bir biçimde bayrak açarak Hód'da toplandıklarında ve Majestelerini çiğnemenin cezasından korkmayarak bize saldırdıklarında o vakit bu Sekeller gözümüzün önünde övgüyü hak eden bir sadakatle o Kumanlara karşı koymuşlar, savaşın talihinin dönmesinden korkmamış ve söz konusu çatışmada pek çok kez övgümüzü kazanmışlardır (KHO, 1992: 110-111).

ordusuyla birlikte ilk olarak Várad'da ortaya çıkmıştır. Bu olaydan çok kısa bir süre sonra, ekim ayının son günlerinde ya da kasım ayının başında Hód Gölü'nde bir çarpışma meydana gelmiştir. 11 Kasım'da ise kral ülkeden uzaklaşan Kumanları takip etmek amacıyla buradan Aşağı Tuna yakınındaki Salankamen'e doğru ilerlemiştir (Kristó, 1986: 147).

Kuman ayaklanmasının ardından 1285 yılında Macarlar Moğollarla yeniden bir mücadele içine girmiş, Moğollar Macar Krallığına karşı “ikinci Tatar⁷⁶ istilası”nı başlatmıştır (Vásáry, 2008: 99). Bu çarpışmanın meydana geliş nedenini *Képes Krónika* Kumanlara dayandırmakta, başka bir ifadeyle Moğol saldırısını Macar-Kuman çarpışmasıyla ilişkilendirmektedir. Buna göre, Hód Gölü çarpışmasından kaçan Kumanlar arasından çok azının Moğollara sığınması ve onları Macarlara karşı kıskırtması üzerine Moğollar ikinci kez Macaristan’ı istila etmiştir (Tarján, 1993: 62). Öte yandan daha yeni bir görüşe göre bu saldırıya esasen Cengiz Han’ın soyundan gelen Nogay’ın Balkan seferinin yol açtığı ileri sürülmektedir (Vásáry, 2008: 99). Söz konusu tarihsel gerekçelere dayandırılan saldırıda Moğollar, Macar Krallığına düşmanca ve acımasızca saldırmış, ülkenin oldukça büyük bir kısmını korkunç bir kıyımla ve yağmalamayla bir baştan bir başa kırıp geçirmiş, sayısızca insanı acımasız bir esarete sürüklemiş ve Macar Krallığının değerli ganimetlerini ve servetini yüklenmiştir. Bu istilada Sekeller güçlü bir direniş göstererek yurttaşlarını kurtarmak için Torockó kalesi altında bu Moğolların öfkeli saldırısına kahramanca karşı koymuş ve bu çatışmada binden fazla adamı Moğolların insanlık dışı ve ezici esaretinden kurtarmıştır (KHO, 1992: 110-111).

IV. László’nun Kumanlar tarafından öldürülmesinin ardından Árpád Hanedanı’nın son üyesi olan Macar Kralı III. András (1290-1301) tahta çıkmıştır. Kral András, Habsburg Kralı Rudolf’un 1241 yılında Moğollar karşısında Macarlara verdiği desteğe karşılık olarak IV. Béla’nın ülkeyi Habsburg kralının oğlu Prens Albrecht’e bağışladığını iddia etmesi üzerine taht talipleriyle mücadele etmek durumunda

⁷⁶ Macar literatüründe “Tatar” adıyla “Cengiz Han’ın Moğol savaşçıları” kastedilmekte, başka bir deyişle Moğol ve Tatar terimleri birbirinin yerine kullanılmaktadır. Buna karşın Cengiz Han’ın atalarının düşman olduğu bu birliğin Tatar olarak adlandırılmasının sebebi bugüne kadar henüz açıklanamamaktadır (Vásáry, 2008: 23).

kalmıştır. Habsburglar ve Macarlar arasında 1291 yılında meydana gelen bu savaşta Macar ordusunu Macarların dışında Sekeller, Kumanlar, Ruslar, Eflaklar ve Sırp'lardan oluşturulan askerî bir birlik temsil etmiştir. Bu ordunun askerlerinin bir kısmı hafif teçhizatla, diğer kısmı ise ağır teçhizatla donatılmıştır. Savaşın sonucunda Macarlar Avusturya'ya, başka bir deyişle Prens Albrecht'e karşı zafer elde etmiştir (Kristó, 1986: 151). Bu olaydan itibaren iki ülke arasında dostane ilişkiler kurulmuş; András, Avusturya ve Steiermark Prensi Albrecht'in kızıyla evlenmiştir (Çoban, 2014: 94).

Kral András 1291 yılında meydana gelen Macar-Avusturya savaşından sonra 1298 yılında kayınbabasına, Avusturya Prensi Albrecht'e Alman kraliyet tacı için verdiği mücadelede destek vermiş; Alman kaynaklarının bilgilendirmesine göre, Macarlar ağır teçhizatlar ile değil, oklarla donatılmıştır (Kristó, 1986: 153). Kristó, bu savaşta Kumanlarla birlikte Sekellerin de rol almış olabileceğini ifade etmektedir (Kristó, 1996: 51). Zira Sekeller sonradan dâhil olan yabancı kökenli kavimler gibi daha ziyade hafif süvari olma özellikleriyle bilinmektedir.

Moğolların 1285 yılında meydana gelen saldırıları sonraki yıllarda da artarak devam etmiştir. I. (Büyük) Lajos'un (1342-1382) Moğol saldırılarından bahsettiği 13 Kasım 1348 tarihli hukuk metni bu durumu örnekler niteliktedir. Bu belgede Kolozs'daki soyluların Macaristan sınırlarına saldıran Moğollarla mertçe mücadele ederken öldüğü veya ağır yara aldığı anlatılmaktadır (KHO, 1992: 180-181). Moğolların Erdel'i hedef alan saldırılarından *Küküllei János*⁷⁷ *krónikája* (Küküllö'lü János'un Kroniği) adlı eserin *A tatárok elleni hadjárat* (Moğollar Karşısındaki Sefer) alt başlığı içerisinde de bahsedilmektedir (Vásáry, 2008: 165). Burada anlatılanlara göre, "Moğol

⁷⁷ Soylu bir aileden gelen Küküllö'lü János krallık kançılıryasında farklı görevler üstlenmiş, daha sonra kilise hayatına adım atmıştır. 1350'li yıllardan itibaren ise Küküllö başpapazı olmuş, adının önüne gelen sıfatı ise buradan almıştır (Kordé, 2001: 49).

halkı Macaristan'ı kırıp geçirirken aynı şekilde sıkça Erdel sınırlarına ve Sekellere de saldırmıştır.” Kral Lajos bu saldırılara karşı koyabilmek için 1345 yılında “çevik ve savaşçı adamlarını, Erdel Voyvodası András Lackfi'yi Sekellerin soylularıyla ve güçlü halkıyla Moğolların üzerine göndermiştir. Bunlar güç kullanarak Moğolların topraklarını istila etmiş ve hükümdarları Athlamos'a⁷⁸ ve büyük ordusuna karşı mücadele etmiştir. Moğolların mağlubiyetiyle sonuçlanan bu savaşta “[Moğol] hükümdarın kellesini uçurmuşlar, pek çok bayrağı ve Moğol esiri Visegrád'a, Majesteleri krala göndermişlerdir. Bunun ardından Sekeller de pek çok kez Moğollara saldırmış ve büyük yağmalarla yurda dönmüşlerdir.” (Kükülle János és a Névtelen Minorita krónikája, t.y., 25).

Sekellerin 1345 yılında Moğolların hâkimiyeti altında bulunan Boğdan'da verdiği mücadeleleri *Névtelen Minorita krónikája*, yani İsimsiz Minorita'nın Kroniği de muhafaza etmiştir (Vásáry, 2008: 165). Söz konusu kroniğin *Győzelem a tatárok ellen vívott csatában* (Moğollara Karşı Mücadele Edilen Savaşta Zafer) adlı alt bölümünde bu mücadelenin ayrıntılı tasviri sunulmuştur. Buna göre,

İsa'nın doğumundan sonra 1345'te, (...) Hazreti Meryem Yortusu'nda [2 Şubat] Sekeller o dönemlerde aralarında olan az Macarla birlikte Moğollara karşı ilerlemiş ve kılıçlarıyla sayısızca Moğol'u kendi topraklarında kesmiştir. Orada ise kağandan sonra gelen ve kağanın kız kardeşiyle evli olan Othlam adlı büyük güce sahip hükümdarlarını da canlı ele geçirmiş, fide olarak neredeyse muazzam miktarda para vaat etmiş olsalar da daha sonra kellesini uçurmuşlardır. Macarlar ise

⁷⁸ *Athlamos*, Türkî bir ad olarak karşımıza çıkmakta ve *atla-* “atlamak, geçmek” fiilinden türetilen *Atlamış* biçimiyle özdeşleştirilmektedir. *Athlamos* biçimi daha sonra, 1495'te muhtemelen Kuman kökenli Macar kraliyet adamının adı olarak, 1515'te ise bir Sekel adı olarak da kullanılmıştır (Vásáry, 2008: 166).

olacaklara karşı temkinli davranarak fidye parasını reddetmiş; düşman bayraklarını, pek çok esiri, sayısızca altın, gümüş, inci ve pahalı kıyafet gibi ganimetleri yurda götürmüştür. Aralarındaki savaş kesintisiz üç gün sürmüştür (Kükülle János és a Névtelen Minorita krónikája, t.y., 47).

Bu çarpışma daha sonra bir efsane haline gelmiştir. Várad Kilisesi'nde, Hristiyanlar ve Moğollar arasında savaş vuku bulduğu sırada Kral I. (Aziz) László'nun (1077-1095) kafatasının kaybolduğuna ve savaşın bitmesiyle birlikte kilise muhafızının kralın kafatasını tekrar yerinde bulunduğuna ilişkin bir efsane anlatılmaktadır. Bu efsaneye göre,

Kilisenin yedek muhafızı da kafatasını aramak üzere ayin eşyası yerine gittiğinde kafatasını yerinde bulmuş, sanki [kral] yaşıyormuş gibi ve [muhafız] sanki büyük bir işten, bir yerden ateşli bir şekilde dönmüş gibi kan ter içinde kalmıştır (...) Bu mucizeyi esir düşmüş yaşlı bir Moğol da doğrulamaktadır. O, Sekellerin ve Macarların onları yenmediğini, daima yardıma çağırdıkları László'nun bizzat yendiğini söylemiştir. Sekeller onlara karşı harekete geçtiklerinde büyük bir atın üstünde oturmuş, başında altın tacı, elinde ise muazzam vuruş ve darbelerle hepimizi yok etmiş olan bir savaş baltasına sahip büyük bir şövalyenin önlerine geldiğini onun başka arkadaşları da söylemiştir. Bu şövalyenin kafasının üzerinde, havada son derece ihtişamlı bir güzelliğe sahip bey karısı görünmüştür; onun kafasında çok süslü ve ışıldayan bir taç bulunmaktadır. Hristiyan inancı için mücadele eden Sekellere bizzat Meryem Ana'nın ve Kral Aziz László'nun, kahramanlıklarına ve çok olmalarına güvenen Paganlar karşısında yardım ettiği açıkça görülmektedir (Kükülle János és a Névtelen Minorita krónikája, t.y., 48).

Söz konusu kroniğin devamında, Sekellerin 1346 yılında da Moğolların toprağı olan Boğdan'ı büyük bir sayıyla istila ettiği ve ilahî bir lütuf tarafından zafer elde ederek sayısız çokluktaki Moğol'u öldürdüğü anlatılmıştır. Sekeller büyük değere sahip pek çok silahı ve hayvanı, inciye, pahalı taş içeren ganimeti oradan götürmüş ve bu şekilde geri dönerek onlara zafer veren Tanrı'yı yüceltmıştır (Kükülleı János és a Névtelen Minorita krónikája, t.y., 48).

Kral I. Lajos 1368 yılında ise güç durumunda olan Bulgaristan kalelerini kurtarmak için hareket etmiş, ancak Eflak Voyvodası I. Vladislav'ın taraf değiştirmesiyle Severin (Macarca Szörény) Kalesi'nin Eflakların eline geçmesi üzerine asıl askerî amacından vazgeçmiş ve "kutsal taç altına dâhil olan Eflak'ı istila etmiştir." Kral bu savaşa, "büyük bir orduyla, soylularla ve Sekellerle, Móricz'in oğlu Simon'la ve onun diğer önemli atlı askerleriyle Erdel Voyvodası Miklós'u [Lackfi] göndermiştir." (Kristó, 1988: 158; Kükülleı János és a Névtelen Minorita krónikája, t.y., 36). Bu savaşta Sekel kontu ve ordusu doğrudan hükümdara değil, Erdel voyvodasına tabi olmuş; Sekel Kontu István Lackfi, Erdel Voyvodası Miklós Lackfi'nin komutası altında bulunmuştur (Kordé, 2005: 722-723). Macar ordusu bu mücadelede başlangıçta zafer elde etse de dikkatsizce hareket etmelerinden dolayı bataklık yerlere girmiş ve etrafı çevrili yerlerin arasında sıkışmıştır. Bunun neticesinde bu savaşta maddi ve manevi büyük kayıp yaşamışlardır. Daha sonra şansın yeniden dönmesiyle Macar ordusu ülkeyi ele geçirebilmiş, "o dönemde kral ilk defa burada Severin Kalesi'ni, birkaç yıl sonra ise Brassó'da (bugünkü Braşov), Eflak sınırında oldukça sağlam Törçs Kalesi'ni inşa etmiştir. Kaleleri hafif silahlı piyadelerle, ücretli askerlerle ve İngiliz okçularla muhafaza ederek hâkimiyeti altında tutmuştur." (Kükülleı János és a Névtelen Minorita krónikája, t.y., 37).

Luxemburg ailesine mensup Macar Kralı Sigismund'un (1387-1437) 1394 yılında Boğdan'a karşı düzenlediğı sefere ilişkin kayıtların tutulduğı 12 Şubat 1395

tarihli belgede Sekellerin yine öncü birlikler olarak savaşta önden gönderilme geleneklerine yer verilerek Macar ordusu içindeki hizmetleri anlatılmakta, ayrıca bu belge Sekel kontlarının askerî sorumluluğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Kral Sigismund, Boğdan Voyvodası Ştefan cel Mare'nin Erdel'den Boğdan'a giden yollara engel koydurduğu haberini aldıktan sonra Sekel Kontu István Kanizsa'yı kendi ordusuyla ve Sekellerle birlikte engelleri kaldırtmak ve kralın ordusuna yol açmak üzere önden göndermiştir. Bu şekilde Boğdan bölgesine ulaşan Sigismund'un ordusu Ştefan'ın ordusunu yenmiş ve 1395 yılının ocak ayında voyvodanın yönetim merkezi olan Suceava'yı ele geçirmiştir. Voyvoda Ştefan ise adamlarıyla birlikte krala boyun eğmiş ve kendisi Macar Krallığına vergi ödemekle yükümlü kılınmıştır (Bánlaky,2001; Kordé, 2005: 722; Szádeczky Kardoss, 1927: 88; SzO I, 82). Bu savaş hakkında Kral Sigismund'un, Kanizsai kardeşlerin Macar ordusuna bağlılığını ve hizmetlerini anlatan 4 Mart 1397 tarihli hukuk metni de detaylı bilgi sunmaktadır:

Bize ve metbûlarımıza bitmez tükenmez bir düşmanlıkla karşı koyan Boğdan bölgesine karşı güçlü ordumuzu, bahsi geçen yüce adam István Kanizsai'nin adamlarıyla ve Sekellerimizle birlikte harekete geçirdiğimizde varışımız daha güvenli olsun diye biz sözü edilen Boğdan bölgesine ulaşmadan ve muazzam bir şekilde o topraklara adım atmadan evvel Boğdan topraklarına başka bir yoldan hareket etmiştik. Bahsi geçen István Kanizsai Bey sağ salim huzurumuza gelmiş ve bizim için, ayrıca yandaşlarımız için güvenli bir yol göstermiştir. Oysa yolumuza devam ettiğimizde acımasızca davranan Eflakların kılıçları tarafından kuşatılmış dar yolda ilerlediğimizde ve dağlarda ve yoğun çalılıklarda Eflaklarla ve Voyvodaları Ştefan'la şahsen mücadele ettiğimizde bizzat Piskopos János Bey silahlı adamlarıyla orada o zaman ve öylesine sadık bir şekilde tarafımızda yer aldı ki biz bahsi geçen Boğdan toprağını, yani bizzat Voyvoda Ştefan'ın şahsı yerleşim yerini istila ettiğimizde sözü edilen Ştefan, adamlarıyla ve bütün Eflaklarla birlikte hemen itaatkâr bir biçimde hizmetimize girmeyi kabul etmiş ve hepsi birden hâkimiyetimiz altına girmek istemiştir (...) (KHO, 1992: 231).

Sekellerin Macar Krallığına sunduğu hizmetler ve askerî başarıları şu ana kadar ortaya konulan kayıtlarda açıkça görülmektedir. Ancak bu, Sekellerin katıldığı her savaşın başarıyla sonuçlandığı anlamına gelmemektedir. Bunun bir örneği Macar Kralı Sigismund'un Türklere karşı verdiği mücadelede görülmektedir. Sigismund, Balkan Yarımadası'nda nüfuz ve egemenliklerini arttırarak Macaristan'ın da siyasal varlığını doğrudan tehdit eden Türklere karşı Hristiyan dünyasının geniş katılımıyla bir haçlı seferi düzenlemiş, fakat Küçük Niğbolu olarak adlandırılan Turnu'yu alamamış, 1396 yılında Niğbolu'da yenilgiye uğramıştır (ETHK I, 1986: 351; Yusufoglu, 1995: 51-52, 55). Bu muharebede Türklerin piyadelerden oluşan muntazam ordusu, Hristiyanların ağır şövalyeleri karşısında çok kısa sürede zafer elde etmiştir (Baştav, 1991: 54-55). Bu andan itibaren Türklerin Erdel'e yönelik saldırıları giderek artmış, bu dönemde Türkler Erdel toprağı olan Barcsaság bölgesine ilk kez saldırmıştır. 1420 yılında Türkler bu sefer Hunyad'ı yakıp yıkmıştır. 1421'de ise Brassó'yu istila etmiş, savunmaya çekilen Sekel ve Sakson ordularını yenilgiye uğratmıştır. 1432 yılında tekrar Sakson ve Sekel yurduna saldırarak ciddi kayıplara yol açmışlardır (ETHK I, 1986: 351-352).

Sekeller, 1437 yılında Antal Budai Nagy yönetiminde Erdel'de patlak veren köylü ayaklanmasının bastırılmasında da yer almıştır. Köylü ayaklanması, uzunca bir süre toplanmayan öşür vergilerinin nasıl ve hangi parayla ödeme yapılacağı konusunda Erdel Piskoposu György Lépes ile köylüler arasında ortaya çıkan tartışmanın sonucunda patlak vermiştir. Ayaklanmanın nedenlerinden biri de köylülere yüklenen sorumlulukların ve kısıtlamaların artmasıdır. Köylülerden oluşan ordu karşısında Macar soyluları, Sekeller ve Saksonlar mücadele etmek zorunda kalmış ve bunlar Kápolna'da siyasî bir "birlik" oluşturmuştur (Balás, 1984: 117-118; Bertényi, Gyapay, 1993: 132-133). Erdel'in üç halkı olan Macarlar, Sekeller ve Saksonlar o dönemde ülkenin ortak savunması için ilk kez birleşmiş, söz konusu siyasî halk üyeleri iç ve dış tehlikeler karşısında birbirlerine yardım edeceklerinin sözünü vermiş ve o dönemde Erdel söz

konusu birlik sayesinde varlığını sürdürebilmiştir (Szádeczky-Kardoss, 1927: 42). Bu üçlü ittifak yeniden 6 Ekim 1437 tarihinde Apáti’de (bugünkü Apateu) serfler açısından çok daha kötü şartları barındıran bir anlaşmaya varmıştır. 1438 yılının ocak ayının sonunda ise soylulardan oluşan ordu, Kolozsvár’ı ele geçiren köylülerden şehri kuşatmayla geri almış, daha sonra ayaklanan sekiz komutanı Torda’da infaz etmiştir (Bertényi, Gyapay, 1993: 133). Bu tarihsel olayı temel alarak Sekellerin Macaristan Krallığını sadece dış tehlikelere ve düşmana karşı savunmadığı, krallık içerisinde meydana gelen iç karışıklığa karşı da savunucu bir rol üstlendiği söylenebilir.

Erdel Voyvodası ve Sekel Kontu János Hunyadi (1446-1453) döneminde de Sekellerin savaşlarda önemli bir rol oynadığı ve askerî gücünün ön planda olduğu görülmektedir. Sekeller, Erdel’i istila eden ve orayı yağmalayan Mezid Bey’in idaresindeki Türk ordusuyla 1442 yılının mart ayında Gyulafehérvár (bugünkü Alba Iulia) civarında bulunan Marosszentimre’de mücadele etmiş, bu savaşta da ön birliği oluşturmuştur (Szádeczky Kardoss, 1927: 42). Bu muharebe başlangıçta Osmanlı zaferi ile sonuçlanmış olsa da yenilgiyi kabullenemeyen János Hunyadi’nin birkaç gün sonra yeniden taarruza geçmesiyle Türk ordusu ağır bir yenilgiye uğratılmıştır (Baştav, 1991: 95-96; Bertényi, Gyapay, 1993: 143).

Rumeli Beylerbeyi Şahabeddin Paşa’nın aynı yıl Eylül ayında Erdel’i istila etmesiyle Türkler ve Macarlar arasında yeniden bir çatışma meydana gelmiştir. Hunyadi’nin askerlerinin, bir kısım Macar kaynağına göre Bükreş’in kuzeyinden Tuna nehrine dökülen Yalomitsa Nehri’nde (Baştav, 1991: 96; Bertényi, Gyapay, 1993: 143; Yusufoglu, 2001: 29), başka bilgilendirmeye göre Erdel’deki Demirkapı (Macarca Vaskapu) olarak adlandırılan boğazda (Balás, 1984: 122) Türk ordusuyla kapıştığı ve bu muharebede de büyük bir zafer elde ettiği kaydedilmiştir. Bu muharebenin Macarlar tarafından kazanılması Sekellerin askerî gücüne dayandırıldığı gibi (Balás, 1984: 122) Hunyadi’nin kumanda ve taktik kabiliyeti, disiplinli ordu yapısı ve cesaretiyle de

ilişkilendirilmiştir (Baştav, 1991: 97). Sekeller 1444 yılında Varna’da, 1448 yılında Kosova Ovası’nda ve 1456 yılında büyük bir başarı getiren Belgrad’da da kahramanca savaşarak askerî başarılarını yinelemiştir (Egyed, 2015: 21).

Sekeller, Kral Mátyás’ın hükümdarlığı sırasında da krallarına sadık bir şekilde hizmetlerini sürdürmüştür. Sekellerin bu döneme ait askerî hizmetleri arasında “sadakatsiz” olarak nitelenen Boğdan Voyvodası Stefan çel Mare’ye karşı yapılan seferdeki mücadele yer almaktadır. 5 Kasım 1467 tarihinde Mátyás ordusuyla Brassó’dan (bugünkü Braşov) Boğdan’a sefer düzenlemiş, ancak bu esnada bazı engellerle karşılaşmıştır. Ojtoz Geçidi’nde devrilmiş ağaçların sebep olduğu engeller Sekeller tarafından hızlıca kaldırılmış, böylece ordu Siret (Macarca Szeret) Nehri’nden Roman’a (Macarca Romanvásár), oradan da Boğdan boyunca Baia’ya (Macarca Moldvábánya) kadar ilerleyebilmiştir. Kral ve ordusu Boğdan’da bulunduğu sırada Boğdan Voyvodası Stefan on iki bin kişilik ordusuyla gece yarısı ansızın iki taraftan şehri ateşe vermiş, bunun sonucunda pek çok Eflak ve Macar hayatını kaybetmiştir. Kral Mátyás ise bu savaşta yara almış, bu nedenle seferini daha fazla sürdürememiş ve Erdel’e geri dönmüştür. Voyvoda ise Erdel’e af ve sadakat mektubu sunarak boyun eğmiştir (Szádeczky Kardoss, 1927: 43).

Sekeller 1475 yılında ise Bârlad ile Racova Nehri’nin kesişiminde bulunan Vaslui yakınlarında meydana gelen çatışmada Boğdan Voyvodası Stefan’ın ordusunda saf tutmuştur. Bu çatışma, Fatih Sultan Mehmed’in (1451-1481) Boğdan’dan talep ettiği harçların ödenmemesi ve önemli bir ticaret merkezi olan Boğdan’daki Kili limanının geri verilmemesi nedeniyle patlak vermiş, Osmanlı ordusu uygunsuz hava koşulları, yiyecek ve mühimmat sıkıntısına rağmen Ocak ayında saldırı için harekete geçmiştir (Babinger, 2008: 293). Boğdan Voyvodası Osmanlı karşısında Macar Kralı Mátyás’tan yardım istemiş, kral ise aralarında beş bin Sekel’in bulunduğu yirmi bir bin kişiden oluşan Erdel ordusunu harekete geçirmiştir (Balás, 1984: 126; Szádeczky Kardoss,

1927: 43). Osmanlı açısından son derece uygunsuz koşulların olması ve muharebenin meydana geldiği bölgenin iyi tanınmaması gibi pek çok etken sonucunda yenilgi kaçınılmaz olmuş ve bu çatışmada Osmanlı ordusu büyük kayıplar vermiştir (Babinger, 2008: 293).

Türkler kısa bir süre sonra ise bu kez kendilerine yöneltilen saldırılara cevap vermek (Balás, 1984: 126), Eflak'taki akınlarını güçlendirmek ve Macarların o bölgeye yönelik müdahalelerini engellemek (Szakály, Fodor, 2011: 461), ayrıca Erdel'in yeraltı zenginliğini elde etmek amacıyla (Babinger, 2008: 321) 1479 yılında Erdel'i istila etmiştir. Söz konusu muharebeyi anlatan kaynaklar Türk ordusunun askerî gücü hakkında farklı görüşler sunmaktadır. Ordunun kırk üç bin kişiden oluştuğu (Babinger, 2008: 321; Balás, 1984: 126), bunun ötesinde birleşik Türk-Eflak ordusunun altmış bin olduğu kaydedilmiştir (Szádeczky Kardoss, 1927: 44). Türk-Eflak ordusunun on beş binden fazla olmasının güçlülükle mümkün olacağı yönünde bir düşünce de ortaya atılmıştır. Bu varsayım göre Türk ordusunun büyük bir kısmı düzenli askerî hareketlerden ziyade yağmalama için uygun bir savaş yapısına sahiptir. Bu ordu karşısında Erdel askerî gücü sayıca üstündür, Türklerin söz konusu savaşa toplarını da getirmiş olması bu üstünlüğü doğrulamaktadır (Szakály, Fodor, 2011: 463). Sekeller, Szászváros yakınındaki Kenyérmező'de meydana gelen bu muharebede de etkin bir rol oynamış, Erdel Voyvodası István Báthory'nin komutasındaki orduda sol kanatta savaşmıştır (Egyed, 2015: 21; Szádeczky Kardoss, 1927: 44). Alman Türkolog Franz Babinger, Báthory'nin ordusundaki Saksonları etnik olarak ayrı bir biçimde zikrederken sol kanattaki Sekeller için bu hassasiyeti göstermemiş, onları sadece “Macar” diye tanımlamıştır (Babinger, 2008: 321). Başlangıçta Osmanlı lehine bir seyir gösteren bu

savaşın Macar ordusunun zaferiyle sonuçlanmasında diğer askerî etnik birliklerin olduğu kadar Sekellerin de önemli bir payı vardır.⁷⁹

Erdel 1492 yılında tekrar Türklerin saldırısına uğramış, Türkler Sakson toprakları olan Barcsaság'ı ve Vöröstorony'ı istila etmiştir. Macarlar bu savaşta da Sekellerin katkılarıyla Türkleri bozguna uğratmıştır. 1494-1495 yıllarında Macaristan'ın güney bölgesinde Ulászló'ya karşı bir ayaklanma başladığında da Sekeller yine etkin bir şekilde Szerémség'deki savaşta ve diğer savaşlarda yer almıştır (Balás, 1984: 127).

Macar Krallığı 16. yüzyılın başında dış tehlikelerin yanı sıra iç tehlikelerle de baş etmek durumunda kalmış, üstelik bu defa kendilerine askerî anlamda büyük hizmetleri olan Sekellerin yarattığı iç savaşla da mücadele etmiştir. 1506 yılında Sekeller arasında öküz damgası (*ökörsütés*)⁸⁰ zorunluluğu nedeniyle bir ayaklanma

⁷⁹ Bir savaşın veya muharebenin kazanılmasında ordudaki askerlerin gücünün, yeteneğinin önemi büyük olmakla birlikte bu orduya komutanlık eden yöneticilerin de savaşta rolü önemlidir. Kaynakların söylediğine göre Macarlar bu zaferi, Báthory'e yardım etmek üzere ordusuyla birlikte savaş meydanına gelen Temes Kontu Pál Kinizsi'ye borçludur (Babinger, 2008: 321-322; Bertényi, Gyapay, 1993: 162; Szádeczky Kardoss, 1927: 44). Kinizsi müthiş bir fiziksel güce sahiptir, bu özelliğinden dolayı “Macar Herkülü” olarak tanımlanmaktadır (Szádeczky Kardoss, 1927: 44). Kaynaklar onun bu özelliğine göndermede bulunarak Macar ordusunun Kenyérmező'deki zaferini anlatmaktadır. Kinizsi, Macar ordusu söz konusu muharebeyi kazandığında Türk cesedi yığınları arasında oturarak çember oluşturan silah arkadaşlarının ortasında dişleriyle bir Türk cesedini kaldırmış ve ritmik bir şekilde dans ederek galibiyetlerini kutlamıştır (Babinger, 2008: 322; Bertényi, Gyapay, 1993: 162; Szakály, Fodor, 2011: 471).

⁸⁰Sekel yurdu yüksek dağlarla çevrilmiş havzalardan ve engebeli vadilerden oluşmaktadır. Sekeller her ne kadar havzalara ve vadilere yerleşmiş olsa da fazla sayıda

meydana gelmiş ve Sekeller ”tarihinde ilk kez” hükümdarına silahlı bir şekilde karşı gelmiştir (Kordé, 2001: 42). Zira Kral II. Ulászló, oğlu II. Lajos henüz doğmadan Sekellerden öküz vergisini talep etmiş, ancak Sekeller her ne kadar daha önce Ulászló’nun evliliği ve taç giyme sırasında istenilen mühür damgalı öküzü vermiş olsa da bu talebi reddetmiştir. Kral bu nedenle Pál Tomory’i ordusuyla Sekellere karşı göndermiş, Márosvásárhely yakınında ordugâh kuran Sekeller bu orduyu bozguna uğratmıştır. Kral, isyanın bastırılması için daha büyük bir ordu gönderdiği vakit Sekeller daha fazla direnememiş ve II. Lajos’un doğumu için istenen vergiyi sunmuştur (Balás, 1984: 131). Tomory yaşanan bu olayla birlikte Sekellerin haksızlık karşısında verdiği mücadeleye şahit olmuş ve Sekellerle ilgili şunları ifade etmiştir:

Sekeller ne Tanrı’dan ne de insanlardan korkuyordu. Doğruyu ve yanlışını düşünmüyor, hatta dünyada öldürdüğü kişilerin cennette onların hizmetkârı olacağı şeklindeki Pagan dönemi inancını sürdürüyordu (Szádeczky Kardoss, 1927: 48).

Bu gelişmelerin ardından Sekel yurdunda yaşayan nüfus “çeşitli geçimsizlikleri ve kötü gelenekleri ortadan kaldırmak için” Udvarhelyszék’teki Agyagfalva’da 1506 yılında meclisi toplamıştır. Burada ilk olarak artan ayaklanmalara itiraz etmişler ve sığıra sahip olmaları nedeniyle büyük baş hayvan yetiştirmeye elverişli ortam sunan ormanlık alanları ve yaylaları da kullanmıştır. Sekellerin 16. yüzyılın ortasına kadar *öküz damgası* vergisini ödemesi bu uygun ortamın bir sonucudur. Sekeller bu vergiyi kralın taçlandırılması, düğünü ve ilk çocuğunun dünyaya geldiği dönemlerde gönüllü bir hediye olarak vermiş, daha sonra ise her dört ve altı öküzden birer tane verecek şekilde ödemiştir. Bu öküzlere kralın ya da yönetim merkezinin adının baş harfi damgalanmış, bundan dolayı bu vergi *öküz damgası* (“ökörsütés”) adıyla anılmıştır (Györffy, 1990: 31).

krala, voyvodaya, Sekel kontuna sadakat yemininde bulunmuşlardır. Ayrıca ayaklananlar için ağır ceza ve sürgün tayin edilmiştir (Szádeczky Kardoss, 1927: 103).

Bu dönemde çeşitli hukukî adımlar atılmasına rağmen Sekel yurdunda barış ve sükûnet sağlanamamış, iç ayaklanmalar ve çatışmalar günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. 1511 yılına ait hukuk metnine göre bölge/nahiye halkı Csíkszék ve Gyergyószerék'teki soylu Sekellerin evlerini kırıp geçirmiş, bu nedenle Erdel voyvodasının ve Sekel kontunun vekili olan Lénárt Héderfáji Barlabási, Barcaság'taki Saksonlara kendilerine sığınan soyluları misafirperverlikle kabul etmesini ve onlara her türlü yardımda bulunmasını emretmiştir (SzO III, 1890: 177). 1513 yılında ise János Szerékely adlı bir "başkaldıran"ın, Sakson halkını Sakson soylularına karşı kışkırttığı kaydedilmiştir (SzO III, 1890: 180). 1514 yılında da benzer bir iç ayaklanma meydana gelmiştir. Papalık'ın emri üzerine başlangıçta ülkesinin savunması için Türklere karşı silahlanan Macar orduları o dönemde hâkim olan feodal düzene karşı gelerek ilk fırsatta silahını toprak sahiplerine çevirmiş ve Sekel kökenli Belgrad'lı bir süvari olan György Dózsa komutasındaki köylü sınıfı aristokrat kesime karşı ayaklanmıştır. Köylü ayaklanması esasen toprak sahiplerinin egemenliği altında olan köylü sınıfının üzerindeki baskıyı ve tabilik ilişkisini ortadan kaldırmaya ve Sekel topraklarında toplumsal eşitliğin sağlanmasına yönelik ortaya çıkmıştır (Çapraz, 2011: 117-131). Bu ayaklanma Sekel süvari sınıfının katılımıyla Erdel Voyvodası ve Sekel Kontu János Szapolyai (1510-1526) tarafından bastırılmış olsa da Macarlar özellikle askerî ve ekonomik anlamda ciddi kayıplarla karşı karşıya kalmıştır (Szádeczky Kardoss, 1927: 48).

O döneme ait resmî belgeler incelediğinde Sekellerin, hakların kısıtlanması ve aleyhte kararların alınması sebebiyle voyvodaları János Szapolyai ile anlaşmazlığa düştüğü görülmektedir. Szapolyai 11 Ekim 1514 tarihinde Brassó şehrinin şikâyeti üzerine Sepsiszentgyörgy şehrinde yaşayanların ulusal ve haftalık pazar

düzenlenmemesini emretmiştir (SzO III, 1890: 185-186). 2 Ocak 1515 tarihli yazışmaya göre II. Ulászló Orba Sekellerine, Brassó ve Barczaság Saksonlarını rahatsız eden Pál Béldi'ye yardım etmemeyi ve Pál Béldi'nin baskısına karşı Saksonları savunmayı emretmiştir (SzO III, 1890: 188). Szapolyai, 2 Eylül 1515 tarihinde ise vaktiyle Saksonlar arasına girerek pek çok zarara neden olan Marosszék Sekellerine, Saksonlardan ödemeksizin hiçbir şey almamayı emretmiştir (SzO III, 1890: 189). 30 Kasım 1515 tarihli resmî yazışmaya göre Sekeller 17 Aralık'ta voyvodalarına karşı Marosvásárhely'de⁸¹ meclisi toplamak istemiş ve bu meclise Saksonları da çağırmıştır. Ancak Erdel voyvoda yardımcısı Barlabási Lénárt bu meclisin ülkenin yararı için olmadığını, voyvodaya karşı yapılan bir meclis olduğunu; bu nedenle elçilerini göndermemesini kral adına Szeben konseyine emretmiştir (SzO III, 1890: 190).

Erdel soyluları ve Sekeller 15 Kasım 1524 yılında da Marosvásárhely'de biraraya gelerek mağduriyetlerini yinelemişlerdir. Bu mağduriyetler arasında Fogaras Kale Komutanı Miklós Sárváry'nin, soylu Pál Székely'i günahı olmadan astırtması yer almaktadır (Szádeczky Kardoss, 1927: 49). Kral Mátyás'ın ölümünün ardından toplanan mecliste alınan karşılıklı dayanışmaya dayalı karar uyarınca Saksonları yardıma çağırmış, zira iç ve dış düşmanlar nedeniyle tehlikede olduklarını düşünmüşlerdir (Szádeczky Kardoss, 1927: 49; SzO III, 1890: 237).

Böylesi iç çekişmelerin yaşandığı bir dönemin ardından 1526 yılında Osmanlı ordusu ile Macar ordusu arasında büyük bir çarpışmanın meydana gelmesiyle Macar Krallığı dış güçler karşısında da büyük mücadeleler vermeye devam etmiştir. Macar ordusunun hezimete uğramasıyla son bulan bu savaşın ardından Macar Krallığında Osmanlı ve Habsburg desteğini alan iki kral ortaya çıkmış ve bu durum ülkeyi iki kısma ayırmıştır. Osmanlı desteğini alan János Szapolyai Macaristan'ın meşru kralı olarak

⁸¹ Bu yer adı önceden Székelyvásárhely olarak adlandırılmıştır (Balás, 1984: 133; Györffy, 1990: 42).

tanınmasına rağmen Habsburg Hanedanı'na mensup I. Ferdinánd'ın yandaşları, başka bir ifadeyle Hırvatistan ve Alman orduları tarafından işgal edilen Pozsony ve Sopron şehirleri Pozsony'da bu seçimi yok saymış ve kral olarak Ferdinánd'ı seçmiştir (Balás, 1984: 134; Barta, 1984:12, 14-15). Macaristan'da iki kralın tanınmasıyla Szapolyai ve Ferdinánd arasında çatışma başlamış, Sekeller önceki yıllarda Szapolyai'ye karşı ayaklanmış olsa da verilen mücadelelerde kralın tarafında yer almış ve Ferdinand'ın ordularına karşı savaşmıştır.⁸² Ancak Tokaj'da ve Szina'da meydana gelen savaşlarda başarı gösterememişlerdir. Öte yandan 25 Eylül 1528'de Sárospatak'ta başarılı bir mücadele vermişlerdir. Sekeller ayrıca Lehistan'a kaçan Macar kralının geri dönüşü için yol açmış, böylece kralın Erdel'e dönmesini mümkün kılmıştır. Sekellerin 15 Ağustos 1531 tarihinde kralın taçlandırılmasına istinaden krala öküz takdim etmesi, başka bir ifadeyle *öküz damgası* olarak adlandırılan vergiyi sunması da Kral János'a olan bağlılıklarını tasdikleyen olgular arasında yer almaktadır (Szádeczky Kardoss, 1927: 52). Bu düşünce dikkate alındığında Sekellerin pek çok çatışmada Macarların yanında yer alarak *özgürlük* ve *birlik* kavramlarına verdikleri önemi pekiştirdiği ve bu ilkeler doğrultusunda, başka bir ifadeyle Macaristan'ın özgür ve birlik arz eden bir ülke olması adına mücadele verdiği ileri sürülebilir.

Kral János 1529 yılında neredeyse bütün Macaristan'da hâkimiyet kurabilmiş, bunu ise Türk Sultanı I. Süleyman'ın, başka bir deyişle Kanunî Sultan Süleyman'ın (1520-1566) desteğiyle başarmıştır. Macar kralı, Venedik kökenli İstanbul Taciri Alvise Gritti'nin yardımıyla sultanın desteğini almıştır. Fakat Gritti'nin zaman içinde Kral János'un hâkimiyetini ortadan kaldırma girişiminde bulunmasıyla Erdel'de Gritti'ye

⁸²“Erdel'in üç halkı” olarak kayıtlara geçen Macarların, Sekellerin ve Saksonların Mohaç Savaşı'nın ardından Habsburg Hanedanı'nın yanında yer aldığı ve Szapolyai'nin, Türk gölgesine sığınacağını düşündüklerinden onu desteklemek istemedikleri de iddia edilmektedir (Barta, 1984: 28).

karşı bir hareketlenme yaşanmıştır. Gritti, Sekelleri vergiye tabi tutmak isteyince Sekeller de Gritti karşısında gerçekleşen harekete katılmıştır. Erdel ordusu, Medgyes'e kaçan Gritti'ye 1534 yılında saldırı düzenlemiş ve surlarla çevrili şehre ilk olarak Kocsárd Kun komutasındaki Sekeller saldırmıştır (Balás, 1984: 136). Kocsárd Kun'un ordusu Erdel'e saldıran Ferdinand'ın ordusuna karşı da savaşmış ve yine başarılı bir mücadele sergilemiştir. 1536 yılında ise Kral János, vaktiyle Boğdan Voyvodası Petru Rareş'e verilen Bálványos Kalesi'nin ele geçirilmesi emrini vermiş ve bu talimat doğrultusunda kale Sekeller tarafından alınmıştır (Balás, 1984: 137).

Erdel Voyvodası Majláth önderliğinde iç karışıklığa sebep olacak bir ayaklanmanın meydana gelmesiyle Erdel başka bir sorunla başa çıkmak durumunda kalmıştır. Majláth, reform etkisiyle Erdel'de meydana gelen dinî hareketleri ve ağır vergi yükümlülüğü karşısında halkın memnuniyetsizliğini fırsat bilerek 1539 yılında Erdel'i Macaristan'dan ayırmak, Eflak ve Boğdan voyvodaları gibi Türk vasalı (haraçgüzar) olarak bu bölgenin hükümdarı olmak istemiştir (Bánlaky, 2001). Bu amaç doğrultusunda Saksonların ve Sekellerin bir kısmının da bulunduğu bir ordu kurarak János'un hâkimiyetini ortadan kaldırmayı planlamıştır. Özellikle Sekellerin bir kısmı, Erdel'in bağımsızlaşmasını ve özyönetimini desteklediğinden bu safta yer almıştır. Majláth tarafında yer alan Sekellere birleşik Türk, Boğdan ve Eflak ordusu saldırmış ve büyük bir yıkım meydana getirmiştir. Szapolyai tarafındaki Sekeller ise Türklerle birlikte Fogaras'a gitmiş ve orada Majláth'ı ele geçirmiştir. Esir olarak İstanbul'a götürülen Majláth on yıllık bir esaretin ardından İstanbul'da ölmüştür (Balás, 1984: 138-139).

Kral János'un 1540 yılında meydana gelen ölümünün ardından Erdel tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Budin'in 1541 yılında Türkler tarafından ele geçirilmesiyle Sultan Süleyman Erdel'in hakimiyetini henüz bir bebek olan II. János'a, diğer bilinen adı ile János Zsigmond'a verdiğini; ayrıca Yukarı ve Aşağı Macaristan'ı, başka bir

ifadeyle bugünkü Slovakya ve Tisa Ötesi'ni Temesvár ve Lippa ile birlikte Belgrad'a kadar Zsigmond'a bıraktığını bildirmiştir (Nagy, 2001: 111). Böylece ülkenin batı kısmında Ferdinand, Alföld'de Sultan Süleyman, Erdel ve Tisa Ötesi'nde ise "seçilmiş kral" unvanına sahip Zsigmond hüküm sürmüştür. "Seçilmiş kral" Zsigmond'un adına ülkeyi, annesi Izabella ve Szapolyai'nın sadık yardımcısı olarak görülen Keşiş György Martinuzzi (Juraj Utišenić) yönetmiştir. Sekeller, Keşiş György'ün en sadık adamları arasında yer almış ve savaş anlarında ülkenin savulması için birlikte hareket etmişlerdir (Szádeczky Kardoss, 1927: 52-53).

Bağımsız Erdel'in oluşum evresinde Erdel'in krallık Macaristan'ından ayrılan sınırları, yeni devletin adı gibi bazı sorunlar henüz çözüme ulaştırılamamış olsa da Erdel'e dair pek çok ölçüt önceden tayin edilmiştir. Buna göre, Erdel Türklere vergi verecek ve bunun karşılığında Türklerin desteğini alacaktır. Türkler Macar kralının hakimiyetini teoride tanısa da pratikte bundan tamamen bağımsız hareket edecektir. Erdel'in *Partium*⁸³ temsilcilerini de ihtiva eden bağımsız bir meclisi bulunacak, ayrıca koşullara göre tamamen bağımsız bir yönetimi de olacaktır (Barta, 1984: 85).

Sekeller bu yeni dönemde eskisine nazaran daha ağır askerî yükümlülükleri yerine getirmek durumunda kalmıştır. Zira bu dönemde Erdel, Osmanlı ve Habsburg'un rekabet alanı olduğu gibi Boğdan ve Eflak ordularının da saldırılarını yönelttiği bir bölge haline gelmiştir. 1542 yılında Torda ordugâhına, Boğdan Voyvodası Petru Rareş'in ülke sınırını geçtiği ve kendi amaçları doğrultusunda hareket ederek Erdel'e

⁸³ 1544 yılının Ağustos ayında Torda'daki Erdel meclisinde Temes Valiliği, Arad, Csongrád, Csanád, Zaránd, Külsö-Szolnok ve Bihar illerinin temsilcileri bulunmuş ve yasa oluşturmada eşit taraflar olarak yer almışlardır. Bu katılım bu andan itibaren süregelenleşmiş ve bununla Erdel ve Macaristan'ın doğu "kıyıları" arasında organik bir devlet hukuku ilişkisi meydana gelmiştir. "Kısımlar" kavramı Latince bir ifade olan *Partium* sözcüğünden meydana gelmiştir (Barta, 1984: 84).

saldırmaya hazırlandığı haberi ulaşmıştır. Sekeller zaten elçi olarak Lázár Kún'u, Pál Béli'di'yi, Ferenc Mihályfi'yi, Péter Dániel'i, Márton Andrásy'yi, Ferenc Tamásy'yi voyvodaya göndermişti. Onlar voyvoda için yiyecek ve içecek toplayacaklar ve şayet yardım alamazlarsa voyvodaya katılacaklardı (EOE I, 1875: 99). Nitekim voyvoda, Erdel'e saldırmış ve bölgeyi yağmalayarak Sekel yurdundan çekilmiştir (Szádeczky Kardoss, 1927: 53). Sekeller ise bu saldırılar karşısında sessiz kalmamış, saldırıya kısa zaman içinde karşılık vermiştir. Eflak voyvodası, mülklerine Haromszék Sekellerinin saldırdığını bildirmiş; naibin (Keşiş György'ün) kendi adamları ve soylu Sekeller tarafından derhal bir soruşturmanın başlatılmasını ve suçluların cezalandırılmasını talep etmiştir (EOE I, 1875: 119).

Aynı şekilde 1550 yılında Boğdan voyvodası ordusuyla Ojtoz Geçidi'ni istila etmiş, bunun üzerine Keşiş György ayaklanma emri vermiştir. Ayaklanan Sekeller sadece Boğdanlıları Sekel yurdunda bozguna uğratmamış, Vöröstorony geçidini istila eden Eflak voyvodasını ve Lippa üstünden gelen Türk ordusunu da engellemiştir (Balás,1984: 143; Szádeczky Kardoss, 1927: 53).

Erdel bu saldırılardan Sekellerin "hızlı savaş yetenekleri" ve Keşiş György'ün "çabası" sayesinde kurtulabilmiştir (Szádeczky Kardoss, 1927: 53). Bu şekilde sorunlar ancak bir süreliğine bertaraf edilebilmiştir. Kraliçe Izabella ile Keşiş György arasında çekişmelerin yaşanması ve Kral Ferdinand'ın ülkenin, başka bir deyişle Erdel'in hakimiyetini talep etmesi bölgede yeni mücadelelerin yaşanmasına ve yeni bir siyasî tablonun oluşmasına yol açmıştır.

Keşiş György'ün bu talep karşısındaki tutumu Macar tarih yazarları tarafından farklı yorumlanmıştır. Sekel asıllı Macar Hukuk Tarihçisi Gábor Balás'a göre Keşiş György, Macaristan'ın birlik arz eden bir ülke olması düşüncesiyle Ferdinand'la işbirliği yapmış; Habsburg Macaristanı'nı ve Erdel'i Türklere karşı birleştirme girişiminde bulunmuşlardır. Kral Ferdinand Erdel'e karşılık olarak iki Silezya

Prenslüğünü, Oppeln ve Ratibor'u Kraliçe Izabella'ya önermiş; Izabella bu teklifi onaylamasa da Keşiş György onu buna mecbur etmiştir (Balás, 1984: 142). *Macar Tarihi Szádeczky Kardoss Lajos* ise bu duruma ilişkin olarak Ferdinand'ın tehditkâr bir şekilde ülkenin verilmesini talep ettiğini, Keşiş György'ün ise Ferdinand'ın isteği karşısında boyun eğmek durumunda kaldığını anlatmaktadır (Szádeczky Kardoss, 1927: 53).

Macaristan'ın birleştirilmesi adına 1551 yılında⁸⁴ imzalanan antlaşmayla Erdel bölgesi bir dönem Ferdinand'ın hakimiyeti altına girmiş, Erdel halkı yeni krallarına sadakat yemini etmiş, Izabella ise oğluyla Silezya'ya gitmek zorunda kalmıştır (Balás,1984:142; Nagy, 2001: 114-115). Péter Petrovics'in Temeş eyaletini bu olaya karşı harekete geçirmesiyle Sekeller ayaklanmaya başlamış; fakat Keşiş György, komutanlarını infaz ettirerek anında ayaklanan Sekelleri durdurabilmiştir (Barta, 1984: 100).

Kral Ferdinand 21 Ekim 1551'de Sekel topluluğuna Türk saldırılarını önlemesi için gereken her şeyi yapmasını emretmiştir (EOE I, 1875: 381). Davalarına olan bağlılıklarından ve Türkler karşısındaki cüretkârlıklarından ötürü Sekelleri övmekte, bunu devam ettirmeleri için onları cesaretlendirmekte ve bunun karşılığında onlara yardım, koruma ve inayet temin etmektedir (SzO II, 1876: 93). Sekeller bunun üzerine ordugâh kurmada gecikmemiş ve 1551 yılının sonunda Lippa Kalesi'ni Türklerden geri almıştır (Balás,1984: 143; Szádeczky Kardoss, 1927: 53).

⁸⁴ Söz konusu bu antlaşmanın 1541 yılıyla da ilişkilendirildiğini görmekteyiz (Barta, 1984: 74). Oysa 1541 yılında Macaristan'ın kalbi olan Budin'in Türkler tarafından ele geçirildiği, bu dönemde Türk hâkimiyetinin olduğu, Erdel ve Macaristan'ın pek çok kısmının oğul Zsigmond'a verildiği herkesin malumudur. Dolayısıyla böylesi bir dönemde Ferdinand'ın, başka bir ifadeyle Habsburg Hanedanı'nın hüküm sürmesi pek muhtemel görülmemektedir.

Temeşvár'ın 1552 yılında Türklerin eline geçmesi Erdel'in kaderinin değişmesine yol açmıştır. Temeşvár'ın ve civar bölgelerinin Türkler tarafından kuşatılması ve Ferdinand'ın, tehdit altında olan Erdel'e gerekli askerî yardımı gönderememesi Sekellerin Ferdinand'a duyduğu güveni sarsan etkenler arasında gösterilmiştir. Sultan Süleyman'ın, Izabella ve oğlunun geri dönüşünü desteklemesi üzerine pek çok Sekel, kraliçenin tarafında yer almıştır (Nagy, 2011: 118- 121). Sekellerin bir kısmı yüz kişilik bir orduyu Izabella ve genç kralı getirmek için göndermiş, bin okçudan oluşan diğer Sekel birlikleri ise Ferdinand'ın ordusuyla savaşmak üzere Péter Petrovics'in komutasındaki Gyulafehérvár kuşatmasında yer almıştır (Balás, 1984: 146). Dolayısıyla Sekellerin büyük bir kısmı 1555 yılının sonunda ve 1556 yılında Ferdinand'ın Erdel'deki hakimiyetinin ortadan kaldırılmasında etkin bir rol oynamış ve "büyük bir güç olan Türk sultanının isteği" önünde eğilmiştir (Nagy, 2001: 122)

Izabella geçmişten ders alarak "kararlı bir şekilde" Erdel'de hüküm sürmeye başlamıştır. Sekellerin daha önceleri Izabella'ya karşı Keşiş György'ü desteklemesi ve pek çoğunun sadakat yemini etmekten kaçınması nedeniyle Izabella bu yeni dönemde Sekellere kuşkuyla yaklaşmış ve onları dizginlemeye çalışmıştır. Sekellerin "en güçlü silahları" olan ayrıcalıklarını kısıtlayarak onlara karşı ilk saldırısını yöneltmiştir. 6 Şubat 1557 tarihinde gerçekleşen Gyulafehérvár'daki mecliste "sadakatsizlik durumunda soylular gibi Sekellerin de kelle ve mal mülk kaybına uğrayabileceğine" karar verilmiştir. Ayrıca Sekellerin de Saksonlarla ve Macarlarla eşit haklara sahip olduğunun bildirilmesi üzerine Sekeller vergi yükümlülüğüne tabi tutulmuştur. Bu bağlamda Sekeller beş bin forint vergiye bağlanmıştır. 1558 yılındaki mecliste ise vergideki gibi askerlik alanında da eşit yükümlülükler getirilmiştir (Szádeczky Kardoss, 1927: 54). Böylece Sekellerin sahip oldukları ayrıcalıklar büyük ölçüde kısıtlanmış, Sekeller hak kaybıyla karşı karşıya bırakılmıştır.

Sekellerin mağduriyetlerinin giderilememesi üç sebebe dayandırılmaktadır. Bu nedenlerden biri Sekellerin üst tabakasının durumu iyileştirmeye yönelik çaba göstermemesi, tam tersine sorunu kötüleştirmiş olması, ikinci olarak kralın da durumu düzeltmek adına gerekli adımları atmamış olmasıdır. Son olarak ise Ferdinand'ın halefi Maximilian'ın bu durumu kullanarak *Partium* üstünden bir ordu göndermesidir (Balás, 1984, 147).

Izabella'nın ölümünün ardından 1559 yılında, yirmi yaşındaki oğlu János Zsigmond "saltık hükümdar" olarak Erdel'de ve ona bağlı olan Tisa Ötesi kısımlarında hüküm sürmeye başlamıştır. Bu dönemde özgürlüklerinden ve ayrıcalıklarından mahrum edilen sıradan Sekel halkı eski ayrıcalıklarını yeniden kazanabilme adına mücadele vermiş, bu nedenle János Zsigmond'a karşı ayaklanmıştır. Kral, silahlarını bıraktıkları takdirde mağduriyetlerini gidereceğini bildirirse de kralın bu barışçıl tavrı Sekeller tarafından kabul görmemiştir (Szádeczky Kardoss, 1927: 55). 1562 yılında Sekel ordusu iki kısma ayrılmış, Sekellerin büyük bir kısmı György Pálfalvi Nagy komutasında Holdvilág'a ilerlerken diğer küçük kısım Sekel birliği ise Szászregén'i ve Görgény'i ele geçirmiştir. Kral, bu küçük orduya karşı iki bin kişilik atlıyı ve Gábor Majláth'ın adamlarını göndermiş ve bunlar iki taraftan saldırarak ayaklananları mağlup etmiştir. Bu ordunun yenilgi haberi üzerine Holdvilág'daki büyük Sekel ordusu savaşı sürdürememiştir (Balás, 1984: 148).

Hareketin bastırılmasının ardından Kral János 20 Haziran 1562 yılında Segésvár'da meclisi toplamıştır. Bu meclise Sekel soylularının ve soylu Sekel süvarilerinin hepsini, nahiyeler arasından ise ayaklanmanın sebebini öğrenmek için her yönetim merkezinden seçilmiş on altı Sekel'i çağırmıştır. Sekel halkı tarafından sunulan mektuptan soylu sınıfın Sekel halkını sefalete, eziyete ve zor kullanmaya maruz bıraktığı, bunun neticesinde halk arasında ayaklanmanın patlak verdiği anlaşılmaktadır. Sekeller, mal mülklerini ve miraslarını kaybetmeyeceklerini bildiren eski ayrıcalıklarına

güvenerek kralın saygınlığına ve ülkenin barış içinde olan durumuna karşı pek çok kez saldırıda bulunmuş ve ülkeye büyük zarar getiren işlere cesaret etmiştir. Buna karşılık olarak onların “ebedî bir inançsızlıkla” cezalandırılmaları ve her kişinin malını mülkünü ve mirasını kaybetmesine karar verilmiştir (SzO II, 1876: 162).

Bu mecliste ayrıca sıradan Sekel halkının diğer tüm imtiyazları da yok sayılmış, bu şekilde Sekellerin Orta Çağı son bulmuştur. 1562 yılında meydana gelen ayaklanmanın ardından sıradan Sekel halkının elinden silahının alınmasıyla Orta Çağ Sekellerinin pek çok şanlı savaşları da sona ermiştir (Egyed, 1976: 294-297; Kordé, 2001: 42).

VI. BÖLÜM

SEKELLERİN TOPLUMSAL SINIFLARI VE YASALARI

Sekeller soy yapısına göre Sekel yurdunu mesken tutmuş, uzunca bir süre ortak mülkiyete dayalı olarak bu toprakları mülk edinmiştir. Sekel yurdunda özel mülkiyet kavramı daha sonraları gelişme göstermiştir. Başlangıçta toplum içerisinde sınıfsal farklılıklar görülmemiş, bütün Sekeller eşit ve özgür sayılmıştır. Fakat zamanla ekonominin gelişmesine paralel olarak soylar arasında tıpkı en küçük göçebe toplum yapısında olduğu gibi belirgin toplumsal farklılıklar görülmeye başlanmıştır (Györffy, 1990: 32). Sekel toplumunda bir hiyerarşik bölünme meydana gelmiş olsa da bu durum feodal sınıflı bir toplum yapısının oluşmasına yol açmamıştır. Sekel yurdunda ortaya çıkan bu sınıfsal farklılıklar ailelerin refah düzeyini ve sosyal farklılaşmasını ifade etmekte, daha da önemlisi askerî bir temele dayanmaktaydı (Egyed, 1976: 295-296). Sekeller “askerî hazır bulunuşluklarına” göre toplumda yerini almış, başka bir ifadeyle Sekellerin savaşçı özellikleri toplumsal farklılığın oluşumunda belirleyici olmuştur (Egyed, 1976: 296; Száraz Miklós, 2018: 69).

Toplumda ilk sınıfı en az üç ok toprağa sahip olan *soylular (primores)*, ikinci sınıfı savaşta at ile hizmet eden *soylu süvariler (primipili)*, toplumun en alt tabakasını ise sadece yaya olarak hizmet eden *piyadeler (pedites)* oluşturmuştur (Györffy, 1990: 32). Bu toplumsal sınıflar zaman içinde ekonomik değişikliğe bağlı olarak yer değiştirmiş, sınıflar arası geçiş meydana gelmiştir. Örneğin, soylu bir kişi ekonomik durumunun olumsuz yönde etkilenmesi halinde soylu süvari sınıfına düşmüş, aynı şekilde fakirleşen soylu süvariler de piyade sınıfına, başka bir deyişle sıradan Sekel

halkı arasına dâhil olmuştur. Mülk sahibi olan sıradan Sekel halkı ise soylu süvari sınıfına girebilmiştir (Száráz Miklós, 2018: 70).

Sekel toplumunda bu toplumsal farklılıklar zaman içinde keskin bir hal almış, başka bir ifadeyle üst-alt ilişkisinin ezici etkileri hissedilmeye başlanmıştır. Toplumsal farklılığın yarattığı bu olumsuz etkileri ise “Sekel hukuku” ortadan kaldırmıştır. 15. yüzyıl ortasında Háromszék’teki soyluların sıradan Sekel halkını baskı altına alması, onları eski haklarından ve özgürlüklerinden mahrum etmesiyle Kral Mátyás bu durumu önlemek için Erdel voyvodası ve Sekel kontu olan Szentgyörgy’lü ve Bazin’li Jánosu görevlendirmiş; voyvoda kont, Erdel’deki soyluların ve yönetim merkezlerindeki pek çok Sekelin huzurunda 20 Haziran 1466 tarihinde Zabola’da meclisi bir araya getirmiştir. Burada János Hunyadi döneminde (1446- 1453) yazıya geçirilen Sekellerin en eski yasaları incelenerek soylu Sekel ve sıradan Sekel halkı arasındaki hukukî ilişkiler yeniden tayin edilerek yeni bir yasa oluşturulmuş, bu yasayla sıradan Sekel halkının hakları koruma altına alınmıştır (Szádeczky Kardoss, 1927: 27, 42).

Bu düzenlemeye göre, her üç yönetim merkezinden ayrı ayrı seçilmiş on iki mahkeme heyeti üyesi tarafından hukukî işler tayin edilecek; bu üyelerin üçte biri soylu Sekeller, üçte ikisi ise sıradan Sekeller arasından seçilecektir. Davaların temyizi yönetim merkezinden Udvarhelyszék’e, oradan Sekel kontuna, son olarak ise kralın şahsına olacak şekilde gerçekleşecektir. Hâkimin aşağılayıcı söz sarf etmesi durumunda hakaret tazminatı on iki mark olacak, yanlış hüküm veren hâkim ise derisinin yüzülmesi ve samanla doldurulması gerçeğiyle yüzleşecektir. Ayrıca hiç kimse haksız yere bir başkasını tutuklamayacak; böyle davranışta bulunanlar ise ordugâhta cinayet, yurttan zorbalık suçuyla yargılanacaktır. Eğer gerekirse herkes yasa çerçevesinde hâkim önünde borçlusuna dava açacak ve borçlu veya onun kanunen hakkı olan mallar keyfi olarak değil, hâkim tarafından ele geçirilecektir. Sekeller arasından hiç kimse para karşılığı veya zorbalıkla hiçbir görevi veya makamı işgal edemeyecektir. Aksi takdirde zorbalık

eden kişi kellesini veya malını mülkünü kaybetmekle cezalandırılacaktır. Hiç kimse, hangi statüde ve dilde olursa olsun ve hangi Hristiyan ülkeden gelirse gelsin bu bölgeden geçenlerin şahsına ve malına kral ve Sekel kontu tarafından yazılı bir emir olmadıkça müdahale edemeyecek ve zarar veremeyecektir. Sekeller genel ya da kısmî seferberliğe gittiklerinde aralarından hiç kimse para ödmeden bir başkasının yiyeceğini veya başka değerli eşyasını alamayacaktır. Para ödmeden alan kişi ise bir elini ya da bir gözünü kaybetmekle cezalandırılacaktır. Hiçbir soylu, mirasının ve hakkının bulunmadığı hiçbir köye köy halkının onayı olmadan yerleşemeyecektir. Baş yargıç üç atlıdan daha fazla refakatçiyle oraya gidemeyecek ve kendisinin yerine sadece bir yardımcıyı bulundurabilecektir. Fakat bu yardımcı, yargıcın yerine geçerek onun adına hüküm veremeyecektir. Mevcut çatışma ve savaşın içinde olan herhangi bir soylu ya da sıradan Sekel, bu kararları ihlal eder ve birisi sıradan Sekelleri yeniden esarete sürüklemek isterse özgürlüğü zarar gören kişi mahkeme üyelerine bunu söyleyecek ve mahkeme üyeleri bunun doğruluğunu kanıtladıktan sonra Sekel kontuna bilgi verecek ve bu kont, suçluyu kellesini ve canını alarak acımadan cezalandıracaktır. Diğer taraftan Sekel topluluğu zaman içinde ayrı ayrı veya birlikte böylesi bir grup çatışmasına, çekişmeye, savaşa ve geçimsizliğe sebep olursa o zaman bu mesul kişiler kellesini ve malını kaybedecek ve ebedî bir sadakatsizlik suçuyla cezalandırılacaktır. Bunun dışında aziz kralların izni ve inayetiyle elde ettikleri bütün hakları ve imtiyazları kaybedeceklerdir. Son olarak ise bahsî geçen savaş zamanında köy halkı tarafından götürülen soyluların malları üç gün içinde geri verilecek ve Sekeller tarafından yakıp yıkılan evler ebedî bir sadakatsizlik günahı altında bir sonraki Aziz János Günü'ne⁸⁵ kadar köy halkı tarafından inşa edilecektir. Soylular ve sıradan Sekel halkı tüm bu yazılı cezalara kendisini gönüllü olarak yükümlü kılmıştır (Szádeczky Kardoss, 1927: 43).

⁸⁵ Aziz Iván Günü olarak da bilinmektedir (Ortutay, 1980: 159), 24 Haziran'da kutlanmakta olup yaz gündönümünü temsil etmektedir (Ortutay, 1981: 664).

Sekel meclisinde yargı alanında da önemli gelişmeler kaydedilmiş, 23 Kasım 1505 tarihinde Udvarhely şehrinde biraraya gelen bu mecliste yeni bir mahkemenin oluşturulmasının gerekli olduğu yargısına varılmıştır (Balás, 1984:131; Szádeczky Kardoss,1927:100). Zira sevgi, öfke, nefret ve kendi çıkarlarını arama duygusu yargıçların ve yasa koyucuların, Sekel yurdunda doğruyu görmelerine ve doğru bir şekilde hüküm vermelerine imkan vermemiştir. Bu yeni mahkemeler yalnızca Tanrı'yı ve onun adaletini göz önünde bulundurarak iki taraf arasında adaletin olması için uğraşmalı; aksi bir durumda, yani menfaatler uğruna doğru yoldan sapanlar ise ebedî bir sürgüne mahkum edilerek ve bütün mal varlığından mahrum edilerek ağır bir biçimde cezalandırılmalıdır (SzO I, 1892: 306-307).

Yargı alanındaki daha yeni reformlar ise Erdel halkları arasındaki davalarda görülmüştür. Erdel'in üç ulusunun 1505 yılında Torda'da topladığı meclis tarafından seçilen ve yetki verilen Macarlar, Sekeller ve Saksonlar 10 Şubat 1506 yılında Segesvár'da toplanarak yargı meselesinde söz konusu üç birliği kapsayıcı önemli kararlar almıştır (SzO I, 1872: 309):

Bu üç ulus, krala ve taca karşı sadakat için ve ülkenin, aynı zamanda üç ulusun müdafaası için mutabık bir şekilde çalışmak istiyor. Fakat Erdel'de belirli bir zamana kadar voyvoda olmadığı için ve bu nedenle yargı ve hukuk da geçici olarak işlemediğinden üç ulus pek çok soruna, çatışmaya, baskı ve zarara maruz kalmıştır. Majestelerinin, voyvodayı temin edene kadar da üç ulusun barış içinde ve mutabık bir şekilde birlikte yaşayabilmesi ve ülkede sukuneti sağlayabilmesi için; bununla birlikte ayrıca Erdelin Türk, Tatar ve diğer düşmanların komşuluğunda olması sebebiyle ve etrafı bunlarla çevrili olduğu için ve de bunlar ve çoğalan kundakçılar pek çok köyü ateşe verdikleri için; ayrıca hırsızlar, soyguncular, yağmacılar, katiller, yasadışı para basanlar ve diğer iblisler üç ulusu pek çok soruna ve zarara maruz bıraktığı için; bütün bunlara ek

olarak Őimdiye kadar bir ulusun diğerinin hakkını tanımamıŐ olmasđ, iblislerin serbestçe ceza almadan bir bölgeden diğerine gidebilmesi ve böylece yok edilemez olması sebebiyle uluslar arasında geçimsizlik, kin gütmeye ve çatışma meydana geldiğinden bütün bunların iyileŐtirilmesi için hukuk hizmeti amacıyla ortak mahkemenin oluŐturulmasına ve düzenlenmesine karar vermişlerdir. Bu karma mahkemeye Erdel'deki ruhanî önderler meclisi bir yargıç ve başpapaz gönderir; soylular on dört yargıç seçerler, başka bir deyişle her idarî bölgeden ikisini, Sekeller de aynı şekilde on dört yargıç, yani her yönetim merkezinden ikisini, Saksonlar da kendi içinden on dört yargıcı delege olarak gönderir. Bu seçilen yargıçlar, önlerinde münakaŐa eden üç ulus arasında adaletli bir şekilde hüküm vereceklerine dair yemin ederler (...) Bununla birlikte ağır cezalı bir hüküm verilirse mahkum edilen, krala itirazda bulunabilecektir. Öte yandan eğer mahkeme herhangi bir ulusu ya da onun herhangi bir üyesini para cezasına çarptırırsa soylular açısından bu para cezasının bugüne kadarki yasal kısmı voyvodaya ya da voyvoda yardımcısına ait olacaktır. Sekeller para cezasına çarptırıldığında bunun alışılmalı kısmı Sekel kontuna ulaşacaktır. Saksonların para cezasından onların aslî mahkemeleri uygun vergileri alacaktır. Hüküm veren mahkemeler bu para cezalarından pay almayacaktır. Üç ulusun kendi üyeleri arasında başlayan davalarda bunun dışında kendi aslî mahkemeleri hüküm verecektir. İhtiyaç olması halinde her ulus diğerini için, özgürlükleri ve hakları uğruna bizzat Majestelerine başvuracağını da kararlaŐtırmıŐtır. Eğer voyvoda ya da Sekel kontu ya da herhangi bir kimse üç ulusun herhangi birini hakları ve özgürlükleri için rahatsız eder ya da baskı altına alırsa o durumda ulusların içinden öyle birisini uzaklaŐtırması ve voyvodadan, Sekel kontundan ya da herhangi bir kimseden onları

savunma lütfunda bulunması için her üç ulus krallara başvuracaktır
(Szádeczky Kardoss, 1927: 47-48).

Sekel yurdunda yaşayan nüfus “çeşitli geçimsizlikleri ve kötü gelenekleri ortadan kaldırmak için” Agyagfalva’da 1506 yılında tekrar meclisi toplamıştır. Burada ilk olarak ayaklananlara itiraz edilmiş; krala, voyvodaya ve Sekel kontuna sadakat yemininde bulunulmuştur. Ayrıca ayaklananlar için ağır ceza ve sürgün de tayin edilmiştir (Szádeczky Kardoss, 1927: 48).

Sekel meclisi sadece voyvodanın çağrısı üzerine bir araya gelmemiş, bu meclisin toplanmasında Sekellerin yönetim merkezleri de önemli rol oynamıştır. Sekellerden oluşan yedi yönetim merkezi, Erdel Voyvodası ve Sekel Kontu János Szapolyai (1510-1526) tarafından haksızlığa uğramaları nedeniyle 22 Ocak 1519 tarihinde Székelykeresztúr’da meclisi toplamış ve karşılıklı hak ve özgürlüklerin savunulmasından bahseden yazılı hüküm uyarınca Torda eyaletinin soylularını müzakere etmek üzere Torda’ya çağırmıştır (SzO III, 1890: 198).

Sekel meclisi 18 Şubat 1521 tarihinde Marosvásárhely’de toplanarak voyvodaya karşı ayaklanan sanıklar hakkında görüşmüştür. Bu sanıklar krala, kutsal taca ve voyvodalarına karşı itaatsizlikten sürgün ve mal kaybı cezasına çarptırılmıştır (Szádeczky Kardoss, 1927: 49).

1555 yılında ise Székelyudvarhely’de toplanan mecliste Sekellerin hukuk sistemleri seksen sekiz bölümde bir araya getirilmiş; bunlar arasında dava hukuku, mülkiyet hakkı, miras hakkı, medenî hukuk, ceza sistemleri gibi hukukî düzenlerine ilişkin pek çok maddeden söz edilmiştir. Bu kategorilere örnek niteliğinde olacak belli başlı bazı kısımlar şu şekildedir:

İlk olarak davalı ve davacının uyması gereken davranışlar ve ödemesi gereken çeşitli ücretler, ayrıca para cezaları hakkında bilgi verilmiştir. 15. maddeye göre bir

sanık yemin etmek suretiyle davasının ispat hakkını davacıya bırakır ve davacı yemin ederse davacı davasını kazanır; yemin etmezse sanık kazanır. 20. maddeye göre bir Sekel kişinin oğlunun ve kızının olması durumunda miras oğluna aittir; fakat oğul, kıza kendi yönetim merkezinin yasalarına göre çeyiz vermekle yükümlüdür. 21. maddede ise bir kişinin iki erkek çocuğundan, başka bir ifadeyle erkek kardeşlerden birinin oğlunun, diğerinin kızının olması durumunda kız çocuğunun tıpkı erkek çocuğu gibi babasının mirasçısı olduğu bildirilir. 22. maddeye göre, bir kişinin iki kızının olması, oğlunun olmaması durumunda atalarından kalan miraslar aynı şekilde her ikisine de aittir. Bununla birlikte küçük olan ikametgâhını seçebilir, fakat büyük olan için de aynısının olması için uğraşması gerekmektedir. Eğer küçük olan büyük olana benzerini sağlayamazsa o zaman mirasın ikiye bölünmesi gerekmektedir. Herhangi bir Sekel mirasında otuz iki yıl geçebilir, miras zaman aşımına rağmen yine onun mülkiyetindedir; ancak rehine mülkte zaman geçmesi söz konusu değildir ve böyle bir durumda mülkiyet yoktur. 30. maddede ise bir Sekel'in inançsızlık nedeniyle kellesini kaybedebileceği, fakat mirasını hiçbir şekilde kaybetmeyeceği, mirasın akrabasına kalacağı kayıtlıdır. 35. maddede davaların önce yönetim merkezlerinde görüşülmesi, daha sonra voyvodanın ve kontun huzuruna sunulması gerektiği bildirilmiştir. 39.maddede ise kazara meydana gelen ölümler için voyvodaların suçluyu bir yıl üç gün kadar cezasız bıraktığından, ancak bu süre içinde suçlunun ölen kişinin akrabalarıyla anlaşması gerektiğinden bahsedilmektedir. Eğer suçlu bu süre içinde mutabakata varamazsa yargılanacaktır. 44. maddeye göre birisi eğer diğerini yere devirirse cezası altı "gyra/gira", eğer yerde döver ve kanını akıtırsa yirmi dört "gyra/gira" olsun. 56. maddede Sekel yurdunda her meselenin yargılanabileceği, sadece düellonun yargılanamayacağı bildirilmektedir. 62. maddede ise suç altında olan hiç kimsenin toprak sahibi olamayacağından, olsa dahi bu durumun onun yükümlülüğünü azaltmayacağından bahsedilmektedir. 63. maddeye göre Sekel yurdundan çıkmak ve

aynı şekilde Sekel yurduna girmek serbesttir. Sekel yurdundan hiç kimse güç kullanarak dışarı atılmaz. Bu toprağa sadece soyluların kölesini kabul etmek serbest değildir (SzO II, 1876: 119-124).

Sonuç itibariyle Sekeller eskiden beri Macar ordusuna sunduğu askerî hizmetleri karşılığında kral tarafından tanınan hukukî ayrıcalıklar sayesinde hukuk alanında ilişkilerini düzenleyebilmiş ve Sekel yurdundaki Sekel halkının haklarını koruma altına almıştır. Başka bir ifadeyle Sekellerin sahip olduğu özgürlükler “Sekel hukuku” tarafından koruma altına alınmıştır. Sekeller, çeşitli aralıklarla ve dönemin koşullara uygun olarak bir araya gelen meclis toplantılarında toplumsal, siyasal ve hukuksal açıdan önemli kararlar vererek bir bakıma kendilerine çeşitli imtiyaz alanları oluşturmuş, bu şekilde kralların Sekeller adına yaptığı düzenlemelerdeki eksiklikleri ve boşlukları tamamlamaya çalışmıştır. Sekel meclisi; Sekelleri, özellikle sıradan Sekel halkını korumak adına yasa çıkartma yetkisine sahip olmuştur. Sekel meclisi sadece voyvodanın çağrısı üzerine bir araya gelmemiş, zaman zaman yönetim merkezleri de mecliste toplanma çağrısında bulunmuştur. Yönetim merkezleri davaların görüşüldüğü ilk yer olması bakımından da önem taşımaktadır. Bu noktada Sekellerin özellikle hukukî meselelerde bazen voyvodalarından bile daha fazla yetki alanına sahip olduğu, toplum içinde meydana gelen meselelerin çözümünde birinci derecede önemli rol oynadığı, bir bakıma kendi kendini yönetme yetkisine sahip olduğu söylenebilir.

VII. BÖLÜM

SEKEL OYMA YAZISI

Tarihsel süreç içinde Sekellere atfedilen bir yazı sisteminin olduğu görülmektedir. Bu yazı sistemi teknik olarak “oyma yazı⁸⁶” biçiminde karşımıza çıkmakta ve literatürde “Sekel oyma yazısı” veya “Macar oyma yazısı” şeklinde adlandırılmaktadır. Sekellerin günümüze kadar muhafaza ettiği bu yazı sisteminin de köklerinin nereye dayandığı halen en çok tartışılan konular arasında gelmektedir.

Sekel oyma yazısının varlığına işaret eden bilgilere erken dönemlerde rastlıyoruz. Bunlar arasında Simon Kéza'nın 13. yüzyıla ait kroniğini, Képes Krónika'yı, Thuróczy, Bonfini, Antal Verancsics gibi kronik yazarlarını sıralayabiliriz. Bu yazarlar Sekellerin kendilerine ait yazılarının olduğunu kaydetmekle birlikte oyma yazının kökeni hakkında da bilgi vermişlerdir. Kéza'nın kroniğinde ve Képes Krónika'da Sekellerin Ulahlarla (Eflaklarla) birlikte uç bölgelerin dağlarından pay aldığı ve söylenildiği üzere Ulahlarla karışarak onların harflerini kullandığı anlatılmıştır (MEH,1986: 187; Tarján, 1993: 13). 15. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise Thuróczy, Sekellerin İskit harflerini kullandığını ve bunları oymak suretiyle maharetle tahtaya kazıdığını kaydetmiştir (Thuróczy, 1918: 80). Bonfini de konuyla alakalı

⁸⁶ “Oyma yazı (rovásírás)” terimi iki anlamda karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak bu ifadeyle yazılış biçimine dikkat çekilmektedir. Eskiden bir metni sert cisimlere (tahtaya, taşa, kemiğe, çeliğe) kazımışlar, oyma yazı şeklinde bir aktarım da buradan ileri gelmiştir. Bu terim aynı zamanda yazı tipini, yani harflerin biçimini de ifade ederken kullanılmaktadır (Szönyi-Sándor, 1989: 65).

Thuróczy ile benzer ifadeleri kullanmıştır: “Sekellerin İskit harfleri vardır, bunları kâğıda yazmazlar, kısa değneklere kazırlar ve az işaretle pek çok şey ifade ederler.” (Bonfini, 1995: 82).

Söz konusu kroniklerdeki kayıtlar dışında Sekel yazısı hakkında bilgi veren, başka bir ifadeyle Sekel yazısının somut haline dikkat çeken başka belgeler de bulunmaktadır. Bu belgelerden biri 1515 yılında kaydedilen “İstanbul Yazıtı”dır. Bu yazıt Macar Kralı II. Ulászló’nun (1490—1516) elçisi Barnabás Bélai’nin heyetinde bulunan Tamás Keteji Székely tarafından Ali Paşa adıyla bilinen elçi hanındaki ahırın dış duvarına oyma yazı şeklinde işlenmiş ve Kanunî Sultan Süleyman nezdine giden heyette yer alan Alman Seyyah Hans Dernschwam tarafından keşfedilmiştir. Dernschwam bu yazıyı günlüğüne kaydetmiş, bu günlük daha sonra Danimarkalı Bilim İnsanı Wilhelm Thomsen'a çözümlenmesi için gönderilmiştir. Thomsen, Macar oyma yazısı ile bu yazının arasında bir bağlantı olduğunu fark etmiş ve yazının Göktürk oyma yazısına benzediğini açıklamıştır (Güngörmüş, 1990: 193-198; Németh, 1990: 499). İstanbul Yazıtı’nda dikkati çeken başka bir husus ise yazıtın yazım yönüdür. Yazıtın soldan sağa doğru alışılagelmişin dışında yazıldığı ortaya konmuş, metnin anlaşılmasını zorlaştırmak için bu şekilde bir yöntem benimsenmiş olabileceği ileri sürülmüştür (Németh, 1990b: 499; Szönyi-Sándor, 1989-1990: 71).

Sekel yazısına dikkati çeken diğer bir önemli kayıt János Telegdi’nin 1598 yılında *Rudimenta priscae hunnorum linguae* adıyla ortaya çıkan eseridir. Bu eserde de Sekel yazısının Hun mirası olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır (Szönyi-Sándor, 1989: 73).

Sekel oyma yazısına ait dil hatıralarının büyük bir kısmı ise Sekel yurdunda bulunmuştur. Homoródkarácsonyfalva Yazıtı (1495), Csíkszentmihály Yazıtı (1501), Böğöz Yazıtı (yak. 1530) ve Énlaka Felirat (1668) Sekellerin yaşadıkları topraklarda

ortaya çıkması bakımından önem taşıyan eserlerdir. Dil hatıralarının ortaya çıktığı bu coğrafya sadece Sekellerin bu yazıyı tanıdığını güçlü kılması bakımından önemlidir.

Bu zamana değin Macar kronikleri ve dil hatıraları aracılığıyla söz konusu oyma yazıya ilişkin bilgi sahibi olmak mümkünken zaman içinde bu sorun bilimsel anlamda da incelenmiş ve bu çerçevede tek bir sağlam teori doğmuştur. Bu teoriye göre Sekel oyma yazısı Türk kökenlidir veya Göktürk oyma yazısıyla ilişki halindedir. Söz konusu teoriyi Géza Nagy ilk kez 1890 yılında kaleme almış ve burada Macar yazısı ile Türk yazısını karşılaştırmıştır. Fakat o dönemlerde Orhun Yazıtları'ndaki⁸⁷ harflerin

⁸⁷ Orhun Yazıtları, “Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin.. İlk Türk tarihi.. Taşlar üzerine yazılmış tarih..”tir (Ergin,2003:4). Göktürk döneminden kalma kitabeler olan Orhun Yazıtları, Göktürk tarihinin önemli olaylarını, Göktürk Kağanlığının politik, toplumsal yapısı ve coğrafi yayılımı hakkında önemli kayıtlara sahip yazılı belgelerdir. Göktürkler 6. yüzyılın ilk yarısında Asya Avarları'nın, diğer bir ifadeyle Juanjuanların metbû idiler. 552'de Bumin ve kardeşi İstemi Kağan'ın Avar hâkimiyetine son vermesiyle Göktürk Kağanlığının dönemi başlamıştır. Bumin Kağan'ın halefleri Doğu Türk Kağanlığının, İstemi Kağan'ın halefleri ise Batı Türk Kağanlığının hükümdarı olmuştur. 630 yılında Doğu Türk Kağanlığı, 659 yılında ise Batı Türk Kağanlığı Çin'in hâkimiyeti altına girmiştir. 680 yılının ardından ise Kutlug Kağan, diğer adıyla İltiriş Kağan Çin hâkimiyetine son vermiş ve Göktürkler yeniden güçlü bir kağanlık haline gelmiştir. İltiriş Kağan'ın 691'de meydana gelen ölümünün ardından oğlu Bilge Kağan hüküm sürmüş, kayınbabası Tonyukuk'un desteği ile devlet daha da kuvvetlenmiştir. Bilge Kağan'ın ölümünden sonra ise 744-745'te Uygurlar Göktürk hâkimiyetine son vermiştir (Ergin, 2003: 4-5; MEH, 1986: 57; Tekin, 1998: 9). Tonyukuk anıtı, Orhun Nehri yakınlarındaki Tola Irmağı kıyısına 720-725 senelerinde kendisi tarafından dikilmiştir. Kül Tegin anıtını ağabeyi Bilge Kağan 732 yılında

çözümlemesi henüz yapılmadığı için Nagy'ın bu girişimi istenilen sonuca ulaşmamıştır (Németh, 1990b: 518).

Géza Nagy, Türk yazıtlarının çözümlenmesinin ardından 1895 yılında bu sorunu tekrar ele almış ve biçim ve fonem değeri bakımından Türk yazıtlarındaki harflerle Sekel harfleri arasında (s) ve (n)'nin aynı olduğunu tespit etmiş, daha detaylı bir karşılaştırma yaptığında ise ses grupları içinde de benzerliklerin olduğunu ortaya koymuştur (Nagy, 1895: 273-275). Daha sonra Yenisey yazıtlarıyla yapılan mukayeselerde ise bunun gibi iki tane daha tespit edilmiştir: (ş) ve (ë) (Szönyi-Sándor, 1989: 74).

Sekel oyma yazısını Orhun Yazıtları'nın yazısıyla karşılaştıranlardan biri de Németh Gyula'dır; kendisi Nagy Géza'nın teorisini geliştirmiştir. Németh, iki alfabe arasındaki harf mukayeselerinin dışında başka kriterlerin de olduğunu göstermiştir.

diktirmiş, Bilge Kağan'ın anıtını ise 735 yılında oğul kağan diktirmiştir. Kül Tigin ve Bilge Kağan anıtları ise Orhun Nehri vadisinde, Koço-Çaydam Gölü civarında bulunmaktadır. Her üç anıtın dört tarafını yazıtlar kaplamaktadır. Kül Tigin ve Bilge Kağan anıtının üç tarafında Türkçe kitabeler, bir kısmında ise Çin yazıtı bulunmaktadır (Tekin, 1998: 10-13). Orhun Yazıtları'nda görülen bu Göktürk oyma yazısının kökeni hakkında çeşitli görüşlerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Macar araştırmalarına göre, bu yazı Sami kökenlidir ve Sami yazısını İç Asya'ya İranlı Soğdlar getirmiştir. Bu yazıyı Batı Türkleri, Batı Asya'da (Yenisey ve Talas Vadisi'ndeki kitabeler) ve Hazar İmparatorluğunda edinmiş; Macarlar ise *székely rovásírás* (Sekel oyma yazısı) olarak adlandırılan yazıyı bu sayede tanımıştır (MEH, 1986: 57-58). Batılı yazarların bu düşüncesinin karşısında Göktürk oyma yazısının Türklere ait bir yazı sistemi olduğu ve bu yazısının menşeyini Türk çevresinde aramak gerektiği savunulmuştur (Kafesoğlu, 1997: 335, 338).

Örneğin yazının yönü veya sözcükleri birbirinden ayırmak için kullanılan ayırıcı işaretler gibi. Buna göre, her iki yazı soldan sağa yazılır ve genellikle sözcükleri, üzerlerinde bulunan işaretler ayırır. Yine Orhun yazıtlarındaki ünlülerin yazımındaki kurallar da Sekel yazısında benzer şekilde bulunur. Németh'e göre Macarlar oyma yazılarını Pontus bölgesinde elde etmiştir. Batı Türk imparatorluğunun bir zamanki yeri olan bu bölgede Macarlar Türk yazısını öğrenmiş ve alfabelerini güçlü bir Bizans etkisi altında Yunan harfleriyle genişletmiştir. Sekel yazısı Pagan Macarların yaygın olarak kullanmış olduğu bir yazı olup bu yazı Hristiyanlıkla birlikte yok olmuştur. Öte yandan bağımsız bir yapıda yaşayan Sekeller kullanmaya devam etmişlerdir. (Németh, 1990b: 507-508, 513, 517, 519,521). Bu teoriye kanıt olarak ise şu olgu sunulmaktadır: Macarlar, Sekeller tarafından muhafaza edilen bu yazı sistemini Türklerle yaşadıkları coğrafyadan getirmekte ve Macarca *betű* (harf), *ír* (yazmak), *könyv* (kitap) gibi Türkçe kökenli sözcüklerin arka planında söz konusu oyma yazıya gönderme yapılmaktadır (Nagy, 1895: 269; Németh, 1990b: 522, Róna- Tas, 2017: 15).

Róna-Tas da aynı şekilde 10. yüzyıl Macar oyma yazısını Batı Türkçesi yazıları arasında aramak gerektiğini savunmuştur. Macar oyma yazısının ilk oluşumunu, yani yurt tutuş öncesindeki dönemini Eski Batı Türkçesiyle ilişkilendirmiştir. Oyma yazının yurt tutuş sonrasındaki döneminin ise Erdel'de, Gyula Hanedanı'nın sarayında gelişme gösterdiğini açıklamıştır. Bu oyma yazı daha sonra ise Sekel yurdunda biçimlenmiş ve Sekel yurdunda ortaya çıkan oyma yazılara ait dil belgeleri 14. yüzyılda ortaya çıkmıştır (Róna- Tas, 2017: 13-15).

Eldeki bilgiler ışığında oyma yazının kökenine ilişkin ortaya atılan düşünceler iki eksen etrafında birleşmiştir. Bu hususta Macar kronikleri ve dil hatıralarının buluntu yerleri oyma yazıyı başlangıçtan beri sadece Sekellerin kullandığı görüşünü desteklemektedir. Bu görüşten yola çıkıldığında şu soruya cevap aranması gerekmektedir: Sekeller yurt tutuştan sonra mı, yoksa öncesinde mi bu yazıya sahip

olmuştur? Sonuncusuna olumlu cevap verdiğimiz takdirde, yani Sekeller bunu yurt tutuştan önce almışlarsa şu durumda Sekellerin, Macarları oluşturan diğer unsurlardan farklı kökene sahip etnik bir grubun torunları olduğu söylenebilir.

Diğer görüş ise Sekellere atfedilen bu yazının bir zamanlar tüm Macarların ortak kültürel değeri olduğu yönündedir. Bu görüşe kanıt olarak ise şu olgu sunulmaktadır: Macarcadaki *betű* (harf), *ír* (yazmak), *szám* (sayı) gibi Türkçe kökenli sözcüklerinin arka planında söz konusu oyma yazı bulunmaktadır. Bu görüş ise tartışmanın başka bir yönünü ifade etmektedir.

SONUÇ

Tezimiz iki ana konunun birleşiminden oluşmaktadır. Öncelikli olarak Macarlar tezimizin ilk bölümünü oluşturmaktadır. Macarların geçmişini bilmek Sekeller ve kökenleri hakkında ortaya konulanları anlamaya ve yorumlamaya yardımcı olması bakımından önem taşımaktadır.

Macarlar köklü bir tarihsel geçmişi olan ve tarih boyunca pek çok topluluktan etkilenmiş veya o toplulukları etkilemiş bir millettir. Özellikle Macar dilinin tarihi çok eski dönemlere dayanmakta, bununla ilintili yapılan çalışmalar milattan önceki çok eski dönemleri işaret etmektedir. Bu dönemlerin en belirgin özelliği yazılı belgelerin olmaması ve dönemi aydınlatacak düzeyde yeterli arkeolojik, antropolojik bulguların bulunmamasıdır. Bu nedenle Macarların en erken dönemleri ancak dil verileri sayesinde ortaya konulabilmiştir. Dil; arkeolojik, antropolojik gibi verilerin yetersiz kaldığı durumlarda temel başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır. Nitekim Macarlar 19. yüzyılda ilerleme kaydeden karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları neticesinde akraba dilleri konusunda bir sonuca ulaşmışlardır. Buna göre, Macar dili Ural dil ailesinin Fin-Ugor alt grubunun Ugor koluna mensuptur.

Çalışmamızda Macarların Ural topluluğu içerisinde yaşadığı dönemde ana yurtlarının neresi olduğu konusuna açıklama getirilirken bu kavramın neyi ifade ettiği üzerinde de durulmuştur. *Macar literatürüne göre Macarların tarih boyunca yaşadıkları yerler hep “öshaza (ana/ata yurt)” kavramıyla anılmıştır. Bu kavramı daha anlaşılır kılmak ve literatürümüze kazandırmak adına Macarların ilk ortaya çıktıkları*

yeri, başka bir ifadeyle Ural birliği içinde yaşadıkları o ilk yeri “ana yurt” şeklinde, daha sonraki yerleşim yerlerini ise atalarının yaşadığı coğrafyayı anlatması bakımından “ata yurt” şeklinde düşünmemiz gerektiği sonucu ortaya konulmuştur.

Macarlar akraba topluluklarından ayrıldıktan sonra tarih sahnesinde bağımsız olarak yer almış ve bu andan itibaren Macarların müstakil tarihleri başlamıştır. “Macar ana tarihi” Türk-Macar ilişkileri açısından son derece önemli bir dönem olup bu süreçte Macarların Türk topluluklarıyla nerede ve ne zaman etkileşim halinde olduğunun bilinmesi hem Macar tarihinin bilinmesi açısından hem de tezimizin ana konusunu oluşturan Sekelleri anlamak adına önem taşımaktadır. *Macarların ana yurduna ilişkin ortaya konulan eski tarih konseptine göre Macarlar 460’lı yıllarda Onogurlarla birlikte Batı Sibirya’daki ana yurtlarından Kafkasya bölgesine göç etmiştir. Bu teoriye göre Türk-Macar etkileşimi 5. yüzyılda Batı Sibirya’da başlamıştır. Macar-Bulgar etkileşiminin olduğu sahalardan bir diğeri ise Kuban civarındır. Nispeten daha güncel çalışmalar ise Macarların daha ileriki bir dönemde Magna Hungaria’dan, yani Başkırdistan’dan güney bölgelere göç ederek Volga veya Don Nehri civarında Türklerle etkileşime geçtiği şeklindedir.*

Macar tarihinin tam anlamıyla çözüme kavuşmamış problemleri arasında Sekellerin etnik kökeni meselesi de yer almaktadır. Sekeller hakkında bilgi veren kaynakların başında Orta Çağ Macar kronikleri yer almaktadır. Orta Çağ Macar kroniklerinden edinilen bilgiler doğrultusunda Macarların 12. yüzyıldan itibaren Sekelleri kendilerine özgü adlandırmalarıyla zikrettiği, bu şekilde farklı olduklarını vurgulamak veya farklılaştırmak istediği söylenebilir. Kroniklerde Sekellerin Hun kökeninin, hukuk anlayışının, toplum ve ordu yapısının yurt tutan Macarlarla benzediği görülmektedir. Bu farklılığın sebebi modern tarih ve dil araştırmalarında da incelenmiş ve başlangıçta Macarları ve Türk halklarını birbirinden ayırmak güç olduğu için Sekellerin Türk ya da Macar olduğu konusunda kesin bir ayırım yapılamamıştır. Fakat

bu mesele etrafında yoğunlaşan araştırmalarda zamanla ağırlıklı olarak iki bilimsel eğilim hâkim olmuştur. *Birinci eğilime göre Sekeller aslen Macar'dır. Diğer eğilim ise Sekellerin Macarlara sonradan katılan aslen Türk kökenli olduğu yönündedir.*

Sekeller, tarihî Macaristan'ın pek çok noktasında karşımıza çıkmakta, sadece Erdel'dekiler aslını muhafaza edebildiği için Erdel'deki Sekellerin yerleşim tarihine ilişkin veriler ortaya konulmuştur. Sekellerin, Sekel topraklarını 13. yüzyılda soy/tür ve dal adlarına göre ortak mülkiyete dayalı olarak yerleştiği görülmektedir. Erdel'deki Sekeller genel olarak altı türden oluşmuş ve her tür dört kola ayrılmıştır. *Macarlar arasında bu yapı I. (Aziz) István döneminde (997-1038) son bulurken Sekellerin Türk boylarında da görülen bu toplumsal yapıyı muhafaza etmesi kökenleri konusunu aydınlatan önemli bir olgudur.*

Sekellerin savaşçı kimlikleri ve askerî düzenleri de köken konusunda ipucu sunan önemli veriler arasındadır. Macar ordusuna askerî anlamda büyük hizmetler sunan Sekellerin savaşta Macar ordusunun içinde nasıl saf tuttuğuna ilişkin kayıtlar bizi köken konusunda daha kesin sonuçlara ulaştırmaktadır. *Sekellerin ordunun ön safında yer alması ve geriye çekilme sırasında ise arka safı oluşturması, ayrıca savaşta hafif süvari nitelikleriyle anılması eski bozkır geleneğine sahip kavimleri anımsatması sebebiyle kökeninin Türk olabilme ihtimalini güçlendirmektedir.*

Sekeller Macar Krallığına askerî hizmet sunmuş, bunun karşılığında ise birtakım hukukî ayrıcalıklar elde etmiştir. Bu ayrıcalıklar sayesinde meclis toplantıları düzenlemek suretiyle hukukî açıdan yeni imtiyaz alanları oluşturmuştur. Belirli aralıklarla veya koşullara uygun olarak biraraya gelen Sekel meclisi, Sekellerin hukukî çıkarlarını koruma altına almıştır ve toplumsal meselelerini çözüme ulaştırmada önemli bir rol oynamıştır.

Sekellerin tarihsel süreç içinde Göktürkçe ile benzerlik gösteren oyma yazıyı kullanmaları ve muhafaza etmeleri bu yazı sistemini başlangıçtan beri Sekellerin

kullandığı şekilde bir yargının oluşmasına yol açmıştır. Oysa konuyla ilgili yapılan çalışmalarda bu yazının Macarların ortak kültürel değeri olduğu şeklinde görüşler de mevcuttur. Diğer taraftan Macar kronikleri ve dil hatıralarını temel alarak bir sonuca ulaşmaya çalıştığımızda ise öncelikle şu soruya cevap bulmamız gerekmektedir: Sekeller bu yazı sistemine yurt tutuştan sonra mı, yoksa öncesinde mi sahip olmuştur? Sonuncusuna olumlu cevap verdiğimiz takdirde, yani Sekeller bunu yurt tutuştan önce almışlarsa şu durumda Sekellerin, Macarları oluşturan diğer unsurlardan farklı kökene sahip etnik bir grubun torunları olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

A magyar nyelv értelmező szótára (t.y.). 25.12.2021 tarihinde

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/h-2E554/hushagyokedd-31549/> adresinden alınmıştır

Akın, Hicran (1987), “XV. Yüzyıl Lâtinçe Macar Kroniği Chronica Hungarorum'un Türk Tarihi Bakımından Değeri”, *Belleten*, C. 51, S. 200, s. 667-757.

Aksan, Doğan (1998), *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, Ankara: TDK.

Aliev, Saleh Muhammedoğlu (1999), “İbn Fadlân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.19, s.477-479.

ÁMTBF: Moravcsik, Gyula (1988), *Az Árpád-kori magyar történet bizanci forrásai*, Budapest: Akadémiai Kiadó.

Anonymus, *Gesta Hungarorum*, (Çev. Dezső Pais). 10.09.2019 tarihinde

<https://mek.oszk.hu/02200/02245/02245.pdf> adresinden alınmıştır.

A Pallas nagy lexikona (III. kötet) (1893), Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság.

A Pallas nagy lexikona (XI. kötet) (1895), Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság.

Asztalos, Miklós (1932), “A székelyek östörténete letelepülésükig”, *Erdélyi Múzeum*, C.37, S.4-6, s.123-141.

Balás, Gábor (1984), *A székelyek nyomában*, Panoráma.

Bánlaky, István (2001), *A magyar nemzet hadtörténelme*. 27.08.2018 tarihinde

<https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0004/275.html> adresinden alınmıştır.

Barany, Attila (ed.) (2003), *Magyar középkor (Hóman Bálint munkái I.)*, Máriabesnyő Gödöllő: Attraktor.

- Bárány, Attila (2012), "II. András balkáni külpolitikája", *II. András és Székesfehérvár*, Székesfehérvár, s.129-173.
- Bárczi, Géza- Loránd Benkő- Jolán Berrár (1967), *A magyar nyelv története*, Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Barta, Gábor (1984), *Az erdélyi fejedelemség születése*, Gondolat.
- Bartha, Antal (1988), *A magyar őstörténete*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Baştav, Şerif (1991), *Osmanlı Türk-Macar tarihi münasebetlerinde ilk devir : (1456ya kadar)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Berta, Árpád (1998), "Kumanlarn Kökeni (Macaristan'daki Kumanlarn Erken Tarihi)", (Çev. Emine Yılmaz), *Bir*, 9-10, s. 133-142.
- Bertényi, Iván- Gábor Gyapay (1993), *Magyarország rövid története*, Budapest: Maecenas Könyvkiadó.
- Bolsakov, O. G.- A.L *Mongajt* (1985), *Abu-Hamid Al-Garnáti utazása Kelet és Közép-Európában 1131-1153*, (Çev. Tamás Iványi, György Bakcsi), Budapest: Gondolat.
- Bonfini, Antonio-Péter Kulcsár- Katalin S. Varga (1995), *A magyar történelem tizedei*, (Çev. Kulcsár Péter), Balassi Kiadó.
- Csánki, Dezső (1890), *Magyarország történelmi földrajza (A Hunyadiak korában) I*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Csánki, Dezső (1894), *Magyarország történelmi földrajza (A Hunyadiak korában) II*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Csánki, Dezső (1897), *Magyarország történelmi földrajza (A Hunyadiak korában) III*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Csánki, Dezső (1913), *Magyarország történelmi földrajza (A Hunyadiak korában) V*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

Csikszentmihályi, Sándor Imre (1930), *A székelyek letelepülése*, Budapest:

Hargitaváralja jelképes székely közösség.

Czeglédy, Károly (1943a), "A magyarság Dél-Oroszországban", Lajos Ligeti (ed.)

íçinde,

s.100-102/112.

Czeglédy, Károly (1943b), "A mohamedán források", Lajos Ligeti (ed.) íçinde, s.240-

242.

Çapraz, Hüseyin Şevket Çağatay (2011), "Osmanlı Fethi Öncesi Macar Toplumsal

Yapısı

ve György Dózsa Ayaklanması", *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih Ve Sosyal*

Araştırmalar Dergisi, S. 6, s. 117-134.

Çoban, Erdal (2014), *Orta Çağ'da Kumanlar ve Macarlar*, Ankara: Nobel.

Deér, József (1943), "A nyugati kútfök", Lajos Ligeti (ed.) íçinde, s. 255-258.

Eckhardt, Sándor (1940), "Attila a mondában", Gyula Németh (ed.) íçinde, s. 143-216.

Egyed, Ákos (1976), "A székely hadrendszer és katonai társadalom a XVI. Századig",

Korunk, C.35, S.4, s. 294-300.

Egyed, Ákos (2015), *A székelyek rövid képes története*, Barót-Budapest: Tortoma

Könyvkiadó.

Engel, Pál (1990), "A magyar őstörténet három problémája", *História*, C.12, S.5-6, s.58

60.

Engel, Pál (2001), *Szent István birodalma (A középkori Magyarország története)*,

Budapest: História-MTA Történettudományi Intézete.

EOE: Szilágyi, Sándor (1875), *Erdélyi Országgyűlési Emlékek I (1540-1556)*, Budapest:

Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó.

Erdélyi, László (1918), *A székelyek eredete*, Kolozsvár: Szent Bonaventura

Könyvnyomda.

- Eren, Hasan (1943), “A székely név magyarázatához“, *Magyar Nyelv*, C.39, s.205-209.
- Eren, Hasan (2001), “Geçmişine Bakan Yalnız Bir Ulus: Macarlar”, *Tarih ve Toplum*, C.36, S.215, s. 76-85.
- Ergin, Muharrem (2003), *Orhun Abideleri*, Hisar.
- ETHK I, II, III: Köpeczi, Béla (1986), *Erdély története három kötetben*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Fodor, István (1986), “Finnugor vagy bolgár-török”, *História*, C.8, S.1. s.3-4.
- Fodor, István (1988), “Kazárok és kabarok”, Viktor Szombathy & Gyula Laszló (eds.) içinde, s. 61-105.
- Golden, Peter B. (2014), *Türk Halkları Tarihine Giriş*, (Çev. Osman Karatay), Ötüken Neşriyat.
- Gömeç, Saadettin (2011), “Türk Tarihinde Sek El ~ Çik ~ Çigil Meselesi”, *Türkoloji*, C.18, S.2, s. 49-60.
- Güngörmüş, Naciye (1990), “İstanbul Yazıtı 1515”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.33, S.1-2, s. 193-198.
- Güngörmüş, Naciye (1999), “Macar Dilinde Bulunan Türkçe Alıntı Sözcüklerin Dil Tarihi Açısından Genel Bir Değerlendirmesi”, *Batı Dilleri ve Edebiyatları Araştırma Dergisi*, C.3, s.123-140.
- Gyóni, Mátyás (1943), “A bizánci források”, Lajos Ligeti (ed.) içinde, s. 243-246.
- Györffy, György (1990), *A magyarság keleti elemei*. Budapest: Gondolat.
- Halasi Kun, Tibor (1943), “Az örmény és georgiai források”, Lajos Ligeti (ed.) içinde, s. 249-251.
- Harmatta, János (1992), “Az onogur vándorlás útja”, *Magyar Nyelv*, C.88, S. 3, s. 257-272.
- Harmatta, János (2001), “A Volgától a Dunáig-A honfoglaló magyarság történeti útja”,

Magyar Nyelv, C. 97, S.1, s. 1-14.

Hóman, Bálint (2010), *A magyar hún-hagyomány és hún-monda*, Máriabesnyő

Gödöllő: Attraktor.

Hóman, Bálint (1941), "Székely'liler", (Çev. Hamit Z. Koşay), *Bellesten*, C.5, S.20, s.

597-606.

Hóman, Bálint (1921/2003), "A székelyek eredete", Attila Bárány (ed.) içinde.

Honti, László (1997), *Az ugor alapnyelv kérdéséhez*, Budapest: KEL-PRINT Nyomda.

Hunfalvy, Pál (1876), *Magyarország ethnográfiája*, Budapest: MTA Könyvkiadó.

Hunfalvy, Pál (1881), "A székely kérdéshez I", *Századok*, C.15, Budapest: Magyar

Történelmi Társulat, s.97-114.

Jakubovich, Emil (1921), "Bottal ütő besenyő", *Magyar Nyelv*, C. 17, s. 119-120.

Jakubovich, Emil (1931), "Nyelvtörténeti adatok (Ugocsa-szabolcsi székelyek a XIV. században)", *Magyar Nyelv*, C. 27, s. 205-209.

Jancsó, Benedek (1921), *A székelyek történeti és néprajzi tanulmány*, Budapest:

Hornyánszky Viktor M. Kir. Udvari Könyvnyomda.

Kafesoğlu, İbrahim (1997), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken.

Kakuk, Zsuzsa- András Róna-Tas (eds.) (1990), *Törökök és magyarok I.*, Budapest

Oriental Reprints, Ser. A4.

Karácsonyi, János (1901), "A hód-tavi csata éve", *Századok*, s. 626-636.

Karácsonyi, János (1905), *A székelyek eredete és Erdélybe való települése*, Budapest:

Magyar Tudományos Akadémia.

Karácsonyi, János (1912), "Az erdélyi székelyek első hadjárata 1210-ben", *Századok*, C.

66, s. 292-294.

Karácsonyi, János (1924), *A székelyek ősei és a székely magyarok*, Cluj-Kolozsvár:

Szent Bonaventura Könyvnyomda.

Karatay, Osman (2014), “Etelköz: Ortanca Macar Yurdu Hakkında Yeni Bazı Tespitler”,

Bellekten, C. 78, S. 281, s. 41-92.

Kézai, Simon Mester (t.y.), *Magyar krónikája*, (Çev. Károly Szabó). 10.11.2021 tarihinde

<http://mek.oszk.hu/02200/02249/02249.pdf> adresinden alınmıştır.

KHO: Kristó, Gyula (ed.) (1992), *Középkori históriák oklevelekben*, Szeged: a Szegedi Középkorász Műhely és a Gondolat Kiadó.

Kiss, Lajos (1978), *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Budapest: Akadémiai Kiadó.

Klaniczay, Tibor (1964), *A magyar irodalom története I.*, Budapest: Akadémia Kiadó.

Klaniczay, Tibor (1985), *A magyar irodalom története*, Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Kordé, Zoltán (1991a), *A székelykérdés története*, Székelyudvarhely: Haáz Rezső Kulturális Egyesület és az INFOPRESS Rt.

Kordé, Zoltán (1991b), “A székelyek a XII. századi elbeszélő forrásokban”. *Acta Historica (Szeged)*, C. 92, s.17-24.

Kordé, Zoltán (1993), “A székelység a tatárjárás előtti oklevelekben”, *Régi és új peregrináció Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon I.* Budapest-Szeged: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság-Scriptum Kft..

Kordé, Zoltán (2001), *A középkori székelység. Krónikák és oklevelek a középkori székelyekről*, Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó.

Kordé, Zoltán (2005), “Megjegyzések a székely ispánok 1467 előtti katonai szerepéhez”,

Hadtörténelmi Közlemények, C. 118, S.3, s. 721-732.

Kordé, Zoltán (2013), “A székely ispáni méltóság kezdeteiről”, Kinga Tüdös S.(ed.)
içinde, s. 64-72.

Kossányi, Béla (1943), ”A sláv források”, Lajos Ligeti (ed.) içinde, s. 247-248.

Kovács, Kitti (2014), *Történeti-földrajzi vizsgálat antik és középkori szerzők, valamint korai térképek alapján*, *Belvedere Meridionale*, C.26, S.3, s. 7–21.

Kristó, Gyula (1980), *Levedi törzsszövetségétől Szent István államig*, Budapest: Magvető

Könyvkiadó.

Kristó, Gyula (1986), *Az Árpád-kor háborúi*, Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.

Kristó, Gyula (1988), *Az Anjou-kor háborúi*, Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.

Kristó, Gyula (1996), *A székelyek eredetéről*, Szeged.

Kristó, Gyula (2006), *Magyarország története 895-1301*. Budapest: Osiris Kiadó.

Kurtuluş, Rıza (1993), “Ceyhânî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul, s.467-468.

Küküllei János és a Névtelen Minorita krónikája (t.y.), (Çev. László Geréb). 27.08.2018

tarihinde <https://mek.oszk.hu/05500/05564/05564.pdf> adresinden alınmıştır.

Ligeti, Lajos (ed.) (1943), *A magyarság őstörténete*, Budapest: A Budapesti Magyar Kir.

Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karának Magyarság Tudományi Intézete és Franklin Társulat.

Ligeti, Lajos (1943a), “Az uráli magyar öshaza”, Lajos Ligeti (ed.) içinde, s. 36-71.

Ligeti, Lajos (1943b), “A belsőázsiai források”, Lajos Ligeti (ed.) içinde, s. 263-265.

Ligeti, Ligeti (1991), *Bilinmeyen İç Asya II*, İstanbul: MEB.

Magyar Katolikus Lexikon (t.y.). 15.07.2020 tarihinde

<http://lexikon.katolikus.hu/K/K%C3%A9pes%20Kr%C3%B3nika.html>

adresinden alınmıştır.

Mályusz, Elemér (1942), “A székelység eredetéről”, *Emlékkönyv Melich János hetvenedik születésnapjára*, Budapest, s. 254-282.

Marczali, Henrik (1881), “A székelyek eredetéről”, *Budapesti Szemle*, C.25, S.49, s. 137-

145.

- Marjalaki Kiss, Lajos (1925), "A Váradi Registrum néhány kétes helynevének megfejtése", *Magyar Nyelv*, C. 21, s.47-49.
- Márton, Alfréd (ed.) (2001), *A kárpát medence és a steppe*, Budapest: Balassi Kiadó.
- MEH: Györffy, György (ed.) (1986), *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról (Kortársak és kronikások híradásai)*, 3. baskı , Budapest: Gondolat.
- MHK: Pauler, Gyula, Szilágyi, Sándor (1900), *A magyar honfoglalás kútfoi*, Budapest: Nap Kiadó.
- Moór, Elemér (1944), *A honfoglaló magyarság megtelepülése és a székelyek eredete*, Szeged: Verlag Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum.
- Moravcsik, Gyula (1934), *A magyar történet bizánci forrásai*, Budapest: A Magyar Történelmi Társulat.
- Moravcsik, Gyula (1938), *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, (Çev. Hüseyin Namık Orkun), Ankara: Sümer.
- Nagy, Géza (1890), "A székelyek és a pannóniai magyarok". *Ethnographia*, C.1, S.4, s.165-179.
- Nagy, Géza (1895), "A székely írás eredete", *Ethnographia*, C. 6, S.4, s. 269-276.
- Nagy, János (1879), *A székelyek scytha-hún eredetősége s az ellenvélemények*, Kolozsvár.
- Nagy, László (2001), *Székelyek a hadak útján (1541-1711)*, Budapest: Zrínyi.
- Németh, Gyula (1924), "Húnok, bolgárok, magyarok", *Budapesti Szemle*, C. 195, S. 563, s. 167-178.
- Németh, Gyula (1930), *A honfoglaló magyarság kialakulása*, Budapest: Hornyánszky Viktor R.-T. M.K. Udv. Könyvnyomda.
- Németh, Gyula (ed.) (1940), *Attila és hunjai*, Budapest: Magyar Szemle Társaság.

- Németh, Gyula (1990a), “A székelyek eredetének kérdése”, Zsuzsa Kakuk ve András Róna-Tas (eds.) içinde, s. 98-125.
- Németh, Gyula (1990b), “A magyar rovásírás”, Zsuzsa Kakuk ve András Róna-Tas (eds.), s. 491-528.
- Németh, Gyula (1991), *A honfoglaló magyarság kialakulása*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Orbán, Balázs (1888), *A székelyek származásáról és intézményeiről*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Orkun, Hüseyin Namık (1941), *Eski Türk Yazıtları IV*, İstanbul: Alâeddin Kırıl Basımevi.
- Ortutay, Gyula (ed.) (1980), *Magyar Néprajzi Lexikon (III. kötet)*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ortutay, Gyula (ed.) (1981), *Magyar Néprajzi Lexikon (IX. kötet)*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ögel, Bahaeddin (1945), “Sekel’lerin Ataları Hakkında (Sikil, Esgil Boyları)”, *Belleten*, C.9, S. 36, s. 469-484.
- Pais, Dezső (1915), “Csiga, csigolya, Csiglamezö”, *Magyar Nyelv*, C.11, s. 312-315.
- Pál, József vd. (2001), *Szimbólumtár (Jelképek, motívumok, témakaz egyetemes a magyar kultúrából)*, Budapest: Balassi Kiadó.
- Papp, István (1932), “A magyarság és törökség ősi kapcsolatai”. *Budapesti Szemle*, C. 226, S. 656, s. 115-125.
- Pauler, Gyula (1888), “Néhány szó hadi viszonyainkról a XI—XIII. században”, *Hadtörténelmi Közlemények*, C.128, S.1, s. 501-526.
- Petrovics, István (1987), “*Petrus Ransanus: A magyarok történetének rövid foglalata*”, *Tiszatáj*, C. 41, S. 6, s. 92-95.

- Rásonyi, László (1938), "Ortaçağda, Erdel'de Türklüğün izleri", *Bellekten*, C. 2, S. 5-6, s. 107-122.
- Rásonyi, László (1984), *Tuna Köprüleri*, (Çev. Hicran Akın), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Réthy, László (1890), "A székelyek s a magyar honfoglalás", *Etnographia*, S.1, s. 24-37.
- Révai nagy lexikona* (XVIII. kötet) (1995), Budapest Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság.
- Roesler, Robert (1871), *Romänische Studien: Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, Duncker & Humblot.
- Róna-Tas, András (1996), *A honfoglaló magyar nép*, Budapest: Balassi Kiadó.
- Róna-Tas, András (2017), "A székelyek ősi kincse: a rovásírás", *Keletkutatás*, 2017/Ikbbahar, s. 5-16.
- Sebestyén, Gyula (1898), "Avarok-e mai székelyek?", *Ethnographia*, C.9, S.6, Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, s.405-425.
- Sebestyén, Gyula (1904), *A magyar honfoglalás mondái I*, Budapest: Franklin-Társulat.
- Sinkovics, Balázs (2001), "Megjegyzések a székelyek volgai bulgár származásáról", Alfréd Márton (ed.) *icinde*, s. 137-147.
- Szabó, Károly (1844), *Királyi telepítvényesek-e a székelyek?*, Marosvásárhely.
- Szabó, Károly (1880), "A magyarországi székely telepekről", *Századok*, C.14, Budapest: Magyar Történelmi Társaság, s. 490-499.
- Szádeczky-Kardoss, Lajos (1927), *A Székely Nemzet története és alkotmánya*, Budapest: "Hargitavarálja" J. Sz. K.a Franklin-Társulat.
- Szakály, Ferenc-Fodor Pál (2011), "Kenyérmező Muharebesi", (Çev. Gökhan Dilbaş), *History Studies*, C.3, S.3, s.449-491.

- Száraz Miklós, György (2018), *Székelyek - Történelemről és hagyományról*, Budapest: Scholar Kiadó.
- Szentkatolnai Bálint, Gábor (1901), *A honfoglalás revíziója vagyis: a hún, székely, magyar, besenye, kún kérdés tisztázása*, Kolozsvár: Gombos Ferencz Nyomda.
- SzO I: Szabó, Károly (1872), *Székely oklevéltár I (1211—1519)*. Kolozsvár: Magyar Történelmi Társulat.
- SzO II: Szabó, Károly (1876), *Székely oklevéltár II (1520-1571)*, Kolozsvár: K Papp Miklós.
- SzO III: Szabó, Károly (1890), *Székely oklevéltár III (1270-1571)*, Kolozsvár: Az Ev. Ref. Kollegium Könyv- És Könyomda.
- SzO IV: Szabó, Károly (1895), *Székely oklevéltár IV (1264-1707)*, Kolozsvár: Ajtai K. Albert Könyvnyomda.
- SzO V: Szabó, Károly (1896), *Székely oklevéltár V (1296-1603)*, Kolozsvár: Ajtai K. Albert Könyvnyomda.
- Szombathy, Viktor- Gyula Laszló (eds.) (1988), *Magyarrá lett keleti népek*, Panoráma.
- Szovák, Kornél (ed.) (2004), *Képes Krónika*, (Çev. János Bollók), Budapest: Osiris Kiadó.
- Szönyi-Sándor, Klára (1989), "A székely rovásírás", *Acta Universitatis Szegediensis: Sectio Ethnographica et Linguistica = Néprajz és Nyelvtudomány*, C.33, s. 65-80.
- Szücs, Jenő (1982), "A középkori Magyarország népei I", *História*, C.4, S.4-5, s. 3-5.
- Şeşen, Ramazan (1995), *İbn Fazlân Seyahatnâmesi*, İstanbul: Bedir Yayinevi.
- Şeşen, Ramazan (2001) , *İslam Coğrafyacılara Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, 2. Baskı,
Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Tagányi, Károly (1890), "A honfoglalás és Erdély", *Ethnographia*, S.5.s.213-223.
- Tarján, Tamás (ed.) (1993), *Képes Krónika*, (Çev. László Geréb), Magyar Hírlap és Maecenas Kiadó.
- Tekin, Talat (1998), *Orhon Yazıtları (Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk)*, İstanbul: Simurg.
- Thúroczy, János (1918), *A magyarok krónikája*, (Çev. János Horváth), Magyar Helikon.
- Thúry, József (1898a), "A székelyek eredete III", *Erdélyi Múzeum*, C.15, S.4, s.195-216.
- Thúry, József (1898b), "A székelyek eredete IV", *Erdélyi Múzeum*, C.15, S.5. s. 241-247.
- Kolozsvár.
- Tüdös S., Kinga (2013), *Kastélyok, udvarházak és lakóik a régi székelyföldön*, Sepsiszentgyörgy: Székely Nemzeti Múzeum.
- Solymosi, László (t.y.), "A Váradi Jegyzőkönyv". 15.09.2021 tarihinde <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Varadi-varadi-jegyzokonyv-regestrum-varadinense-1208-1235-2/bevezetes-3/a-varadi-jegyzokonyv-4/> adresinden alınmıştır.
- Vásáry István (2007), *Eski İç Asya'nın Tarihi*, (Çev. İsmail Doğan), İstanbul: Ötüken.
- Vásáry István (2008), *Kumanlar ve Tatarlar-Osmanlı Öncesi Balkanlar'da Doğulu Askerler (1185-1365)*, 1. baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vásáry, István (2017), "Osmanlı Öncesi Macar-Türk İlişkilerine Dair", *Ölümünün 100. Yılında Ármin Vámbéry Anma Toplantısı Bildirileri, Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara, 6-7 Eylül 2013, s. 145-150.
- Vékony, Gábor (2002), *Magyar őstörténet-Magyar honfoglalás*, Budapest: Nap Kiadó.
- Veres, Péter (1990), "A magyar nép etnogenezise", *História*, C.12, S.2, s.2-5.
- Yörükan, Yusuf (2013), *Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarından Seçmeler*, 2. Baskı,

İstanbul: Ötüken.

Yusufoğlu, Hicran (1995), *Osmanlı-Macar İlişkileri*, Ankara: Türk-Macar Dostluk Derneği.

Yusufoğlu, Hicran (2001), “Osmanlı-Macar İlişkileri”, *Tarih ve Toplum*, C.36, S. 215, S.25-37.

Zsirai, Miklos (1943), “A magyarság eredete”,. Lajos Ligeti (ed.) içinde, s. 9-36.

Zsoldos, Attila (1997), “Téténytől a Hód-tóig (Az 1279 és 1282 közötti évek politikatörténetének vázлата)”, *Történelmi Szemle*, C.39, S.1, s. 69-98.

ÖZET

Sekellerin tarihi Türk-Macar ilişkileri açısından son derece önemli bir uğraştır. Macar toplumunda ve tarihinin büyük bir kısmında rol oynayan bu etnik grubun aslen

kim olduğu, nereden geldiği veya neden farklı bir etnonimle anıldığı, bir anlamda etnik kökeninin ne olduğu gibi sorunlara dikkat çekmek ve bu sorulara yanıt bulmak çalışmamızın odak noktasını oluşturmaktadır.

Sekellerin Macar toplumu içindeki belirgin farklılıkları kökenlerinin Türk olabilme ihtimalini düşünmeye sevk etmekte ya da bu ihtimalleri kuvvetlendirmektedir. Söz konusu ihtimallere göre Sekeller Macarlara yurt tutuş öncesindeki göçler esnasında katılmış veya Erdel'in esas yerleşimcisi olarak o bölgede yaşamıştır. Bu iddialar Sekellerin Macarlara sonradan katılan Türk kavimlerinden biri olduğunu göstermektedir. Tarihi olguların yanı sıra *székely* etnoniminin çözümlenmesi de kökenleri konusunda bir sonuç sunmaktadır. Buradan elde edilen bilgiler de Macar araştırmacılarını Sekellerin Türk olabilme ihtimali üzerinde düşünmeye ve bu çerçevede iddialarını oluşturmaya sevk etmektedir. Diğer taraftan Sekellerin aslen Macar olduğunu ortaya koyan, argümanlarını bu çerçevede sunan araştırmalar da azımsanmayacak ölçüdedir.

Çalışmamızda Sekellerin Türklükle olan bağlantısını göstermek ve Türkiye'de Sekellere yönelik çalışmaların nicelik bakımından yeterli olmaması nedeniyle alandaki boşluğu doldurarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sekel, Macar, Türk, Türk-Macar, etnik köken, *székely* etnonimi.

ABSTRACT

The history of the Szeklers is an extremely important endeavor in terms of Turkish-Hungarian relations. The focus of our study is to draw attention to problems such as originally who this ethnic group is, which plays a role in the Hungarian society and most of its history, where it came from or why it is called with a different ethnonym, and in a sense what its ethnic origin is.

The distinct differences of the Szeklers within the Hungarian society lead to the possibility of their Turkish origins to be considered or strengthen these possibilities. According to these probabilities, the Szeklers joined the Hungarians during the migrations before their homeland or lived in that region as the main settlers of Ardeal/Transylvania. These claims show that the Szeklers were one of the Turkish tribes that joined the Hungarians later. In addition to historical facts, the analysis of the ethnonym *székely* also offers a conclusion about its origins. These informations prompt Hungarian researchers to think about the possibility of the Szeklers being Turkish origin and to form their claims within this framework. On the other hand, the studies that reveal the Szekels are originally Hungarian and present their arguments within this framework are also substantial.

In our study, it is aimed to show the connection of Szeklers with Turkishness and to contribute to the literature by filling the gap in the field because the studies on Szeklers in Turkey are not sufficient in terms of quantity.

Keywords: Szeklers, Hungarian, Turkish, Turkish-Hunagrian, ethnic origin, *székely* ethnonym.

